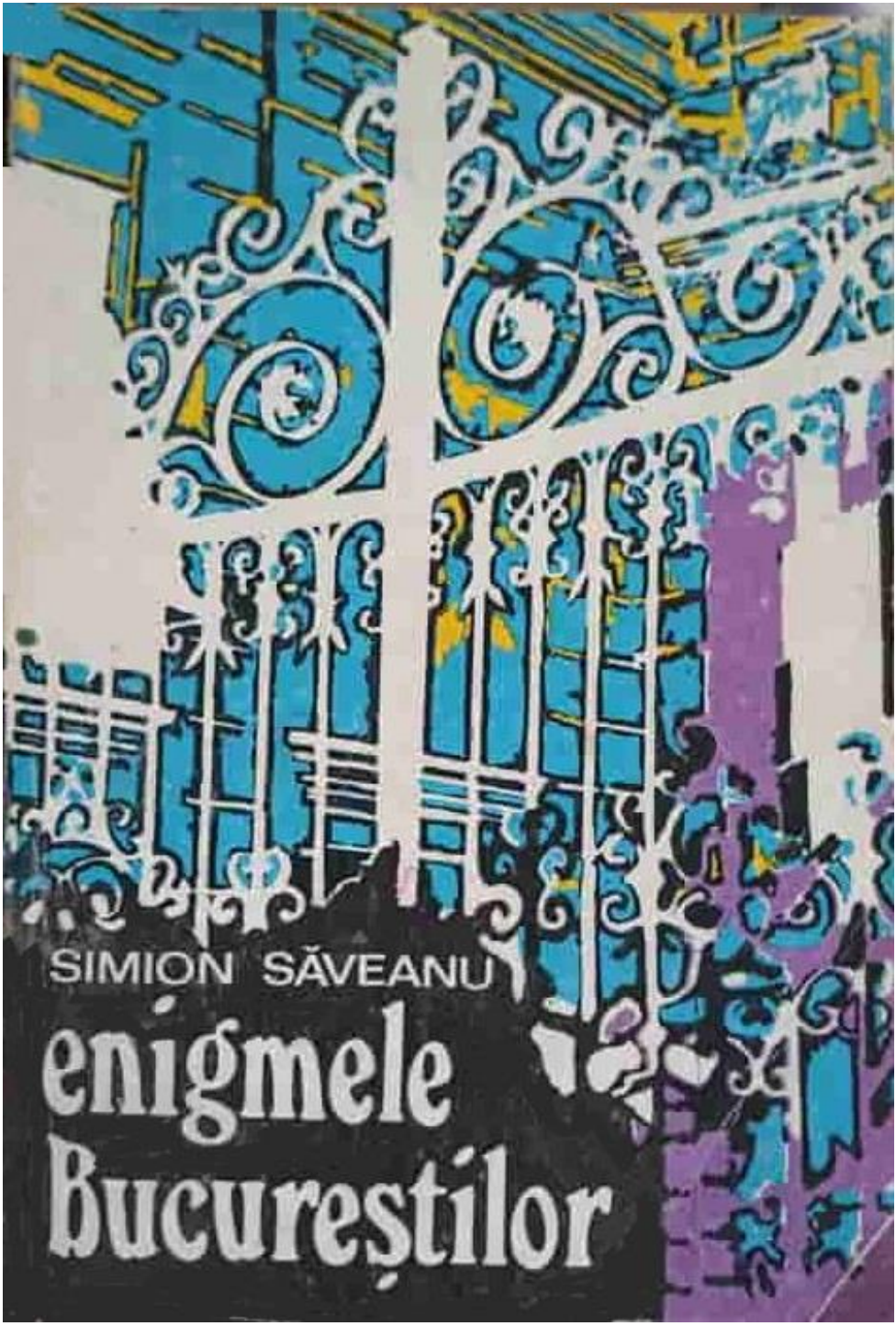
SIMION SĂVEANU
enigmele Bucureștilor

DRAGI CITITORI

Vă invit să participaţi alături de mine la descifrarea unor taine păstrate de veacuri și încrustate în memoria pământului bucureștean. Vă îndemn să veniţi să vedeţi unde se refugiau haiducii când erau urmăriţi de poteră, unde sunt catacombele de pe malul Dâmboviţei și refugiul secret ce pornea din ele.

Pasionaţilor iubitori ai istoriei Bucureștilor, amatorilor de drumeţie, le adresez chemarea de a pătrunde pe firul unor evenimente petrecute odinioară în diverse colţuri ale capitalei, de a merge pe urmele unor legende transmise din generaţie în generaţie. Numeroase monumente de arhitectură civilă bucureșteană au pierit în pragul secolului nostru, dispărând aproape fără urme, vestigiile lor fiind scoase la lumină numai datorită întâmplării, exact ca în vestita previziune făcută cândva de Arghezi…

Vestigii, vestigii peste tot, îngropate sub caldarâmul străzilor, păstrate ca într-un grandios muzeu, unde sunt etalate preţioase piese făurite, de milenii, de locuitorii acestor meleaguri. ENIGMELE BUCUREȘTILOR, sunt, de fapt, un fragment din marea „Carte a amintirilor”, păstrată de secole de cetăţenii tineri și vârstnici ai acestui oraș, de cei care au auzit de la bătrânii lor fapte și întâmplări petrecute cândva, istorioare ce învăluie, cu aura lor tainică, monumentele dispărute, imagini dintr-o lume demult apusă. Împletind declaraţiile localnicilor cu informaţii extrase din documente, tratate istorice, literare sau alte studii ştiinţifice, am trecut la verificarea „Pe viu” a sâmburelui de adevăr conţinut de tradiţie. Atunci când a fost cazul m-am adresat specialiștilor, solicitându-le sprijinul sau rugându-i să contribuie personal la cercetările pe teren, pentru dezvăluirea adevărului. Metoda folosită mi-a permis, în acest mod, să cuprind cât mai multe date referitoare la obiectivul investigat. Desigur, modestele mele însem nări nu și-au propus să suplinească tratatele de specialitate, subiectele prezentate putând fi îmbogăţite cu noi date, fie de către istorici, fie de marea masă a cetăţenilor ce păstrează în „Seifurile memoriei” amintiri nedate încă la lumină.

ENIGMELE BUCUREȘTILOR încearcă să dea răspuns la câteva întrebări privitoare la monumente dispărute sau aure olate de tainele legendelor. „Explorând” amintirile bucureștenilor, mi-am dat seama că acest mod de cercetări la faţa locului place marelui public, că numeroși localnici solicitaţi s-au oferit să ia parte la investigaţii. Așa i-am cunoscut pe cei trei studenţi de la Facultatea de electronică, așa am reușit să antrenez zeci și zeci de cetăţeni. Datorită largului sprijin acordat de cei ce au citit în revista „Magazin” nucleele repor tajelor de faţă, am izbutit să îmbogăţesc temele cu noi și numeroase elemente.

Mulţumesc din inimă tuturor colaboratorilor, tineri și vârstnici, arheologilor, inginerilor, arbitecţilor și celorlalţi oameni de ştiinţă care m-au ajutat să definitivez această carte. Chiar și acelora al căror nume nu l-am putut înșera în cuprinsul volumului, din motive de spaţiu, le adresez pe această cale expresia gratitudinii mele.

SIMION SAVEANU

SECRETELE PALATULUI VOIEVODAL DE LA CURTEA VECHE

— Un traseu turistic original — Comori legendare
— Fortăreaţa din secolul al XIV-lea — Cum arăta reşedinţa lui Vlad Ţepeş
— Cine a fost ctitorul palatului voievodal? — Dispariţii ciudate

Cetăţuia vestitului Vlad Ţepeş, casele domneşti în care au locuit Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu şi alţi numeroşi voievozi reînvie, sub ochii noştri, în inima Capitalei. Legendarele ziduri ce au asistat la măreţe banchete sau la primirea unor oaspeţi de seama încep să prindă contur, ele putând fi vizitate, parţial, de public. Faimoasele grădini ale „prinţului aurului" — cum îi spuneau turcii lui Brâncoveanu — şi-au deschis din nou larg porţile…

Curtea Veche — marea necunoscută a istoriei Bucureştilor, cum a fost denumită mult timp — a devenit tot mai prezentă în atenţia specialiştilor, datorită excepţionalelor descoperiri privitoare la geneza oraşului de pe Dâmboviţa. Cu toate acestea, vasta rezervaţie istorico-arheologică păstrează încă cu străşnicie numeroase taine legate de făurirea celui mai mare monument medieval din Ţara Românească, multe aspecte neştiute din trecutul sau secular. Ele ar putea fi scoase la lumină în cursul viitoarelor cercetări, oamenii de ştiinţă aşteptându-se la dezvăluirea altor elemente revelatoare.

Până atunci, o succintă incursiune în modul de desfăşurare a muncii arheologilor şi arbitecţilor şi, mai ales, a evenimentelor petrecute aici de-a lungul secolelor mă ispiteşte. Şi, sunt convins, „aventura" mea va primi aprobarea cititorilor, prin interesul ce-l va stârni.

Comorile din Vistieria domneasca

Invitat să particip la vizionarea „în avanpremieră" a noului, şi atractivului traseu turistic din cadrul Muzeului Curţii Vechi de la palatul voievodal, m-am îndreptat spre inter secţia Căii Victoriei cu strada 30 Decembrie. De aici, după câteva sute de metri, dincolo de strada Şelari, transformări Izbitoare mi-au atras atenţia. Drumul din faţa caselor domneşti era coborât cu 1,20 metri sub nivelul celorlalte străzi, recăpătându-şi aspectul de odinioară. Podită cu dale mari de piatră, aşa cum arăta în urmă cu aproximativ trei sute de ani, uliţa comunica, printr-o scară monumentală, cu terasele fostei grădini. În faţa peretelui masiv din piatră şi cărămidă înaintează acum fundaţiile pridvorului, ornat altă dată cu marmură şi coloane măiestrit împodobite. Una dintre coloane (străjuie deja această latură a monumentului. De aici m-am îndreptat spre partea cea mai spectaculoasă a noii unităţi muzeale, pivniţele Vistieriei.

Un aer rece m-a întâmpinat încă din momentul când coboram treptele scării, o

scară îngustă și bruscă, sugerând ea însăși caracterul tainic al fostelor pivniţe. Pătrundeam într-o vastă construcţie subterană cu mai multe galerii ce depășeau în lungime 30 de metri și erau înalte de peste cinci metri.

Impresionantele ziduri groase, măreţia bolţilor și faptul că mă aflam în locuri unde altă dată nu aveau acces decât anumite persoane, mi-au evocat celebritatea lor. Aici au fost păstrate fabuloasele bogăţii ale domnitorilor Ţării Românești, despre care cronicarii epocii au consemnat multe lucruri neobișnuite, unele aproape incredibile…

Priveam îndelung și gândurile îmi fugeau departe, în trecut, amintindu-mi de două importante secvenţe istorice. Prima se referea la Ștefan cel Mare, viteazul voievod moldovean, despre a cărui prezenţă în București nu se cunosc prea multe amănunte.

Totuși, Grigore Ureche a notat laconic, în „Letopiseţul Ţării Moldovei”, cum au decurs evenimentele. Cronicarul arată că Ștefan cel Mare, după ce l-a învins pe Radu cel Frumos pe apa Vodnei, lângă Ploiești, a intrat în oraș, la 24 noiembrie 1473, și „s-au veselit trei zile”. Apoi a plecat luând cu el pe Maria, soţia lui Radu Vodă, și pe fiica sa, Voichiţa. şi „toată avuţia și toate veșmintele lui cele scumpe și visteriile și toate steagurile lui”.

Deci vulturul Moldovei, marele Ștefan, a fost la Curtea Veche și nu-i exclus ca el să fi trecut și prin aceste încăperi!…

A doua secvenţă mi-aducea în faţa ochilor dramaticul sfârșit al lui Constantin Brâncoveanu.

Fantastice erau zvonurile care circulau pe seama averilor pe care le-ar fi deţinut, dar tot pe atât de fantastice au fost și jafurile urmate după mazilirea și uciderea domnitorului, pe malurile Bosforului…

Mihail Kogălniceanu arată că, în afară de pietrele preţioase, obiectele și monedele de aur, turcii au confiscat și coroana voievozilor români, evaluată la 300.000 de scuzi, precum și 2000 de medalii de aur cu efigia lui Brâncoveanu. În caseta doamnei Marica, prădătorii au găsit giuvaieruri în valoare de 500.000 de taleri și un inel… cum nu se mai văzuse la Poartă! 40 de care ticsite cu îmbrăcăminte, săbii, podoabe, icoane îmbrăcate în aur și argint, porţelanuri, cărţi și alte obiecte de mare preţ au luat atunci drumul fără întoarcere al Constantinopolului…

Despre avuţiile din ascunzătorile cele boltite se dusese vestea până departe. Numai în 1569 — consemnează istoria — s-au vărsat de aici, în haznaua sultanului, 210.000 de galbeni!… Tezaure imense, bogăţii aproape inimaginabile pentru vremea aceea.

Ele erau păstrate, oare, în vastele încăperi ale reședinţei voievodale sau în pivniţele ascunse de ochii lumii? Indiferent unde, este ciudat faptul că în acest palat, în care au fost depozitate asemenea comori, nu s-au descoperit până astăzi decât foarte puţine lucruri de acest gen!…

Zidurile și subsolurile Curţii Vechi ascund deci încă multe secrete…

Vor fi ele dezvăluite într-o zi?

Fortăreaţa din secolul al XIV-lea şi palatul lui Vlad Ţepeş

La capătul galeriilor am văzut partea cea mai veche a monumentului medieval — locul unde s-au scos la lumină urmele unei fortăreţe din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Descoperirea este extrem de valoroasă, deoarece dovedește, concret, că începuturile orașului se plasează cu aproape un secol mai devreme decât data cunoscută din izvoarele scrise. După părerea arheologului Panait I. Panait, străvechea cetaţuie era prevăzută cu ziduri din cărămidă și cu șanţ de apărare, lucru rar întâlnit în epoca respectivă, când se construia mai mult din piatră. De mici proporţii, cca. 160 m.p., ea a constituit mai mult un donjon, un turn de control pentru străjuirea drumurilor comerciale din centrul Câmpiei Române. Era un punct întărit, situat pe traseul care lega orașele de la munte cu bătuta cale a Giurgiului și, de aici, cu Orientul.

De o importanţă tot atât de majoră este celălalt edificiu feudal găsit la Curtea Veche — Cetatea Bucureștilor — străvechea reședinţă a lui Vlad Ţepeș, ridicat în anii 1458 — 1459, deasupra fundaţiilor donjonului din secolul al XIV-lea, palatul celebrului Dracula se întindea pe o arie de circa 800 de metri pătraţi, remarcabila lui con figuraţie arhitectonică nereproducând planul nici unui alt edi ficiu de acest gen. Cu ziduri alcătuite din bolovani de râu, el dispunea de vaste pivniţe pe toate cele patru laturi.

Priveam vestigiile locuinţei temerarului voievod, când arheologul mi-a atras din nou atenţia asupra unei caracteristici deosebite a monumentului medieval. Deși nu avea trăsăturile unui punct capabil să reziste atacurilor de lungă durată, depășea cu mult proporţiile unei case boierești sau chiar domneşti, așa cum acestea apar la Curtea de Argeș sau la Târgoviște. Din acest punct de vedere, rezultatele cercetărilor de la Curtea Veche au îmbogăţit cunoștinţele despre arhitectura autohtonă din secolele XIV-XV cu noi elemente, extrem de preţioase. Descoperirea palatului lui Vlad Ţepeș constituie o mărturie certă că orașul de pe Dâmboviţa a devenit, în acele timpuri, reședinţă domnească, că el, orașul, l-a găzduit pe neînfricatul voievod.

Mai târziu, la jumătatea secolului al. XVI-lea, Mircea Ciobanu a „lipit” pur și simplu de pereţii cetăţii lui Vlad Ţepeș noile ziduri ale palatului său, procedeu remarcat ușor de public, deoarece restauratorii au păstrat intactă succesiunea tehnicilor de construcţie de la un secol la altul.

În cursul săpăturilor și-au făcut apariţia și două bordeie, unul din secolul al IV-lea și altul din secolul al X-lea, locuinţe păstrate „in situ”, adică așa cum au fost găsite, spre a se releva continuitatea de viaţă pe aceste locuri timp de 1 600 de ani…

Pe urmele ctitorilor Curţii Vechi

Deși la Curtea Veche s-au făcut descoperiri spectaculoase și s-au realizat unele restaurări parţiale, totuși, atât istoricii cât și arhitecţii se lovesc acum de două probleme cheie, o ecuaţie imposibil de dezlegat, câtă vreme nu se cunosc clementele de bază.

Este o ecuaţie istorico-arhitectonică, dacă vreţi.

Enigma numărul unu a Curţii Vechi consta în descoperirea ctitorului, a aceluia care a pus piatra fundamentală a străvechiului monument și — în directă legătură cu aceasta — cea de a doua enigmă: anul ridicării primelor case domnești.

Dacă multă vreme Cetatea Bucureștilor a fost căutată în diverse puncte ale orașului, presupunându-se a îi când la Radu Vodă, când la Mihai Vodă, când în Piaţa Unirii, sau chiar în afara actualului oraș, acum locul ei a fost identificat.

Devine, deci, deosebit de actuală teza profesorului universitar Constantin C. Giurescu, care este de părere că Mircea cel Bătrân ar fi fost fondatorul primei curţi domnești din Bucureşti. Ipotetic, s-ar putea formula și întrebarea dacă nu cumva numele pârcălabului Dragomir este legat de Cetatea Bucureștilor, deși mai aproape de realitate pare a fi plasarea aici a sediului pârcălabului de Ilfov.

Care dintre presupușii ctitori va fi fost adevăratul întemeietor, nu se știe încă. Vor mai trece, probabil, ani și ani, se vor descoperi noi izvoare istorice sau dovezi materiale și abia atunci, se va putea rosti cu certitudine: „Ctitorul Capitalei noastre a fost Mircea cel Bătrân”. Sau: „Pârcălabul Dragomir a pus piatra de temelie a orașului de pe malul Dâmboviţei”. S-ar putea, însă, ca viitorul să le aducă cercetătorilor și surpriza de a afla că o altă personalitate importantă din trecut și-a legat numele de făurirea Bucureștilor.

N-ar fi exclus, de exemplu, să auzim despre legendarul Negru Vodă, căruia tradiţia îi atribuie întemeierea Ţării Românești și chiar pe aceea a orașului. Cu atât mai mult cu cât, într-o carte, apărută în anul 1605, publicată de Giacomo di Pietro Luccari, la Veneţia, se scrie că Negru Vodă ar fi zidit cetăţui din cărămidă la București, Câmpulung, Târgoviște și Buzău.

Enigma întemeierii Capitalei se împletește și cu viaţa legendarului Bucur, cel pe care specialiștii îl pun aproape în unanimitate la începuturile satului de pe malurile Dâmboviţei.

Va fi fost păstor, vânător, negustor sau boier acest strămoș?

Ipoteze pot fi, aşadar, numeroase. Adevărul istoric presupune, însă, dovezi. Viitorul va aduce, într-o zi, lumină și în această controversată problemă.

Noi şi importante descoperiri

Până nu de mult se credea că din palatul domnesc de la Curtea Veche nu au mai rămas decât două pivniţe — cele din strada Soarelui numărul 10 —, zidul ce despărţea imobilele de pe strada 30 Decembrie, numerele 29 — 31, și câteva fundaţii izolate. Ele fuseseră puse în evidenţă, în urmă cu două decenii, de un

colectiv de cercetători condus de profesorul universitar Ion Ionaşcu.

Acum, datorită dezafectării spaţiului cuprins între străzile Șelari, 30 Decembrie și Șepcari, oamenii de știinţă au reușit să descopere cele două fortăreţe medievale amintite. De asemenea, s-au stabilit contururile palatului din secolele XVI-XVII și ale unei încăperi boltite la parterul edificiului. Ziduri înalte de 8 — 10 metri au fost identificate în mai multe zone ale rezervaţiei arheologice, permiţându-se determinarea unor elemente certe privitoare la parterul și etajul monumentalei clădiri. De la 160 de metri pătraţi, cât ocupa cetăţuia din secolul al XIV-lea, s-a ajuns la circa 2.500 metri pătraţi la sfârșitul secolului al XVII-lea, palatul de la Curtea Veche devenind, astfel, cea mai mare construcţie medievală din Ţara Românească.

Pe măsură ce lucrările de cercetare și restaurare avansează, noi elemente confirmă importanţa vastului complex arhitectonic.

Astfel, au fost precizate ferestrele încăperilor din subsolurile palatului, ferestre aparţinând secolelor XVI-XVII. Ele se conturează pe faţadă ca niște fâșii verticale, redându-i edificiului vechiul său aspect feudal de apărare.

În apropierea zidului casei din strada Soarelui, numărul 5, la cinci metri adâncime, într-o groapă de mari dimensiuni, s-au găsit numeroase vase datând din secolul al XV-lea: boluri din caolin, farfurii din Orient, căni din lut bine ars etc.

Materialul recoltat depășește cu mult toate descoperirile de acest gen din ultimii patru ani de la Curtea Veche. Cauzele depozitării acestui veritabil tezaur ceramic într-un asemenea loc, ar putea fi puse în legătură cu un eveniment dramatic petrecut în urmă cu 450 de ani. Este vorba de un mare incendiu abătut asupra edificiului voievodal în primele decenii ale secolului al XVI-lea, probabil în vremea lui Radu de la Afumaţi. O monedă emisă în 1527, descoperită în această zonă, confirmă presupunerea.

O construcţie neobișnuită, asemănătoare unui bazinet, a fost dezvelită de muncitorii de pe șantier la doi metri de groapa din colţul de nord-est al casei domnești! N interiorul ei se afla una din cele mai bogate colecţii de vase orientale din secolul al XVII-lea, colecţie formată din farfurii lucrate în cunoscutele centre din Orient — Brussa și Insik. Restaurate, ele pot fi văzute acum în muzeul din subteranele palatului.

De curând, au apărut porţiuni inedite din curţile interioare: prima, și cea mai veche, pe latura de est, iar a doua, în zona de nord-vest, unde ferestrele subsolului comunică cu exteriorul. Aici au fost scoase la lumină fundaţiile unui corp de clădiri, faţada păstrând urme de coloane, arce și alte piese ornamentale. După configuraţie, zidurile alcătuiau o succesiune de camere datând de la mijlocul secolului al XVIII-lea, cu prilejul săpăturilor găsindu-se și… un clește dentar din secolul al XVII-lea.

Dispariţii inexplicabile…

O problemă care se punea cu acuitate în faţa colectivului de restauratori era aceea a identificării încăperilor palatului.

Din descrierile cronicarilor sau ale călătorilor străini, se știa despre existenţa unei săli mari a Divanului, despre alta a Spătăriei, despre o sală cu bolţi ornate cu stele strălucitoare; se știa despre paraclis, despre camerele Doamnei, ale coconilor și despre cele ale Domnului. Până acum, de sub tencuiala așternută în secolele al XIX-lea și al XX-lea au ieșit la iveală numai zidurile sălii Tronului, ale paraclisului, apartamentele Domnului și unele din sălile de pe latura de est, poziţia celorlalte camere rămânând necunoscută.

În fond, și aici avem de-a face cu veritabile enigme, pe care studiile viitoare vor încerca să le dezlege.

O altă temă, de o importanţă mult mai mare, era găsirea elementelor decorative care împodobeau faţada casei domneşti. Dispariţia lor, aproape totală, parc ciudată, mai ales că documentele semnalează la Curtea Veche, până în secolul al XVIII-lea, prezenţa unor foișoare cu coloane și balustrade din piatră sculptată, scări monumentale din marmură, încă dramente de ferestre și de uși!…

Ce s-a întâmplat cu ornamentele de o puritate stilistică remarcabilă, contemporane cu cele de la Mogoșoaia? Unde sunt măiestrele opere de artă făurite în epoca celei mai strălucitoare arhitecturi din Ţara Românească?

Răsfoind cronicile vremii, am aflat că incendiile, cutremurele, războaiele au dus la degradarea palatului într-o asemenea măsură, încât, după războiul ruso-turc din 1768 — 1774, el a fost părăsit. Puţin după aceea, în 1798, bătrânele case domnești au suferit și rușinea de a fi scoase la mezat! Din acel timp — cum semnalează profesorul universitar Ion Ionaşcu — există un plan privind vinderea terenului din vastul perimetru. La începutul secolului al XIX-lea, cumpărătorii loturilor au construit magazine și locuinţe, folosind, din fericire, câteodată, pereţi ai fostei reședinţe voievodale.

Numai așa se explică dezvelirea zidurilor Curţii Vechi și chiar a unor încăperi păstrate intacte.

Din păcate, nu același lucru s-a întâmplat cu preţioasele elemente ornamentale. Investigaţiile pornite în acest sens au dus la semnalarea câtorva coloane, unele aflate în interiorul bisericii domnești sau în curtea acesteia, altele despre care se presupune că ar fi în pridvorul bisericii Stavropoleos; au fost descoperite, de asemenea, și câteva ancadramente de piatră de la ferestre. Dar, cum prea bine se poate observa, rezultatele cercetărilor nu sunt prea încurajatoare, așa încât specialiștii continuă să caute, să caute mereu secretul inexplicabilelor dispariţii din secolul trecut.

„Ca o adevărată Salomee…”

„Aventura” mea se apropie de sfârșit.

Totuși, trecând — pentru a câta oară? — prin locurile unde erau iatacurile doamnelor și domniţelor, prin sala Tronului, nu mă pot abţine să nu amintesc aici două semnificative întâmplări petrecute cândva.

În urmă cu aproximativ patru veacuri, numele unei femei devenise cunoscut, departe, peste hotare. Era fiica lui Petru Rareș, fosta soţie a lui Mircea Ciobanu — de unde denumirea de „Mircioaia” dată inteligentei, ambiţioasei, dar și crudei Doamne Chiajna. Murindu-i soţul, ea conducea cu strășnicie frânele domniei. În 1564, beciurile Curţii Vechi și-apoi sala Divanului, sau, poate, cea a Spătăriei au fost martorele unor scene dramatice. Unul dintre pretendenţii la tronul Ţării Românești — Dumitru, fratele adoptiv al fostului domnitor al Moldovei, Despot Vodă — fusese prins și adus legat în lanţuri la casele domnești din București. Se spune că Doamna Chiajna, voind să scape de acest dușman, l-ar fi aruncat în bezna vastelor beciuri, dând apoi poruncă să fie ucis. Seara, „ca o adevărată Salomee” — scrie Constantin Gane — în timp ce participa la un banchet dat în cinstea fruntașilor boierimii, la un semn discret, un slujitor a adus, pe o tavă de argint, capul celui omorât. Legenda mai spune că „Mircioaia” ar fi luat capul încă sângerând și l-ar fi aruncat pe masa celor ce se ospătau…

Și, tot din acele timpuri crâncene, a ajuns până în zilele noastre amintirea unei drame pasionale a cărei eroină a fost domniţa Ancuţa, fiica mai mică a Doamnei Chiajna.

Inspirându-se din obiceiurile străvechi statornicite în marile familii boierești, în virtutea cărora fetele erau obligate să se mărite în funcţie de anumite interese materiale sau de altă natură pe care le aveau părinţii, viitorii soţi nevăzându-se, adesea, decât în ziua cununiei, Alexandru Odobescu a punctat, într-o remarcabilă nuvelă istorică, și legenda păstrată de tradiţie. Conformându-se dorinţei mamei sale, domniţa Ancuţa și-a călcat în picioare dragostea ce i-o purta unui fiu de boier și s-a dus să se cunune în biserica domnească cu un om putred de bogat, dar mult mai în vârstă și urât. În timpul săvârșirii ceremoniei s-a petrecut, însă, un fapt ieșit din comun. Un tânăr, „împins ca de furia deznădăjduirii”, s-a repezit în cercul nuntașilor și, dând foc unui zăbranic negru, a strigat: „Piei, amăgita mea nădejde!”. Ancuţa, recunoscându-și iubitul, n-a mai rezistat zbuciumului sufletesc și, scoţând un strigăt de durere, a leșinat…

Asemenea scene s-or fi petrecut multe la Curtea Veche!

Maziliri, oameni închiși în beciuri, schingiuiţi sau uciși, idile, drame sentimentale, banchete, dueluri, câte n-au văzut zidurile caselor domnești în multiseculara lor existenţă?

Cum arăta palatul?

Coboram de pe terasele fostelor grădini voievodale, în timp ce arhitecţii și arheologii continuau să-mi relateze despre nenumăratele surprize pe care le întâlnesc aproape zilnic în decursul cercetărilor. Am privit apoi zidurile restaurate și tot mai mult îmi dădeam seama de frumuseţea muncii acestor oameni, de dragostea lor fierbinte pentru meserie, de pasiunea neobosită ce o depun pentru renașterea falnicului monument de odinioară.

…Am notat aceste gânduri deoarece cronicile amintesc despre diverse refaceri sau înfrumuseţări, însă niciuna nu descrie cum era întregul complex de clădiri.

Ion Neculce, de pildă, în „Letopiseţul Ţării Moldovei”, pomenește despre reconstrucţia caselor, în anul 1672, când Grigore Ghica, spre a se răzbuna pe boierii Cantacuzini.

„Le-a fost puindu pe giupânese (soţiile fruntașilor Cantacuzini, *n. N.)* de au fost cărat var și piatră împreună cu…(robii) cei de dârvală la curţile domnești”.

Din „Condica Vistieriei” pe anii 1694 — 1704 aflu că domnitorul Constantin Brâncoveanu a ridicat în grădina palatului o baie cu marmură „ce s-au adusu de la Ţarigradu” și că, în 1701, s-a înălţat clădirea destinată Divanului. Din același document reiese că edificiul era prevăzut cu un balcon cu geamlâc. Alte izvoare scrise spun că palatul era „prestâlpi de piatră și cu trei cafasuri”.

În fine, un act, tot din timpul domniei lui Brâncoveanu, con semnează că s-a construit „foișor dă piatră cu stâlpii dă piatră săpaţi, lucru foarte iscusit și minunat. Împodobindu-l și cu zugrăvele atât pă din lăuntru cât și pă dinafară”.

Sumarele știri despre trecutul Curţii Vechi, cele ajunse până la noi, nu redau, aşadar, imaginea completă a reședinţei domnești.

Dacă la această enigmă alătur pe aceea a necunoaşterii traseului exact al zidurilor sau al înălţimii la care se ridicau tur nurile, nu mă mai mir de greutăţile întâmpinate de grupul de restauratori. Ei nu dispun de nicio stampă, de niciun desen, în care graficienii de odinioară să fi surprins și Curtea Veche. Constatarea pare ciudată, la prima vedere, mai ales ca, în secolele XVII-XVIII, s-au publicat câteva gravuri și stampe ce aveau pretenţia că înfăţișează Bucureștii. În realitate, niciuna dintre ele n-a reprodus contururile palatului…

Alcătuirea unei machete a edificiului medieval, în condiţiile arătate, devine un act temerar. Subliniez, în acest context, strădania arhitectului Nicolae Pruncii, materializată într-un model ipotetic, machetă care include și toate vestigiile descoperite. Mărită și multiplicată, ea ar putea fi expusă nu numai în cadrul porţiunii restaurate din incinta rezervaţiei arheologice, ci și în diverse colţuri ale orașului. Ar servi, astfel, drept îndemn pentru vizitarea Curţii Vechi și, cu același prilej, a celorlalte obiective turistice: Hanul Mantie, Cafeneaua veche și întreaga zonă istorică din această parte a orașului.

DRUMUL SUBTERAN DIN INIMA BUCUREȘTILOR

— Galeriile supraetajate și refugiul secret — întâmplările petrecute în „catacombe” — Camera rotundă din labirintul subpământean — Unde ducea tunelul din secolele XVII-XVIII?

Un tunel din secolele XVII-XVIII în plin centrul Bucureştilor!

La câteva sute de metri de magistrala Nord-Sud, unde peisajului i se imprimă, din ce în ce mai accentuat, amprentele epocii moderne, există de veacuri un vestigiu caracteristic vremurilor tulburi de altă dată. Prezenţa în inima orașului a unui drum subteran, a unei căi ascunse folosite drept refugiu în caz de pericol, pe unde anumiţi oameni puteau să dispară ca prin farmec, i-a surprins până și pe arheologi. Chemaţi la faţa locului, specialiștii, cunoscuţi pentru zgârcenia acor dării unor calificative, și-au exprimat uimirea printr-un cuvânt lapidar, extrem de semnificativ; „Extraordinar!”

El reflectă din plin nu numai importanţa descoperirii labirintului și a drumului subteran care pornea de aici, ci și faptul că nu se bănuia existenţa lor.

Secvenţele următoare redau, succint, ca într-un film documentar, modul în care am reușit să pătrund în galerii, peripeţiile prilejuite de explorarea lor, găsirea tunelului, precum și primele impresii ale oamenilor de știinţă. Voi încerca, în același timp, să descifrez unele enigme legate de această curioasă construcţie.

„Catacombele” de pe malul Dâmboviţei

Auzisem din copilărie despre existenţa unor pivniţe cu mai multe nivele, vaste artere subpământene, aflate în triunghiul format de podul Şerban Vodă, Institutul medico-legal și întretăierea străzilor Negru Vodă cu Sfântu Ion Nou. Nu m-am gândit însă niciodată că voi avea prilejul să pătrund în interiorul lor.

Legendele care circulau, din generaţie în generaţie, în jurul „Catacombelor” — cum le numesc încă și astăzi vârstnicii cartierului — au fost legate, de-a lungul timpului, de întâmplări ieșite din comun, adevărate povești cu subiecte fantastice. Dispariţii de copii, oameni închiși și schingiuiţi în bezna din adâncuri, descoperirea unor tezaure… Se vorbea în șoaptă despre ele, ca și despre pericolele ce l-ar pândi pe cel care ar încerca să exploreze aceste tainiţe. O aură de mister, de neprevăzut, plana la tot pasul asupra tunelului care pornea de aici…

Au trecut ani după ani și, din când în când, aflam ca în diferite colţuri ale ţării, cu ocazia restaurării unor cetăţi, case domnești sau boierești cu valoare istorică, erau date la iveala ascunzători, ieșiri secrete construite în urmă cu secole.

Surprize de acest fel s-au înregistrat și în București, oraș care mai păstrează în subsolurile lui numeroase enigme legate de trecutul său zbuciumat. În acest sens, nu rare sunt cazurile când unii bucureșteni mai bătrâni îşi amintesc că în copilăria lor, jucându-se pe maidanele din apropierea locuinţelor, au „Descoperit” intrări întunecoase spre adâncul pământului. Ei povestesc cum, dându-le aripi tinereţea,

sub impulsul dorului de aventuri caracteristic vârstei, nu s-au speriat de întuneric și, fără a se gândi că-și pot periclita viaţa, au încercat să afle ce se ascunde în galeriile subterane.

O deosebit de plastică relatare în legătură cu presupusa existenţă a unui asemenea tunel în Capitală o făcea Tudor Arghezi în tableta „O amintire". El scria: „Se povestea că boierii cu işlic și giubele și cucoanele lor, în scurteici de catifea pembè și grenà… se duceau să petreacă la Mănăstirea Vacărești pe o cale ascunsă. De bună seamă ascunsa, căci trecea pe sub pământ. Drumul de tunel, luminat cu torţa, era destul de lat, de vreme ce oaspeţii plecau și ajungeau cu «carita». Din ce loc putea să înceapă șoseaua subterană, are să se știe când viitoarele săpături și dărâmături vor aduce arheologilor noi plocoane de surpriză…"

Lectura tabletei argheziene mi-a întărit credinţa în existenţa subteranelor de pe malul stâng al Dâmboviţei, așa încât — ca ziarist dornic să furnizez revistei „Magazin" reportaje interesante — căutam modalitatea cea mai nimerită pentru a găsi intrarea în ele. Posibilitatea mi s-a oferit într-o zi, când, îndreptându-mă spre o instituţie apropiată de podul Șerban Vodă, hazardul mi-a scos în cale omul care a știut să-mi indice cu precizie locul pe unde se poate ajunge spre legendara arteră din adâncuri. Era un bătrânel simpatic. Observând că merg agale, că mă opresc din loc în loc și privesc cu atenţie la vechile clădiri de pe strada Negru Vodă — stradă ce se deschide chiar din magistrala Nord-Sud, în apropierea Pieţei Unirii — vru să știe ce caut. Așa am intrat în vorbă cu el. Moșul îmi povesti, mai întâi, câteva întâmplări de demult, apoi îmi dezvălui cu glas încet, șoptit aproape, ca sub casele unde locuiește de mai bine de 70 de ani sunt niște pivniţe neobișnuite, de unde se poate pătrunde spre un tunel a cărui intrare a fost astupată cu scânduri chiar de tatăl său.

Acolo — îmi mărturisea el — a dispărut, pe vremuri, un copil din vecini. Atras de curiozitatea necunoscutului, copilul a pătruns în drumul subteran, dar s-a rătăcit și n-a mai ieșit la suprafaţă!…La despărţire, bătrânul îmi arătă casa în care locuia pe strada Sfântu Ion Nou. Era o clădire veche, cu două etaje. În curte, o boltă închisă cu o poartă de lemn: drumul spre pivniţa cu pricina…

Hanul turcesc

Dispuneam acum de suficiente elemente în măsură să-mi stimuleze curiozitatea reportericească, determinându-mă să încerc lămurirea misterului galeriilor subpământene. Am cercetat volumele de istoric a orașului, mai vechi și mai noi, în dorinţa de a afla informaţii suplimentare despre edificiile existente în respectiva zonă, deosebit de populată în urmă cu două-trei secole. Documentele indicau prezenţa, în triunghiul amintit, a J i t n i ţ e i d o m n e ș t i — uriașul hambar al lui Brâncoveanu — și a caselor lui Nicolae Mavros, cumnatul lui Mihalache Ghica.

Am ţinut apoi o mică consfătuire cu cel care urma să mă însoţească în această sui-generis expediţie: fotoreporterul Nicu Vasile. Era o încercare destul de temerară și trebuia să-l previn să-și ia toate măsurile de rigoare, atât în ceea ce privește

posibilitatea realizării unor imagini pe întuneric, cât și asupra echipamentului necesar. În fine, am cerut sprijinul Institutului de speologie — singura instituţie din București care mă putea ajuta cu utilajul adecvat unei escapade de acest fel. Aici, nu numai că am obţinut cele trebuincioase, dar speologul Ștefan Negrea, un vechi și priceput cercetător al peșterilor românești, și-a exprimat dorinţa să participe și el. Nici nu vă închipuiţi bucuria pe care am avut-o auzind o asemenea veste.

Constituiţi, aşadar, într-o veritabilă echipă de exploratori, încălţaţi cu bocanci sau cizme de cauciuc și având la dispoziţie lămpi cu acetilenă, precum și nelipsitul bliţ, necesar fotografierii în beznă, ne-am îndreptat spre punctul unde știam că se află intrarea în adâncuri. După ce am străbătut strada Negru Vodă, cotind la stânga pe strada Sfântu Ion Nou, la numărul 38, am intrat în curtea interioară a imobilului. Stilul arhitectonic al clădirii dovedea un mod de construcţie propriu secolelor trecute: o uriașă tindă dreptunghiulară înconjura casă, din ea deschizându-se, din loc în loc, numeroase uși ce dădeau în același sistem de apartament – două „încăperi vagon”.

Prima ușă, prima locatară.

Tehniciană Mariana Iordănescu, amabilă, auzind despre scopul vizitei noastre, ne-a poftii în casă. Privind zidurile groase de aproximativ un metru, aveam impresia că suntem în încăperile unei mănăstiri!… Gazda ne-a relatat că stă acolo de aproape 20 de ani, timp în care aflase câteva amă nume interesante despre clădire. După spusele ei, edificiul ar avea o vechime de peste 150 de ani, servind odinioară drept han turcesc. Dedesubtul apartamentelor se afla o vastă reţea de subterane care s-ar desfășura pe trei nivele, una din galerii ducând pe malul Dâmboviţei. Spre a da vorbelor o tentă de mai mare veridicitate, tehniciană adaugă că, în urmă cu un deceniu, a coborât în subsoluri împreună cu o comisie de expertiza a soliditățţii imobilului. Atunci, la al doilea nivel, văzuse galerii de mari proporţii, cu ziduri din cărămidă lată și bolţi masive. Spre regretul ei, n-a putut să înainteze prea departe, deoarece apa se infiltrase atât de mult, încât îi ajungea până la genunchi… Spera însă ca acum, însoţindu-ne, va reuși să vadă și gura tunelului despre care oamenii vorbeau atâtea…

O vecină a ei, mai vârstnica, Maria Ștefănescu, ne-a oferit, de asemenea, informaţii extrem de utile. Cunoștea subteranele din timpul războiului, când s-a adăpostit aici împreună cu mai mulţi locuitori ai cartierului. La un moment dat, oamenii temându-se ca nu cumva — în cazul căderii unei bombe – să se închidă intrarea și să rămână prizonieri în beznă adâncurilor, au încercat să găsească gura tunelului. După o intensă cercetare a pereţilor, ei au dat de golul hrubei și, încercând să vadă pe unde pot ieși la lumină, au pătruns pe noua galerie. Așa au ajuns la o răsuflătoare ce se deschidea în Piaţa Unirii; alţii, străbătând o ramificaţie a arterei subpământene, au constatat că ea se îndrepta spre podul Șerban Vodă!…

Acestea au fost căutări inspirate, de altfel, fiindcă presimţirea cetăţenilor s-a adeverit în parte: la scurt timp, o bombă a căzut în curtea caselor. Din fericire, explozia n-a astupat ieșirea spre curte…

Secretul camerei rotunde

Ușa cea mare de lemn de la intrarea în pivniţe a fost data în lături și, astfel, a început călătoria noastră subpământeană.

Am coborât pe o scară obișnuită în subsolul clădirii, care nu prezenta, la prima vedere, nimic deosebit. Totuși, o boltă masivă de zid, îngropată adânc în pământ, ne-a atras atenţia atunci când am îndreptat asupra ei razele unei lămpi electrice. Aici era locul de unde se putea pătrunde în așa-numitele catacombe. Dar deschiderea nu numai că era foarte mică, nepermiţându-ne să ne strecurăm în vreun fel dincolo, dar mai era și astupată cu scânduri groase, bătute în piroane.

Nici nu văzusem galeriile și povestea copilului dispărut începea să prindă" contur. Ce alt rost putea avea blocarea intrării?

Doi dintre locatarii care ne însoţeau au început să scoată scândurile cu ajutorul unor tesle. Dindărătul bârnelor, printr-o crăpătură, un aer rece ne izbi puternic în faţă. Apoi, săpând pământul, am reușit să lărgim porţiunea dintre boltă și podea, pregătindu-ne să asaltăm porţile necunoscutului.

Senzaţii imposibil de descris mă cuprinseră. Erau asemănătoare cu cele pe care le avusesem cândva, când intrasem pentru prima oară într-o peșteră… Ce surprize voi întâlni. Oare, în obscuritatea de jos? mă întrebam. Nu era o acţiune prea temerară pentru un amator ca mine?

Amintindu-mi, astăzi, clipele de neuitat petrecute atunci, nu mă sfiesc să afirm că un sentiment de teamă mi se infiltrase în suflet… Doar prezenţa speologului Ștefan Negrea, care luase conducerea grupului, îmi inspira o doză de încredere.

Atât mie cât și celorlalţi nespecialiști, participanţi la expediţia subterană din inima Bucureștilor.

…Strecurându-ne unul după altul, am trecut de bariera care ne despărţea de lumina zilei și am văzut o scară cu trepte roase de vreme, învăluită în întuneric. Cu mari precauţiuni, am început să coborâm până când am ajuns la un morman de moloz. Încercând să ne luminăm calea, razele lanternelor electrice luate de locatari și cele ce ţâșneau din lămpile noastre cu acetilenă ne-au proiectat în faţa retinelor imagini fantastice. Aveam impresia că ne aflam în subsolurile unui castel! Două largi galerii paralele, cu plafoanele în arcade extrem de frumoase, se deschideau înaintea noastră, pierzându-se în depărtarea cufundată în beznă. Pardoseala era și ea din cărămidă subţire, fapt care indica vechimea construcţiei.

Cu siguranţă, de mult nu mai călcase pe acolo picior de om…

Poate și de aceea, deși eram șapte persoane, nimenea dintre noi nu scotea niciun cuvânt. Priveam monumentalele încă peri și, încă sub imperiul ecourilor dramaticelor întâmplări, ne strânseserăm cu toţii, ciorchine, și tăceam…

Primul lucru pe care l-am căutat cu privirile a fost, bineînţeles, vestitul tunel. Dar zidurile masive se prelungeau în depărtare și nu i se vedea nicăieri vreo urmă. Am intrat în primul coridor și, încet, încet, în monom, am parcurs aproximativ douăzeci de metri, până când un perete circular ne-a oprit. Observând o intrare, asemănătoare unei uși. Am escaladat-o și am pătruns într-o cameră rotundă.

— Ciudat! exclamă speologul Ștefan Negrea. Uitaţi-vă sus!

Se văd urmele unui chepeng!… Desigur că pe aici era o cale de legătură cu pivniţa de deasupra.

— Iată și o ferestruică, adăugă Nicu Vasile, plasând o lampă într-o mică deschidere și încercând, astfel, să privească din colo. Era o altă odaie, lungă de peste douăzeci de metri…

…Ne uitam atenţi la curioasa cameră rotundă și nu puteam să bănuim la ce anume va fi servit o astfel de construcţie situată la al doilea nivel subteran. Totuși, dacă am fi sesizat dispariţia pardoselii de cărămidă, poate că am fi umblat cu mai multă băgare de seamă!… Pe jos era pământ moale, atât de moale, de parcă de curând l-ar fi depus cineva acolo. Iar nouă, nici prin gând nu ne trecea că ne pândea un pericol…

Abia mai târziu aveam să constatăm că am fost la un pas de prăbușirea în adâncuri! Dar, novici în atari explorări, de unde puteam ști ca drumurile subterane întind, uneori, vizitatorilor nepoftiţi, capcane ce le pot primejdui viaţa? Că unele dintre ele au, din loc în loc, trape care se deschid automat, atunci când deasupra loc se aşază o greutate?

Ieșind din camera rotundă, mergeam încet, privind la jocul de lumini și de umbre care crea un decor impresionant pe zidurile vechi de secole. Mergeam încet privind la frumu setea stilului arhitectonic, la vastitatea galeriilor. În tăcerea care ne învăluia ne-am strâns, din nou, unul lângă altul. Aceleaşi și aceleași întrebări ne frământau pe toţi: „Cine a construit aceste grandioase încăperi, ferite de lumina zilei și de ochii curioșilor?” „Ce mobile scumpe, ce mărfuri străine sau ce tezaure vor fi fost ascunse aici?” „Câţi oameni vor fi suferit în bezna din adâncuri?”

În galeria paralelă, explorată după aceea, am întâlnit gura unui canal plin cu apă, instalaţie care l-a interesat în mod special pe speologul Ștefan Negrea. El a rămas mult timp singur, cercetând-o. În dreapta, nu departe de scara de la intrare, un zid cu aspect mai nou ne închidea drumul. Unul dintre însoţitori ne-a spus că acolo ar fi blocată gura tunelului. Îndreptând un fascicul de lumină spre locul indicat, am observat, la înălţimea unui stat de om, o cărămidă ieșită în afară. Unul dintre noi, cățărându-se pe buza movilei de moloz, a reușit să miște cărămida din loc și, apoi, folosind o vergea de fier, a introdus-o în mica deschidere. Încerca să vadă dacă dincolo era golul mult căutatului refugiu. Spre satisfacţia noastră, vergeaua străpunse peretele…

Dar ne-am bucurat prea devreme, fiindcă ne-am dat seama curând că numai cu mijloacele pe care le aveam la dispoziţie nu vom putea să desfacem mai multe cărămizi. Așa încât, resemnaţi, am pornit în căutarea scării de acces spre nivelul al treilea al subteranelor. Cercetările noastre au fost însă și de astă dată zadarnice…

Demoralizaţi, aşadar, de faptul că nu descoperisem cele două puncte cheie ale ciudatei construcţii — tunelul și intrarea în galeria de dedesubt — ne-am hotărât să abandonăm, pentru moment, explorarea.

În curte ne aștepta însă o altă surpriză: un locatar care se întorcea de la lucru, văzându-ne ieșind pe ușa pivniţei, regreta că nu venise acasă „măcar cu cinci

minute mai devreme”. Electricianul Ovidiu Ștefănescu ne spuse că în urmă cu trei decenii a existat o scară de fier care cobora spre cel de-al treilea nivel subpământean.

— Mă miră că n-aţi descoperit-o! Era chiar în camera rotundă de la nivelul al doilea.

Un fior ne străbătu la auzul acestor cuvinte. Trecuserăm fără nicio grijă peste golul scării îngropate în pământ și numai un miracol ne salvase de la prăbușire!…

Un vechi sistem de canalizare

Speologul Ștefan Negrea, la despărţire, m-a informat că fauna găsită în subterana feudală era demnă de atenţie, întrucât se asemăna cu cea din unele peșteri. Erau specii de miriapode care vieţuiesc, de obicei, în zona Mediteranei și în Dobrogea, un motiv atrăgător pentru el, un motiv ce-i stârnea dorinţa să mai participe la asemenea explorări. Cercetă torul s-a referit apoi la importanţa canalului pe care-l studiase, precum și la conductele de apă din galerii. Acestea au aparţinut — după opinia sa — unui vechi sistem de canalizare, rezervorul lor fiind diferit totalmente de cele de astăzi.

În momentul când voiam să ne luăm rămas bun de la amabilele gazde, inginera Elena Dobrin mi-a comunicat că, în urmă cu 15 ani, atât pereţii cât și plafoanele imobilului prezentau arabescuri, pe un fond albastru fiind pictate, în auriu, diverse figuri. Iar o altă gospodină, Pepi Cobianu. A ţinut să ne relateze o întâmplare petrecută cu prilejul reparării clădirii, acum mai bine de un deceniu. S-au găsit atunci în pivniţă numeroși saci cu fotografii și registre conţinând numele unor cetăţeni ce trăiseră pe la începutul secolului. Profitând de ocazie, a intrat și ea în subsol, unde a văzut câteva belciuge înfipte în ziduri.

Interlocutoarea noastră bănuia că, odinioară, beciul ar fi fost folosit drept închisoare…

Surpriza de la telefon

Începusem să aștern pe hârtie impresiile culese din escapada întreprinsă în galeriile de pe malul Dâmboviţei, când, ţârâitul insistent al telefonului mă obligă să ridic receptorul. Am rămas surprins recunoscând glasul tehnicianei Mariana Iordănescu. Dorea să-mi aducă la cunoștinţă o veste îmbucurătoare: un locatar care coborâse împreună cu noi în galerii, molipsit de morbul curiozităţii, n-a mai așteptat altă ocazie, ci, imediat ce am plecat, a intrat singur în adâncuri și, folosind uneltele necesare, a reușit să scoată cărămizile din gura tunelului, așa încât acum acesta era liber și putea fi vizitat.

Știrea aflată m-a bucurat nespus de mult și, pentru a cunoaşte și părerea specialiștilor din acest domeniu, i-am informat pe arheologii de la Muzeul de istoric a municipiului București despre descoperirea din strada Sfântu Ion Nou, stabilind, pentru a doua zi, o întâlnire la faţa locului.

Iată-mă, aşadar, din nou, pătrunzând în subterane. Eram însoţit acum de un grup numeros de oameni de ştiinţă. După ce am explorat împreună vastele galerii de la nivelul al doilea, ne-am îndreptat spre gura tunelului. Luminile numeroaselor lămpi electrice aruncau razele lor asupra deschiderii întunecate, care se căsca în zidul din faţa noastră. Arheo logii nu-şi puteau înăbuşi exclamaţiile de uimire. Iar eu, ca reporter, eram fericit pentru că le prilejuisem această surpriză de proporţii.

Tunelul era însă impracticabil. S-a încercat înlăturarea moto zului spre a se stabili, măcar cu aproximaţie, direcţia lui, dar, din păcate, n-a putut fi făcut accesibil decât pe o distanţă de 10 metri. S-au realizat însă primele măsurători, primele observaţii asupra modului sau de construcţie. Oamenii de ştiinţă mi-au expus apoi, pe larg, părerea lor asupra prezenţei, aici, a acestui refugiu. Pivniţele caselor din strada Negru Vodă, cât şi drumul subteran ce porneşte din ele, se găsesc în vechea vatră a oraşului, în imediata vecinătate a ctitoriei lui Alexandru al II-lea Mircea, ctitorie de la sfârşitul secolului al XVI-lea, intrată în istorie sub denumirea de mănăstirea Radu Vodă. Terasa înaltă ce mărgineşte malul stâng al Dâmboviţei, unde se află „catacombele", pare a fi fost locuită încă din secolele XIV-XV şi, în decursul veacurilor, ea a suferit repetate transformări edilitare. De aceea, era normal ca în această porţiune să apară, atât sub formă de fundaţii, cât şi ca gropi de cereale, şi chiar bordeie, urme ale vieţuirii în epoca feudală.

Ceea ce constituie un lucru important, este că, acum, se poate şti cu precizie că există o clădire care avea, chiar în acest centru vechi al oraşului, unele refugii. După tehnica de lucru, după materialul folosit, edificiul clin strada Sfântu ion Nou numărul 38, colţ cu strada Negru Vodă, datează din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Pivniţele şi fundaţiile lui au tăiat unul dintre tunelurile care porneau spre albia Dâmboviţei. Această arteră secretă a aparţinut unui imobil anterior, dar a fost folosită şi de cei ce au locuit în actuala casă. Este de reţinut, de asemenea, faptul că planurile Bucureştilor de la jumătatea secolului al XIX-lea, şi în special marele plan Borroczyn, plasează aici, în imediata vecinătate a palatului Mavros, un edificiu denumit Mecet, unde erau găzduiţi trimişii înaltei Porţi.

Analizându-se materialul de construcţie al tunelului, s-a ajuns la concluzia că el datează din secolele XVII-XVIII, că are lăţimea de aproximativ 1,5 metri şi că trece pe sub actuala stradă Negru Vodă, fiind întrerupt de o pivniţă a caselor de peste drum. Cercetătorii şi-au exprimat dorinţa de a-i studia îndeaproape traseul, preconizând deschiderea câtorva şanţuri, dincolo de această clădire. Ei afirmă că viitoarele săpături vor atesta, în mod cert, direcţia căii secrete spre albia Dăm boviţei. Despre scopul construirii unor asemenea refugii s-a enunţat părerea că era normal ca un imobil în care au fost găzduiţi ostaşi şi alţi dregători străini, puţin agreaţi pe vremea aceea de bucureşteni. Să beneficieze de astfel de tainiţe.

În ceea ce priveşte pivniţele, ele au bolţi foarte bine reali zate, asemănându-se cu cele din strada Soarelui, amenajate în jurul anului 1816. O notă aparte o aduce aici aşa-numita cameră rotundă — camera scărilor — ce făcea legătura cu parterul, printr-un chepeng uşor mascat de ochii iscoditori ai cuiva.

La despărţire, arheologii au fost de acord cu noi că ar fi de dorit să se ia măsurile

necesare pentru evacuarea molozului din subterane și din tunel și să se oprească sursele de apă.

Asemenea măsuri ar permite nu numai conservarea vechii clădiri, dar ar oferi și posibilitatea vizitării acestor locuri, dovezi ale modului de construcţie din epoca feudală târzie bucureșteană.

AVENTURILE LUI MANUC ŞI COMOARA ASCUNSA

— O evadare ca-n filme — Taina arendașului devenii polcovnic — Unde a fost prima fabrică de paste făinoase din Ţara Românească — Casa din Calea Moșilor a bogătașului Manuc

Evocarea unui veritabil serial de întâmplări, secvenţe Petre cute cândva, în urmă cu două, trei sau patru veacuri…

Miraculoasa salvare a unui deţinut evadat, o idilă domnească (!?) și urmările ei, „comoara" din pivniţele caselor Manuc-bey și fantasticele peripeţii prin care a trecut cel mai bogat om din oraș.

Despre toate, în urma cercetărilor întreprinse pe același traseu: Podul Târgului de Afară — Calea Moșilor de astăzi.

Invitat, printr-un apel telefonic, de un vechi locatar al cartierului, să fac o incursiune în trecutul unor bătrâne case, invizibilul meu interlocutor, spre a mă tenta și mai mult, a accentuat, în final, că voi putea vedea locul unde a fost o închisoare turcească, precum și urmele unei păduri seculare.

Ispitit într-un asemenea mod n-am putut rezista originalului îndemn.

Dovadă — rândurile care urmează.

Pădurea seculară de la Obor…

Prima etapă, punctul de întâlnire convenit, era în faţa unei clădiri cu etaj, ieșită puţin din aliniere, situată pe Calea Moșilor, la numărul 280. În apropiere de întretăierea acestei principale artere cu străzile Traian și Eminescu, am remarcat un acoperiș turtit, ferestre înguste și un paner îngropat mult în pământ, aspecte denotând stilul construcţiilor de la începutul secolului trecut. Aici i-am cunoscut pe inginerul Ion Florescu, iniţiatorul investigaţiilor, și pe doctorul Laurenţiu Colintineanu, unul dintre urmașii celui care îşi ridicase gospodăria pe Calea Moșilor în urmă cu aproximativ 150 de ani. După prezentările de rigoare, inginerul mi-a povestit cu lux de amănunte o istorioară auzită în copilărie — prin 1900 — de la un bătrân negustor armean. Conţinea, de fapt, două momente puţin cunoscute din aspectul de altă dată al Bucureștilor.

Se spunea că, înainte cu patru veacuri, străzile din, jur nu existau, terenul fiind acoperit de o pădure întinsă și că, într-o poiană, un meșter fasona podine pentru

uliţele orașului. Stând aproape șase luni departe de ai săi, podarul și-a amenajat, din bârne, un atelier și o mică locuinţă, încăperi situate chiar pe locul unde, mai târziu, au fost construite casele Colintineanului…

Să fie, oare, numai o simplă coincidenţă

Deocamdată firul istorioarei continuă… Pe la începutul secolului al XVII-lea, turcii ar fi desfăcut atelierul podarului zidind o clădire cu adânci pivniţe boltite, transformate apoi în închisoare, urmele ei văzându-se și astăzi.

Dar despre această temniţă s-a păstrat amintirea unor peripeţii ieșite din comun, peripeţii pe care le relatez mai pe larg.

Groapa salvatoare

Într-o noapte întunecoasă, oamenii care locuiau prin preajma pădurii au fost treziţi de strigăte și zgomote puternice.

Urcându-se pe acoperișuri, ei i-au văzut pe turci pornind spre desișul codrului, ajutându-se de făclii. Vuietul a durat ore întregi, a doua zi răspândindu-se zvonul că a evadat un deţinut…

Până aici nimic neobișnuit — vor spune unii dintre dumneavoastră.

Într-adevăr, așa am gândit și eu…

Dar pe măsură ce aflam desfășurarea dramaticei întâmplări petrecută acum aproximativ trei sute de ani, mi-am schimbat părerea. Am rămas chiar uimit atunci când mi-am dat seama că se cunoaşte amănunţit modul cum a reușit fugarul să scape, ca prin minune, de zecile de urmăritori ce au scotocit, metru cu metru, porţiunea de codru din jurul penitenciarului.

Iată acum reconstituirea filmului evadării.

Ajutat de un paznic, pe care l-a miluit, și profitând de timpul noros, condamnatul a reușit să iasă din închisoare, fugind în bezna din pădure. Bănuind că dispariţia sa va fi observată curând, evadatul a alergat câţ a putut, apoi a început să caute un loc unde să se ascundă.

La un moment dat, la închisoare s-a dat alarma…

Înspăimântat de zgomotele ce se auzeau tot mai aproape, pușcăriașul a strâns repede un maldăr de crengi, a intrat într-o groapă, s-a acoperit cu ele și, ghemuit în refugiu, aștepta clipele hotărâtoare…

Aventura celui hăituit a atins punctul culminant în clipa când i-a auzit pe turci vorbind chiar lângă ascunzătoarea lui.

Îngropat de viu, aproape fără aer, el a reușit să-și păstreze calmul, încercând să-și oprească până și… respiraţia!

Finalul urmăririi, are multe contingenţe cu subiectele acelor filme și romane în care eroul principal scapă cu viaţă.

Așa s-a întâmplat și atunci…

Tradiţia menţionează că fugarul a scrijelit pe un pom de lângă groapa salvatoare un semn; un semn de aducere aminte, și că, revenind peste câţiva ani, drept mulţumire, a ridicat pe acel loc o mică biserică din lemn…

Citind rândurile de mai sus, s-ar părea că este vorba de o simplă poveste… O poveste atestată, însă, în parte, de un document care figurează pe un monument din apropiere!

El dovedește existenţa lăcașului din lemn!

Spre a mă convinge, inginerul Ion Florescu mi-a arătat biserica Sfântu' Pantelimon, pe al cărei înscris era trecută istoria făuririi ei. Iar vârstnicii din cartier susţin și ei că aici, pe acest loc, a fost construită cândva bisericuţa ctitorită de fugar!

Să nu-i credem?…

Iată și o altă confirmare a tradiţiei.

Specialitatea inginerului fiind silvicultura, el n-a uitat ce-i spusese în copilărie bătrânul armean Hagiadur der Margosian — stăpânul prăvăliei de coloniale de la parterul casei Colintineanu. Cu ocazia săpăturilor efectuate pe diverse șantiere de construcţii de pe Calea Moșilor, inginerul a constatat urme concrete ale pădurii de acum câteva secole: un sol roșcat, propice creșterii stejeretelor. De altfel, până nu de mult, mai erau prin cartier câţiva copaci bătrâni, un exemplar de 300 de ani străjuind încă la întretăierea bulevardului Dimitrov cu strada Horei.

În ceea ce privește podarul din poiana legendară, izvoarele scrise ne informează despre vestitul drum ce lega odinioară Bucureștii de Brăila sau de Moldova — Podul Târgului de Afară. Arteră de intensă circulaţie, că se prezenta ca un pod interminabil de lemn, pavat cu dulapi lungi, fixaţi cu piroane de lemn.

O lucrare apărută la Napoli, în 1788, scrisa de S. Raicevich, fost consul austriac la București, și având titlul „Osservazioni storiche, naturali e politiche intorno la Valachia e Moldavia", semnalează chiar uriașele cantităţi de lemn necesare pentru podirea acestui drum. Atunci s-a hotărât, de pildă, tăierea a 13 600 de podini, groase de 22 centimetri, pentru refacerea pavajului de pe Podul Târgului de Afară.

Faptul era lesne de realizat, având în vedere… pădurea care mărginea orașul!

Taina arendașului îmboierit

Mă pregăteam să vizitez bătrânele case Colintineanu, când cei doi însoţitori mi-au relatat câteva amănunte curioase din viaţa aceluia care le construise. Mai precis, doctorul a ţinut să-mi explice genealogia familiei sale, legăturile de rudenie cu îndepărtatul strămoș, iar inginerul îmi atrăgea atenţia asupra ascensiunii neobișnuite a fostului arendaș de moșie.

Împletind informaţiile obţinute cu altele, extrase dintr-un studiu publicat de dr. Nicolae Vătămanu, voi încerca să pătrund sub vălul care acoperă veritabilul roman al vieţii polcovnicului Gheorghe Colintineanu.

Angajat, pe la începutul secolului al XIX-lea, ca slujitor pe moșia de la Colentina, un tânăr sărac, dar simpatic, reușește să ajungă în scurt timp mâna dreaptă a boierului Grigore Ghica. Urcând treptele ierarhiei, până la aceea de arendaș, lui Gheorghe Gheciu — așa se numea tânărul, conform unei notiţe apărute în „Analele parlamentare" din 1832 — i s-a făcut cinstea nemaiauzită de a-și adăuga titulatura de Colintineanu. Spun „nemaiauzita", pentru că obiceiurile vremii socoteau că

numai cei din neamul stăpânului moșiei aveau acest drept! Adăugând și faptul că fosta soţie a domnitorului, doamna Maria Hangerli, i-a înmânat personal Colintineanului zapisul de îmboierire, nu mai era niciun dubiu că mă aflam în faţa unei taine familiare sau chiar sentimentale…

Recitind viaţa romanţată a lui Grigore Ghica, așa cum ne-a povestit-o Constantin Gane, firele vălului încep să se des trame. Se arată acolo că el, domnitorul Grigore Ghica „lubea femeile", acestea fiind „pricina nenorocirii bietei domniţe". Se amintește despre târzielnica pasiune a celui de peste 55 de ani, îndrăgostit de Eufrosina Săvescu — o fată de 14 ani — „bogată în frumuseţe, cum se zice că nu mai era alta în București". Se adaugă și elementul că Grigore Ghica „a învinuit-o pe Maria de necredinţă, ba chiar de adulter, iar nevasta (Maria Hangerli, *n. N.)* îi răspunse cu aceeași măsură", după care a urmat despărţirea celor doi soţi…

Oare nu cumva faptele citate l-ar putea implica și pe tânărul Gheorghe? N-a fost el. Oare, una din cauzele certurilor dintre cei doi soţi?

Deși se pot formula multe ipoteze, mă ispitesc din nou întrebările: De ce, Grigore Ghica. Printre primele măsuri pe care le-a luat, când a ajuns domnitor, l-a făcut polcovnic pe Gheorghe Colintineanu? De ce, când acesta s-a însurat cu Petruţa sân Ganea, la 12 septembrie 1837, doamna Maria Hangerli și fiul ci, Grigore, i-au fost nași?

Referitor la aceste momente — acordarea zapisului de pol covnic și a actului de cununie pe care sunt trecute numele nașilor — există dovezi concrete, păstrate de familia Colintineanu. Se pare însă că, dincolo de asemenea dovezi, îmboierirea lui Gheorghe Colintineanu ascunde, totuși, motive imposibil de descifrat astăzi…

Casa Colintineanu

Intrarea în imobil se face pe o scară de piatră, care pornește din curte și duce la un geamlâc. Pe balustradă este încrustat anul 1873 — data probabilă a unei restaurări. Vizitând încăperile, am văzut cum arăta o veche casă boierească. După descrierea doctorului Colintineanu, în salonul cel mare pardoseala era din dale de marmură, și până nu de mult se mai putea vedea o sobă de zid sculptată în stil românesc, o adevărată opera de artă.

Am stat de vorbă cu cetăţenii întâlniţi în curte. Ei mi-au povestit câteva amănunte despre înfăţișarea din trecut a clădirii. Acoperișul fusese din olane, iar la cele patru colţuri avea câte un balon de aramă.

Tradiţia despre străvechea închisoare mi-a fost reamintită de Ion Neacșu, operator chimist la Fabrica de mase plastice.

Locuind aici de două decenii, el socotește că pivniţa este singurul element al casei, care dovedește marca vechime a fundaţiilor acesteia. Oferindu-și serviciile de gazdă, a deschis beciul și am coborât într-o adevărată subterană, cu ziduri groase. La nivelul al doilea subpământean, am observat o boltă închisă care dădea spre stradă — probabil zidită, deoarece nu există o altă explicaţie a plasării ei aici.

În partea cealaltă, beciul era, de asemenea, barat cu un zid, pivniţa necontinuându-se pe tot întinsul clădirii. După toate aparenţele, încăperea în care mă aflam fusese amenajată mai târziu.

„De câte ori intru în beci, îmi amintesc că pe vremuri, aici, a fost o închisoare. Bătrânii povesteau, de altfel, despre subteranele ce se prelungeau până la Foișorul de foc!… Adeseori am examinat cu atenţie zidurile și nu-mi pot da seama pe unde se pătrundea în galerii. N-ar fi exclus ca pivniţa să fi fost mai adâncă, deoarece, după cum se vede, în ea s-a depozitat mult moloz", îmi spusese, între altele, operatorul chimist Ion Neacșu.

Hanul Conache

A doua etapă a investigaţiilor m-a dus pe Calea Moșilor, la numărul 134, unde mi-a atras atenţia o placă de marmură așezată pe faţada unei vechi case. Pe ea era gravată efigia ziaristului Liuben Karavelov (1837 — 1879), unul dintre revoluţionarii bulgari, editor de ziare, care a locuit acolo în seco lui trecut. Cele două intrări masive, cu stâlpii obișnuiţi porţilor ca de cetate, cu geamlâcurile din interior încadrate de monumentale scări de lemn, denotau prezenţa hanului de odinioară.

Am intrat în incinta imobilului ce aparţinuse lui Solacolu, omul care ar fi înființat prima fabrică de paste făinoase din Ţara Românească.

Dar în ce fel „se fabrica" acolo fideaua, ne-o spune colonelul Popescu-Lumină, un vechi istoric al orașului. El ne relatează „hazliul" aspect petrecut pe vremea lui Caragea, când, nefiind mașini de amestecat coca, lucrătorii se așezau, spinare în spinare, și o frământau, frecându-se unul de altul. Era o ilustrare a vieţii grele, de cruntă exploatare a celor ce munceau odinioară…

Despre trecutul bătrânului edificiu am reţinut o singură informaţie, obţinută de la pensionarul Gheorghe Florescu. El auzise despre existenţa, aici, a hanului Conache. Dosarul l-am completat, apoi, datorită unei menţiuni găsite într-o lucrare a academicianului Petre Constantinescu-Iaşi.

Referindu-se la o scrisoare a poetului Hristo Botev (1848 1876), adresată unui prieten, scrisoare în care revoluţionarul bulgar, emigrat în România, îi relata că locuiește în Bucureşti, împreună cu Vasil Levski, într-o moară de vânt situată la marginea orașului, savantul român crede că a identificat respectiva moară ca fiind aceea ce a existat în „fundul curţii caselor Solacolu".

Am vizitat locuinţa lui Manuc-bey…

Alături, la numărul 132, se află o clădire, vestită în urmă cu 160 de ani datorită renumelui proprietarului.

Puţini dintre pietoni bănuiesc, trecând prin faţa sediului unei întreprinderi a Comitetului de Stat al Apelor, rolul deosebit jucat de acest imobil pe la începutul secolului al XIX-lea, aici având loc numeroase consfătuiri diplomatice. Era locuinţa lui Emanuel Mârzaian, cunoscut sub numele de Manucbey, stăpânul hanului din

centrul orașului, om în jurul căruia se crease un mit, spunându-se că era posesorul unei bogăţii fabuloase.

Am vizitat vechile case; de fapt, rămăşiţele lor, deoarece o parte din ele au fost demolate, și astăzi nimic nu mai evocă strălucirea lor de odinioară.

Din acea perioadă, o legendă continuă să le învăluie cu aura sa de atractivitate. În anul 1812, după un război care a durat șase ani, s-au făcut precipitate pregătiri de pace. La tratative a participat, ca mediator, negustorul și omul politic Manucbey, personalitate a vremii. În literatura de specialitate se presupune că discuţiile diplomatice s-au desfășurat, fie la hanul Manuc, fie la proprietatea acestuia din Calea Moșilor. Suspectat apoi de către turci și temându-se să nu fie ucis, Manuc ar fi fost nevoit să plece urgent din ţară. În fuga sa, n-ar mai fi avut timp să-și ia colosalele averi; nici măcar pe cele mobile, lăsând, astfel, ascunse, dincolo de zidurile pivniţelor, lăzile pline cu acte și bijuterii…

Povestea acestui tezaur a circulat mult timp prin București și destui aventurieri întru îmbogăţire au încercat să-l descopere… Dar, fie că Manuc a trimis un emisar să-i ridice comoara, fie că locul ei n-a putut fi găsit… Mai plauzibilă pare a fi versiunea că vestitul bogătaș n-a ascuns nicio comoară, el depozitând mari sume de bani și mărfuri la Viena, Moscova, Petersburg etc.

Presa vremii a consemnat nenumărate întâmplări despre „Nababul” Manuc, multe împletite, la tot pasul, cu elemente de domeniul fantasticului. Le spicuiesc, deoarece ele denotă și originea ipotezei comorilor ascunse.

Astfel, contele Auguste de Lagarde, în „Voyage de Moscou a Vienne” (Paris, 1824), ne informează că, imediat după încheierea păcii din 1812, Manuc era urmărit de turci, care voiau să-l ucidă, și că, pentru a se salva, el ar fi fugit pe fereastră, cu ajutorul unor cearșafuri!… Stanislas Bellanger a relatat — în lucrarea „Le Keroutza, voyage en Moldo-Valachie” — o adevărată suită de aventuri ieșite din comun, al căror erou principal era tot Manuc. Omul „cu șapte vieţi” – cum i se spunea bogătașului — a scăpat de la moarte sigură în momentul când voia să treacă graniţa pe la Turnu Roșu, un glonte lovindu-i ciubucul din gură și altul pumnalul din… buzunar! Seria peripeţiilor este completată de același Stanislas Bellanger prin descrierea, cu lux de amănunte, a vieţii duse de Manuc la Paris. Acesta ar fi locuit trei ani într-un hotel din strada Verneuil. Frumos, tânăr, de o rară inteligenţă, vorbind 12 limbi, eroul nostru era socotit drept cel mai elegant străin care locuia în capitala Franţei. În continuare, după ce consemnează câteva dintre aventurile galante ale omului putred de bogat, Bellanger arată că, într-o seară, acesta a câștigat la cărţi o sută de mii de franci, pe care i-a donat a doua zi săracilor. Faptul ar fi fost inserat de ziarul „Journal de Paris”…

Dorind să ilustreze până unde a mers fantezia unor oameni din acele timpuri, colonelul Popescu-Lumină, în lucrarea „Bucureștii din trecut și de astăzi”, afirmă că Manuc era un armean foarte înstărit, care se retrăsese din Ţarigrad după omorârea sultanului Selim al III-lea, al cărui zaraf fusese.

El ar fi avut, în Ţarigrad, averi atât de mari încât cuiele întrebuinţate la construirea palatelor sale erau petrecute printr-o monedă de aur, funduc, irmilic sau

rubie. Același autor consemnează venirea lui Manuc la București, unde și-a făurit somptuoase edificii pe malul Dâmboviţei, în faţa curţii domnești și pe Podul Târgului de Afară. Beyul (prinţ în turcește) a cumpărat moșii, a avut mori, apoi s-a retras în Franţa cu toate bogăţiile lui, căci se declarase război între turci și ruși.

În fine, ca o adevărată lovitură dată celor care au relatat aventurile pariziene ale lui Manuc, biograful Gheorghe Bezviconi conchide, într-o broșură intitulată „Manuc-bey", că, de fapt, totul este de domeniul fanteziei, deoarece Manuc n-ar fi fost niciodată în Franţa…

Surpriza din Calea Moşilor nr. 99

Ultima etapă a incursiunii mele pe Calea Moșilor mi-a fost sugerată de dr. Laurenţiu Colintineanu. El m-a sfătuit să vizitez clădirea aflată peste drum de casa Manuc, cea de la numărul 99. Este o vilă care a aparţinut fostului ministru de justiţie Constantin Hamangiu, restaurată, pe la începutul secolului, de vestitul arhitect Petre Antonescu.

Am urcat treptele de piatră străjuite de felinare în stilul epocii și de o ușă masivă. Pătrunzând în hol, nu mi-am putut reţine admiraţia faţă de splendorile ornamentelor de pe pereţii și de pe plafonul acestei încăperi. „Iată cum îşi amenajau încăperile cei ce duceau opulenţa și luxul până la limita extremă", mi-am spus.

La câţiva metri de la intrare, o scară de marmură de Carrara duce spre apartamentul propriu-zis. Pe balustradele ei sunt fixate două statuete de bronz, închipuind două tinere care ţin în mână câte un buchet de flori. Sus, la stânga și la dreapta scării, în faţa a doua coloane de tip grecesc, două fresce realizate de pictorul Vermont în anul 1903, imaginează muza cântecului și muza poeziei. Pereţii holului sunt ornaţi cu oglinzi veneţiene, arcadele ușilor poartă sculpturi cu chipuri de zei, iar plafonul este acoperit cu stucaturi aurite. În sufragerie, zidurile sunt tapetate cu mătase grena, lucrată cu fir de aur, iar plafonul, extrem de bogat în stucaturi din mahon, suflate în aur. Reprezintă ciorchini de struguri și frunze de viţă. Am remarcat, de asemenea, soba de teracotă în stil veneţian, de culoare verde, în două nuanţe, care are deasupra un înger calare pe un butoi de vin, iar plăcile de faianţă reprezintă ciorchini de struguri și frunze de viţă, totul amintind culesul viilor. În dreapta, o nișă, în formă de semicerc, difuzează prin splendide vitralii fascicule de raze multicolore ce scot în evidenţă fineţea picturilor rea lizate pe sticla: lămâi, portocale, struguri, fluturi și rândunele…

Întreaga clădire este o adevărată bijuterie, ea putând fi amenajată, fie ca muzeu, fie drept casă destinată oaspeţilor.

Apelul telefonic al inginerului Ion Florescu s-a dovedit fructuos. Întâlnirea cu cei doi locatari din Calea Moșilor și inverstigaţiile întreprinse împreună pe vechea arteră bucureșteană au relevat câteva aspecte puţin cunoscute din istoria carte rului. Succinta incursiune în trecutul bătrânelor case se încheie aici, deși oricine parcurge porţiunea respectivă din Calea Moșilor va observa și alte clădiri ce au străpuns bari era dintre secole, edificii ale căror ziduri „au auzit și văzut multe"…

CAVALERUL MEDIEVAL DIN INCINTA BISERICII RĂZVAN

— Descoperirea din străvechiul Târg al Cucului
Centrul meșteșugarilor fierari — Un ordin de era cuare dat… acum 500 de ani! — Cel mai vechi costum bucureștean

Am să vă spun de la început un mic secret…

Subiectul acestui reportaj mi-a fost oferit „ca pe tavă" de doi pietoni. Da! Nici prin gând nu-mi trecea, în dimineaţa când mergeam agale pe Calea Victoriei, că la doi pași de mine este o sursă de inspiraţie „extra". Reporterul se întâlneşte uneori și cu asemenea momente fericite, când, ascultând, involuntar, discuţia dintre oameni, află știri interesante.

Mergeam deci pe Calea Victoriei, când am prins din zbor următorul fragment de convorbire:

— Ai auzit, Mișule? La biserica Răzvan, știi, bisericuţa din apropierea casei mele, s-a făcut ieri o descoperire excepţională. Unul dintre muncitorii șantierului mi-a povestit cu lux de amănunte cum a fost găsit, cu prilejul săpăturilor din incinta lăcașului, cavoul unui cavaler medieval îmbrăcat… Zgomotul mașinilor și faptul că cei doi cetăţeni trecuseră pe trotuarul celălalt m-au împiedicat să aud continuarea relatării.

Iată o adevărată mană cerească, mi-am spus în gând, acum nu-mi rămâne decât să verific vestea „la sursă".

Norocul mi-a zâmbit în continuare…

Tânărul cercetător Aristide Ștefănescu, de la Muzeul de istorie a municipiului București, nu numai că a confirmat cele auzite de mine, dar mi-a trezit și mai mult curiozitatea, spunându-mi alte amănunte, încât mi-am exprimat dorinţa de a merge la faţa locului. Oferindu-se să mă conducă spre șantier, arheologul s-a dovedit și un bun cunoscător al orașului de odinioară.

Acolo unde era Târgul Cucului

Iată-ne la întretăierea străzii Lipscani cu bulevardul 1848. Trecem prin pasajul subteran și apoi intrăm în micul parc din faţa noastră unde se afla frumoasa ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu, biserica Sfântu Gheorghe-Nou. În incinta lăcașului, o lespede de marmură albă și o candelă de argint amintesc de tragicul sfârșit al voievodului, ucis în orașul de pe malurile Bosforului…

Spre capătul grădinii, arheologul îmi arată locul unde, în urmă cu 125 de ani, mai exista unul dintre cele mai mari hanuri bucureștene. Aici, cu prilejul câtorva

campanii de săpături, au fost dezvelite vestigiile unor masive construcţii care aparţineau hanului Sfântu Gheorghe-Nou, han ce ocupa laturile de est, de nord și de vest ale actualului parc. Cu pereţi deosebit de groși, zidiţi în tehnica secolului al XVII-lea, se spune că acest „hotel” de odinioară dispunea de peste 200 de încăperi. De altfel, ziduri de peste un metru înălţime au fost dezgropate în timpul cercetărilor, vestigiile continuându-se și sub nivelul actual al străzilor din apropiere. Ieșim din parc și dăm de o arteră puţin circulată, al cărei nume reflectă ocupaţii de demult: strada Cavafii vechi, paralelă cu bulevardul 1848, ea aparţinuse renumitului vad comercial existent în urmă cu un secol și jumătate. Denumirea străzii este o reminiscenţă a locului, foarte aglomerat pe vremuri, unde au fost numeroase ateliere și magazine de desfacere a produselor realizate de meșteșugarii cizmari din Târgul Cucului. De altfel, străzile înguste și întortocheate din vecinătate, adevărate relicve ale trecutului, mai păstrează și ele numele breslașilor sau negustorilor de atunci: Blănari, Săpunari, Pescari etc.

Pe trotuarul celălalt se deschide o ulicioară îngustă, în genul celor ce brăzdau, cu sutele, orașul în secolul al XIX-lea. Este strada Biserica Răzvan, o simplă alee oare cotește puţin și dă în Calea Moșilor. După aproximativ 150 de metri am ajuns în faţa lăcașului.

De o compoziţie arhitectonică neobișnuită, cu o înfăţișare arhaică, îndepărtată de tipul construcţiilor religioase ridicate în stilul bizantin, biserica Răzvan are abside laterale, fiind concepută astfel de meșterii epocii brâncovenești, pe un plan dreptunghiular. Așa cum arată astăzi, ea este ctitoria familiei boierilor Cojescu, mai precis a lui Bâtcă Cojescu, biv-vel logofăt la începutul secolului al XVIII-lea, a mamei sale, Vlădaia, și a lui Enache Văcărescu. Faptul este atestat pe piatra tombală a boierului Bâtcă Cojescu, decedat la 1732.

Incendiată în nefasta zi de 23 martie 1847, zi în care a izbucnit „marele foc”, căruia i-au căzut pradă peste 1 800 de case din vatra veche a târgului bucureştean, biserica a fost refăcută mai târziu, fiind pictată de Constantin Lecca și Mișu Popp. Din edificiul existent în epoca brâncovenească ne-a rămas mărturie catapeteasma. Împodobită cu o splendidă decoraţie vegetală, ea este o adevărată „solie” peste veacuri a artei meșteșugarilor din acele vremuri. Frumuseţea motivelor, ajunse la perfecţiune, densitatea lor, fac din această piesă sculptată în lemn un veritabil monument de artă veche românească.

În curs de restaurare, specialiștii au reușit de pe acum să-i redea lăcașului frumoasa decoraţie exterioară, fiind scos la lumină brâul median ce înconjoară zidurile faţadei. Ornament încadrat de două șiruri de cărămizi pe muchie, sculptura reflectă din plin stilul epocii. Așa încât, atunci când lucrările vor fi duse la bun. Sfârșit, Bucureștii vor avea, în fostul Târg al Cucului, în afară de ctitoria lui Constantin Brâncoveanu, și acest monument mult apropiat de valoarea operelor de artă create în timpul luminatului domnitor.

Cartierul fierarilor bucureşteni

Cercetările întreprinse în zona din junii bisericii, și în incinta ei, au evidenţiat o serie de indicaţii preţioase legate nu numai de istoria acesteia, cât mai ales de începuturile orașului și de ocupaţiile bucureștenilor care au trăit în urmă cu aproximativ cinci sute de ani prin aceste locuri.

Stând de vorbă cu arheologii de pe șantier, am putut afla că edificiul existent astăzi reprezintă o ultimă etapă de construcţie, el preluând un fir istoric mult mai vechi. Șanţul deschis pe axul lui longitudinal a surprins, la aproape un metru adâncime, urmele unor semibordeie, în care cărbunele, materialul lemnos, fragmentele de vase, bucăţile de zgură de fier s-au păstrat ca măturii incontestabile ale procesului de locuire de la sfârșitul secolului al XV-lea. S-a remarcat frecvenţa mare a lupelor de metal și a unor cuptoare, mult mai spaţioase decât cele obișnuite în asemenea locuinţe. Unul din cuptoarele studiate avea forma de patrulater, cu vatra amenajată din cărămizi puternic vitrificate.

Cu un deceniu în urmă, arheologul Dinu V. Rosetti descoperise pe latura sudică a bisericii un cuptor de redus minereu de fier. Noile vestigii atestă și ele prezenţa unei aglomerări de locuinţe atribuite meșteșugarilor în fier. Reiese, deci, că, în secolul al XV-lea, aici era situat cartierul fierarilor bucureșteni, fapt evocat și de numele unei străzi din apropiere: până nu de mult, chiar peste drum de biserica Sfântu Gheorghe-Nou, era un drum de legătură între străzile Lipscani și Decebal, drum numit „Frânge fier”. (Astăzi stradela poartă numele filantropului Jacques Elias.)

Pe vremuri, în atelierele acestor meseriași se tăiau barele lungi de fier în bucăţi mai mici, foalele și nicovalele transformându-le în sape, potcoave, cercuri pentru butoaie sau șine pentru carâtele boierești… Pe aici „se făcea mare târg, unde, pe lângă alte lucruri, se vindea fier vechi, copai, albii, linguri de plută, roţi, obezi, juguri, rogojini și altele” – notează colonelul Popescu-Lumină, furnizând, în același timp, și informaţii privind originea denumirii de Târgul Cucului; ea este pusă în legătură cu cântecul eticilor, care, primăvara, îşi făceau cuib în sălciile bălţii situate în vecinătate!

Cuptoare de redus minereu de fier, fragmente de zgură și lupe din același metal găsite în plin centrul Bucureștilor de astăzi! Iată o problemă pasionantă, ce ar merita să fie lămurită de geologi, deoarece scoaterea la lumină a unor asemenea vestigii presupune existenţa, în urmă cu o jumătate de mileniu, a unei surse de aprovizionare cu fier în apropierea respectivelor locuri…

Ipoteza pare, la prima vedere, hazardată, dar dacă ne gândim la faptul că transportul pe acele vremuri era deosebit de dificil și că e vorba de o cantitate mare de metal, singura explicaţie ar rămâne, totuși, aducerea fierului dintr-o zonă nu prea îndepărtată. În orice caz, studierea acestui fenomen ar putea explica multe aspecte necunoscute.

Datorită dezgropării locuinţelor și atelierelor medievale ale fierarilor, chiar pe terenul unde este situată acum biserica, sau în curtea ei, cercetătorii au ajuns la

concluzia că vestigiile descoperite marchează un eveniment ieșit din comun, neatestat de documente. O adevărată enigmă o constituie elucidarea cauzelor și mijloacelor care au permis mutarea urgentă, acum aproximativ 500 de ani, a acelui centru meșțesugăresc, pentru a se construi pe terenul lui biserica. Ce s-a întâmplat atunci? Cine a dat ordinul de evacuare și apoi de dărâmare a caselor? Să fi fost, oare, un ordin domnesc?

Cert este că lăcașul religios a funcţionat aici încă din prima parte a secolului al XVI-lea. Faptul e dovedit prin descoperirea unei necropole în imediata vecinătate, cimitirul datând din anii 1530 — 1540, conform monedelor găsite.

În fine, o problemă care va putea fi cu greu elucidată de acum încolo, este aceea a înfăţișării iniţiale a bisericii Răzvan. Aceasta cu atât mai mult cu cât, în legătură cu istoria ei, se știe numai că, în secolul al XVII-lea, i s-au adus unele modificări, și că, din epoca brâncovenească, ne-a rămas frumoasa catapeteasmă. Forma actuală a lăcașului, reprezintă, așa cum am arătat, o ultimă fază de construcţie, din secolul al XVIII-lea. Necunoscute sunt încă și numele ctitorilor și anul precis al înălţării edificiului. Deși tradiţia îl socotește fondator pe domnitorul Ștefan Răzvan al Moldovei, aliat al lui Mihai Viteazul, alte izvoare pomenesc de un căpitan Răzvan, din oastea lui Matei Basarab…

Premiera" arheologică bucureșteană

După trecerea în revistă a informaţiilor esenţiale privitoare la edificiu, am ajuns la relatarea palpitantelor momente ale întâlnirii cu una dintre tainele păstrate de veacuri de pământul acestui cartier: neașteptata descoperire din incinta bisericii, descoperire pe care o consider, nu numai eu, o adevărată „premieră" arheologică bucureșteană.

În timp ce se lucra la șanţul deschis în pronaos, pe axul longitudinal al lăcașului, la circa patru metri de la intrare, sapele lucrătorilor s-au lovit de un obiect tare. Înștiinţaţi imediat, specialiștii au luat toate măsurile necesare pentru dezvelirea în bune condiţii a piesei îngropate. Așa a ieșit la lumină capacul unui cavou! Apariţia lui i-a surprins pe oamenii de știinţă, deoarece, în mod normal, celor înmormântaţi în interiorul bisericilor li se pun deasupra pietre cu inscripţii, indicându-se, astfel, cine anume îşi doarme somnul de veci într-un asemenea loc.

…Încet, încet, mormântul secular din pronaos a fost în întregime dezvelit.

Amenajată din cărămidă prinsă cu mortar rezistent, cripta avea capacul boltit, realizat tot din cărămizi puse pe cant.

În interiorul cavoului s-au găsit osemintele unui om matur, corpul celui înhumat fiind întins în raclă cu braţele odihnindu-se pe piept. Cutia craniană, mult afectată de umiditatea terenului, era pulverizată. Un veșmânt din brocart cobora până mai jos de genunchi, acoperind corpul decedatului. Închis în partea superioară cu un șir de bumbi din firet și având mâneci largi, prinse cu nasturi sferoidali auriţi, cos tumul reprezintă cea mai veche piesă de acest gen descoperită și conservată la București.

Deși cavoul era intact și arheologii se așteptau să descopere obiecte de podoabă care să-i edifice asupra persoanei îngropate — fapt ciudat! — nu a fost găsită decât o verighetă din argint, torsionată, frecvent întâlnită în secolele XVI - XVII în arta argintarilor autohtoni. Cercetările stratigrafice, precum și observaţiile preliminare făcute apoi asupra costumului și a verighetei, au datat mormântul din secolul al XVII-lea.

Deocamdată se cunosc numai rezultatele studiilor efectuate de Centrul de cercetări antropologice, ajungându-se la concluzia că este vorba despre un bărbat în vârstă. Dar identificarea lui nu s-a putut face din lipsa unor indicii precise, numai locul unde a fost găsit înmormântat cavalerul medieval și frumosul sau costum sugerând ipoteza — și aceasta teme rară! — că ar putea să fie vorba despre unul din ctitorii bisericii Răzvan, poate chiar de căpitanul ce purta numele dat lăcașului, ofiţerul din oastea lui Matei Basarab…

Lăsând pe seama istoricilor sarcina dezlegării dificilei enigme, semnalez numai faptul că deschiderea raclei s-a făcut cu numeroase precauţii, spre a se feri de aer conţinutul ei. Nu voi intra, desigur, în amănunte „tehnice”, dar nu mă pot abţine să nu menţionez că la conservarea costumului medieval au colaborat specialiști ai muzeului cât și ai Fondului plastic; că pentru a se putea salva firul de ţesătură, vechi de aproape 300 de ani, a fost necesară o operaţie de aproape două luni de zile de curăţare, de spălări repetate, de impregnări cu glicerină. Reconstituit, în ansamblu, pe un canafas de tul de nailon, veșmântul prezintă o incontestabilă valoare istorică, fiind o piesă autentică, purtată de un personaj bucureștean necunoscut — boiernaș, cavaler medieval sau dregător?!

În fine, la ora când aștern pe hârtie aceste rânduri, costumul a fost expus într-o vitrină a muzeului, iar studiile care se fac asupra originii ţesăturii, asupra calităţilor ei, precum și în ceea ce privește arta croitorilor epocii sunt în curs.

Încercând să aflu părerea specialiștilor asupra vălului ce planează în jurul lăcașului din fostul Târg al Cucului, arheologul Panait I. Panait mi-a expus pe larg fazele cercetărilor, rezumându-se apoi la punctarea problemelor rămase în sus pensie. Cele relatate mai sus constituie, de fapt, o sinteză a declaraţiilor interlocutorului meu.

Deocamdată — sublinia omul de știinţă — istoricii nu pot oferi decât supoziţii, așteptând clipa fericită a dezgropării altor vestigii în apropiere, vestigii care ar putea să ducă la găsirea cheii necesare pentru dezlegarea enigmelor. De altfel, memoria pământului bucureștean este deosebit de bogată prin aceste locuri, și n-ar fi de loc surprinzător ca, într-un viitor apropiat sau mai îndepărtat, să asistăm la descoperiri tot mai spectaculoase.

O STATUIE A LUI MICHELANGELO LA BUCUREȘTI?

— Peripeţiile unui fost ostaș din garda lui Napoleon — Omul de piatră și enigmaticul său creator — Din grădinile Romei în…Cişmigiu ! — Partea a doua a unei emisiuni care urma să fie televizată — Dispariţia unei sculpturi a lui Michelangelo

Aventuri palpitante, mister, supoziţii seducătoare în jurul prezenţei unui om de piatră în București! Da! Nu. Vă miraţi! Există un asemenea „om" în Capitala noastră, și nu de astăzi, ci de mai bine de un secol!… Iar relatarea ce urmează nu are nimic comun cu legenda, totul bazându-se pe fapte autentice, palpabile… De altfel, însăși denumirea de „Omul de piatră" aparţine generaţiei de bucureșteni din acele vremuri, adevărata identitate a personajului fiind cu totul alta: Neptun — zeul mărilor și al oceanelor.

L-am cunoscut în urmă cu câţiva ani și atras de remarcabila sa compoziţie artistică, de tainele ce-i învăluie obârșia, trec din când în când să-l mai văd și, de fiecare dată, plec cu regretul că n-am izbutit să-i îndulcesc cel puţin „condiţiile de viaţă". Întruchipat din vestita marmură de Carrara, Zeul a fost „ademenit" în orașul de pe malurile Dâmboviţei cu promisiunea fermă că va împodobi grădina unui mândru palat domnesc. Soarta însă i-a jucat o farsă cumplit de marea figură mitică a antichităţii romane ajungând să străjuiască casele bătrânești ale aceluia care-i promisese cu totul altceva…

Istoria aducerii Zeului din ţinuturile însorite ale Italiei este plină de peripeţii, dar ele au rămas în umbră pe lângă cele ce i-a fost dat să pătimească în București! Impozanta scuip tură a făcut, decenii de-a rândul, o puternică impresie asupra

celor ce-au văzut-o „Cine o fi, oare, făuritorul splendidei opere de arta, dăltuită cu atâta fineţe și gingășie?" s-au întrebat mulţi. Dar puţini s-au apropiat cu dragoste de Zeu.

Și întrebarea a rămas, până azi, fără răspuns, transformându-se într-o enigmă, una dintre acele necunoscute care, o dată dezlegate, ar putea să provoace senzaţie, atât în ţară cât și peste hotare!

Anii trec și cea mai veche statuie din Capitală continuă să stea izolată, într-un loc necorespunzător, înfruntând vicisitudinile naturii. Nasul i se tocește tot mai mult, braţul rupt parcă ar sângera…

Privindu-l cu atenţie, ai impresia că Zeul cere ajutor…

De la fantastic la realitate

Firul întâmplărilor ce le voi evoca a pornit de la o întrevedere spontana cu profesorul universitar Constantin Motaș, om de știinţă emerit. Îl cunoșteam de mulţi ani pe reputatul biolog, o somitate în materie, și nici prin gând nu mi-a trecut că-mi va sugera un subiect atât de neobișnuit.

Nu terminasem bine cuvintele uzuale de salut, când mi-a pus întrebarea, de-a dreptul surprinzătoare:

— Aţi auzit de „Omul de piatră

Uimit, am tăcut, încercând să-mi dau seama dacă nu cumva profesorul glumește. Mă înșelasem. Figura omului din faţa mea era serioasă…

Bănuind deruta ce mi-o provocase, interlocutorul a intervenit prompt, plin de seriozitate:

— Spre a vă îndepărta de orice element fantastic, am să vă dau unele amănunte. „Omul de piatră" nu-i dintr-o piatră obișnuită, ci din minunata marmură de Carrara. Mai mult: „Omul" nu e un muritor de rând, este însuși zeul mărilor și al oceanelor, vestitul Neptun. De peste un secol, el și-a mutat reședinţa din Cetatea Eternă în București. După părerea mea e o capodoperă, trăsăturile feţei, privirea, conformaţia corpului, reliefarea mușchilor, totul este atât de bine evidenţiat, încât stai minute în șir extaziat în faţa acestei opere de artă. Am uitat, însă, să vă spun ce e mai important: unde „Locuiește" Zeul. Mergeţi pe strada Ștefan Furtună, la numărul 47. Veţi afla o casă veche, fără etaj, și un grilaj de sârmă.

Acolo îl veţi întâlni. Și un ultim amănunt: datorită prezenţei lui în aceste locuri, strada a purtat mult timp denumirea de „Strada Omul de piatră", apoi pe aceea de „Strada Sculpturii". Venirea Zeului în orașul nostru este legată și ea de o serie de peripeţii neobișnuite, lămuriri supli mentale putând să luaţi de la cineva care-l „cunoaşte" pe Neptun de mult vreme, de pe timpul când, fiind student, trecea zilnic pe lângă el. Este maestrul emerit al artei, scuip torul Oscar Han.

L-am văzut pe Neptun! Lângă grilajul caselor din strada amintită mi-a apărut Zeul. Se afla la aproape un metru de trotuar. Era sprijinit de un arţar, ce-și întindea coroana deasupra lui. Figura impozantă a „Omului de piatră", încadrată de șuviţele bărbii, fineţea mușchiulaturii măiestrit executate, îi dădeau parcă viaţă. De la înălţimea staturii sale. Zeul privea în depărtare… Nu părea deloc vesel, soarta nefiindu-i prea favorabilă. Jocul copiilor îi zdrobise nasul, rupându-i și toga care îi acoperea umerii.

În curte am observat, lângă ziduri, câteva bile uriașe de piatră — urmele atelierului aceluia care a achiziţionat, cândva, Neptunul italian. Și, de la actualii locatari, am aflat adresa unui urmaș al pietrarului: Traian Oliva.

Fragment din istoria Bucureştilor

Un telefon, o invitaţie, și mi s-a povestit istoria „Omului de piatră", așa cum este cunoscută de familia Oliva; o istorie strâns împletită cu o perioadă din Bucureștii de la mijlocul secolului al XIX-lea.

Traian Oliva a depănat, mai întâi, câteva amintiri personale despre bunicul său, apoi a scos dintr-un scrin un document original, extrem de interesant. Era un act de eliberare din armata franceză, datat 4 iulie 1814. Din certificat reieșea că Oliva Jacques Philippe, născut la San Remo, în departamentul Alpilor Maritimi, în vârstă de 26 de ani, s-a eliberat din cadrul artileriei gărzii imperiale a lui Napoleon

Bonaparte. Semnat de patru membri ai Consiliului de administraţie al gărzii imperiale, actul specifică bătăliile din anii 1808, 1809, 1810, 1811 și 1812, bătălii la care participase Philippe.

Terminându-și serviciul militar, fostul membru al gărzii napoleoniene s-a gândit să-și caute de lucru în meseria sa de pietrar, și, cum în ţara sa natală erau mulţi meșteri de acest fel, s-a interesat unde ar putea munci mai cu folos. Aflând că în Ţara Românească este nevoie de oameni pentru lucrările de înfrumuseţare a Bucureștilor, a pornit să-și încerce acolo norocul. Ajuns în Capitală pe timpul domniilor regulamentare, Philippe s-a remarcat imediat ca un bun fasonator al pietrei, stabilindu-se definitiv aici, unde a devenit repede cunoscut prin măiestria sa.

Mult timp după strămutarea lui, într-o zi, pe la sfârșitul anului 1847, s-a pomenit chemat de urgenţă la palat, de către domnitor. Ce se întâmpla? Gheorghe Bibescu voia să-și amenajeze o frumoasă reședinţă de vară, peste drum de actuala gară Băneasa, și dorea să împodobească grădina viitorului palat cu o statuie monumentală. Ea urma să fie amplasată pe malul lacului Herăstrău. După obiceiul veacului trecut, de a se ornamenta grădinile boierești cu sculpturi aduse din străinătate, așa cum se importau caleștile și toaletele strălucitoare ale cucoanelor, Bibescu voia să-l trimită pe Philippee să-i achiziţioneze din Italia o asemenea operă de artă, încât să întreacă prin proporţiile și armonia liniilor sale sculpturale tot ceea ce se văzuse în București.

Sosit în Roma, pietrarul Philippe Oliva a găsit ce-i trebuia în grădina unui nobil scăpătat, cumpărând o sculptură impunătoare despre care se spunea că este deosebit de veche. Imediat a luat toate măsurile necesare pentru ridicarea și transportarea ei pe o corabie, plecând apoi cu voluminoasa încărcătură spre București. Pe drum, pietrarul s-a îmbolnăvit de ciumă și a murit în timp ce corabia făcea escală la Constantinopole…

„După moartea bunicului meu — și-a încheiat Traian Oliva povestirea — Neptunul a fost expediat la Brăila și apoi adus în Capitală. Între timp, evenimentele politice din Ţara Românească se precipitaseră. Era epoca mișcărilor revoluţionare ale anului 1848, când, de teama maselor populare, domnitorul Gheorghe Bibescu, după ce semnează Constituţia, abdică și fuge la Brașov, lăsându-și neterminat palatul de la Băneasa. Așa se face că statuia italiană, în loc să împodobească grădina unui palat domnesc, a rămas să străjuiască casele bunicii. Acolo a fost văzută de profesorul Grigore Tocilescu, care, dându-și seama de valoarea compoziţiei sculpturale, a vrut s-o cumpere spre a o așeza într-un muzeu sau într-o grădină publică, dar familia n-a voit să se despartă de ea, păstrând-o drept amintire…”

Ţinând seama de sugestia profesorului universitar Constantin Motaș, m-am deplasat la atelierul de la Șosea al maestrului emerit al artei, Oscar Han. Solicitându-i opinia asupra valorii monumentului din strada Ștefan Furtună, numărul 47, scuip torul mi-a spus că de aproape 60 de ani îl cunoaşte, în tinereţe trecând aproape zilnic pe lângă el, deoarece vizavi de casele bătrânești ale pietrarului era

Școala de Belle Arte. De altfel, faima Neptunului se dusese în tot orașul, încât oamenii, când voiau să îndrepte pe cineva spre acele locuri, îi spuneau uliţei, fie „Strada Omul de Piatră”, fie „Strada Sculpturii”.

Maestrul Oscar Han auzise și el despre interesanta istoric a aducerii în ţară a acestei statui, ea reprezentând unul dintre primele monumente destinate înfrumuseţării Bucureștilor. Iată ce mi-a declarat omul de artă:

„Pe atunci au venit în ţara sculptori germani și italieni. Ei au lucrat, fie monumente de marmură în cimitire, fie fântâni împodobite cu diverse sculpturi. Statuia lui Neptun prezintă valoare, mai ales ca document al epocii respective, epocă de început de contact cu arta străină. Ea poate sta într-un muzeu al orașului, bineînţeles pusă în condiţii de restaurare. Că această lucrare a însemnat ceva, o dovedesc dimensiunile și fineţea execuţiei. De aceea, specialiștii ar trebui s-o studieze. Astăzi, când și în jurul copacilor de pe străzi se pun flori, nu pot concepe ca o asemenea statuie să nu fie valori ficată și să rămână înconjurată de pietre și de ruine. Noaptea, trecător pe aceste locuri, te impresionează neplăcut imaginea

Neptunului tolănit pe spate, lângă gard”.

O *asemănare izbitoare*

Arhitectul Horia Teodoru cunoștea statuia tot de peste șase decenii. L-a văzut pe Neptun zi de zi, deoarece a locuit chiar într-o casă de peste drum, pe vremea când „Strada Sculpturii” era formată numai din actuala porţiune dintre Calea Griviţei și strada Popa Tatu. Dincolo de Popa Tatu era un mare loc viran, pe unde, mai târziu, s-a deschis actuala stradă Ștefan Furtună. Rugându-l să-și spună părerea despre statuia seculară, arhitectul și-a exprimat-o prin următoarele cuvinte: „Ea reprezintă o replică strălucită a originalului italian. Barocă în ce privește stilul, sculptura merită să fie cercetată cu atenţie de către specialiștii de la Institutul de istorie a artei, pentru a-i preciza vechimea și, eventual, numele celui ce a lucrat-o. Cred că ar fi interesant de constatat dacă nu cumva prezintă vreo semnătură. Însă, indiferent dacă este semnată sau nu, este o lucrare de artă ce merită să fie valo verificată, puţind să stea cu cinste într-un muzeu sau într-un parc”.

Dosarul Neptunului cuprindea, aşadar, câteva piese importante și mă gândeam să aștern pe hârtie informaţiile obţinute, când un apel telefonic, repetat, m-a chemat de urgenţă la Institutul de speologie. Dr. Docent Traian Orghidan, directorul Institutului, aflând de frumoasa statuie, s-a dus imediat s-o vadă și aștepta acum, nerăbdător, investigaţiile mele. El avea pe masă două fotografii, dar înainte de a-mi cere să mă uit cu atenţie la ele, spre a-mi spune părerea, îmi povesti cum a ajuns la o ipoteză, care, dacă nu cunosc unele amănunte, s-ar putea să mi se pară fantastică. Impresionat de chipul lui Neptun, de fineţea trăsăturilor lui, a stat multă vreme în faţa acestuia și, pasionat fotograf amator, a căutat câteva unghiuri favorabile de lumină. În momentul când voia să imprime pe peliculă figura „Omului de piatră”, o idee îl făcu să tresară. Privind mereu prin ocularul aparatului și cercetând cu amănunţime trăsăturile capului sculpturii, îşi aminti că-l mai văzuse

undeva, fiindu-i, parcă, chiar foarte cunoscut… După ce fotografie, închise aparatul și plecă cu repeziciune spre casă. Voia să verifice dacă se înșelase sau nu. Într-o casetă, omul de știinţă ţinea portretele marilor artiști ai lumii. O deschise și căută până găsi o mică fotografie. O privi îndelung, zâmbi, și plecă la institut, unde developă imaginea Neptunului. Avea acum cele două chipuri unul lângă altul. Nu era, oare, o iluzie optică? Să fie vreo legătură între autoportretul lui Michelangelo și statuia din strada Ștefan Furtună? se gândi mult și apoi îmi telefona…

Într-adevăr, și eu am rămas surprins de asemănarea izbitoare a celor două figuri, de maniera și stilul foarte apropiat în care era realizat capul lui Neptun… Priveam îndelung și – poate sugestionat de temerara ipoteză lansată de interlocutorul meu — începu să-mi surâdă ideea că eram la un pas de o importantă descoperire. Îmi imaginam, chiar, ecoul ce l-ar stârni în întreaga lume difuzarea știrii despre existenţa în ţara noastră a unei opere necunoscute făurite de Michelangelo!… Totul depindea acum de părerile specialiștilor. Și, parcă ghicindu-mi gândurile, dr. Docent Traian Orghidan îmi sugeră să prezint cele două fotografii unor cercetători de la Institutul de istoric a artei, deoarece n-ar fi exclusă o surpriză de mari proporţii…

Dar, deși simplă, cel puţin la prima vedere, ideea studierii minuţioase a Neptunului a rămas până azi în stadiul dorinţei reporterului. Așa încât nimbul de mister ce înconjoară statuia planează în continuare…

Neptunul din… Cişmigiu!

Șirul peripeţiilor secularei statui în București cuprinde și unele elemente puţin cunoscute, dovadă fiind și sesizarea inginerului Ioan Rozei, din strada Alexandru Donici. Se adevereşte, încă o dată, dragostea și interesul bucureştenilor, atât pentru vechile monumente de artă, cât și pentru cele istorice, pentru tot ce le amintește de trecutul orașului lor. Corespondentul meu, aflând că sunt preocupat de descoperirea unor secvenţe din istoria „vieţii” lui Neptun, m-a informat că Ion Ghica a scris, într-una din lucrările sale din anul 1871, despre prezenţa acestei sculpturi într-un parc. Urmând firul amabilei sugestii, am găsit în volumul intitulat „Convorbiri economice” o fugitivă descriere a Cişmigiului, autorul sculptând în imagini chipurile unora dintre cei care frecventau atunci, frumoasa grădină. Între altele, în următorul text plin de savoare. Ion Ghica menţionează și prezenţa Neptunului: „Provincialii, când aud vorbindu-se de grădina Cișmegiului, se așteaptă a găsi acolo fântâni ca-n piaţa Navona, un fel de Frascatti sau de Tivoli, cel puţin un mic Versailles. Decepţiune! Deși nu trebuie să trecem cu vederea mica insulă de la capătul aleii, un adevărat Pafos mobilat cu laviţe de lemn pe care dimineaţa și seara merg de se răsfaţă câteva ondine, driade și amadriade văduve, măritate și fete mari cu coc și despletite, cu rochii care se târăsc de trei coţi prin praf sau care de-abia le acopere genunchii, dar toate deopotrivă libere și independente, *deși un fel de Neptun s-a încercat odinioară să rădice asupra lor furca sa de dominaţiune, ele însă au găsit că prea îi era barba albă și l-au respins cu indignaţiune; acum,*

căzutul zeu, devenit omul de piatră, stă rezemat într-o rină de stâlpul unei porţi în strada Sculpturei, privind cu duioșie la trăsurile care se luptă cu valurile zdruncinate ale pavagiului". (s.n.)

Descrierea literară de mai sus devine — în cazul nostru — o atestare documentară de prim rang, ea dovedind existenţa în București, timp de aproximativ un secol, a statuie! din strada Ștefan Furtună. Deci o parte din relatările nepotului pietrarului sunt confirmate și prin asemenea informaţii. Preţiosul pasaj cuprinde însă și un clement nou, necunoscut. El se referă la impresionantul trident pe care-l ţinea Neptun – vestita unealtă a zeului mărilor și al oceanelor. „Unde-o fi oare, acum, furca sa de dominaţiune?" m-am întrebat imediat. „Ciudată dispariţie!" mi-am spus atunci…

Dar explicaţia ei am aflat-o ceva mai târziu…

„Enigma statuii" — pe micul ecran

În urmă cu aproximativ trei ani, pe strada Ștefan Furtună s-a petrecut un fapt ieșit din comun.

Era o dimineaţă însorită de toamnă, când Neptun a asistat la unul dintre cele mai frumoase momente din viaţa sa. Trezit din somn de ciripitul vesel și melodios al păsărelelor care-și făcuseră cuiburi în pomul ce-i servea drept rezemătoare.

„Omul de piatră" îşi etala, în bătaia razelor soarelui, toată splendoarea mușchiulaturii reliefate cu atâta fineţe, în timp ce subtile pale de vânt se strecurau sfioase prin barba și părul uriașului. Ar fi dorit Zeu! să-și întindă puţin membrele anchilozate de răcoarea de peste noapte, când un scârţâit prelung se auzi chiar în faţa gardului… Din două mașini au coborât mai mulţi oameni încărcaţi cu fel de fel de aparate și, gălăgioși, s-au apropiat de sculptura, privind-o câteva minute în tăcere.

— Știu că Aristide a dat o lovitură pe cinste organizând această emisie! spuse unul dintre ei. Statuia este extraordinar de bine realizata. Așa ceva n-am mai văzut la noi în ţara!…

— Este, într-adevăr, o magnifică operă de artă, dar, băieţi, nu uitaţi că nu mai putem pierde nicio secundă! îl completă cel care părea șeful grupei operatorilor. Și, tot el, adăugă: Să ne alegem, repede, cele mai bune unghiuri de filmare, deoarece invitaţii pot apărea din clipă în clipă…

Bucuros de impresia ce o făcuse asupra acestor pământeni, Neptun simţi deodată o furnicătură… Nu putea să-și plece capul spre a vedea ce se întâmplă și abia mai târziu pricepu… Surprinderea Zeului n-a fost mică, când „văzu" pe unul dintre oameni ştergându-i corpul de praf!

Rând pe rând, sosiră apoi oaspeţii. Sculptorul Oscar Han veni însoţit de Aristide Buhoiu, redactorul Televiziunii, Virgil Brădeţeanu, reprezentantul de atunci al sectorului cultural al orașului, coborî dintr-o mașină, împreună cu Adina Nanu, conferenţiar la Institutul de arte plastice, avocatul Traian Oliva s-a prezentat spre a relata odiseea bunicului său. Eu îi invitasem la această originală „masă rotunda"

sub cerul liber pe profesorul universitar Constantin Motaș și pe dr. docent Traian Orghidan.

Odată adunaţi în faţa Neptunului, Artistide Buhoiu a început seria interviurilor, trecând microfonul nu numai oamenilor de știinţă, ci și mai multor localnici.

Și, astfel, „Omul de piatră” auzi ceea ce nu-i fusese dat niciodată să audă. Simpatici îi deveniseră acești bucureșteni…

Cu toţii îi lăudau întruchiparea, armonia compoziţiei sculpturale, realele calităţi artistice.

Deodată, unul dintre participanţi ridică problema enigmaticului făuritor al monumentalei statui. El emise temerara idee că n-ar fi exclus ca statuia să aparţină unui sculptor din școala lui Michelangelo sau, cine știe? poate să nu fie străin de minunata operă însuși ilustrul renascentist!?… îndrăzneaţă ipoteză a provocat o vie discuţie, relevându-se și contraargumentul că ar fi puţin probabil ca o piesă atât de valoroasă să fi rămas necunoscută aproape două secole și apoi expediată peste hotarele Italiei…

Oricum, cei prezenţi au remarcat stilul deosebit al sculpturii, importanţa ei pentru istoria Capitalei și faptul că ar merita cu prisosinţă să fie plasată într-un spaţiu mai adecvat.

Neptun asculta și se bucura în sinea lui. Venise, deci, și vremea când urma să i se acorde mai multă atenţie. „Ah – îşi spunea Zeul — dacă aș putea să vorbesc acestor dragi pământeni! Dacă le-aș putea povesti numai câteva dintre amintirile mele de demult, de pe timpul când nu eram decât o simplă bucată de marmură de Carrara! Să le descriu eu pe acela care mi-a dăltuit chipul și trupul, vestitul meșter cu mâini de aur!”

…Secvenţele de mai sus s-au perindat aidoma pe micul ecran — minus, bineînţeles, „simţămintele” Zeului. Ele au fost văzute de milioane de telespectatori din ţara noastră, aventurile „Omului de piatră” trezind un viu interes. Chiar a doua zi, după emisiune, nenumăraţi cunoscuţi — și chiar necunoscuţi — mi-au solicitat noi amănunte, rugându-mă să le „deconspir” ceva din partea a doua a „serialului” al cărui erou urma să fie Neptun. În finalul *mesei rotunde* anunţasem că sunt pe calc de a descoperi noi file din dosarul pasionantei „Afaceri”, urmând a-i ţine la curent pe telespectatori. Spre regretul meu — și nu numai al meu — cercetările s-au oprit la faza declarativă, deși, după cum veţi afla acum, simple investigaţii ar putea lămuri enigma făuririi acestei opere de artă.

Pe urmele nimfelor mării

Cu riscul de a repeta informaţia anunţată la sfârșitul emisiunii „Enigma statuii” voi aminti — pentru cei ce n-au văzut-o — că intrasem în posesia unei știri extrem de interesante.

Conform acestei versiuni, Neptun ar fi făcut parte dintr-un grup statuar, la origine

având alături încă două piese.

Iată — pe scurt — decpre ce este vorba.

Într-o zi am primit un telefon de la dr. N. Raicoviceanu, vechi locatar al cartierului, care dorea să-mi comunice, personal, un lucru deosebit. Conform declaraţiei doctorului, reieșea ca statuia n-a avut, pe vremuri, aceeași înfăţișare, lângă zeu existând și două nereide — nimfe ale mării. Zeiţele apelor ar fi fost îngropate în… grădina Muzeului de ştiinţe naturale „Grigore Antipa”, „în fundul grădinii, acolo unde este o ridicătură de pământ”.

Cine le-a ascuns acolo și de ce? sunt întrebări rămase încă fără răspuns.

Important era, deocamdată, faptul în sine, prezenţa a doua piese sculpturale necunoscute.

Neașteptata veste merita să fie cercetată pe teren. Însă cum?

Bănuiam că, nefiind împuternicit cu autoritatea necesară unor asemenea investigaţii, încercarea mea se va lovi, ori de zâmbete, ori de indiferenţă. În orice caz, mi-era teamă că nu voi putea duce la bun sfârșit ceea ce doream.

Dar, cum doream să verific cu orice preţ noile informaţii, iată-mă în adevărata postură de… detectiv… sau de arheolog amator, dacă vreţi.

Mi-am alcătuit, în pripă, o istorioară cât mai atractivă spre a o debita în faţa directorului acestei instituţii, cu gândul hotărât să-l conving să-mi dea o mână de ajutor. Și, astfel, am intrat în clădirea muzeului.

Aici l-am găsit pe directorul-adjunct, Bernard Schnapp (azi pensionar), un cunoscut cercetător, căruia îi mai solicitasem în câteva rânduri diverse răspunsuri la unele probleme ştiinţifice. I-am expus cum m-am priceput mai bine scopul venirii mele. Vă închipuiţi, dragi cititori, surpriza acestuia, uimirea sa… Desigur, la așa ceva nu se așteptase!…

S-a ridicat, totuși, și m-a poftit să mergem împreună în grădină. Ajungând în apropierea unui zid care mărginea curtea, am văzut, de departe, movila. Scormonind cu piciorul în pământul de deasupra ei, m-am lovit de o piatră mare.

Se adevereau, deci, cele spuse de doctorul Raicoviceanu!…

— Da, se pare că aici sunt îngropate niște blocuri de piatră!

S-ar putea să aveţi dreptate — spuse atunci directorul adjunct. Vă promit tot sprijinul meu. Dar nu avem acum oameni care să sape aici. Când se va amenaja grădina, atunci…

Din păcate, doar la atât s-a rezumat investigaţia mea, mulţumindu-mă cu făgăduiala unor eventuale cercetări viitoare…

Cele două nereide nu-mi dădeau pace, mă obsedau. Cu un alt prilej, mai târziu, i-am relatat și dr. Docent Mihai Băcescu, directorul Muzeului de ştiinţe naturale „Grigore Antipa”, povestea ciudatei movile. A urmat o altă promisiune…

Dar eu și acum aștept…

Aștept momentul fericit când voi putea ști cu precizie dacă nimfele s-au ascuns acolo de privirile curioase ale oamenilor.

Sunt foarte dornic să le văd trăsăturile feţelor, deoarece bănuiesc că frumoasele zeiţe trebuie să fie demne de „mâinile de aur” ce-au făurit și figura lui Neptun…

O *capodoperă*

De curând, dr. Docent Traian Orghidan m-a întrebat din nou despre stadiul cercetărilor melc asupra lui Neptun, relatându-mi un moment inedit petrecut cu puţin timp înainte de decesul regretatului sculptor Gheorghe Anghel, prietenul său. Dorind să-i cunoască părerea despre minunata sculptură din strada Ștefan Furtuna, într-o zi, i-a povestit tot ce știa despre ea. Gheorghe Anghel l-a ascultat cu mult interes și l-a rugat să-l însoţească, deoarece voia și el s-o vadă. Ajuns în faţa lui Neptun, sculptorul a privit statuia îndelung. Apoi a exclamat: „Domnule Orghidan, tot ce pot să spun, este că am în faţa ochilor o capodoperă. Și, sunt destui specialiști în Italia, care, dacă ar vedea-o, ar putea să-i identifice repede făuritorul".

Obsedat de părerea exprimată de unii oameni de știinţă că n-ar fi exclusă o surpriză de mari proporţii, dacă s-ar cerceta vechimea statuii și s-ar descoperi autorul ei, de asemănarea izbitoare dintre figura Neptunului și autoportretul vestitului artist al Renașterii, mi-am amintit că citisem, cu ani urmă, o lucrare ce conţinea numeroase momente din viaţa lui Michelangelo. Am căutat volumul și am început să urmăresc cu atenţie referirile la operele celebrului sculptor florentin. La un moment dat am găsit un paragraf unde erau două fraze ce mi s-au părut concludente, revelatoare chiar, dacă le priveam sub prisma investigaţiilor pornite.

Atât de temerară era, totuși, supoziţia ce mi-o generase lectura repetată a textului respectiv, încât mi se părea riscantă chiar și lansarea unei asemenea teze. Au urmat câteva zile de frământări și, în cele din urmă, m-am hotărât să reproduc pasajele amintite, numai și numai din dorinţa de a sugera și în acest mod specialiștilor o cale de cercetare.

În „Vieţile celor mai de seamă pictori, sculptori și arhitecţi" de Giorgio Vasari (1511 — 1574), acolo unde autorul descrie viaţa prietenului său Michelangelo Buonarroti, se amintește, printre altele, și de una dintre lucrările marelui sculptor, rămasă necunoscută.

Iată pasajul: *„Michelangelo… a plecat la Carrara însoţit de doi elevi ai săi… 8 luni încheiate a rămas în munţi, fără bani sau leafă, și — ispitit de blocurile de marmură — a vrut să lase despre sine o amintire, sculptând în carierele de acolo statui uriașe, așa precum făcuseră și cei din antichitate".* (s. n.).

La acest text, Giorgio Vasari adaugă următoarea notă, de o excepţională importanţă în cazul care ne interesează: *„Voia să sculpteze în muntele de marmură un colos pe care să-l poată vedea navigatorii de pe mare…A stat la Carrara între aprilie și noiembrie 1505"*[1].

---

[1] Un anunț apărut în „Vestitorul românesc" la 17 decembrie 1843 înștiința că Philippe Oliva are de vânzare „o figură bărbătească de statul unui năvac făcută pe doi cai ce varsă apă din gurile lor".

COMOARA DIN CUPA EXCAVATORULUI

— Ploaia de argint — Descoperirea fundaţiilor turnului Colţei — Picturile de pe faţada acestuia — Nicolae Bălcescu și un plan inedit al vestitului turn — Din vremea „cutremurului celui mare”…

Mecanicul Ivan Marin de pe șantierul nr. 2 I.D.F. se pregătea să îndrepte din nou cupa excavatorului spre a mușca din pământul răvășit, când i se păru că vede ceva lucitor. Opri motorul, coborî și ridică de jos o bucăţică rotundă de metal.

După ce o examina pe ambele feţe, i-o arătă inginerului Ion Achim, aflat în apropiere. Dându-și seama de importanţa piesei, inginerul înștiinţa imediat arheologii de la Muzeul de istorie a municipiului București că peste drum de clădirea lor — pe bulevardul 1848, în faţa spitalului Colţea — s-a găsit o monedă veche…

Apoi, un grup de muzeografi au început să răscolească molozul din groapa unde se aflase bănuţul, reușind să scoată la lumină câteva zeci de monede asemănătoare. După un timp, se gândeau să plece, socotind că-și pierdeau vremea căutând mai departe. Când, deodată…

Dar ce s-a întâmplat? Profesorul dr. Florian Georgescu, actualul director al Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România, venise să vadă cum decurg cercetările. În apropiere un excavator era pe punctul să-și golească cupa într-o basculantă. Privind cum mecanicul manevra mașina, omului de ştiinţă îi veni o fericită inspiraţie. Îl rugă pe șeful șantierului să oprească descărcarea… Ceea ce a urmat a fost de domeniul fantasticului… Odată cu molozul azvârlit chiar pe locul de unde fusese scos, s-a revărsat din cupa excavatorului… o adevărată ploaie de argint!

Emoţia celor de faţă era indescriptibilă. Muzeografii nu mai pridideau adunând piesă cu piesă, pe care le aruncau într-o căldare ce, în scurt timp, se umplu. Numărate, s-a constatat că ele depășiseră cifra de 6.500. O adevărată „comoară”! Printre miile de bănuţi de odinioară se aflau și trei perechi de paftale — încheietori sau cingători de metal, folosite pe vremuri la îmbrăcăminte — două din argint simplu și alta din argint aurit; era, de asemenea, și o pereche de butoni tot din argint. Ornamentate foarte frumos, gravura obiectelor găsite reflecta influenţa artei orientale. Din tezaur, circa 6.000 de monede erau turcești, restul rusești și

---

După părerea dr-ului N. Vătămanu ar fi vorba despre Omul de piatră din strada Ștefan Furtună. Totuși, prin simpla lectură a anunțului citat se poate observa că Neptunu! despre care am scris are cu totul altă înfățișare decît aceea a unei statui modelată deasupra unor cai (n.a.).

austriece, din secolele XVIII-XIX. Cea mai nouă data din anul 1812, ceea ce dovedea că depozitarea s-a petrecut pe vremea lui Ioan Vodă Caragea. Veritabila colecţie numismatică marca fiecare an din perioada 1740 — 1812. Alături de tezaurul descoperit mai demult la Băneasa, când, tot întâmplător, s-au găsit 5 300 monede de argint turcești și câteva austriece, noua aglomerare de piese de acest fel demonstra posibilitatea de acumulare bănească în Bucureștii începutului de veac XIX.

În același timp, ea marca vremurile tulburi de altă dată, când, datorită evenimentelor sau calamităţilor naturale, oamenii erau nevoiţi să-și ascundă avuturile.

Apar vestigiile unui falnic monument

Șantierul din faţa casei cu leii încadraţi pe porţile-i impunătoare avea să le aducă muzeografilor din această clădire o altă surpriză, de proporţii mult mai mari și, totodată, o deosebită satisfacţie: concretizarea îndelungatelor studii între prinse pentru precizarea locului unde a existat vestitul turn al Colţei. Ani de zile membrii colectivului Muzeului de istoric a municipiului București au așteptat momentul când se vor putea realiza săpături pe circulata arteră din faţa instituţiei lor. În acest timp ci au consultat o multitudine de izvoare, începând cu planul din anul 1770 și cu documentele fotografice care reprezentau una dintre cele mai mândre podoabe de altă dată ale orașului de pe malurile Dâmboviţei. Între altele, o imagine realizată de cunoscutul pictor și fotograf Szatmary a stat la baza identificării zonei în care s-a aflat, timp de peste 170 de ani, monumentul (1715 — 1888).

Săpăturile au scos la iveală, în primul rând, câteva construcţii anexă: pivniţele fostei farmacii existente lângă turn până pe la 1888 și zidurile de incintă de pe laturile de sud, vest și nord, aparţinând încăperilor ce dădeau în curtea interioară a mănăstirii Colţea. După aceea, au apărut temeliile turnului, impresionante prin grosimea lor de aproape trei metri. Situate la 1, 60 metri adâncime, fundaţiile formau laturi de circa 10 metri pe 10 metri, fiind alcătuite din mase compacte de piatră, legate cu mortar alb foarte dur, de o soliditate extrem de mare, justificată numai prin enorma greutate a edificiului înalt de peste 40 de metri pe care l-au susţinut. Datorită construcţiilor ulterioare demolării din anul 1888, canale de mare capacitate și numeroase conducte ce împânzesc subsolul acestui bulevard au perforat bătrânele temelii.

Din nefericire, cercetările întreprinse n-au surprins niciun element material din bogata decoraţie litică a turnului, cu acest prilej dându-se numai peste câteva piese care au apar ţinut farmaciei spitalului.

Mormântul de sub temeliile turnului

Curiozitatea trecătorilor de pe bulevardul 1848 a fost alimentată atunci din plin, deoarece descoperirile de pe șantier se succedau cu repeziciune, ele amintind că orașul avusese, cu secole în urmă, o cu totul altă înfăţișare. Muncitorii, săpând în continuare la dezgroparea fundaţiilor turnului Colţei, au dat peste un schelet omenesc. Vestea despre găsirea osemintelor s-a răspândit ca fulgerul, nenumăraţi cetăţeni urmărind cu interes cercetările. Din loc în loc, se puteau vedea grupuri de oameni care comentau evenimentul.

Încercând să aflu cum explică arheologii situarea mormântului la numai 10 — 15 centimetri sub nivelul zidurilor îngropate în pământ, mi s-a spus că, în urmă cu două secole și jumătate, zona prezenta o ușoară ridicare, terenul fiind nivelat cu prilejul clădirii complexului arhitectonic de la Colţea. Din această cauză, scheletul a fost găsit la o adâncime atât de mică sub pavajul curţii interioare a mănăstirii. De altfel, în apropiere fiind semnalate și alte morminte, este sigur acum că, înainte de construcţiile aparţinând marelui spătar Mihai Cantacuzino, pe aici era cimitirul din jurul unei biserici de lemn, lăcaș atestat în secolul al XVII-lea.

Problema reconstituirii splendidului monument*, care ilustra vechea arhitectură urbană românească în stil brâncovenesc, s-a dezbătut de forurile de specialitate timp îndelungat, fiind puse în discuţie mai multe proiecte. Unul dintre acestea preconiza amplasarea turnului în spaţiul verde al pieţii Nicolae Bălcescu, în imediata apropiere a locului unde a existat iniţial. Deoarece o construcţie de asemenea proporţii ar fi împiedicat imensa circulaţie de pe bulevard, s-au emis alte două variante: așezarea ei, fie la începutul străzii Ion Ghica, fie pe locul dintre biserică și spitalul Colţea, în așa fel încât să poată fi văzută pe toată lungimea bulevardului 1848.

Cum arata turnul Colţei?

Deși au trecut peste 170 de ani de la năprasnicul cutremur care a afectat parţial turnul Colţei, deși s-au scurs numai 85 de ani de la demolarea lui, totuși nu se cunosc cu precizie două importante elemente privitoare la trecutul falnicului monument medieval: ce meșteri l-au înălţat și care îi era înfăţișarea iniţială. Mai planează încă incertitudinea în ce privește rostul zugrăvirii, pe pereţii de la intrare, a doi soldaţi suedezi cu pușca pe umeri, ca de strajă. Elveţianul Franz Sulzer a notat — în însemnările sale despre Bucureștii anului 1775 — că n-a reușit să găsească explicaţia imaginilor, după cum n-a putut afla nici cine a proiectat „construcţia extraordinară a acestui turn înalt”. Prezenţa chipurilor a fost pusă atunci în legătură cu retragerea armatelor lui Carol al XII-lea prin Ţara Românească și recrutarea unor soldaţi din trupele sale la ridicarea turnului Colţei. Faptul n-a putut fi însă verificat prin alte izvoare istorice…

După dezvelirea integrală a vestigiilor temeliilor turnului Colţei, s-a trecut la transpunerea lor în imagini fotografice, iar cercetătorii au desenat planurile exacte

ale fundaţiilor spre a putea preciza forma lor iniţială. Apoi, ele au fost acoperite cu un strat izolator de nisip, peste care s-a turnat un planșeu de beton *(n.a.).*

A doua și cea mai importantă problemă este aceea că, până în zilele noastre, nu dispunem de o descriere precisă a turnului, totul bazându-se pe însemnările unor cronicari ai vremii și pe două desene realizate din amintire. „Este singura clădire din Ţara Românească — scria tot Franz Sulzer – care are deasupra intrării sau deasupra porţii celei mari a zidurilor de împrejmuire, o clopotniţă foarte înaltă în patru colţuri, după stilul german”. Ionnescu-Gion, după ce consemnează faptul că slugerul Nicolae Otetelișanu a realizat o schiţă a turnului înainte de avarierea lui, descrie astfel monumentul: „Crucea, băsica și până sub stâlpii foișorului erau acoperite cu tinichea, iar celălalt acoperiș era de ţiglă. La băsică, în tavanul foișorului, era tarabă cu lacăt. Foișorul pe dinăuntru era roșu; pardoseala lui era de scânduri și avea laviţă împrejur”.

O altă miniatură efectuată la începutul secolului al XIX-lea de Ioan, fiul cojocarului Dobre din mahalaua Batiște, ne prezintă turnul Colţei într-o formă similară cu desenul slugerului Otetelișanu, imaginea cuprinzând, în plus, zidurile care înconjurau mănăstirea.

Din izvoarele iconografice și cartografice ce au ajuns până la noi — prima înfăţișare a turnului Colţei apărând în planul rusesc din anul 1770, publicat în revista „Studii” din anul 1959 — știm că monumentul se remarca prin înălţime, prin acoperișul său conic dominat de un glob și prin cele patru turnuleţe. Motivele în stil brâncovenesc încrustate în piatra de pe ancadramentele ușilor și ferestrelor, trafourile și capitelele de la baza etajului trei reflectau și ele stilul epocii când au fost făurite. De asemenea, o adevărată podoabă era marele ceas prins pe latura de vest a acestui cat, orologiu de un real folos bucureștenilor într-o vreme când ornicele erau destul de rare.

Nicolae Bălcescu, la rândul său, a fost și el preocupat de forma iniţială a turnului Colţei, fapt semnalat de cercetătorul Paul Cernovodeanu. Dintr-o notiţă a revoluţionarului român, aflată în arhiva vornicului Grigore Cantacuzino, reiese că el a împrumutat, la 3 aprilie 1845, de la cneazul Rodion Cantacuzino, un plan al monumentului, plan pe care se obligase să-l restituie după litografiere. Ce anume reprezenta planul nu cunoaştem, din păcate, ci dispărând. După cât se știe până acum, Nicolae Bălcescu n-a apucat să-l litografieze…

Ca să ne dăm seama de frumuseţea celei mai înalte clădiri bucureștene din secolul al XVIII-lea, notăm părerile unor personalităţi din acele timpuri. Cărturarul Chesarie Daponte o considera printre lucrările cele mai valoroase din lume, comparând-o cu San Marco din Veneţia, cu turnurile și orologiile mănăstirii Pecerska din Kiev; Dionisie Eclesiarhul, în cronica sa, spune că, în urma cutremurului, s-a dărâmat și „clopotniţa cea vestită care era podoaba orașului”, iar Gheorghe Lazar, impresionat de măreţia edificiului, și-a arătat și el admiraţia, prin 1820, spunându-i unui elev: „Vezi tu, băiete, cum stau zidurile martore de știinţa maestrului… Aici (e) știinţa, și la construcţia și la așezarea lui”.

Când pământul imita marea…

Ziua de 11 octombrie 1802 a fost o zi de neuitat pentru locuitorii orașului de pe Dâmboviţa!… La orele 13, furiile oarbe ale naturii dezlănţuindu-se, bucureștenii fug îngroziţi din casele lor, neștiind unde să se adăpostească. Pretutindeni se aud zgomote ciudate, pământul se mișcă asemeni valurilor mării…

Ionnescu-Gion a notat cele auzite de el din bătrâni despre catastrofalul cutremur, momentele apocaliptice fiind relatate astfel: „Cocoșii, câinii, caii, boii dau de mai înainte semne de o groază nepriceputǎ, și când au început zguduielele, ceva asurzitor și nemaiauzit, niște strigăte, zbierete, mugete, urlete s-au ridicat către ceruri, amestecându-se cu zgomotul zguduiturilor care se rostogoleau pe sub pământ. Fiecare se aștepta ca pământul… să-l înghită în adâncurile sale… Atunci a căzut renumita clopotniţă de la Colţea… când s-au surpat foișorul cu turnurile din jos și cu un colţ de zid până în foișorul de piatră și au dărâmat patru chilii în rând”.

Din acele timpuri, ne informează alt istoric al orașului, D. Caseili, se mai păstrează un grup de versuri în limba greacă, despre care C. Erbiccanu crede că ar fi fost făcute de Alexandru Văcărescu. Ele redau și mai pregnant imaginea puternicei zguduiri, când „a izbucnit asfalt greu mirositor și apă de pucioasă din-năuntru pământului”.

Această mișcare seismică a rămas în istoric sub numele de „Cutremurul cel mare”. În revista pariziană „Illustration”, din 24 septembrie 1848, s-a publicat desenul realizat de pic torul Doussault, artistul francez reproducând imaginea vestitutului turn avariat din nou după cutremurul înregistrat la 11 ianuarie 1838. În textul explicativ se arată că monumentul servea atunci drept foișor „pentru a vesti incendiile din oraș și a feri Capitala de nenorocirile distrugerii”.

Un ziar care a apărut 4 zile

În anii 1887 — 1888, punându-se problema deschiderii marilor bulevarde nord-sud și est-vest, vestigiile bătrânului turn îi „împiedica” pe edilii vremii întru realizarea proiectelor. Vestea că se pregătea dărâmarea vechiului edificiu a provocat o puternică agitaţie în rândul bucureștenilor. Cu acel prilej a apărut un ziar ocazional intitulat „Turnul Colţei”, în care numeroși oameni de știinţă și de cultură s-au ridicat în apărarea și salvarea monumentului: „Trebuie ca acest turn să fie lăsat în viaţă, să-l restaurăm și să-l polcim cu aur, ca cel mai frumos odor din trecutul nostru” — scria C. Nicolae.

În numărul 2 al ziarului, un grup numeros de arhitecţi și artiști se alăturară celor care au protestat, fie prin viu grai, fie prin scris. Printre semnatari se aflau arhitecţii C. Băicoianu, I. Mincu, Gr. Cerchez, alături de sculptorul I. Georgescu și pictorul G.D. Mirea. Campania pentru oprirea târnăcoapelor a atins punctul culminant prin petiţia semnată de numeroși cetăţeni și adresată primului ministru Theodor Rosetti, ea încheindu-se cu discursul rostit în parlament de deputatul Nicolae Ionescu. Dar totul a fost în zadar! Iar odată cu începerea demolării edicifiului secular, numai după

patru numere, ziarul „Turnul Colţei” a încetat și el să mai apară…

Astăzi conturul celui mai înalt monument din Bucureștii secolelor XVIII-XIX este semnalat pe asfaltul din apropierea întretăierii bulevardului 1848 cu strada Ion Ghica, iar peste drum, lângă biserică, o vitrină reînvie în ochii trecătorilor imaginea turnului de odinioară. De asemenea — un lucru puţin cunoscut de bucureșteni și turiști — piese care au aparţinut decoraţiei acestei vechi clădiri pot fi văzute și azi încadrate în pridvorul bisericii Colţea. Sunt numeroasele fleuroane încrustate pe parapetele care leagă piedestalele bogate ale coloanelor. S-a păstrat și o piatră heraldică cuprinzând stema cantacuzină, într-un medalion susţinut de doi lei; ea fusese situată deasupra porţii de intrare în incinta spitalului Colţea, având încrustat anul 1715. Piesa este expusă acum în lapidariul palatului de la Mogoșoaia.

„SOARELE ARTIFICIAL” DIN SECOLUL AL XIX-LEA

— Întâlnire între secole — Istoria palatului Șuţu — Un vas neolitic extrem de preţios — Jurnalul intim al lui Constantin Brâncoveanu — Dezvelirea fundaţiilor mănăstirii Sfântu Sava — Amănunte despre furtul celebrului tezaur „Cloșca cu puii de aur”.

O scurtă incursiune în istoria unei clădiri mi-a relevat metamorfoze aproape incredibile într-unul din punctele cele mai frecventate ale Capitalei: întretăierea bulevardului Republicii cu bulevardele 1848 și Nicolae Bălcescu! Veţi fi de acord cu mine că nu e vorba de niciun fel de exagerare în momentul când veţi afla că centrul de azi al orașului și-a dat mina aici, peste secole, cu limitele nordice ale fostei urbe medievale!… Dacă adaug și coincidenţa frapantă a prezenţei unui colos din beton, oţel și sticlă ce încearcă să-și dea întâlnire cu norii chiar în vecinătatea locului unde se înălţa turnul Colţei, cel mai înalt edificiu al Bucureștilor din veacul trecut, veţi cugeta, sper, mai adânc, la aceste tangenţe dintre epoci.

Acolo unde odinioară era marginea cetăţii lui Bucur, acum viaţa modernă trepidează la tot pasul, patru scări rulante transportând mii și mii de cetăţeni spre magazinele din splendidul pasaj subteran.

Priveam iureșul limuzinelor și troleibuzelor ce treceau cu viteză peste pasaj, când am observat o figură zâmbitoare îndreptându-se spre mine. Era o veche cunoștinţă, mai vârstnică, un asiduu iubitor a tot ce amintește de înfăţișarea de odinioară a cartierelor orașului. Bucuros că mă întâlneşte, cetăţeanul îmi făcu o destăinuire ciudată.

— Veţi zâmbi, poate, dar pentru că vă cunosc pasiunea de cercetare a urmelor trecutului, cu tot riscul, vă voi face o confidenţă scumpă inimii mele. Sunt atât de

îndrăgostit de aceste locuri unde m-am născut, încât vin adeseori aici și nu mă mai satur uitându-mă la ele. Saltul uimitor dintre trecut și prezent îmi provoacă viziuni imposibil de descris. Așa s-a născut un vis, căci altfel nu-i pot spune, acela de a găsi modalitate spre a mă putea plimba… prin străzile de altă dată! Știţi ce fac? Mă plasez, de exemplu, într-un loc mai retras de pe trotuarul din faţa grilajului de lângă noi, închid ochii, un minut, două, și cad într-o veritabilă transă… Așa revăd secvenţe de mult dispărute!… în vara trecută, timp" nul meu fermecat a înregistrat ecourile veacurilor, auzind bătăile vestitului orologiu din turnul Colţei, completate de strigătele paznicilor ce anunţau în bezna nopţii că totul este în ordine! Este halucinant ce vă povestesc, dar autentic…

Nu, n-am zâmbit deloc, deoarece „invenţia" cetăţeanului ce întinsese până la paroxism coarda pasiunii sale nu era chiar inedită, o mai auzisem de nenumărate ori! Mulţi dintre bătrânii bucureşteni au această „meteahnă", mai ales în ultimul timp, când imaginile cartierelor, în care s-au născut și au trăit, au devenit de nerecunoscut.

De la Seman judeţul, la Costache Şuţu

Aflat încă sub imperiul celor auzite, m-am îndreptat cu însoţitorul meu spre vitrinele cu fotografii expuse pe grilajul de fier ce împrejmuiește localul Muzeului de istoric a municipiului București. După ce am examinat cu atenţie imaginile, ne-am uitat la porţile cu lei „de aur" reliefaţi pe încadra mente și apoi am pășit în curte. Peronul acoperit, străjuit de dragoni, turnuleţele poligonale și stema de pe frontonul clădirii întregeau o atmosferă proprie vremurilor începutului veacului trecut. Totul ne invită la cunoaşterea istoriei fostului palat Şuţu.

Intrând împreună în muzeu, am solicitat sprijinul cercetătorilor, care m-au informat că imobilul a fost construit în primele decenii ale secolului al XIX-lea, fiind „continua torul" altor edificii. Cu prilejul unor ample lucrări de restau rare, arheologii au surprins, pe latura de sud-est a palatului, vestigiile unor case modeste construite din lemn și pământ în veacul al XVI-lea. Descoperirea era interesantă deoarece arunca noi lumini asupra limitelor nordice ale Bucureștilor evului mediu, precizându-se prezenţa prin aceste locuri a locuinţei logofătului Stoica Ludescu, autorul cunoscutei cro nici „Istoria Ţării Românești" (1290 — 1690). Era vorba despre bătrânele case ale bunicului logofătului menţionat, Seman, fostul judeţ al Bucureștilor între anii 1594 și 1626, fapt constatat și mai precis datorită dezvelirii, sub actuala verandă a palatului Șuţu și sub holul mare, a unei vaste pivniţe cu ziduri groase de 0,75 m, fundaţii ridicate pe locul străvechilor case din paiantă. Fragmentele de farfurii acoperite cu smalţ gălbui, pete maron și verde deschis, precum și cahlele placate cu motive geometrice în relief, dovedeau că vechile locuinţe aparţinuseră unor persoane avute. După materialul ceramic găsit, hruba din subsolul palatului Șuţu a fost datată din secolul al XVII-lea, reliefând și în acest mod, cum a subliniat profesorul universitar doctor docent I. Ionaşcu într-un valoros studiu, că aceste fundaţii au aparţinut gospodăriei lui Stoica Ludescu. De altfel și

izvoarele scrise atestau prezenţa acestor case, un hrisov emis de can celaria lui Antonie Vodă la 28 iulie 1670 arătând că ele erau pe „uliţa mare” ce trecea prin imediata vecinătate a mănăstirii Sfântu Sava.

Săpăturile au mai scos la iveală și alte amănunte: de partea aceasta veche a locuinţei s-au legat, în secolul al XVIII-lea, noi încăperi, probabil o bucătărie, unde s-a găsit un cuptor de mari dimensiuni, din cărămidă, umplut cu cărbuni. Sunt adaosuri efectuate de noul proprietar, marele clucer Ioniţă Racoviţă, ce cumpărase imobilul de la urmașii nepoatei lui Stoica Ludescu, Păuna Bărbătescu. Căsătorit în anul 1816 cu Luxandra Racoviţă, marele postelnic Costache Grigore Șuţu va deveni apoi stăpânul imobilului.

La 1834, când marele postelnic Costache Șuţu s-a hotărât să înalţe actualul edificiu, era vorba, deci, de a patra fază de construcţii pe terenul respectiv. Atunci arhitecţii Johann Veit și Conrad Schwinck au ridicat un nou corp de clădiri pe locul celor vechi. Mai târziu, în noiembrie 1862, cunoscutul sculptor și artist decorator Karl Storck-tatăl a deschis cele trei splendide arcade — existente și astăzi — în holul mare și a amenajat scara monumentală cu două braţe, pe peretele din centrul lor montând o oglindă uriașă de Murano. Deasupra ancadramentului acesteia, Storck a fixat un medalion sculptat de el în lemn, medalion care întruchipează figura Irinei, nora proprietarului casei. După moartea postelnicului.

Grigore Șuţu, fratele domnitorului Mihai Șuţu, și Irina, soţia sa, una dintre fiicele bogatului bancher Ștefan Hagi Mosco, au refăcut și modernizat clădirea, dându-i aspectul actual.

„Zeiţa de la Vidra”.

Printre obiectele cele mai de preţ expuse în vitrinele muzeului notez un vas-statuie confecţionat de strămoșii noștri acum patru milenii, din lut ars, modelat în forma unui trup de femeie. Descoperită de arheologul Dinu V. Rosetti, cu ocazia săpăturilor executate în apropierea orașului, Zeiţa de la Vidra” — așa cum a fost denumită — este un exemplar de arta neolitica unic în lume. Vasul, unul dintre cele mai mari de acest gen, are 38 cm înălţime, prezentând, prin decoraţia lui exterioară, puternice influenţe mediteraneene. Spre a ne putea da seama de valoarea deosebită a „Zeiţei” este suficient a semnala că a fost considerată drept o raritate și că s-a bucurat de o largă publicitate în lucrări de specialitate, nu numai de la noi din ţară, ci și din străinătate. O editură japoneză, de exemplu, a solicitat o imagine a vasului-statuie spre a o include în cadrul unei noi enciclopedii.

Pe lângă documente ce vorbesc despre diverse perioade din istoria orașului, vizitatorii pot vedea și numeroase obiecte găsite cu prilejul cercetărilor din marea rezervaţie arheologică de la Curtea Veche. Dintre ele se remarcă colecţia de vase orientale din secolul al XVII-lea, provenite din atelierele de la Insik și Brussa. La acestea se adaugă teracotele smălţuite ce împodobeau sălile palatului domnesc, teracote pe care sunt întruchipate, în mod simbolic, figuri de domni și domniţe, datate din secolele XVI-XVII.

Una dintre piesele-unicat din cadrul muzeului aparţinuse personal domnitorului Constantin Brâncoveanu. Este un veritabil jurnal intim, în care voievodul făcea diverse însemnări pe filele unor calendare astrologice. El consulta zilnic aceste zodiace, încercând să înţeleagă astfel… fenomenele naturii!

Studiate cu ani în urmă de profesorul Emil Vârtosu, s-a ajuns la concluzia că, între altele, însemnările menţionau întâlnirile pe care vestitul domn al Ţării Românești le avea cu soli ai Porţii sau ai Imperiului Habsburgic, dar și unele întâmplări personale, ca aceasta: „Mi-am scos măseaua…”

În aceeași vitrină am văzut și una din săbiile cele mai bine conservate ale lui Brâncoveanu. Din oţel de Damasc, preţioasa piesă a fost bătută cu pietre scumpe — topaze, rubine și turcoaze — lama de oţel având o inscripţie și un medalion. Alături era sceptrul de domnie, din argint, care a fost expus la Londra, în cadrul unei expoziţii românești.

Semnalez apoi actele de înființare a unor spitale bucureștene, documente de epocă lucrate artistic cu miniaturi pe pergament, precum și o colecţie de cântare folosite de zarafii din secolele XVIII-XIX. La loc de frunte sunt așezate drapelele unor bresle din a doua jumătate a secolului al XIX-lea: al potcovarilor și al lucrătorilor în metale scumpe. Începuturile mișcării muncitorești și statute ale asociaţiilor profesionale din București sunt prezentate prin panouri, fotografii sau documente.

Dintre obiectele personale ale lui Gheorghe Bibescu este expusă mantaua pe care a purtat-o domnitorul cu prilejul atentatului de la Șosea, din iunie 1848, observându-se că unul dintre epoleţi este ciuruit de gloanţe. Într-o altă vitrină se află servieta și monoclul lui Armand Călinescu, fost prim-ministru, și glonţul care l-a ucis în 1939.

Din valorosul patrimoniu al muzeului ce cuprinde 150.000 de piese, menţionez câteva dintre darurile oferite Capitalei cu prilejul jubileului ei de atestare scrisă semimilenară. Se remarcă, astfel, emblema Cetăţii Eterne, statueta înfăţișând o lupoaică, alături de imaginea cetăţii medievale a Belgradului, statuia ecvestră a cneazului Iuri Dolgoruki, întemeietorul Moscovei, lângă cheia de aur a orașului Washington etc.

Luminaţie „a giorno” în 1875

Amănunte inedite despre viaţa foștilor locatari ai palatului Șuţu le-am obţinut datorită unei convorbiri cu Emanuel Hagi Mosco, un urmaș al Irinei.

Surprins, la început, de obiectul vizitei mele, nonagenarul bucureștean nu m-a lăsat totuși să plec fără să-mi ofere preţioase informaţii.

Iată — pe scurt — o reproducere a celor ce mi-au fost relatate:

„Irina n-a avut copii cu Grigore Șuţu… în saloanele lor aveau loc, aproape zilnic, serate artistice, literare și muzicale. În afară de recepţii, de soarele, se jucau aici piese de teatru în franţuzește, în salonul roșu sau în cel galben, saloane denumite astfel după culoarea stofelor mobilelor, perdelelor etc. Cele mai gustate petreceri,

însă, erau balurile mascate, când reprezentantele sexului frumos căutau să epa teze privirile invitaţilor prin costumele lor de epocă cât mai extravagante… La intrarea în palat stăteau de pază arnăuţi echipaţi cu tot dichisul respectiv, cu pistol la brâu și fes pe cap…

Landoul lui Șuţu era străjuit, în spate, pe un scaun, de un tânăr arab. Mi-amintesc bine de Soliman, îmbrăcat cu papuci, hăinuţă roșie și șalvari, și parcă-l văd cum stătea nemișcat, ca o statuie, cu braţele încrucișate pe piept”.

Omule din faţa mea vorbea încet, sacadat, cu privirile pierdute în depărtare, zâmbind uneori la amintirea unor întâmplări trăite aievea…

„Pe la 1875, când apariţia felinarelor cu gaz aerian era încă o raritate pe străzile Bucureștilor, palatul Șuţu era, în unele nopţi, scăldat într-o mare de lumină, care contrasta cu bezna din jur. Faptul se datora unei ingenioase aplicaţii tehnice, care făcea ca, atât balcoanele clădirii, cât și întreaga parte superioară a grilajului de fier ce, împrejmuia curtea, să se transforme în jerbe de flăcări albăstrui. Dar cea mai frumoasă imagine o oferea faţada, unde un soare miniatural scânteia ca în plină zi”.

Observând că cele ce-mi spunea îmi stârniseră nu numai curiozitatea, ci, poate chiar neîncrederea, Flagi Mosco zâmbi și-mi explică senzaţionala apariţie a „soarelui” în plină noapte, astfel:

„Nu, nu era vorba despre ceva chiar atât de neobișnuit, deși pe atunci lumea o considera drept o minunăţie. Inovaţia consta din plasarea pe balcoane și pe vârful gardului metalic a numeroase ţevi, presărate cu mii de găurele, de unde ţâșnea gazul aerian; odată aprins, gazul se transforma într-o jerbă de lumini strălucitoare…

În ceea ce privește palatul, și el prezintă o curiozitate: stilul său arhitectonic fiind marcat de faptul că, atât faţada, cât și partea din spate erau aidoma. Ambele părţi aveau la etaj câte un balcon, iar turnuleţele poligonale au fost plasate, câte două, pe faţadele laterale. Este, după părerea mea, singura clădire din București cu un asemenea mod de construcţie. În curte, în spatele casei, era pe vremuri, o menajerie, iar în dreptul actualei străzi Ion Ghica se afla sera cu plante exotice, din care se mai vede azi numai un perete din fier și sticlă… Grădina Șuţuleștilor se întindea până în apropierea Turnului Colţei, de care o despărţea o ulicioară…”

O completare a informaţiilor despre Grigore și Irina Șuţu am găsit-o consemnată în „Bucureștii de altă dată” de Constantin Bacalbașa. O reproduc deoarece este semnificativă:

„La sfârșitul lunii septembrie (1891) a murit Irina Șuţu… Defuncta a fost, alături de Elena Otetcicșanu, una din cele două doamne din înalta societate bucureșteană care aveau casa deschisă pentru recepţiuni și baluri, la care participau toţi cei care alcătuiau ceea ce se numea «societatea bună a Bucureștilor». Grigore Șuţu și soţia sa… acasă erau serviţi de… arnăuţi îmbrăcaţi în fustanele, cu pistoale și iatagane la brâu. În casă slujea întotdeauna un tânăr negru. Bucureştenii cunoșteau toţi pe «arapul lui Șuţu». Aproape în toate zilele când era vremea frumoasă, dl. și d-na Șuţu erau la Șosea, în echipajul lor sui-generis. Într-o trăsură «Victoria»… un câine pudel, de talie mare, întotdeauna spălat și pieptănat, stătea culcat la picioare. Pe

capră, arnăutul… iar în spate, arapul… Astăzi acest spectacol s-ar părea teatral. Cu moar tea Irinei Șuţu a dispărut și o viziune bucureșteană. A pierit cea din urma arătare dintr-o lume care nu mai poate renaște…”

Surprizele arheologilor

Știind că Piaţa Universităţii, dominată de impunătorul palat construit între anii 1857 — 1867 de arhitectul /Alexandru Orăscu, a fost supusă unor ample operaţiuni edilitare de înfrumuseţare, de modernizare a circulaţiei, am solicitat sprijinul unui specialist întru scormonirea memoriei pământului bucureștean, sporind că voi obţine noutăţi în acest domeniu și. Într-adevăr, nu m-am înșelat.

„Între anii 1968 și 1972, mi-a declarat Panait I. Panait, șef de secţie la Muzeul de istorie a municipiului București, în jurul instituţiei noastre a fost un adevărat șantier arheologic.

La câţiva metri de clădirea muzeului, spre Piaţa Universităţii. Datorită lucrărilor pentru realizarea pasajului subteran, au fost precizate, lângă statuia lui Ioan Heliade Rădulescu, fundaţiile masive ale clădirii unde au fost adăpostite în anul 1834 primele colecţii ale Muzeului Naţional din București.

Descoperiri extrem de importante privitoare la ansamblul arhitectonic al mănăstirii Sfântu Sava ne-au fost prilejuite de săparea unui simplu șanţ pe trotuarul situat la șapte metri depărtare de statuia lui Mihai Viteazul. Au apărut puternice fundaţii de zid construite în două etape distincte. Dispunerea vestigiilor nu lăsa nicio îndoială că în acest loc au fiinţat cele două biserici ce au funcţionat altă dată la Sfântu Sava, primul lăcaș ctitorit de pârcalabul Andronache pe la sfârșitul secolului al XVI-lea, iar cel de-al doilea datorat lui Constantin Brâncoveanu.

Pe latura de vest a rămășiţelor celor două biserici suprapuse a fost dezvelit un cimitir și s-au identificat 12 morminte.

Unul dintre decedaţi, probabil un monah, avea sub craniu o cărămidă cu numele Anania, iar faptul că necropola mănăstirii era folosită și de locuitorii mahalalei Sfântu Sava s-a demonstrat prin găsirea unor morminte de copii sau adolescenţi. Perioada înhumărilor s-a putut concretiza datorită identificării monedelor perforate legate cu sfoară de falangele mâinilor drepte ale celor înmormântaţi. Relev, de asemenea. Ca în vecinătatea statuii lui Spini Haret au fost repe rate și două conducte de apă făcute din olane de lut ars, acoperite în interior cu smalţ verde sau maron, cea mai veche datând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Așa s-a putut stabili planul unuia dintre cele mai valoroase monumente bucureștene, punctul lui central și limitele de vest și de nord. Având în vedere faptul că la Sfântu Sava au fiinţat timp de mai multe veacuri instituţii de învăţământ și cultură de mare importanţă în istoria românilor și a popoarelor din Balcani, cunoaşterea temeinică a acestor vestigii și valorificarea lor constituie probleme extrem de importante pentru locuitorii Capitalei. Dacă zona Curtea Veche marchează, în afara edificiilor voievodale, nucleul vieţii meșteșugărești și comerciale, Piaţa Universităţii a fost leagănul străvechi al activităţii spirituale, a

învăţământului și culturii românești. Fiecare din zidurile scoase la lumină amintesc de Gheorghe Lazăr și de erudiţii lui discipoli și mari patrioţi: Nicolae Bălcescu, Heliade Rădulescu, Eufrosin Poteca și mulţi alţii”.

„Fapte diverse” din secolul trecut

Nu numai subsolul Pieţii Universităţii păstrează, ca într-un mare muzeu, urmele unor edificii valoroase dispărute, dar și zidurile clădirilor ridicate de arhitectul Alexandru Orăscu ne-ar povesti multe, dacă ar putea să vorbească!…

Și, cum investigaţiile mele și-au propus, printre altele, să reliefeze și unele întâmplări petrecute prin aceste locuri, mult comentate pe vremuri, am apelat la unul dintre cronicarii ce le-a notat, considerându-le demne de a fi din nou evocate.

În noaptea de vineri, 23 martie 1884, luase foc aripa dreaptă a palatului Universităţii. Focul, care mocnise toată noaptea, a izbucnit către dimineaţă și curând s-a dat alarma în tot orașul. În câteva minute bulevardul era plin de lume. Un locotenent, surprins de flăcări la etajul clădirii, s-a salvat atunci într-un mod ingenios, coborând… pe furtunul unei pompe! „Focul a consumat, din nenorocire, și lucruri de mare valoare — scria Constantin Bacalbașa. Școala de Belle Arte a ars, cu multe desene, modele, tablouri și amintiri, dar mai dureroasă a fost pierderea întregii colecţiuni botanice a dr. Brândză. Dimineaţa, profesorul era pe trotuar, plângând ca un copil, când și-a dat seama că rodul atâtor ani de muncă a fost mistuit în câteva clipe”.

Același autor amintește despre furtul celebrului tezaur „Cloșca cu puii de aur”, furt petrecut în decembrie 1877, dând și câteva amănunte interesante. Muzeul de antichităţi era instalat pe atunci în localul de azi al Universităţii. De cu ziuă, un tânăr numit Pantazescu, se ascunsese într-una din sălile Senatului, încăpere situată tocmai deasupra locului unde se afla vitrina cu preţioasele exponate. Noaptea, hoţul a făcut o deschidere în plafon și a coborât în muzeu, furând apoi tezaurul și reușind să iasă din clădire fără a fi văzut de paznici. El a ascuns piesele de aur într-un pian din locuinţa sa din strada Italiană, iar după aceea a încercat să le valorifice vânzând un obiect din preţiosul tezaur unui bijutier-ceasornicar din strada Şerban Vodă, care l-a topit!… După cum se știe, până la urmă, atât hoţul cât și ceasornicarul au fost identificaţi, primindu-și osânda meritată…

Două „fapte diverse”, din multele întâmplări acoperite de greutatea anilor așternuţi peste bătrânele ziduri ale Universităţii…

TESTAMENTUL BUCLUCAȘ

— Casa domnească de la întretăierea Căii Victoriei cu bulevardul Republicii — Picturi murale, vechi de trei secole — Personajele îngropate în incinta bisericii Doamnei — Unde a fost palatul lui Șerban Cantacuzino? — Cafeneaua din 1667 — O versiune originală…

Străzi de azi, străzi de ieri…

Istoria arterelor centrale bucureștene, unde acum pulsează o animaţie intensă, ne rezervă încă multe necunoscute…

Făurite în urmă cu trei, patru sau cinci veacuri, geneza lor este strâns împletită cu evenimentele din acele timpuri, evenimente consemnate uneori în mod diferit de cronicari.

Dovada cea mai concludentă ne-o oferă întemeierea Căii Victoriei — vestitul Pod al Mogoșoaiei — în urmă cu mai bine de 280 de ani (1692). La originea creării acesteia ar fi stat dorinţa lui Constantin Brâncoveanu de a-și lega, printr-un drum direct, splendidul său castel din afara orașului cu palatul din București.

Legenda grăiește în acest fel, dar lucrurile se pare că nu s-au petrecut chiar așa. Deci, taine și iar taine, la tot pasul!

…Și pe Calea Victoriei, ca și pe numeroase alte vechi uliţe, apar din când în când elemente noi, surprize pentru arheologi și istorici. Cine bănuia, de exemplu, prezenţa unui palat domnesc peste drum de Librăria Academiei? Am trecut adeseori pe lângă el, ba chiar l-am și vizitat, fără să-mi treacă prin gând că pășesc în interiorul unei foste case voievodale.

De altfel, câţi dintre bucureștenii care iau masa sau beau o bere pe terasa de la etajul restaurantului „Delta Dunării”, știu că acolo a fost cândva reședinţă princiară?

Pe bună dreptate, cititorii se vor întreba: „Pe ce anume se bazează autorul când afirma că edificiul acesta a fost casă domnească?”

Desigur, nu m-aș fi încumetat să afirm cu atâta precizie un asemenea lucru, dacă n-aș fi intrat în posesia unor informaţii certe. Ele mi-au fost furnizate de o persoană, care nu numai că este un vechi și pasionat cercetător al trecutului, ci și un specialist în materie. Și dacă, la aceste calităţi, adaug și faptul că a copilărit în clădirea respectivă, cercetându-i apoi istoricul, sper că am spulberat orice îndoieli.

Întâmplarea — aș spune — și-a pus și aici amprenta. Cai ocazia unei simple vizite — fusesem mânat de treburi la Direcţia monumentelor istorice și de artă — am avut neașteptata bucurie de a obţine coordonatele unor obiective medievale importante.

Iată, pe scurt, cum s-au petrecut lucrurile.

Întâlnindu-l pe arhitectul Paul Emil Miclescu, i-am solicitat părerea despre prezenţa unor tunde în București. Declaraţiile sale m-au surprins prin noutatea și

atractivitatea elementelor oferite. În primul rând mi-a vorbit despre faptul că asemenea refugii secrete s-au găsit și în plin centrul orașului.

Astfel, nu de mult — îmi relata interlocutorul — un coleg al său, studiind stilul unei clădiri din apropierea străzii Doamnei, a observat la ea ceva curios. Săpându-se un șanţ, s-a dat atunci peste o subterană situată pe locul unde odini oară fusese biserica Grecilor… Ce căuta acolo tunelul, de ce a fost construit, unde ducea? — sunt întrebări la care cu greu se mai putea răspunde, deoarece pe traseul drumului subpământean au fost ridicate între timp importante construcţii. Și, ca o veritabilă lovitură de teatru, în final, discuţia a luat o turnură neașteptată pentru mine. Arhitectul Miclescu copilărise în fosta casă Greceanu, situată acum la întretăierea Căii Victoriei cu bulevardul Republicii şi-şi exprima dorinţa de a vizita din nou clădirea, spunându-mi: „Aș vrea să revăd pivniţele fostului palat al beizadelelor lui Șerban Cantacuzino — casa Greceanu de mai târziu — unde arhitectul Garcea a făcut diverse transformări”. Apoi, în completare, arhitectul s-a referit la un alt monument văzut de el în tinereţe și existent cândva în apropierea bisericii Doamnei — palatul propriu-zis al lui Șerban Cantacuzino.

Era situat pe terenul de vizavi de Inspectoratul de miliţie al municipiului București, „unde se află astăzi blocul cu faţada de cărămidă, plasat la un nivel mai retras decât clădirea în care este librăria Academiei”. Strada care, coboară dinspre întretăierea Căii Victoriei forma limita stingă a fostei curţi domnești, aceasta având o incintă de onoare și construcţii pe trei laturi în formă de *U,* în aripa care unea cele două laturi paralele fiind palatul propriu-zis. Reședinţa voievodului avea la intrare o marchiză, iar în jurul clădirilor era un frumos parc. Palatul a fost dărâmat între anii 1937 - 1938 și, cu acea ocazie, arhitectul a intrat în pivniţele lui. „Ele aveau firide în acolade cu grile”.

Ulicioara din centrul Capitalei

Subiectul părea deosebit de atractiv și nu voi uita clipele de satisfacţie pe care le-am avut datorită cercetărilor întreprinse „pe teren”. Ca de obicei, m-am dedicat la început unor intense investigaţii documentare, rezultatul lor concretizându-se în interceptarea câtorva dintre vestigiile descoperite de-a lungul Căii Victoriei. Pe la sfârșitul secolului trecut se știa, de pildă, de existenţa unor pivniţe și ganguri subterane ce se întindeau de la casele Băleanului și ale Bărcănescului spre palatul Societăţii de asigurare „Naţionala”, inergind până la Curtea Veche și servind drept ascunzători. Faptul l-am găsit consemnat în volumul I al „Marelui dicţionar geografic al României”, apărut în anul 1898. Mai târziu, Virgil Drăghiceanu a publicat în „Buletinul Comisiunii monumentelor istorice”, din anul 1914, un studiu despre descoperirile prilejuite de construirea, pe Calea Victoriei, a magazinului „Universal” (pe locul unde este astăzi „Fortuna”). Atunci s-au găsit foarte frumoase căpiţele corintiene, socotite drept rămășiţe ale vechii case a Văcăreștilor, precum și o mare subterană „pe zid”, care se întindea dinspre Calea Victoriei, „probabil spre vechiul castel al apelor”. Istoricul respectiv amintește și despre un text scris pe o

evanghelie ce ar fi aparţinut lăcaşului ridicat de boierii Văcărești, text unde este pomenit ctitorul Ienache Văcărescu „la sfânta biserică de la casa mea din București… La leat 1792, febr. 1”.

În 1899, Ionnescu-Gion scrie despre palatul ale cărui ziduri le păstra încă „clădirea cea veche a lui Ștefan Greceanu, în faţa hotelului de Bulevard”, indicând astfel modul cum a ajuns edificiul respectiv în proprietatea acestei familii: „Fostă a beizadelelor lui Șerban Vodă, apoi Bălăcenească, apoi a Fălcoienilor, apoi a Cornescilor și, în fine, a Grecenilor”.

Înarmat cu aceste cunoștinţe m-am îndreptat spre fosta casă Greceanu. Imediat ce am ocolit clădirea restaurantului „Delta Dunării”, la numai câţiva metri, am pătruns… în Bucureștii de acum trei sute de ani! Urmând drumul pavat al ulicioarei ce se deschide între cele două rânduri de case, restaurantul amintit și clădirea unde este acum „Confecţia” (fostul palat Nifon), peisajul s-a schimbat brusc. Lipsa aproape completă a oricărei circulaţii prin aceste locuri, luminiţele pâlpâinde ce se zăreau în interiorul bisericii, mi-au dat impresia, la un moment dat, că privesc printr-un ochean magic.

Îngrădit cu un grilaj de fier, având soclul îngropat în pământ, din cauza supraînălţării nivelului actual al ulicioarei cu aproximativ 50 de centimetri, mascat complet vederii dinspre Calea Victoriei de edificiile înalte din jur, lăcașul părea învăluit într-o atmosferă tainică… Ctitorită în anul 1683, de Maria, soţia lui Șerban Cantacuzino, frumoasa biserică devenise un important punct topo grafic al vremii. Străzile din apropiere, începând din primele decenii ale secolului al XVIII-lea, căpătaseră, de altfel, denumirea de mahalaua Doamnei. Atunci, în vecinătate, erau proprietăţi ale urmașilor lui Bunea, vornicul din Mogoșești. Pe aceste locuri și-au construit casc boierii Câmpineanu — „peste drum de actuala grădină Colos” — scria istoricul George D. Florescu în anul 1932.

Biserica Doamnei se înfăţișează cu un impunător pridvor deschis, rezemat pe opt stâlpi de piatră octogonali, ciopliţi în stalactite la căpiţele și la bază, având bolţi în calote sferice despărţite prin arcuri transversale. Frumuseţea deosebită a monumentului este completată de ferestrele împodobite cu chenare de piatră lucrate în genul celor de la vestita biserică Trei Ierarhi din Iași, iar ușa este o preţioasă carte de vizită a meșteșugarilor sculptori în piatră de acum trei veacuri. Bogata ei decoraţie se reliefează și prin splendida pisanie pe care este sculptată stema ţării și un medalion cu numele ctitorilor — prinţul Șerban Cantacuzino și prinţesa Maria. Alături se află ecusonul familiei: vulturul cu crucea în cioc.

Studiile întreprinse de specialiști asupra stilului arhitectonic al acestui edificiu relevă că el prezintă „o impecabilă unitate de compoziţie, într-un veac în care această calitate este destul de rara” (N. Ghika-Budești în „Evoluţia arhitecturii în Muntenia și Oltenia”); „un monument de artă caracteristic renașterii artistice din Valahia în a doua jumătate a secolului al XVII-lea” (profesorul I.D. Ştefănescu). Impresionat de soliditatea bolţilor și de grosimea zidurilor bisericii Doamnei, Ionnescu-Gion scria și el, în urmă cu 74 de ani: „s-ar crede că e făcută pentru vecie”.

Picturi de-acum trei secole

Înghesuită în spaţiul dintre grilaj și masivul perete din stânga al bisericii, o mignonă casă bătrânească, numai cu parter, în genul locuinţelor târgoveţilor de odinioară, parc că încearcă să se strecoare neobservată. Veche de peste un secol, modesta clădire este o imagine de demult, uitată parcă în plin centrul orașului, așa încât apariţia ei îmi dădu senzaţii de nedescris… Ciocănind încet în ușa căsuţei pentru a-mi vesti prezenţa, locatara — Alexandrina Popescu, soţia fostului preot — m-a invitat, amabilă, să intru și mi-a oferit apoi o serie de date privitoare la trecutul monumentului și a vecinătăţilor sale. Dintr-un sertar, gazda a scos mai multe dosare cu acte și un pliant, subliniindu-mi strădania regretatului ei soţ. Alexandru Popescu, de a strânge orice document relativ la istoricul lăcașului unde a slujit mult timp. Arătându-mi pliantul, care reproducea o parte din frescele existente în biserică, Alexandrina Popescu mi-a relatat că locuiește acolo de peste 35 de ani și că nu poate uita o întâmplare ieșită din comun petrecută în anul 1938, considerată pe vremea aceea drept senzaţională.

Încercând să cureţe pereţii bisericii, înnegriţi de fum și de trecerea anilor, soţul ci făcuse o importantă descoperire. Spălând cu apă și săpun o porţiune din registrul superior al zidurilor, el a constatat că sub pojghiţa subţire de var se păstrase intactă preţioasa pictură originală. Anunţând specialiștii de la Comisiunea monumentelor istorice, după o migăloasă și îndelungată muncă, a fost dat jos tot varul, reușindu-se să se scoată la lumină splendide fresce multicolore, lucrate în urmă cu trei veacuri. Nu același lucru s-a putut realiza cu pictura de la registrul inferior, deoarece — din păcate — aceasta fusese deteriorată de meșteșugarii care încercaseră, în urmă cu o sută de ani, s-o restaureze. Cu același prilej, a fost identificată, lângă proscomidie, o inscripţie semnată de făuritorii minunatelor imagini străvechi: Constantin Mina și Ioan Zugravul.

Decorul mural din biserica Doamnei a suscitat interesul specialiștilor, fiind considerat drept „cel mai interesant din Capitala, prin calităţile sale artistice deosebite”. Realizat în stil elenistic tradiţional, dintre culorile folosite tonul care predomină este roșul metalic, combinat cu un bleu verzui și galbenul puţin aparent. Profesorul I. D… Ștefănescu, după ce a studiat amănunţit frescele, le-a descris într-un articol publicat în anul 1943 în „Buletinul Comisiunii monumentelor istorice”, arătând, în același timp, că biserica a fost înzestrată de ctitori cu o bogată argintărie, cu numeroase ţesături brodate cu fir de aur și cu preţioase icoane, unele dintre ele fiind dispărute fără urmă.

Încercând să aflu ce odoare străvechi se mai păstrează, preotul Mihail Georgescu mi-a arătat, pe peretele din dreapta, lângă ușa altarului, una din splendidele icoane multicolore, pictată în stil bizantin și placată cu coroniţe din aur și argint. De asemenea, interesându-mă despre icoana dăruită de domnitorul Matei Ghica. Amintită în „Enciclopedia României” din anul 1938, am văzut-o și pe aceasta pe peretele din stânga. Tot acolo se află un mare epitaf, brodat cu lire de aur și argint de către Maria Doamna și fiicele ei, epitaful având în dreapta, jos, chipul lui

Șerban Cantacuzino, al soţiei sale și al fiului lor, Gheorghe. Ţesătura este înconjurată de texte scrise cu litere cirilice. De la Alexandrina Popescu am mai aflat că în biserică se păstrează o superbă faţă de masă din mătase, lucrată de mină, cu broderie și desen, batiste vechi cu broderie în fir de aur, lucrate pe mătase, și copertele unor evanghelii din argint aurit.

Mormintele din biserică

În momentul când vizitam interiorul lăcașului, preotul Mihail Georgescu, arătându-mi covoarele ce acopereau incinta, mi-a spus, la un moment dat, că dedesubt sunt câteva morminte necunoscute. Despre aceste cripte mi-a vorbit mai pe larg unul dintre martorii oculari ai lucrărilor de restaurare între prinse în urmă cu peste trei decenii. Alexandrina Popescu îşi aducea aminte, cu preciz.ie, că restauratorii s-au oprit timp îndelungat asupra celor patru pietre funerare și că au încercat să descifreze textele înscrise pe ele. Fiind extrem de ilizibile nu s-a reușit identificarea numelor celor îngropaţi și, în final, s-a recurs la deschiderea mormintelor. Arheologii sperau că vor găsi obiecte de podoabă sau monede care să-i ajute cel puţin la datarea morţii celor înhumaţi. Dar… surpriză!

Niciunul dintre sicrie nu conţinea vreo atestare, în afară de scheletele celor decedaţi nefiind găsită decât o bucată de mătase ce aparţinuse unei haine…

Numele personajelor îngropate în incinta bisericii Doamnei au rămas până astăzi necunoscute. Cine să fi fost, oare, înhumaţi într-un loc care, de obicei, era privilegiul figurilor de seama ale vremurilor de atunci? Se știe că, în mod normal, în paraclisul unui palat voievodal — așa cum a fost biserica Doamnei — nu puteau fi înmormântate decât, fie rudele familiei domnitoare, fie persoane apropiate curţii domneşti. Enigma devine și mai interesantă tocmai prin lipsa obiectelor de preţ.

Iată, aşadar, un subiect ce mi se pare atractiv, un subiect ce ar merita să determine cercetarea atentă a arhivelor existente pe vremuri la mănăstirea Cotroceni…

Curticica formată din triunghiul dintre colţul pridvorului bisericii și căsuţa cea veche este, în mic, un mausoleu domnesc, deoarece conţine și ea pietre funerare. Pe una dintre ele, inscripţia este complet ștearsă și nu se mai știe cine îşi doarme somnul de veci. Alături, o altă placă de marmură albă, cu frumoase înfloriturisculptate, reliefează iataganul și topuzul domnesc încrucișate cu stemaţării — vulturul și bourul cu stea. Din inscripţie aflu că acolo se odihnește tânăra și frumoasa Maria Șuţu, moartă în 1848. La vârsta de 18 ani.

De altfel, nu sunt singurele morminte, lăcașul având, pe vremuri, în jurul său, un străvechi cimitir. Constatarea a fost făcută în toamna anului 1971 de lucrătorii care amenajau o pivniţă situată lângă casa preotului. Atunci s-au găsit mai multe oseminte omenești. Vestigii asemănătoare au fost descoperite de doctorul docent Gheorghe Cantacuzino în strada Academiei numărul 4, la o distanţă de circa 25 — 30 metri de biserica Doamnei. Săpăturile au scos la iveală 15 morminte din secolele XV-XVIII, după părerea arheologului acestea aparţinând cimitirului bisericii din

lemn care a precedat lăcașul ridicat de Maria Doamna în anul 1683. Existenţa acestuia este atestată, de altfel, și pe pisanie.

Palatul lui Șerban Cantacuzino

Arhitectul Paul Emil Miclescu vizitase în tinereţe palatul lui Șerban Cantacuzino, înainte de a fi demolat, și mi-a descris în linii mari cum arăta. Un alt martor ocular, aflând că mă interesez de acest edificiu, mi-a completat informaţiile privitoare la fosta reședinţă domnească. Este vorba de preotul profesor Alexandru N. Constantinescu, din scrisoarea căruia citez următorul fragment: „Palatul lui Șerban Vodă din Calea Victoriei a fost sediul Ambasadei ţariste în timpul primului război mondial… Sinodul bisericii ruse a propus atunci patru burse pentru Academiile teologice din Kiev și Petrograd și, fiind unul dintre cei patru bursieri, am vizitat localul Ambasadei cu ocazia prezentării noastre înainte de plecare, în luna iunie 1916. Mărturisesc că m-au impresionat mărimea saloanelor, a candelabrelor și frumuseţea covoerelor.

Era un adevărat palat voievodal, care dacă n-ar fi fost demolat, ar fi fost și azi o podoabă a Capitalei!”

Despre palatul lui Șerban Cantacuzino din Calea Victoriei am găsit câteva însemnări ale istoricilor. Astfel Gh. Ionnescu Gion scria despre fosta legaţie ţaristă că era „pe locul caselor domnești ale lui Șerban Vodă, care nu a locuit ca domn în curtea domnească cea veche decât pentru recepţiuni oficiale”. Iar colonelul Popescu-Lumină arată că pe fostul teren al zlătarilor și-a ridicat Șerban Vodă un palat domnesc terminat în 1687. Același autor reproduce, in extenso, un articol dintr-un ziar apărut la 16 august 1934, din care spicuiesc:

„Aflăm că Primăria are intenţia să dărâme imobilul din Calea Victoriei al legaţiei ruse, care iese cu totul din aliniere… Odată cu dărâmarea lui va dispare și clădirea în care odinioară se dădeau strălucite recepţii și baluri… focar de diplomaţie și negociaţiuni începând de la 1687…”

Prima cafenea din București…

Ulicioara pe care se află biserica Doamnei și împrejurimile ei au constituit altă dată un important vad negustoresc. Amă nume pitorești din trecutul locurilor le-am găsit tot în valorosul tratat al lui Gh. Ionnescu-Gion, care notează că, în anul 1667, lângă biserica Doamnei și lângă viitorul han al lui Șerban Vodă, pe terenul aparţinând mănăstirii Cotroceni, a fiinţat prima cafenea bucureșteană deschisă de Hamie, fost seimen al palatului împărătesc din Constantinopol. De altfel și mai târziu, mai aproape de zilele noastre, pe aleea din faţa bisericii se înșirau mese de cafenea ori de restaurant, aparţinând bodegii „Mircea”, berăriei „Academiei” sau cafenelei „Macedonia”.

Pornind pe urmele vechilor prăvălii, am început să cercetez cu atenţie clădirile din ulicioară, observând, la un moment dat, o uşă în stil gotic, restaurata recent.

Din păcate, n-am reușit să întâlnesc decât puţini locatari, majoritatea caselor fiind astăzi sediul a diverse instituţii. Am pătruns într-o curte întortocheata, unde locatara Florica Laghi mi-a spus, arătându-mi un coridor cu geamuri de la etajul clădirii, că „acolo unde este geamlâcul era farmacia «Unitas», iar jos, lângă frumoasa ușa străveche, era, pe vremuri, cafeneaua lui Costică", aceasta fiind, cu siguranţă, una din „urmașele" cafenelei din 1667.

…și hanul ca o cetate

Scriitorul Ion Ghica ne-a lăsat, în corespondenţa sa cu Vasile Alecsandri, numeroase pagini despre București de altă dată, veritabilă cronică ce reconstituie imagini de mult dispărute.

Despre alcătuirea vestitelor hanuri el face o descriere, pe cât de amănunţită, pe atât de interesantă, având în vedere faptul că puţini dintre bucureștenii de azi le-au mai apucat. „Curţi mari, pătrate, cu ziduri înalte și tari de jur-împrejur, cu porţi groase de stejar, căptușite cu fier, legate cu piroane, șine și lanţuri, cu clopotniţă deasupra gangului… Totul, stil italian, tipul adoptat pretutindeni în Arhipelag și în Marea Neagră, pe unde genovezii au avut cantore". Informaţiile privitoare la primul han bucureștean construit de Şerban Cantacuzino pe locul unde este astăzi Banca Naţională, amintesc și de faptul că stolnicul Constantin Cantacuzino îi relatase, desigur, fratelui său, domnitorul, cu lux de amănunte, despre clădirile asemănătoare văzute de el la Veneţia.

De altfel, în arhivele mănăstirii Cotrocenilor se păstrează o mulţime de zapise privind cumpărarea unor locuri de către Șerban Cantacuzino, între anii 1667 și 1687 — încă de pe vremea când a fost postelnic, apoi spătar, logofăt și, în fine, domn — în vederea construirii hanului. Pentru han și curtea lui, Șerban Vodă a cumpărat terenuri care se întindeau pe străzile de azi Lipscani, Smârdan și Doamnei, iar atunci când clădirea hanului a fost terminată, măreţia acestuia a făcut asupra bucureştenilor o asemenea impresie încât îi spuneau unei străzi „Uliţa care duce la hanul lui Șerban Vodă". Zidurile groase și înalte, pivniţele extrem de adânci și mai ales ascunzătorile, îl fac pe domnitorul Grigore Alexandru Ghica și pe fiul său să se ascundă aici în 1769, într-un moment când le era viaţa în pericol.

O *ceartă cu urmări neprevăzute…*

Scriam că făurirea Podului Mogoșoaia n-ar fi decurs chiar așa de lin, că ar exista și alte temeiuri ce ar sta la baza genezei vestitei uliţe podite cu bârne de stejar, pe care s-au mutat mai târziu numeroase familii de boieri, înspăimântate de revărsările Dâmboviţei. Într-adevăr, în „Istoria București lor", scrisă de Gh. Ionnescu-Gion, ni se relevă un aspect mai puţin cunoscut, original în felul lui, asupra cauzelor ce l-au determinat pe Constantin Brâncoveanu să dea ordinul necesar pentru tăierea unor moșii ce se aflau pe traseul viitoarei artere de circulaţie. După acest istoric al orașului nostru, totul ar fi pornit de la cearta izbucnită în familia Cantacuzinilor,

ceartă cu urmări neprevăzute.

Reproduc fragmentul edificator „Moartea marei postelnicese Elena, muma tuturor Cantacuzinilor munteni, aruncă vrajba între fraţi. Dintr-această vrajbă a Cantacuzinilor își ia naștere Podul Mogoșoaia. Într-adevăr, Șerban, ajuns domn al ţarii, ceruse viforos bătrânei sale mume Catastiful de împărţeală al colosalei lor averi, pentru ca să revină asupra împărţelei și să-și facă partea leului în averea cantacuzinească. Cu toată grozăvia violenţei sale și cu tot glasul lui detunător, care băga în răcorile spaimei până și pe turcii de la Constantinopole, biata Bassarabă nu voise cu niciun preţ să dea Catastiful… La 2 martie 1687, îndată ce Elena Cantacuzinoaşi dete sufletul… Șerban Vodă… lua Catastiful, cu gând hotărât să revină asupra împărţelii făcută de părinţi… celor 12 copii…

O ură nebună izbucni între Domn și toţi fraţii și toate surorile lui. Rezultatul? Nu-l cunosc, dar peste un an și jumătate, la 19 octombrie 1688, Șerban Vodă moare grabnic și, la 25 noiembrie 1688, Constantin-Vodă Brâncoveanu, nepot lui Șerban și tuturor Cantacuzinilor, revine asupra tuturor hotărârilor luate… Din această ceartă de familie… și din răzbunarea Brâncoveanului în contra lui Constantin Aga Bălăceanu, ginerele lui Șerban Vodă… din această ceartă și din acest simţământ de răzbunare se naște Podul Mogoșoaiei. Afirmaţia e curioasă, dar este cât se poate de adevărată. Într-adevăr Bălăceanu face zile amare lui Brâncoveanu în primul și în al doilea* an al domniei lui… De aceea, după ce Bălăceanu cade mort în bătălia de la Zărnești și capul lui, adus la București, șade pus în prepeleac un an și jumătate, pe locul caselor sale (Palatul Poștelor) confiscate… și apoi dărâmate, după ce Doamna Maria (soţia lui Șerban Vodă — *n. N.)* fuge în Ardeal… Brâncoveanu… taie uliţa nouă prin mahalaua Scorţarului… taie prin locurile Bălăcenilor… ale Zlătarilor… ale lui Șerban Vodă… și iese cu drumul mai drept și mai scurt spre moșia Măriei Sale, Mogoșoaia. Podul Mogoșoaiei se deschise după 1692 și deschis a rămas și va rămâne cât vor fi Bucureștii”.

Versiunea furnizată de Ionnescu-Gion nu este departe de adevăr. Ea devine și mai plauzibilă dacă ţinem seama de rivalitatea care a existat, pe de o parte, între marile grupări boierești, Cantacuzinii și Bălenii, pentru obţinerea demnităţilor și veniturilor statului, în epoca de apogeu a regimului nobiliar în Ţara Românească, iar pe de alta, dacă avem în vedere cearta izbucnită chiar în sânul familiei Cantacuzinilor din motive politice…

Peregrinările Doamnei Maria

Din momentul vizitării bisericii Doamnei mi-am pus între barea dacă soţia lui Șerban Vodă nu este cumva înmormântată în ctitoria ei și am aflat cu mirare că nu se știe cu precizie unde ar fi înhumată. La taina celor îngropaţi în criptele acestui lăcaș se alătura, deci, încă una, ce mi se părea deosebită. Încercând să găsesc în vreo lucrare chipul Doamnei Maria, l-am aflat în volumul „Portretele Doamnelor române” de Nicolae Iorga, apărut în 1937. Fresca după care a fost reprodusă

imaginea, notează savantul, a fost pictată cu măiestrie în biserica de la Popești-Vlașca de către „unul din cei mai buni reprezentanţi ai meșteșugului sau din această epocă”. Nicolae Iorga însoţește portretul Doamnei cu următoarea succintă descriere a îmbrăcaminţii: „Cu împodobiri de blană după datina turcească, pe un timp când moda constantinopolitană biruia amintirea bizantină și înrâuririle Apusului”…

Vă închipuiţi surpriza ce mi-a oferit-o lectura textului referitor la cearta din familia Cantacuzinilor, de unde am aflat că Doamna Maria a fugit în Ardeal! Cercetând în continuare noi surse privitoare la viaţa acesteia, am reușit să-mi satisfac curiozitatea datorită scriitorului Constantin Gane, care aminteşte despre peregrinările Doamnei Maria după moartea soţului. Ea fuge mai întâi la moșia din Drăgănești, împreună cu fiul ei, pe care-l dorea urcat pe tronul tatălui său. Situaţia o obligă apoi să se retragă la Sibiu și numai după moartea lui Constantin Brâncoveanu se reîntoarce în ţară. Între timp, își căsătorește fiicele: Casandra, socotită de Ionnescu-Gion „O frumuseţe uimitoare”, s-a măritat, în 1699, cu Dimitrie Cantemir, iar Ilinca, cu Istrati Urdăreanu. În ceea ce-l privește pe Gheorghe, fiul lui Șerban Cantacuzino, acesta capătă, în 1719, bănia Craiovei. Bătrâna doamnă s-ar fi călugărit la mănăstirea Dintr-un lemn din judeţul Vlașca și acolo ar fi murit în anul 1723…

Străzi de azi, străzi de ieri…

Bucureștean sau provincial venit în Capitală, te plimbi pe marile artere ale orașului împânzit de o vie circulaţie multicoloră și treci, adesea, fără să ştii, pe lângă edificii ce păstrează amintiri strâns legate de istoria poporului nostru. O simplă casă poate ascunde în zidurile sale seculare o părticică din trecutul îndepărtat. Locurile unde au existat cândva case domnești, monumente seculare ale orașului, preţioase relicve ale înaintașilor, ar merita, într-un fel, și ele punctate prin plăci indicatoare, spre a se veni astfel în ajutorul turiștilor.

MOMENTE INEDITE DIN ACTIVITATEA LUI GHEORGHE LAZAR

— Destăinuirile salvatorului unor lucrări necunoscute ale dascălului ardelean — Textul conspirativ și revelatoarea lui interpretare — 3.000 de opere de artă realizate de un ţăran din secolul trecut! — De la coliba lui Lazăr la tiparniţa lui Heliade — Întâmplări petrecute la Moși

De aproape nouă decenii, doi buni prieteni „privesc” posteritatea din înălţimea soclurilor de piatra unde i-a imortalizat dragostea generaţiilor înaintașe… Sunt doi iluștri pionieri al căror nume s-a înscris cu litere de aur în panteonul culturii

românești: Gheorghe Lazăr și elevul său, Ion Heliade Rădulescu. Modelate în marmură, statuile lor au fost realizate, prima de sculptorul Ion Georgescu, în anul 1885, și cealaltă de italianul Ettore Ferrari, în anul 1879. Ele împodobesc scuarul din faţa Universităţii, amintind trecătorilor că în imediata vecinătate era odinioară vestita Academie de la Sfântu Sava, școala unde s-au pus bazele primatului limbii române în învăţământul nostru superior.

Am trecut de nenumărate ori pe lângă impunătoarele chipuri statuare, dar n-am bănuit ca într-o zi voi încerca să descifrez puternica legătură sufletească dintre acel „Lazăr inginer" ce iniţiase „Academia cu ştiinţă chiar în limba maicii sale" și unul dintre distinșii săi continuatori. La fel cum, în orele de dulce caznă ale atelierului meu reportericesc, dorind să strunesc șuvoiul informaţiilor captate, spre a-l topi într-un text cât mai atractiv și la inima cititorilor, mi-am dat seama că „Descoperisem" un veritabil filon istorico-literar conţinând elementele puţin cunoscute din viaţa marelui dascăl ardelean, contribuţia lui la mișcarea revoluţionară condusă de Tudor Vladimirescu.

Pe la începutul lunii aprilie 1971 plecasem „pe teren" – termen uzitat de gazetari, chiar dacă nu e vorba de o deplasare în provincie — pentru a realiza un „material" ce mi-l propusesem. Dar, așa cum mi s-a întâmplat uneori, am sur prins firul unui alt subiect, de-a dreptul pasionant. „Vinovatul" era de astă dată amabilul arheolog Panait I. Panait, care imediat ce m-a văzut intrând în biroul său, mi-a spus: „Aţi auzit că profesorul Onisifor Ghibu ar fi găsit o parte din arhiva secretă a lui Gheorghe Lazăr?" Urmarea neașteptatei revelări s-a concretizat în interviul luat „celui mai bătrân ziarist în viaţă", așa cum îi plăcea să se intituleze cel ce fusese decenii de-a rândul profesor de pedagogie și istoria pedagogici la Universitatea din Cluj. Destăinuirile eruditului om de ştiinţă octogenar, care timp de aproape o jumătate de veac cercetase viaţa și opera lui Gheorghe Lazăr, tezele sale îndrăzneţe ridicau probleme importante din domeniul istoriei, cât și din cel al culturii românești. Ineditul conţinutului acestei convorbiri m-a îndemnat să public *in extenso* declaraţiile obţinute, menţionând că asupra părerilor emise de interlocutorul meu nu-mi pot asuma decât obligaţia redării lor întocmai, lăsând, în schimb, fereastra deschisă specialiștilor în cauza, ce vor putea să le analizeze și să-și spună cuvântul pro sau contra…

— Istoria evenimentelor petrecute în anul 1821 — și-a început expunerea profesorul Onisifor Ghibu — este în mare parte cunoscută. Totuși, după părerea mea, asupra unui capitol mai sunt încă elemente neclare. Cercetările întreprinse m-au edificat asupra rolului lui Gheorghe Lazăr în revoluţie, rol pe care-l consider determinant, drept partener principal al lui Tudor Vladimirescu. Este adevărat că s-a amintit și până acum ca el ar fi avut anumite legături cu Tudor pe când acesta îşi organiza tabăra de la Cotroceni, dar nu i s-a acordat acestui fapt decât o importanţă secundară.

Contrar părerilor acreditate de legendă, că dascălul ardelean ar fi părăsit Transilvania ca un biet pribeag căutând să-și găsească undeva un adăpost de azi pe mâine, din investigaţiile mele rezultă că n-a căutat în capitala Ţarii Românești

pur și simplu un refugiu, ci a venit aici atras de o misiune specială. De asemenea, nu este reală nici afirmaţia că Lazăr ar fi trecut Carpaţii pe la Braşov graţie bunăvoinţei boieroaicei Bărcănescu, deoarece este acum sigur că a plecat de la Avrig luându-și biblioteca compusă din cărţi latinești, nemţești, franţuzești și italienești, de teologie, filosofie și politică. Această „Comoară bibliofilă" număra vreo 300 de volume, ceea ce pentru acele vremuri constituia un lucru extraordinar. Nimeni nu s-a întrebat până astăzi cum și-a transportat Gheorghe

Lazăr biblioteca de la Avrig, respectiv de la Sibiu la Bucureşti, într-o vreme când circulaţia era plină de dificultăţi, mai ales că era vorba despre trecerea dintr-o ţară în alta.

Care alt om de litere român și-a dus cu el, în diversele locuri pe unde se deplasa, forţat de împrejurările vieţii, un asemenea tezaur, așa cum era considerată în urmă cu 150 de ani o bibliotecă atât de cuprinzătoare? Cazul lui Gheorghe Lazăr este unic, pretându-se la interpretări dintre cele mai interesanté. Este mai mult ca sigur că și-a transportai singur biblioteca, ajutat, poate, de unul din fraţi, încărcându-și cărţile în desagii atârnaţi pe câţiva cai și trecând apoi astfel clandestin Carpaţii.

Când, după cei 7 ani petrecuţi la București, simţindu-se grav bolnav, s-a îndreptat către satul sau natal, Gheorghe Lazăr și-a luat biblioteca la Avrig. La scurtă vreme după întoarcerea acasă, el a decedat, fără a fi lăsat vreo dispoziţie specială cu privire la cărţile și arhiva sa. În asemenea împrejurări, ce puteau să facă rudele lui, probabil mai toate analfabete, cu voluminoasele cărţi? întâmplarea a făcut ca, prin anii 1880, istoricul sibian Ilarion Puşcariu să descopere la Avrig, la o rudenie a lui Lazăr, o parte din biblioteca acestuia. 73 de volume au fost achiziţionate atunci și dăruite apoi Bibliotecii Academiei.

Surpriza de la Avrig

— Concluziile dumneavoastră asupra rolului lui Gheorghe Lazăr în revoluţia din 1821 mă îndrituiesc să cred că vă bazaţi pe studiul unor noi documente, pe lucrări necunoscute istoricilor. Aţi descoperit și cercetat opere și manuscrise considerate pierdute?

— Da! Vă voi relata, pe scurt, una din întâmplările fericite din viaţa mea. În cursul unei vizite la Avrig, surprinzându-mă o ploaie torenţială, m-am refugiat în casa unui pensionar, fost mic funcţionar la o bancă bucureşteană. Intrând în locuinţa acestuia, am observat, lângă sobă, aruncată pe jos, o carte veche. Ridicând-o, spre uimirea mea. Am constatat, după legătura ei. Că trebuie să fie o tipăritura de la Viena, din jurul anului 1800. Deschizând-o, am văzut că filele de la început erau rupte în mod de-a dreptul barbar, neputând alia titlul cărţii, autorul, localitatea sau anul tipăririi. Era o carte bilingvă de filosofic, cu o pagină în limba greacă și alta în limba latină. Deosebit de mirat că o asemenea preţioasă lucrare ajunsese în halul acela, l-am întrebat pe amfitrion:

„Ce este cu această carte?" „Aprindem focul cu ea!" a fost răspunsul laconic, primit. Intrigat peste măsură, am întrebat gazda dacă mai are și alte cărţi

asemănătoare și ea mi-a răspuns că mai sunt destule în podul casei! A trebuit să depun o strașnică stăruinţă pentru a fi coborâle din pod cărţile și, în scurt timp, a fost adus un coș plin cu tot felul de volume, unele total distruse de ploi și vânt, altele într-o stare relativ bună. Am putut salva astfel 12 lucrări în latinește, grecește și nemţește.

Cercetându-le cu atenţie, am găsit printre ele două — una nemţească și una latinească — care purtau iscălitura lui Gheorghe Lazăr, iar pe celelalte erau diverse însemnări care denotau că au aparţinui tot acestuia. Cea mai importantă dintre cărţile descoperite la Avrig — un vechi manual latinesc de drept bisericesc — avea pe scoarţa dinăuntru o însemnare revelatoare făcută de Gheorghe Lazăr. Scrisă pe patru rânduri, în limba latina, cu iscălitura alcătuită din litere cirilice, conţinea o frază formată în așa mod încât să nu poată fi identificată ușor. Ea indica totuși cuvintele *„revoluţia lui Tudor”.* Deosebită este și data consemnată pe acest text, și anume ziua de 22 februarie 1821. Descoperirea mi-a evidenţiat că mă aflam în faţa unei activităţi secrete, aproape necunoscute a lui Lazăr. Scriind în limba latină, limbă pe care puţini o cunoșteau pe vremea aceea la București, însemnarea denota net un caracter conspirativ. Atunci mi-am amintit că într-una din cărţile găsite de Harion Puşcariu se află o inscripţie asemănătoare, scrisă tot de Gheorghe Lazăr, însă în limba germană, *în aceeași zi de 22 februarie 1821!* Interesant este că sesizarea mea se făcea după aproape 70 de ani de când această carte se afla în Biblioteca Academiei și nimeni nu observase scrisul dascălului ardelean. Faptul că el a folosit, în aceeași zi și relativ la același subiect, două limbi străine, puţin cunoscute, mi-a sugerat ideea să emit ipoteza, care apoi s-a conturat, pentru mine, deplin.

Anumite legături dintre Lazăr și slugerul Tudor au fost făcute cunoscute de Heliade Rădulescu și Petrache Poenaru, însă nu li s-a acordat importanţa cuvenită. Acum, din însemnarea latinească conspirativă reieșea rolul deosebit al lui Lazăr în revoluţia din 1821, mai ales dacă îi alăturăm și steagul revoluţiei lui Tudor, steag a cărui analiză concretizează ideea participării efective a lui Lazăr la lupta poporului pentru libertate și dreptate. De acest steag s-au ocupat istorici reputaţi, ca B.P. Hasdeu, N. Iorga, I. Lupaș, A. Oţetea, dar — după părerea mea — ei nu i-au descifrat semnificaţia deplină. Îndelungatele studii mi-au permis să dezleg secretul acestuia. Faptul că pe steagul lui Tudor figurau sfinţii Gheorghe și Tudor era concludent acum pentru mine, confirmând astfel ceea ce reușisem să stabilesc pe baza inscripţiei latinești conspirative. Concluzia despre amploarea contribuţiei lui Gheorghe Lazăr la revoluţie mi-a fost revelată, de asemenea, de „Cronica” de la 1829 a stareţului mănăstirii Sinaia, arhimandritul Ghenadie Pârvulescu, precum și de alte documente despre care dau detalii în monografia scrisa de mine.

Lucrări necunoscute în bibliografia românească

— Ce alte lucrări ale lui Gheorghe Lazăr aţi descoperit și ce importanţă prezintă ele?

— Dintre lucrările găsite la Avrig, patru sunt necunoscute în bibliografia românească. Tipărite în 1735 la București, în slavonește, la Râmnic, în 1789, în limbile greacă, slavonă și română, și la Blaj, în 1769, prezenţa acestor vechi cărţi românești, dublată de „Codicele Lazăr", manuscris descoperit de Ilarion Puşcariu, constituie o dovadă despre strânsa familiarizare a lui Gheorghe Lazăr cu vechea cultură românească. Semnalez, de asemenea, ca aparţinând bibliotecii acestuia, volumul al patrulea din operele postume ale regelui Friedrich cel Mare al Prusiei, opere apărute la Viena în 1786, în 13 volume, și una dintre ultimele lucrări ale marelui pedagog și gânditor umanist ceh, J.A. Comenius.

Lucrări de mare interes am descoperit, de asemenea, la Sibiu, în biblioteca Brukenthal, și la Cluj, în arhiva muzeului ardelean de odinioară. La Sibiu am dat peste o odă necunoscută până atunci, dedicată lui Napoleon și scrisă în 1810 la Viena.

Brodată pe ideea umanităţii și a păcii eterne dintre popoare, oda a fost compusă în limbile română și franceză, *fiind cea dintâi operă românească tipărită și în limba franceză.* Dacă îi alăturăm și oda dedicată la 1808, tot din Viena, lui Francisc I al Austriei, scrisă *„în limba daco-românească",* Lazăr ţinând să sublinieze aceasta și în titlul versurilor sale omagiale, cercetarea celor două ode ne dezvăluie preocuparea lui asiduă, încă din perioada studiilor, pentru problemele politice ale vremii.

Subliniez și faptul că biografii marelui meu înaintaș au înregistrat, fără a putea găsi vreo explicaţie, desele și lungile absenţe din Sibiu și tot atât de desele și lungile popasuri la Brașov. Enigma aceasta a fost, în sfârșit, lămurită: el desfăşura la Brașov o foarte intensă activitate, pe care n-o putea îndeplini la Sibiu dintr-o mulţime de cauze.

La Brașov a compus, parte traducând, parte prelucrând sau chiar compilând, 6 lucrări cu cuprins foarte variat, pe care le-a tipărit la Buda. Înregistrate în bibliografia veche românească sub numerele 847, 851, 852, 860, 885, 888, cu un autor ascuns sub diverse pseudonime, cercetătorii nu l-au putut identifica, lăsând din această cauză lucrările puţin studiate. Lucrul acesta l-am făcut eu pe larg, stabilind cu suficientă certitudine că autorul lor — singur sau în colaborare cu altcineva — a fost Gheorghe Lazăr. Din paginile acestor cărţi se vede poziţia gânditorului și filosofului. Citez, spre exemplificare, două dintre lucrări, care denotă preocupările de atunci ale lui Lazăr: „Întâmplările războiului Franţuzilor și întoarcerea lor de la Moscva, tălmăcită de pre Nemţie de un iubitoriu de neamul românesc. Și cu cheltuiala Domnului Alexie Lazaru, dată la tipariu, Buda 1814, 104 pag". Și „Arătare stăpânirii și a caracterului lui Alexandru I, împăratul a toată Rossia, întocmită de I.D.F. Rumpf, iară acum întâiu pre Românie prefăcută și tipărită. Buda, 1815. 104 pag".

Matematica… secretă

— După cum mi-aţi relatat, Gheorghe Lazăr a avut diverse preocupări. Aș dori să cunosc părerile dumneavoastră despre manuscrisele sale în domeniul matematicii.

— La prima vedere, într-adevăr, s-ar părea că Lazăr a avut și asemenea preocupări, dovadă cele două manuscrise despre matematică și trigonometrie aflate în Biblioteca Academiei.

Cu privire la acestea, am fost de altă părere decât Traian Lalescu și Dimitrie Pompei, emiţând ideea că ele n-au fost destinate de autor pentru uzul elevilor de la Sfântu Sava, ci i-au servit drept simple instrumente în vederea inducerii în eroare a organelor din București, care-l supravegheau. În acea perioadă — reţineţi data înscrisă pe manuale, și anume ziua de 26 februarie 1821 — dascălul ardelean lucra imens, pe ascuns, pentru Tudor, pentru mișcarea revoluţionară. Ca să nu fie surprins de autorităţi, fiind profesor de matematică, el a alcătuit la repezeala cele două lucrări, punând pe una din coperţi titulatura de trigonometrie, deși nu ţinea acest curs pentru elevii săi. Li și-a creat, de fapt, un alibi, deoarece, dacă se analizează cele două manuscrise, se observă că, din punct de vedere pedagogic, nu au valoare știinţifică, Se pare că matematicienii citaţi au plecat de la o atitudine admirativă faţă de operele lui Lazăr, văzând în roz orice lucrare rămasa de la acesta, netrecându-le prin gând că au în faţa lor ceva apocrif…

Relativ la această perioadă din viaţa lui Gheorghe Lazăr, o lucrare apărută în 1954 (autor George Macovescu) consemnează o întâmplare semnificativă, puţin cunoscută. Într-o zi, în școala de la Sfântu Sava au pătruns câţiva agenţi care l-au luat cu forţa pe Gheorghe Lazăr, l-au legat în fiare și l-au urcat într-o căruţă. Sub o puternică pază, ci au încercat să-l expedieze spre Sibiu. În ajutorul dascălului au sărit atunci elevii săi, care, după ce au oprit căruţa, au rupt lanţurile și și-au eliberat profesorul.

Despre Gheorghe Lazăr ne amintește și vioara sa, instrument pe care l-a luat în toate orașele unde s-a deplasat. Pe când era la Viena apăruse marele Beethoven și, pasionat de muzică, Lazăr s-a dus să-i asculte concertele, lucru ce se poate descifra din corespondenţa lui, aproape necunoscută.

Dragostea pentru muzică s-a dezvoltat la Gheorghe Lazăr înainte de a pleca la studii, la Viena, pe timpul când fusese angajat de contele Gyulai din Cluj, ca pedagog pentru fiul său. În castelul acestuia se cultiva muzica și scrisorile de mai târziu, din Viena, ni-l arata pe Lazăr interesându-se de noutăţile muzicale petrecute în casa contelui.

Bunicul lui Gheorghe Lazăr printre răsculaţii din Avrig

Una din cele mai mari bucurii ale vieţii mele de cercetător am avut-o atunci când am găsit un bogat material documentar, cu totul necunoscut, relativ la o răscoala a ţăranilor români din Avrig, răscoală petrecută în anul 1751. După un studiu

îndelungat am reușit să descifrez adevăratul înţeles al acestei ridicări a poporului împotriva celor care voiau să-l deposedeze de munţii lui străvechi. Documentele, 167 la număr și pe o întindere de aproape 2000 de pagini, care sunt acum la Biblioteca Academiei — au fost redactate în limbile română, latină, germană și maghiară, aruncând o vie lumină asupra stării sociale a ţărănimii noastre din acea perioadă. Deosebit de interesantă a fost descoperirea, printre conducătorii răscoalei, a bunicului lui Gheorghe Lazăr, precum și faptul că procesul, ce a durat peste 50 de ani, a luat sfârșit datorită intervenţiei lui Gheorghe Lazăr. El a fost acela care a reușit să obţină dovada că stăpânii muntelui Surul sunt, din vremuri imemorabile, avrigenii.

Cum a venit Emil Racoviţă la Cluj

— În tomul I al „Lucrărilor Institutului de speologie din Cluj", apărut în 1926, Emil Racoviţă relatează unele amănunte despre modul cum a luat fiinţă primul institut de speologic din lume, la Cluj. Printre documentele pe care le publică savantul, am remarcat și scrisoarea trimisă de dumneavoastră în numele Consiliului Dirigent al Ardealului.

Reiese, deci, că aţi avut un rol important în a-l convinge pe Racoviţă să vină în ţară, ca și în ceea ce privește înființarea Institutului de speologie?

— Într-adevăr, așa este. În legătură cu scrisoarea pe care am redactat-o după ce Emil Racoviţă respinsese o primă oferta din partea noastră, mi-amintesc câteva secvenţe pitorești. Era în iarna anului 1919, când, într-o dimineaţă, a intrat în biroul meu un om în vârstă de aproximativ 50 de ani și, aflând care îmi este numele, mi s-a adresat cu următoarele cuvinte: „Va sa zică dumneata ești acela care pui oamenii pe drumuri!"

Vă închipuiţi surpriza pe care am avut-o când s-a recomandat. Împreună cu V. Braniște, ministrul instrucţiunei din Consiliul Dirigent, am căutat să-l convingem să accepte cate dra oferită ia Universitate. Racoviţă, dându-și seama ca nu poate scăpa altfel de noi, scoase din buzunarul hainei un text și ne spuse: „Domnilor, ca toţi oamenii, am și eu un vis pe care-l îndrăgesc, un fel de castel în Spania, despre care nici mie nu-mi vine a crede că-l voi vedea realizat vreodată.

Captivat de acest vis, în drumul spre ţară, mi-am alcătuit și un proiect, dar, tot cred că va rămâne un simplu vis. Este vorba despre înființarea unui institut de speologic, ştiinţă care mă pasionează de mai mulţi ani, institut care la ora actuală nu există în nicio ţară din lume. E costisitor și se referă la cercetări pur ştiinţifice".

Noi i-am luat proiectul, l-am studiat și l-am pus apoi în discuţia Consiliului Dirigent, dare l-a aprobat. A doua zi, când i-am spus că i s-a aprobat proiectul și că a fost numit profesor universitar, Racoviţă a rămas perplex. Puţin după aceea, savantul roman a venit la Cluj împreună cu familia și câţiva colaboratori.

O *epopee folclorică românească*

— Pe biroul dumneavoastră observ numeroase mape voluminoase cu manuscrise. O ultimă întrebare deci: la ce lucraţi în acest moment?

— În afară de volumele privitoare la viaţa și activitatea lui Gheorghe Lazăr, am elaborat câteva lucrări, dintre care aș reliefa „Amintirile unui pedagog militant” — volum cu aspecte din îndelungata mea activitate pedagogică. De asemenea, am evocat câteva personalităţi pe care le-am cunoscut îndeaproape pe parcursul a mai multe decenii. Cu Octavian Goga, de exemplu, am străbătut împreună timp de 40 de ani cele mai importante momente ale vieţii, fiind și cei mai apropiaţi prieteni. Însemnările mele se referă, totodată, la Nicolae Iorga, Barbu Delavrancea, I. L. Caragiale, G. Coșbuc, Șt. O. Tosif, Nicolae Titulescu, George Enescu, Mihail Sadoveanu și alţii.

Ţin să relev, însă, cu această ocazie, un adevărat tezaur, o operă de vaste proporţii, pe care am descoperit-o la Sălișteа.

Sunt manuscrisele poetului, miniaturistului și caligrafului Picu Pătruţ. Ţăran autodidact, acest Picu Pătruţ ne-a lăsat peste 3.000 de miniaturi în culori, pictate pe hârtie de semipergament, pe care și-a caligrafiat versurile scrise cu litere cirilice de tipar, versurile „izvodite” de el, care reprezintă imnuri și poeme, sau copiate după diverși autori populari. Grandioasă este această epopee folclorică românească din prima jumătate a secolului al XIX-lea, după părerea mea aflându-ne în faţa unui unicat, nu numai în ţară, care reflectă cu brio geniul poporului nostru. E o operă care așteaptă să fie pusă în valoare.

*

Mă pregăteam să încep partea a doua a reportajului, considerând încheiat capitolul convorbirii cu venerabilul cărturar ce mă captivase ore în șir prin elocinţa verbului său. Când o veste trista îmi opri condeiul… Profesorul Onisifor Ghibu nu mai era printre noi! Atunci, gândul mi s-a îndreptat spre Avrig, la casa lui Racotă, „sub îngrijirea căruia s-a stins, acum un veac și jumătate, Gheorghe Lazăr”, cum notează profesoara universitară Emilia Șt. Milicescu, acolo unde, printre exponatele noului muzeu, figurează la loc de cinste volumele descoperite și dăruite de profesorul Onisifor Ghibu…

O *scumpă amintire a lui Heliade Rădulescu*

Am ciiit cu emoţie un paragraf din însemnările lui Heliade Rădulescu despre epoca sa de pionierat întru ale literaturii, rânduri scrise cu doi ani înainte de a muri. În volumul III al „Cursului întreg de poésie generală”, apărut în 1870, proiectata vastă antologie a întregii sale creaţii literare și culturale, Heliade notează câteva amintiri de pe vremea când Gheorghe Lazăr se îmbolnăvise. Rândurile scrise despre magistrul său reflectă nu numai strânsa amiciţie, ci și dragostea ce i-o purta aceluia ce i-a îndrumat primii pași în viaţă. Însemnările se referă la faptul că, într-una din zile, Heliade a fost chemat de Lazăr, care l-a rugat să-l ducă la locuinţa

vărului său George, în coliba aflată pe terenul cultivat cu vii din spatele Moșilor. Aici, boala agravându-i-se, dascălul ardelean și-a chemat fraţii din Avrig, să vină la București pentru a-l duce acasă.

Este descris apoi impresionantul moment al despărţirii de iubitul său profesor, la bariera orașului, moment atât de scump vieţii sale, încât Heliade a căutat să-l eternizeze în acest mod original: „În lacrimi… și reintrând în trăsura cu tatăl meu, îl luai de gât, pusei capul pe pieptul lui și îl rugai să cumpere acea vie de unde și-a luat adio Lazăr de la români… tatăl meu… nu avu multă dificultate de a o cumpăra… Aceasta s-a întâmplat în anul 1823… la 1828 am pus acolo tipografia, ridicând edificiul pe însuși locul unde fusese coliba în care zăcuse Lazăr. În locul patului, am pus prima presă din care a ieșit primul număr al Curierului român… și însăși Constituţia proclamată la Izlaz”.

Cercetând, după aceea, la Arhivele Statului, modul cum a devenit Heliade Rădulescu proprietarul singurei tipografii particulare de pe atunci, am dat peste actul de vânzare dintre Irina, văduva doctorului Constantin Caracaș, și slugerul Nicolae Rădulescu și I. Eliad, redactorul „Curierului românesc”. Dintr-un alt document, mai nou (1840), remarc faptul că tiparniţa lui Heliade era înzestrată cu 6 teascuri de tipărit, 10 așezăminte de slove, un teasc litografic și o turnătorie de slove!…

„Casa cu lira” din Obor

Deschid dosarul casei Heliade Rădulescu întocmit pe par cursul ultimelor două decenii. Aici specialiștii de la Direcţia monumentelor istorice și de artă notau, în urmă cu 15 ani, că edificiul respectiv era unicul vestigiu de acest fel păstrat în Capitală, el evocând revoluţiile din anii 1821 și 1848, materializând importante aspecte ale culturii noastre din acele epoci.

După câteva file citesc descrierea întocmită de arhitectul Bâlciurescu. Succint, îmi sunt redate datele esenţiale asupra monumentului. Construit în prima jumătate a veacului trecut, edificiul a fost conceput după gustul lui Heliade, gust inspirat de spiritul clasicizant al vremii, clădirea fiind printre primele din București alcătuită din elemente împrumutate direct din cultura antică. Se remarcau loggia de la intrare, coloanele dorice, grădina trasată după fantezia poetului, cu aleile în formă de liră, de unde denumirea de „Casa cu liră”.

Într-un document din 1840 se arată că terenul lui Heliade se alia pe fostele proprietăţi ale Ghiculeștilor și avea 77 stânjeni „la faţă” și 40 stânjeni lungime.

Pe o altă filă întâlnesc semnătura unuia dintre nepoţii lui Heliade, Mircea Rădulescu. Din text, evidenţiez semnalarea locului unde a fost sediul societăţii „Filarmonica”, societate ce-și ţinea ședinţele în pavilionul din mijlocul parcului…

Pe urmele lui Caragiale…

Încercând să identific unde a fost coliba lui Gheorghe Lazăr și apoi tipografia lui Heliade Rădulescu în cartierul ce i-a sugerat lui Caragiale spumoasa schiţă „La moși", scrisă în anul 1900, am trecut dincolo de „bariera de la capul podului Târgului de Afară". Deși bănuiam că voi găsi cu greu oameni ce-și vor aminti de înfăţișarea de odinioară a locurilor, din simplă curiozitate am întrebat câţiva pietoni din apropierea Halelor Obor despre „grădina lui Iliad" sau dacă știu unde a existat tiparniţa, din teascurile căreia apăruse, în urmă cu peste 140 de ani, primul ziar bucureştean. Oamenii m-au privit miraţi, pe bună dreptate, dând din umeri… Totuși, apropiindu-mă de obiectivul căutat, câţiva localnici mai vârstnici mi-au evocat cu duioșie imagini din copilăria lor. Un bloc turn cu nouă etaje ascundea acum ultimele ziduri ale fostei case Heliade. Pe străduţa Sergent Chiriac Ion, un pensionar, Niţă Mihai, aflând că mă interesează aspectul de odinioară al acestor locuri, mi-a vorbit despre frumoasa grădină unde lumea petrecea ca la bâlci. Peste drum, pe strada Heliade Rădulescu, l-am întâlnit pe locatarul Constantin Dobrescu. El apucase timpul când bucureștenii luau cu asalt, în zilele de sărbătoare, vagonetele din uriașul „Luna Park". Arătându-mi cu mâna magazinul „Textila", de la întretăierea bulevardului cu Calea Moșilor, îmi spuse că nu poate uita tramvaiele cu cai ce veneau de ia Sfântu Gheorghe și întorce-au acolo, „la Barieră"…

Interesante sunt aceste convorbiri, aproape spontane, ce stâmesc curiozitatea localnicilor, care intră în discuţie pe neașteptate ! Așa l-am cunoscut pe Anastase Constantin, care, auzind că este vorba despre fosta grădină a lui Heliade, mi-a explicat că ea se întindea până la calea ferată unde erau ruinele unui palat ce se oglindeau odinioară în apele lacului Fundeni…

Arhitectul Vasile Cristodulo studiase îndeaproape bătrânele case. El mi-a descris locuinţa lui Heliade, compusă dintr-un mare vestibul, având în dreapta și în stânga mai multe odăi.

„Ţin minte că am văzut atunci în hol și câteva plachete de pe timpul lui Heliade". Despre coroniţele primite de poet cu prilejul diverselor premii, o sabie și un ceas al lui Cuza, o vioară foarte veche și două casete cu tacâmuri din argint aurit comandate la Paris, obiecte ce s-ar fi aflat în încăperile imobilului, m-au informat Mirica Mihail și Nestor Constantin, salariaţi ai Uzinei de pompe. Iar de la Zoica Urucu, ce locuise timp de peste cinci decenii în casa Heliade, am aflat despre un secular dud. Numit „Dudul lui Heliade". Tot ea mi-a arătat și două fotografii ale avionului construit în 1913 de Mircea Rădulescu, nepotul poetului, cu ajutorul căruia acesta a încercat să zboare. Avionul era așezat pe una din aleile grădinii…

Fantasticul foc de artificii de la Moși

Presa de la mijlocul secolului trecut ne oferă imagini contrastante, de necrezut aproape, despre vestiri?! și pitorescul târg al Moșilor, în vecinătatea căruia locuia Heliade. Astfel „Cantor de aviz și comers" din 31 mai 1840 ne informează ca uliţele

Capitalei sunt pline de ţărani care se duc la Moși, o sărbătoare rămasă din vechime. Cu acest prilej ei cumpără doniţi și oale, spre a le da de pomană pentru sufletul celor răposaţi. Patru ani mai târziu, bucureștenii vor citi despre „Executarea unui foc de artificii fantastic la Moși. Un templu în care se vedeau strălucind cuvintele «Vivat G. B.», încoronat de stele multicolore, era plasat în mijlocul a două acvile de foc colosale, purtătoare de fulgere, ale căror aripi se prelungeau prin mii de raze". Textul l-am reprodus din „Curierul romanesc", apărut la 12 mai 1844, ziarul descriind pregătirile ce se făceau, din ordinul agăi Manu, pentru manifestarea dată în cinstea domnitorului Gheorghe Bibescu…

La antipodul acestor secvenţe, Cezar Bolliac arata, în „Vestitorul românesc" din 1844, că în secolul al XVII-lea aici s-au petrecut scene demne numai de cruzimile obișnuite în evul mediu: „Alte dăţi se păstra pentru această sărbătoare naţionala nenorociţii osândiţi la moarte în cursul anului și, lângă chiotile beţiilor se înălţa și o ţeapă, în care îşi da suflarea un om în agonie… Mai departe, câteva grămezi de cucoane, în trăsuri, asculta o ceată de lăutari și privea un om ţintuit de urechi, și râsetele desfrânate se confundau… cu vaietele nenorociţilor… Locul spânzurătorilor era Câmpul Moșilor și cerșetorii schilozi și cu mâinile *tăiete* formau o alee până la cortul domnesc"…

Prima expoziţie economică naţională

În același „Curs întreg de poesie generală" Heliade scria despre prima expoziţie de flori, legume, produse agricole și industriale, deschisă în mai 1865, în casele sale de la Obor.

Iniţiată de Ion Ionescu de la Brad, că s-a bucura: de o mare afluenţă de public. Intrarea generală era de o jumătate de sfanţ și cu toate că accesul publicului era permis numai de la orele 5 la 7 după-amiază, în prima zi expoziţia a fost vizitată de 1 300 de persoane, (în acel prilej, ziarul „Trompeta Carpaţilor", de sub direcţia lui Cezar Bolliac, scria: „Negreșit că nu vom exagera cu nimic, zicând că în tot timpul acestei expoziţiuni zeci de mii de oameni de toate meseriile priveau și admirau în toate părţile: unde o lână fină de merinos, produsă în ţara, unde o mașină de vânturat, de tăiai paiele, de bătut laptele etc., unde o plantă belă, unde o legumă produsă înainte de sezonul său natural și de o frumuseţe extraordinară, unde o velniţă, unde o iie etc. etc". Cu doi ani înainte, în 1863, Eliade proiecta construirea unui palat pentru expoziţii, serbări etc. Din nefericire iniţiativa nu a fost transpusă în fapt.

Cu prilejul centenarului nașterii lui Heliade, în 1902, a avut loc o solemnitate în faţa statuii sale din Piaţa Universităţii. Atunci a luat cuvântul Grigore Tocilescu, tineri poeţi recitând din opera celui aniversat. De asemenea, la Teatrul Naţional. Constantin Nottara și Aristizza Romanescu au recitat din versurile ocazionale improvizate de Haralamb Lecca.

Tot în memoria poetului, am văzut în curtea bisericii Mavrogheni, unde pe vremuri a fost și casă domnească, un monument ridicat în 1913. Neuitând anii săi

de pionierat în ale tipografiei, ani petrecuţi la „Cișmeaua lui Mavrogheni”.

Heliade a cerut în mod expres să fie îngropat în apropierea locului unde a fost tiparniţa cumpărată în tinereţe…

UNDE A FOST PRIMUL TEATRU ÎN BUCUREȘTI?

— Reprezentaţiile din 1818 de la „Cișmeaua Roșie”. — Casa domnească a lui Caragea — Heliade Rădulescu interpret și sufleor — Sala de spectacole cu 1.000 de locuri înfiinţată acum 155 de ani — O romantică poveste de iubire — Descoperirea vestigiilor mănăstirii Sărindar — Inventatorul cinematografului a fost în București?

„Ţi-aduci aminte, frate Alexandre, de ultima seara petrecută împreună? Asistasem la spectacolul oferit de o spumoasă revistă ce ne captivase prin fermecătoarele-i melodii interpretate de vedete ale muzicii ușoare, scheciurile umoristice și montarea fastuoasă dând un farmec deosebit spectacolului…

Cuprinși apoi de valul mulţimii voioase ce inundase Calea Victoriei, am ieșit de la Savoy transfiguraţi, încărcaţi cu o puternică doză de euforic. Întâlnirea cu acrul tare și îmbăl sămat al nopţii primăvăratice, bolta cerească brăzdată de miriade și enigmatice puncte sclipitoare, feeria multicoloră a străzii, totul ne-a îndemnat să ne continuăm plimbarea, neţinând cont de orele înaintate. Braţ la braţ, pornisem agale spre Palatul telefoanelor, când privirile ţi-au fost atrase de frumosul edificiu de peste drum, sala Comedia, sediul Teatrului Naţional «I.L. Caragiale». Cunoscându-mi preocupările întru dezvăluirea unor secvenţe acoperite de pulberea timpului, te-ai oprit și m-ai întrebat, așteptând nerăbdător, ca de obicei, amănuntele ce urma să ţi le furnizez, subiectul pasionantei discuţii pe care o întrevedeai:

— Spune-mi, bunul meu prieten, prezenţa atâtor săli de teatru în București nu ţi-a sugerat ideea «prospectării» romanticelor clipe ale organizării primelor spectacole de acest gen în minunatul oraș în care locuiești? Și pentru că suntem în faţa frumoasei clădiri de vizavi, rogu-te, descrie-mi și înfăţișarea caselor ce ocupau odinioară terenul unde sunt acum parcate mașinile…

N-am să uit dezamăgirea ta când ai înţeles că mă surprinseseşi complet nepregătit, neputându-ţi oferi decât vagi explicaţii. Încercând să amelioreze neașteptata situaţie, «eruditul» ghid-amator ce doream să-ţi fiu, ţi-a promis solemn că-ţi va satisface cât mai repede și pe deplin curiozitatea. Și, iată, a sosit momentul îndeplinirii făgăduielii, deși, recunosc, cu apreciabilă întârziere”.

Rândurile de mai sus reproduc fidel primele pasaje din scrisoarea expediată, de curând, unui vechi amic din Cluj, cadru universitar în orașul de pe Someșu Mic, unul dintre prietenii pe care, deși îi văd destul de rar, îmi sunt deosebit de dragi.

Amintirea orelor petrecute împreună pe străzile milenarei

Napoca, explicaţiile amănunţite ce-mi erau oferite în legătură cu monumentele romane și medievale clujene, mă obligau la reciprocitate, devenind, la rându-mi, călăuză, ori de câte ori era oaspetele Bucureștilor. Survenise între noi o înţelegere tacita, fiecare pregătindu-se cu fervoare pentru minunatele clipe ale excursiilor în istoria urbei natale. Cer scuze, și în acest mod, omului de știinţă din orașul de peste munţi pentru indiscreţia comisă făcând publice fragmente din misiva ce i-am adresat-o, dar sper că nu mi-o va lua în nume de rău, ţinând seama de scopul urmărit: popularizarea unor imagini din București de altă dată.

De altfel, în intenţia autorului, ele se vor și o discretă mulţumire celui ce i-a sugerat o temă atât de atractivă. În același timp, merită să consemnez apariţia unui fenomen de masa, specific zilelor noastre, fenomen întâlnit cotidian pe străzile mândrelor orașe românești. Îmbrăcate în haine noi și strălucitoare, datorită grandioaselor transformări edilitare din ultimul deceniu, ele sunt aproape de nerecunoscut celor ce nu le-au vizitat de mult, de unde și solicitările tot mai dese ale turiștilor care cer sprijinul localnicilor, spre a se putea orienta…

Sculpturile seculare

„Mă gândisem, frate Alexandre, să-ţi rezerv o plăcută surpriză. Dar nu m-a răbdat inima să aștept până vei veni din nou în București, mai ales că nu știu dacă ţi-ai planificat, pe curând, o asemenea vizită. Ţi-o destăinui, scump prieten, grăbind, poate, și în acest mod, revederea. Doream să-ţi îndrept pașii spre un obiectiv pe care nu l-ai văzut, spre măreţul palat de la Mogoșoaia, vestit monument arhitectonic din apropierea Capitalei… Știu că-ţi va părea ciudată ideea mea, întrebându-te, pe bună dreptate ce tangenţa poate fi între castelul lui Constantin Brâncoveanu și edificiile vizate de discuţia noastră. Explicaţia ţi-o voi prezenta imediat, spre a nu crede cumva că încerc să mă eschivez de la obiectivele propuse. Faptul îl vei constata și «pe viu», observând legă tura enigmatică dintre amintita ctitorie brâncovenească și…casele din perimetru! cuprins acum între Calea Victoriei și străzile Edgar Quinet și 13 Decembrie. Cum ai defini, altfel apariţia pe frontonul porţii nordice a zidului de incintă ce înconjoară splendidul palat, a unui grup statuar, cu o Minervă la mijloc, sculpturi ce împodobeau, în urmă cu un veac și jumătate, intrarea într-o importantă clădire de pe Podul Mogoșoaiei? Descoperirea îţi va părea și mai interesantă când vei alia că această operă de artă plastică reprezintă singurul vestigiu rămas din casele domnești unde a locuit Vodă Caragea! învăluită de un veritabil mister este deplasarea respectivelor statuete de pe portalul palatului, existent cândva aproximativ vizavi de Teatrul „Constantin Tănase”, chiar acolo unde este terenul viraţi din faţa sălii „Comedia”. Cine a luat această măsură? Cu ce prilej? Și de ce le-a încrustat pe frontonul porţii de la Mogoșoaia? Sunt probleme

greu de dezlegat după scurgerea anilor…

Încercând să determin contururile fostei reşedinţe domneşti unde au locuit Ion Caragea și apoi Alexandru Șuţu și Grigore Ghica, trebuie să spun că însemnări mat vechi și mai noi plasează palatul în casele de odinioară ale banului Duinitrache Ghica, ce erau situate — cu aproximaţie — pe terenul ocupat azi de Teatrul Comedia și locul viran din faţa lui. Un plus de informaţii l-am găsit în studiul istoricului Ștefan Ionescu, care reproduce mărturii ale unor călători străini ce au fost oaspeţi ai domnitorului, relevând că pe lângă casele Ghiculeștilor palatul domnesc înglobase și pe cele ale Stăineanului, aflate în vecinătate, Caragea unindu-le prin galerii de lemn.

Imagini pitorești și, în același timp, caracteristice epocii, extrem de valoroase, ne-au rămas de la un martor ocular ce a trăit în prima jumătate a secolului trecut. Este Nicolae Filimon, autorul primului roman românesc — «Ciocoii vechi și noi». Descriind poziţiile topografice ale edificiilor domneşti, pe care desigur le văzuse, scriitorul arată că acestea ocupau porţiunea dintre imobilul lui Resch giuvaiergiul și vechea sală a lui Momolo. Caragea se mutase aici deoarece, chiar în seara sosirii lui la București, în anul 1812, Curtea Nouă din Dealul Spirii fusese distrusă de incendiu. Șirul de clădiri cu două caturi începea din Podul Mogoșoaiei — unde era un balcon în formă de chioșc turcesc, folosit adesea de domnitor spre a privi trecătorii în timp ce-și bea cafeaua şi-şi fuma ciubucul — terminându-se dinaintea caselor generalului Herăscu, pe uliţa Şcolii, strada Academiei de astăzi. Era «unul dintre cele mai vechi cuprinsuri de clădiri ale Bucureștilor» — nota un mai recent cronicar al orașului. George Costescu, semnalând că, în urmă cu patru decenii, mai rămăsese doar corpul principal «în care se afla… sediul Clubului Tinerimii». Este acea porţiune amintiră de Ion Ghica, unde, pe pereţi și pe plafon, pictorul italian Giacometti zugrăvise în frescă «pe toţi zeii Olimpului». Fotografii realizate mai aproape de zilele noastre au păstrat viitorimii înfăţișarea zidului lung, ce împrejmuia un mare pătrat, având drept intrare principală, pe Podul Mogoșoaiei, renumitul portal, împodobit cu sculpturi și decoraţii, denumit «Pașa Kapusi», reminiscenţă turcească indicând locuinţa unui mare demnitar.

Am evocat laconic de mult dispăruta reședinţă a lui Caragca, aproape necunoscuta publicului, nu numai spre a mă achita de obligaţia ce mi-o asumasem, ci și datorită aureolei de veritabil mesaj cultural lansat din această citadelă a genezei teatrului bucureştean. Într-adevăr, în urmă cu mai bine de 150 de ani, mai precis între anii 1816 — 1817, între zidurile ci înmugureau primele sclipiri ale unei suave flori, gingașul ghiocel ce anunţa timid că o nouă muză bătea la porţile orașului: graţioasa Thalie. Animatoarea organizării și creării primului sanctuar necesar desfășurării ritualurilor artistice ce vor fermeca privirile și auzul spectatorilor a fost talentata Ralu, fiica mai mică a domnitorului. Traducătoare a unei istorii a Greciei și a lucrării «Despre educaţie» de Lambert, domniţa era «admiratoare a muzicii lui Mozart și Beethoven… hrănită cu scrierile lui Schiller și Goethe» — cum o descrie Ion Ghica, într-o scrisoare către Alecsandri. În apartamentul ei, Ralu improvizase o mică scenă încadrată cu decoruri de mucava

și pânză, regizând și jucând în acest teatru intim fragmente din repertoriul clasic francez sau antic. Deși interpreţii erau diletanţi — tineri elevi ai școlii grecești de la Măgureanu sau admiratori ai tragediilor lui Euripide și Sofocle — entuziasmul noului a biruit tracul primelor apariţii, «actorii» recitind și mișcându-se pe scenă cu dezinvol tură, recoltând aplauzele puţin numeroasei asistenţe. Așa s-a înfiripat «teatrul de societate» unde s-au reprezentat piesele «Oreste», «Moartea fiilor lui Brutus», «Daphnis și Chloe» etc.

Încurajată de reușita iniţiativei sale, o nouă idee, mai amplă și mai temerară pentru epoca respectivă, i-a surâs inteligentei domniţe, cucerindu-i dorinţele. De ce n-ar reuși să reînvie pe malurile Dâmboviţei gloria lui Eschil și Aristofan, înființând un local de teatru permanent? Impulsionată de ambiţiosul vis, Ralu și-a folosit toate mijloacele de persuasiune și, într-un tempo demn de fiica unui domnitor, planul ei a prins viaţă, noul local deschizându-și porţile în toamna anului 1818!…

Teatrul în formă de ou

Străvechiul Drum al Brașovului, devenit Podul Mogoșoaiei și apoi Calea Victoriei, păstrează relicve scumpe înfăţișării de odinioară a orașului, numeroase puncte bogat învăluite în aura tradiţiei. Dintre ele, legendarul teatru «Cișmeaua Roșie» se înscrie la loc de frunte printre obiectivele cunoscute cu aproximaţie. Deși s-au păstrat unele indicaţii referitoare la organizarea lui interioară sau la poziţia lui vremelnică pe teren, lipsa oricărei reprezentări grafice, căci fotografii nu se puteau realiza pe vremea aceea, a îngreunat posibilitatea unei descrieri precise a stilului său arhitectonic. Denumirea teatrului amintește de o fântână din cărămidă netencuită, ridicată din ordinul lui Nicolae Mavrogheni, «cișmeaua» dăinuind între anii 1786 și 1856 în mijlocul unei pieţe din mahalaua Popa Dârvaș, Biserica Alba de mai târziu, în apropierea de acum a întretăierii Căii Victoriei cu strada Nuferilor.

Dintr-un studiu întreprins de dr. Nicolae Vătămanu reiese că avea o formă dreptunghiulară, fiind probabil un bazin din care curgea apă prin olane. Plasată lângă zidul exterior al caselor lui C. Ioniţă, avea drept vecinătăţi, înspre Piaţa Victoriei, locuinţa stolnicului Pană Buescu și în partea opusa, pe cea a lui Jean Caretașul. Sala de spectacole, ce a împrumutat numele fântânii, ar fi fost clădită în vasta curte mărginită de o parte de casele amintitului Jean Caretașul și de cealaltă de imobilul Istiotinei, fiica paharnicului Dinu Tătăranu. Precizând că după incendiul din anul 1825 ruinele teatrului s-au mai văzut până în anul 1840, Ion Ghica semnalează că ele erau «pe locul unde se vedea un felinar ascuns după o perdea de fier»…

În culegerea de documente și hrisoave publicate de istoricul V. A. Urechea, la sfârșitul secolului trecut și începutul celui actual, am găsit «pitacul domnesc» elaborat de Caragea cu prilejul amenajării viitorului așezământ de cultură bucureștean. Iată un fragment semnificativ: «Văzând marca trudă și. Frământare a mult iubitei noastre domniţe Ralu întru înjghebarea unui mare teatru în casa de la „Cișmeaua Roșie” din Podul Mogoșoaici… sala va fi alcătuită după cum urmează:

O mare sofa îmbrăcată în catifea roșie, în spate se vor așeza rânduri de banei și laviţe… în faţa sofalei se va face o ridicătură de scânduri… sţena. Între sţenă și a noastră privire se vor orândui lăutari îmbracaţi în roșu… Sala va fi luminată cu lumânări de ceară și spre ieșire cu lumânări de seu înfipte în sfeţnice de lut smălţuit și cu — zurgălăi. Perdeaua va înfăţișa chipul lui Apolon cu lira în mână. Preţul intrării va fi de un galben pentru bănci și un leu pentru laviţi»". Veritabil act de fundaţie, «pitacul» ne informează apoi că edificiul urma să aibă… forma unui ou!

Voind să-mi completez sumarele date obţinute m-am adresat din nou operei lui Nicolae Filimon, cel socotit și de istoricii teatrului drept precursor, multe dintre preţioasele sale știri fiind reproduse de specialiștii din acest domeniu la loc de frunte. Scriitorul s-a dovedit un deschizător de drum și în genul gazetăresc al reportajului, romanul său cuprinzând numeroase pagini ce oglindesc manifestările petrecute pe vremea sa. Iată, de exemplu, un fragment cuprinzând amănunte privitoare la dimensiunile sălii de spectacole de la «Cișmeaua Roșie» și atenansele ei: «Acest edificiu avea lungimea de optsprezece stânjeni, iar lăţimea de nouă și câteva palme… Interiorul lui se compunea dintr-o sală de spectacol și câteva camere situate la dreapta și la stânga… Într-una dintr-însele se ţinea dulceţi, rachiuri și băuturi răcoritoare pentru trebuinţa publicului; iar în cea de a doua ședeau slugile boierilor pe timpul reprezentaţiunei. Sala teatrului propriu-zisa avea trei rânduri de loji…».

Din relatările unui fost spectator, înserate de Ioan Massoff în vasta sa lucrare «Teatrul românesc — privire istorică», am aflat că «arhitectura edificiului era aceea a vechilor teatre grecești», iar privitor la capacitatea sălii de spectacole. François Recordon, fostul secretar ai domnitorului Caragea, amintește despre «un frumușel teatru destul de vast ca să poată cuprinde o mie de persoane» (?!)…

Teatrul «Cișmeaua Roșie» s-a inaugurat la 8 septembrie 1818 — conform însemnărilor lui Nicolae Filimon — pe faţada teatrului fiind lipit un afiș ce anunţa vestea că în seara acelei zile se va reprezenta opera «Italiana în Algir» de compozitorul Ioachim Rossini. Comentând evenimentul, istoricul Ioan Massoff este de părere că principala cauză care a îndemnat-o pe domniţa Ralu să nu deschidă noul loca! cu o piesă din literatura greacă, ce ar fi fost jucată de interpreţi diletanţi, era teama de a nu fi un slab punct de atracţie pentru spectatori. Prezenţa unei trupe străine, vestită în timpul acela, cu actori experimentaţi, era menita nu numai să creeze vad teatrului, ci ea trebuia să constituie și un fel de schimb de experienţă pentru interpreţii bucureșteni ai viitoarelor reprezentaţii. Compania vieneză condusă de Johann Gerger jucase în românește diverse opere și drame la Brașov, răsunetul succesului repurtat acolo ajungând și la București.

Pe scena de la «Cișmeaua Roșie» trupa lui Gerger a dat spectacole cu «Hoţii» de Schiller, «Faust» de Klingemann, «Emilia Gailoti» de Lessing, iar dintre opere, «Flautul fermecat» și «Idomeneo» de Mozart care — fapt semnificativ — s-au reprezentat la București înainte de a fi văzute de parizieni sau locuitorii Romei. Artiștii vienezi au interpretat dramele și operele recitind sau cântând în limbile română, germană și greacă.

Dintre «stelele» echipei teatrale venite de peste hotare, numele tinerei și frumoasei actriţe Nanette Dillée a rămas învăluit de aureola unei romantice povești de dragoste, romanul ei de iubire din orașul de pe malurile Dâmboviţei fiind cunoscut astăzi datorită lui Ion Ghica. Scriitorul care ne-a lăsat multe amintiri despre lumea și întâmplările Petre cute în Bucureștii secolului trecut, a deschis fereastra imaginaţiei cititorilor săi, notând lapidar un fapt ce, desigur, stârnise pe atunci multă vâlvă. «Cântăreaţa și tragediana de mare merit» venită în București spre a juca timp de o lună pe scena de la «Cișmeaua Roșie» și-a schimbat pe neașteptate planurile «rămânând în capitala noastră până când a murit»…

Și, în continuare, vom afla și cauza acestei hotărâri: «se îndrăgostise de unul dintre tinerii boieri». Atinsă de dulcea otravă a amorului, prea frumoasa și tânăra divă a trupei vieneze și-a dat seama că legile iubirii au o putere mai mare decât toate celelalte planuri, cum glăsuiește un dicton latin… După fuga lui Caragea, în noiembrie 1818, devine alor al teatrului «Cișmeaua Roșie» poetul Iancu Văcărescu, cel ce fusese sfătuitorul domniţei Ralu întru realizarea noului local. Într-o corespondenţă din București, apărută în ziarul «Kalliopi» din Viena, la 15 aprilie 1819, se înștiinţau cititorii despre teatrul neogrec din capitala Ţării Românești, așezământ cultural aflat «sub supravegherea și conducerea distinsului iubitor de frumuseţe, marele hatman Iancu Văcărescu». Cel gratulat era fiul lui Alecu Văcărescu, un sprijinitor asiduu al teatrului românesc, cunoscut prin vestitele sale versuri recitate ca prolog la reprezentarea primei piese în limba română, «Ecuba» de Euripide, în traducerea lui A. Nănescu: «*V-am dat teatrul, vi-l păziţi / Ca un lăcaș de muze! Cu el veţi fi vestiţi, I Prin vești departe duse».* În această primă piesă a jucat și Heliade Rădulescu în rolul Ecubei, făcând și pe suflerul. Atât «Prologul la deschiderea teatrului întâiași dată în București» scris de Iancu Văcărescu, cât și piesa «Ecuba» s-au reprezentat în anul 1819. Relativ la activitatea lui Iancu Văcărescu, «Curierul românesc» din 12 ianuarie 1830 scria: «Acest iubitor de meșteșuguri frumoase a fost pricina de s-a deschis… teatrul român întâiași dată în București. El a tradus și a ajutat… la întocmirea celei dintâi trupe dramatice compusă de școlarii de la Sf. Sava».

Pe urmele străvechiului teatru

Curiozitatea, caracteristică meseriei mele, și-a spus cuvântul și de astă dată, atrăgându-mă prin mii de fire invizibile spre a vedea la faţa locului terenul unde a putut fiinţa, peste douăzeci de ani, primul lăcaș al Thaliei bucureştene. Doream acest lucru, mai ales că de nenumărate ori trecusem prin faţa porţiunii indicate și nu remarcasem nimic deosebit. Ajuns la întretăierea Căii Victoriei cu strada Nuferilor, mi-am amintit că prin apropiere locuia un vechi cercetător al orașului, arheologul Dinu V. Rosetti, unul dintre întemeietorii Muzeului de istoric a municipiului București. Bucuros de vizita ce i-o făceam, amabila mea gazdă mi-a declarat următoarele:

— Mi-aduc aminte că prin 1939 — 1940 s-au făcut săpături pentru canalizare

chiar alături de locuinţa mea, la bodega de lângă vechiul magazin «La Radu», «Textila» de astăzi. Au fost scoase atunci la lumină conducte din ceramică ce se îndreptau spre Calea Victoriei. Erau, desigur, vestigii ale vestitei fântâni, denumită în urmă cu mai bine de un secol «Cișmeaua Roșie». Puţin mai înainte, însă, descoperisem un sistem vechi de captare a apei freatice, într-o nisipărie din Giuleşti, dezgropând o adevărată «casă a apelor». Această instalaţie era alcătuită din mari clopote, de 4 — 5 metri, legate între ele prin conducte de ceramică. Ele extrăgeau apa din nisipul care mustea și o trimiteau prin ţevile de lut spre Piaţa Victoriei și, probabil, spre strada Nuferilor. Cred că între sistemul de captare descoperit la Giuleşti și conductele de ceramica găsite cu prilejul lucrărilor de canalizare de pe strada Nuferilor era o legătură…

Locuiesc aici de mult, dar niciodată nu m-am gândit să caut vestigiile teatrului «Cișmeaua Roșie», iar acum cred că este tardiv… Să-ţi spun sincer, mă îndoiesc că vei putea afla ceva în plus despre acel edificiu ale cărui urme au dispărut de aproape 130 de ani… Totuși, vorba aceea, «încercarea, moarte n-are!». S-ar putea ca vreun vârstnic de prin împrejurimi să-și amintească unele amănunte transmise din generaţie în generaţie…

Am urmat îndemnul arheologului și am mers spre locul viran rămas după demolarea caselor «Istiotinei», soţia doctorului Istiotu. Alături de parcajul auto aflat peste drum de Biserica Albă, în Calea Victoriei numărul 73, am bătut la ușa cetăţeanului Pantelimon Diaconescu. El s-a mirat când a aflat ca pe vremuri pe acolo a fost un teatru, spunându-mi că deși stă de câteva decenii aici n-a auzit pe nimeni dintre vecini vorbind despre existenţa unui asemenea local. Putea să-mi ofere, în schimb, câteva date despre imobilul în care locuia, și anume că acesta ar fi aparţinut generalului medic Fotino.

În curte, Fotino avea remize pentru trăsuri și grajduri, pe faţada uneia dintre remize figurând, până nu de mult, o sculptură reprezentând capetele a trei cai. În ceea ce privește vechea clădire din faţa casei sale, aceasta fusese dărâmată în urma avariilor suferite din cauza cutremurului din 1940. A avut demisol și parter, fiind o clădire mai veche decât cele din jur…

Am înconjurat apoi vasta curte interioară, am stat de vorbă cu alţi cetăţeni, dar nimeni nu știa despre teatrul «Cișmeaua Roșie»… în schimb, din loc în loc, am văzut ziduri străvechi, a căror istorie era necunoscută de localnici… Vălul timpului acoperise pentru vecie trecutul, topindu-l și înglobându-l cu imaginile din prezent… în amintirile sale, Mihail Sadoveanu releva astfel acest aspect: «București este un oraș cu totul și cu totul altul decât vechea cetate. Aproape nimic din ceea ce era n-a mai rămas».

Voiam să închei șirul investigaţiilor cu adevărul enunţat de marele scriitor, când mi-am dat seama că-ţi mai sunt dator, frate Alexandre, cu unele lămuriri privitoare la aspectul de odinioară al unor edificii de lângă bulevardul Republicii…

Și am făcut cale întoarsă, culegând datele ce ţi le ofer în continuare.

Zidurile îngropate sub Calea Victoriei

Reîntorcându-mă la colţul dintre Calea Victoriei cu strada Sărindar, notez câteva noutăţi, mai bine spus surprize, aduse arheologilor de săpăturile efectuate pe această porţiune în ultimii ani. Astfel, cu prilejul turnării fundaţiilor blocului «Romarta copiilor», lucrătorii au constatat cu uimire că pe măsură ce sapă mai adânc sub actualul trotuar dau de urmele unor vaste pivniţe ce se continuă pe întregul traseu dintre strada Edgar Quinct și bulevard. Zidurile, groase de 0,80 centimetri, din cărămidă îngustă, înscriu conturul unei construcţii ce înainta sub caldarâmul Căii Victoriei și delimitau mai multe încăperi desfășurate de-a lungul unui coridor orientat de la nord la sud. Studiate cu minuţiozitate, cercetătorii au ajuns la concluzia că pereţii dezgropaţi sunt din secolul al XVII-lea, aparţinând fostei mănăstiri Sărindar, care a existat, până în anul 1896, pe locul unde este astăzi Casa Centrală a Armatei. Vestigiile descoperite au fost identificate de arheo logi ca datând din perioada reclădirii lăcașului, în timpul domniei lui Matei Basarab. S-a dezvelit și precizat apoi latura sudică a edificiului, sub mijlocul actualului bulevard al Republicii, aici fiind scoase la lumină ziduri groase, orientate de la est la vest și confecţionate clin același material cu întinsele pivniţe găsite sub Calea Victoriei.

Istoricii Bucureștilor consemnează despre mănăstirea Sărindar că era una dintre cele mai mari și impunătoare construcţii din oraș, asemuind-o cu celebra ctitorie a lui Justinian, Sfânta Sofia din Bizanţ. De jur-împrejur erau numeroase odăi înșiruite pe un culoar larg, dându-i-se ansamblului arhitectonic un aspect de fortăreaţă. Ion Ghica afirma că era «templul cel mai măreţ al Capitalei», având odoare de mare preţ. Călătorul rus Uspenski o considera, în 1846, drept «catedrala orașului», iar catagrafia din anul 1862 menţionează, pe latura de răsărit a incintei, 16 odăi cu pivniţe.

O problemă importantă ce nu și-a găsit încă răspunsul este aceea a fondatorului impozantului monument, considerat de unii istorici drept una dintre cele mai vechi clădiri bucureștene, ca fiind ridicată în secolul al XIV-lea. Există însă și ipoteza că lăcașul ar fi ctitoria boierilor Cocorăști, din vremea lui Matei Basarab. Dar dovezi certe asupra datei înălţării acestei mari construcţii nu sunt și, din păcate, terenul ce ar fi trebuit să adăpostească mărturii materiale a fost complet modificat, posibilitatea unor cercetări minuţioase spulberându-se odată cu înălţarea Casei Centrale a Armatei. Mănăstirea Sărindar va rămâne, probabil, un timp îndelungat, marele semn de întrebare al centrului Bucureștilor, ctitorul inițial și data zidirii acestui valoros monument putând fi cunoscute numai datorită descoperirii unor noi elemente.

Vechi localuri de distracţie

Pe la începutul domniei lui Caragea s-a inaugurat așa-numitul teatru optic, amenajat într-o «lungă șandrama de scânduri în fundul curţii lui Slătineanu» — cum

nota istoricul Podului Mogoșoaiei, Gh. Crutzescu. Panorama lui Mathias Brody, aflată pe locul unde ar fi azi colţul străzii Edgar Quinet cu strada Academiei, prezenta publicului vederi din lumea largă, încoronări de regi, întâmplări din războaie, călătorii pe mare și pe uscat… «Curgea lumea șiroi neîntrerupt, să privească, să se mire, și să aibă ce istorisi» — scria Dimitrie C. Ollănescu în volumul «Teatrul la români», apărut pe la sfârșitul secolului trecut.

Câţiva ani mai târziu, Eronimo Momolo, un italian ce fusese bucătarul lui Grigore Ghica, a ridicat, pe locul fostei diorame, un teatru cunoscut de bucureşteni drept «Teatrul cel Mic», denumire căpătată după inaugurarea Teatrului Naţional. În această sală, în anul 1835, se dădeau spectacole de două ori pe săptămână.

Un eveniment demn de semnalat s-a petrecut în clădirea aflată odinioară peste drum de Palatul telefoanelor de azi.

Pe la sfârșitul secolului al XIX-lea, aici erau redacţia ziarului «L'Independence Roumaine». La etaj, în anul 1896, s-a deschis primul cinematograf bucureștean. Reproduc, o reminiscenţă gazetărească ce-și păstrează parfumul vremii, prin conţinutul ei. Iată anunţul apărut în ziarul «L'Independence Roumaine» din 13 octombrie 1896: «Cinematografistul Lumière a sosit și inaugurează încă astă seară printr-o reprezentaţiune high-life, în marele salon de la etajul I… Inventatorul a găsit mijlocul de a aduce viaţa în fotografie, persoanele se mișcă, râd și plâng, doar cuvântul lipsește… Programul serii va fi: 1. – «Copii și jucării», tablou pentru mame. 2. – «Stropitorul stropit», sala izbucnește în hohote de râs. 3. – «Furtună pe mare», vedere de senzaţie, emoţia vă cuprinde. 4. — «Alergare în saci». «c'est charmant». 5. «Tigrii». Oroare! 6. – «Dansuri egiptene», baiadere în costume vaporoase. 7. – «Trenul intrând în gară». Această vedere este însăși realitatea, vezi trenul sosind și îţi vine să te dai la o parte! Pentru a evita îmbulzeala, la această reprezentaţie preţul intrării va fi de 2 lei».

Informaţia, pe lângă limbajul ei colorat, ridică și interesanta întrebare: Lumière a fost la București?…

O altă sală, renumită pe vremuri, a fost cea amenajată în aripa din dreapta a fostului palat domnesc, de către Frederich Bossel. În anul 1853 se dădeau acolo baluri și spectacole de teatru. Ullysse de Marsillac, fost profesor la Sfântu Sava, descrie astfel sala Bossel: «Are 22 loji cam incomode, 100 staluri de primul rang și 232 de rangul II». Aici a jucat Matei Millo în «Coana Chiriţa» și numeroși artiști străini.

Despre Calea Victoriei, frate Alexandre, s-a scris mult și se va mai scrie. Totuși, pentru că m-am referit la aspecte de mult dispărute ale acestei artere centrale a Bucureștilor, socotesc nimerit să închei cu reproducerea unor imagini, mai apropiate de zilele noastre, schiţate cândva de doi mari scriitori.

«Străzile principale erau surprinzător de înguste — nota Tudor Arghezi în volumul «Cu bastonul prin București». Calea Victoriei, care-i Corso al capitalei, suporta o circulaţie penibilă de trăsuri și pietoni și, într-unele puncte trotuarele se îngustau într-atât, încât trecerea alături a doua persoane aducea aminte de fabula celor două capre întâlnite pe o punte și neștiind căreia i se cuvine să treacă întâi»…

Iar George Călinescu scria, într-un număr din anul 1957 al revistei „Contemporanul”: «Vechile case boierești, pierdute în grădini imense, au fost înăbușite de construcţiile noi…

Pe Calea Victoriei se mai pot vedea «hoteluri» boierești din a doua jumătate a veacului trecut și primele decenii ale acestui secol, de aspect modest, cu un cât înalt pus pe un demisol sau pe un rez-de-chaussée, slujind drept soclu, tencuite, văruite, toate în stil clasic, imitat în var, cu peron și «escalier», izbind prin candoarea lor în mijlocul unei curţi năpădite de buruieni, în fundul căreia se zărește grajdul pentru cai și trăsură»”.

CONACUL LUI DINICU GOLESCU DE LA BELVEDERE

— Explorare ca în romanele de aventuri — Pasiunea celor trei studenţi — Tunelul și camera secretă din „Casa cu turn” — Refugiul haiducilor — Cine a fost Grant? — Importante momente istorice petrecute la conac

Surpriza surprizelor Subiectul unui roman de aventuri într-o scrisoare! Unde mai citisem, oare, un capitol asemănător, când, datorită unei hărţi, eroii reușesc să găsească drumul spre mult râvnita comoară? Să fie vorba și aici de o ficţiune? Citeam și reciteam mesajul primit prin poștă, priveam îndelung micul desen în creion, anexat, scrisorii, și, deși nu era vorba de un tezaur, originala invitaţie mă atrăgea ca un magnet. Iată-mă și în postura eroului intrat în posesia uneia dintre piesele „tari” ale acţiunii — harta traseului spre un obiectiv necunoscut!…

Îmi este aproape imposibil să vă descriu senzaţiile pe care le-am simţit după lectura repetată a scrisorii expediate de Gheorghe Degeratu, salariat la întreprinderea staţiunilor climaterice Predeal. Surescitat, la un moment dat studiam cu glas tare textul: „… mi-am adus aminte de o catacombă-tunel care se află în parcul Regiei (C.A.M.), unde mă jucam când eram copil, pe partea dreaptă, în mal, iar deasupra era o școală sau liceu. Alăturat vă trimit și o schiţă”.

O avalanșă de întrebări îmi veneau în minte. Ar putea fi posibilă existenţa unei intrări într-un tunel chiar de pe aleile unui parc? Cum de a rămas necunoscut până acum? Totuși, fostul bucureștean îl semnalează — îmi răspundeam. Să mă îndoiesc de veridicitatea celor scrise? Dar ce interes ar fi putut avea expeditorul misivei, doar nu voia să mă atragă într-o cursă…

Stăteam în cumpănă, dacă să pornesc de unul singur, socotind misiunea oarecum periculoasă, când un apel telefonic m-a surprins prin dorinţa exprimată de interlocutorul de la celălalt capăt al firului. Mi se propunea exact ce aveam nevoie

în acel moment: un ajutor, pe cât de preţios, pe atât de neașteptat. Un grup de tineri se oferea să participe alături de mine la investigaţii. Am acceptat bucuros acest sprijin, urmând a discuta a doua zi, pe concret, modul colaborării.

Așa se face că, în dimineaţa următoare, la punctul de întâlnire fixat, i-am cunoscut pe Mircea Sârbu, Dan Mihalcea și Gheorghe Dumbrăveanu, membrii cercului de speologi-amatori „Exploratorii adâncurilor”, de pe lângă Facultatea de electronică.

Ascunzătoarea din zidurile conacului

Tinereţe, tinereţe, splendid îţi este chipul, avântate-ţi sunt aripile și năzdrăvană și molipsitoare veselia!… De neuitat mi-au rămas clipele petrecute în preajma celor trei juni expediţionari, începând cu instantaneul apariţiei lor. Echipaţi cu salopete și cizme de cauciuc, studenţii se pregăteau să asalteze porţile necunoscutului. Înarmaţi din plin cu zâmbetul pe buze și credinţa sigură în izbândă. Radiau ca petalele bujorilor în decorul fastuos al naturii însorite și ardeau de nerăbdarea intrării în activitate. Vibrând de entuziasmul și îndrăzneala vârstei, ei mi-au explicat că au îndrăgit mult cercetarea peș terilor și, cum în acea perioadă nu se puteau deplasa în afara orașului, le-a venit ideea să mă însoţească la dezlegarea enig melor din trecutul Bucureștilor.

Eram pe trotuarul de lângă turnul de la Regie ce străjuiește întretăierea Șoselei Orhideelor cu cea a Giuleștilor, dincolo de linia ferată. După sumară consfătuire, urmată de lectura scrisorii și trecerea din mână în mină a schiţei, am stabilit traseul cel mai scurt către obiectivul căutat. Întregul grup s-a deplasat apoi pe firul Șoselei Giuleşti, până în dreptul străzii Ţibleș, de unde, pornind pe această arteră, la aproximativ 300 de metri, am zărit o ridicătură de pământ plantată cu arbori. Vechiul parc avea, în stânga, mai multe șiruri de case grupate pe străzi paralele, iar în dreapta se termina cu ziduri măcinate de vremuri. Deasupra, o clădire cu etaj, în formă de turn, ţâșnea ca o săgeată pornită vijelios dintr-un arc nevăzut, străpungând peisajul melancolic din jur.

— Este școala de lângă mal, spuse Dan Mihalcea. Harta indică aici locul tunelului…

Am urcat treptele de piatră de la marginea unei alei și ne-am îndreptai spre peretele din faţa noastră. Porţiune cu porţiune, zidul a fost cercetat cu atenţie. Trecusem de jumătatea lui, fără a observa nicio urmă de intrare în vreun refugiu, și o umbră de bănuială mi se strecură în suflet. Încet, încet, deziluzia mă cuprinse, fiindu-mi teamă că mi se jucase o farsă!…O chiuitură veselă îmi alungă însă neliniștea, un „Evrika” răsunător amintindu-mi că am ajutoare de nădejde.

— Veniţi repede! Cred că am găsit ce căutăm, se auzi glasul lui Mircea Sârbu.

O pată cărămizie, metalică, se profila pe fragmentul final al peretelui. Avea forma unei uriașe uși înglobare în puternicul bastion. Minute în șir am privit-o, unul dintre tineri încercând chiar s-o deschidă.

— Degeaba, Dane, dacă nu-i cunoști secretul, nu vei reuși.

Numai dacă rostești vreo formulă magică…

— Lasă-te de glume, Gică, tu nu vezi că e o ușă? Uite și gaura cheii…

— Orice mi-ai spune sau arăta nu pot crede că de aici ar putea porni tunelul! Chiar din zidul casei, la nivelul terenului, să fi amenajat cineva intrarea într-o taiņţă? Mai repede aș zice să sărim gardul, dincolo, în vale…

Părerea lui Gheorghe Dumbrăveanu, deși conţinea elemente plauzibile, era în flagrantă contrazicere cu săgeata de pe desenul pe care-l ţineam în mână.

Simţeam că ne aflam foarte aproape de dezlegarea enigmei și totuși nimic nu ne îndrituia să afirmăm că am înaintat cu vreun pas. Obsesia descoperirii drumului subteran ne frământa acum pe toţi.

— Băieţi, le-am propus în acel moment critic, singura soluţie este să vizităm școala de alături. Nu se poate ca niciun profesor să nu fi auzit de tunel!

Sugestia fiind aprobată, am ieșit din parc, oprindu-ne pe strada Ţibleș, la numărul 64, unde era o tăbliţă pe care scria:

Casa de copii şcolari numărul 8.

De data aceasta am avut mai mult noroc! Chiar de la primele cuvinte, directoarea, Olimpia Motrescu, ne-a făcut marca bucurie de a confirma existenţa tunelului, promiţându-ne tot sprijinul pentru vizitarea lui. Mai mult, ne-a condus spre o răsuflătoare, un gen de puţ, situat în faţa casei, acoperit acum cu un capac metalic. Luase această măsură pentru a feri copiii de eventuale accidente.

Nerăbdători să pătrundem cât mai repede în misterele care învăluiau la tot pasul aceste locuri, am rugat-o pe amabila noastră gazdă să cheme un om de serviciu spre a deschide ramificaţia din curte a subteranelor.

Ne așteptam la ceva spectaculos, însă, din păcate, am văzut un simplu puţ, înfundat până aproape la nivelul terenului.

Ghicindu-mi parcă gândurile, studenţii au apărut, ca la comandă, cu sape și lopeţi, începând operaţiunea de golire a răsuflătorii. Socotind că vor avea de lucru cel puţin o oră, m-am înţeles cu tinerii ca eu să mă îndrept, împreună cu directoarea, către punctul cel mai important: tunelul propriu-zis. Convenisem să fiu anunţat, în cazul apariţiei vreunui element interesant.

Un scârţâit prelung, și ușa mare de fier din parc s-a deschis încet, amintindu-mi de celebra poveste orientală cu Ali Baba și cei 40 de hoţi. Surprinzătoare a fost imaginea ce mi s-a desfășurat în faţa ochilor. Direct din alee, fără să cobor sau să urc vreo treaptă, am intrat într-o cameră hexagonală, înaltă de peste trei metri și lată tot pe atât. Zidurile încăperii erau înnegrite de fum, peste tot fiind scrijelite nume de oameni și ani. Faptul ilustra că anticamera refugiului fusese destul de folosită cândva… Din peretele din stânga pornea o galerie îngustă, lată de aproximativ 60 de centimetri, un fel de coridor, care se curba puţin spre dreapta, dispărând în beznă.

Atracţia ascunzătorii a fost atât de mare, încât unul dintre băieţi s-a furișat după noi. Curios să vadă cum arată galeria subterană, a intrat primul în ea. După câteva

minute.

Gheorghe Dumbrăveanu a reapărui, spunându-ne că din cauza molozului, n-a putut înainta decât vreo zece metri.

Atât de strâmt era culoarul, atât de apropiaţi erau pereţii unul de altul, încât doi oameni nu puteau sta alături. La lumina unei lămpi electrice am privit galeria în care pământul părea răscolit ca de cutremur, la tot pasul fiind silit să mă aplec din cauza grămezilor de pământ și cărămizi căzute pe podea. Aerul închis, obstacolele din calc m-au obligat să mă întorc. Se punea aceeași problemă ca și la puţul din curtea școlii.

Un fluierat specific, mai bine spus, un chiot prelung îmi făcea cunoscută chemarea tinereţii. După câteva minute, tripleta cu mustăţile abia mijind pornea la lucru. Înșiraţi în lanţ, băieţii transportau molozul cu ajutorul lopeţilor, reușind.

În vreo două ore, să golească coridorul subteran pe o adâncime de 20 de metri. Praful înecăcios și oboseala i-a biruit însă și pe harnicii arheologi amatori. Ei beneficiau acum de un moment de destindere binemeritată. Între timp, bliţul și obiec tivul aparatului fotografic și-au făcut, de asemenea, datoria.

Odihniţi, cei trei tineri s-au deplasat apoi din nou la puţul presupus că ar avea o legătură cu tunelul. Voiau cu orice preţ să-mi dovedească că mi-au fost de un real ajutor și că nu vor pleca, în niciun caz, fără să descopere tainele obiec tivului cercetat.

Umbrele trecutului…

Un scurt raid prin străzile care mărginesc parcul mi-a prilejuit contactul cu unul dintre tezaurele cele mai de preţ ale oamenilor, tradiţia. Păstrată cu sfinţenie de vârstnici, valo roasa „arhivă a memoriei” este aidoma unui seif care nu poate fi deschis decât de cel ce-i cunoaşte cifrul secret. Dar odată pronunţat cuvântul magic, o lume necunoscută, plină de întâmplări petrecute cândva, ţi se desfășoară în faţa ochilor.

…O revăd pe bătrânica Anastasia Andreescu, de pe strada Chibzuinţei, tresărind la rugămintea mea și înviorându-se la gândul că va retrăi câteva clipe ale tinereţii, că chipuri de oameni de mult uitaţi vor fi readuși din îndepărtările neantului. M-a poftit în casă și, în faţa ferestrei, s-a petrecut transfigurarea pe care n-o pot uita. Nu mai era femeia în etate pe care o văzusem, întinerise parcă, figura-i căpătând o expresie explicabilă doar prin cele ce începu să povestească.

Privind către clădirea din vârful movilei, gazda vorbi încet, de parcă era în transă; de câteva ori, cu mâna dreaptă întinsa, căuta să-mi explice unele afirmaţii.

…Pe vremuri, acolo era un castel boieresc, întărit cu metereze, copacii înalţi servind drept puncte de strajă, cu gherete pentru observatori. În caz de pericol, castelanii puteau să fie astfel anunţaţi prin semnale de trâmbiţă și atunci ei se ascundeau în tunelul de lângă casă. Se spune că, pe timpul turcilor, boierii ar fi fugit de multe ori prin galeriile subterane ce corespundeau cu palatul lui Ipsilanti, palat situat dincolo de Arhivele Statului de astăzi!

…În castel a locuit Grant, un om venit dintr-o ţară îndepărtată, înrudit apoi cu Dinicu Golescu, datorită căsătoriei sale cu una dintre nepoatele boierului și, de atunci, cartierul s-a numit Grant…

Iată un aspect la care nu mă gândisem.

Merită să-l cercetez mai amănunţit — mi-am spus imediat, notându-l.

Hronicul memoriei cartierului mi-a dezvăluit, în curând, alte file necunoscute.

Pe o stradă paralelă — strada Ilt. Dănescu — l-am întâlnit pe electricianul Nicolae Dumitriu, tatăl fotbaliștilor Emil, Dumitru și Toma Dumitriu.

Și scena cu bătrânica s-a repetat.

…De astă dată mi-a fost semnalată prezenţa haiducilor prin aceste locuri. Urmăriţi de poteră, ci intrau prin refugiul castelului Belvedere și, străbătând galeriile, ieșeau dincolo de valea Dâmboviţei, la mare depărtare!

Despre haiduci mi-a vorbit și locuitorul Constantin Covaci, care, atras de mirajul tunelului, a încercat să-i cunoască tainele, dar s-a lovit de aceeași greutate ca și noi, constatând că drumul era imposibil de străbătut din cauza molozului…

Tradiţia cartierului se împletește la tot pasul cu momente istorice importante, păstrând la loc de cinste figura pandurului Tudor Vladimirescu, acţiunea lui revoluţionară.

Unele secvenţe întâmplate la castel sunt reliefate la tot pasul: aici au fost închiși mitropolitul și membrii Divanului care se opuneau mișcării din 1821; tunelul i-ar fi servit lui Tudor drept calc de comunicaţie cu tabăra de la Cotroceni, putând trece astfel nestingherit, în caz de nevoie, prin drumul subteran; într-una din zilele de exerciţii ale pandurilor, o ghiulea pornită din tunul cel mare al „oştii norodului” s-ar fi oprit în apropierea castelului Belvedere, boierii trăind, atunci, momente de panică…

Mă îndreptam, de-acum, spre școală, când am observat că unul dintre studenţi mă căuta. Ce se întâmplase? Tinerii descoperiseră o încăpere necunoscută, care pornea din presupusa răsuflătoare a tunelului. Ei alcătuiseră o schiţă a planului camerei și a modului cum se putea ajunge până la ea în urma degajării puţului, au constatat că el arc peste doi metri adâncime, însă în apropiere de podea, zidul prezenta o arcadă laterală închisa. Ce-o fi dincolo? s-au întrebat imediat. Forţând ușor arcada, mare le-a fost mirarea când și-au dat seama că pot pătrunde într-o altă încăpere…

Intrând prin deschiderea făcută, s-au aflat într-o incintă largă numai de doi metri și având aceeași înălţime. Camera era la nivelul demisolului clădirii, nu se vedea nicio urmă de scară sau alt mijloc de acces și nicio ușă ce ar putea comunica undeva. Era, cu alte cuvinte, o adevărată tainiţă!

Care să fi fost scopul construirii unei asemenea ciudate odăi sub podeaua clădirii? Era, oare, numai un refugiu știut de câteva persoane, sau un loc unde foștii stăpâni ai castelului îşi ascundeau bijuteriile?

Istoria castelului Belvedere

— Clădirea școlii are un trecut interesant, îmi spusese la un moment dat directoarea Olimpia Motrescu. Dacă doriţi să cunoaşteţi amănunte din istoria ei. Vă sfătuiesc să-i faceţi o vizită profesorului emerit Ilie Popescu-Teiușan, care stă chiar peste drum.

Anunţat telefonic, profesorul mă aștepta spre a-mi comunica o știre extrasă din vechi izvoare, reflectând din plin preocupările cărturarului Dinicu Golescu (1777 — 1830). La patru ani după ce înființase pe moșia sa din Goleşti, în anul 1826, prima școală din mediul sătesc, unde puteau învăţa gratuit copiii, indiferent de categoria lor socială, marele logofăt voia să deschidă în palatul Belvedere, de la marginea Bucureștilor, o altă școală, de data aceasta pentru fete. Proiectul a fost publicat de Heliade Rădulescu în „Curierul românesc”, din vara anului 1830. El prevedea înființarea, în așa-numita „Casă cu turn”, a unei școli cu șase clase, unde urma să se predea limbile moderne și îndeletniciri gospodăreşti proprii femeilor. Din nefericire, proiectul aceluia care a fost membru fondator al „Societăţii literare” (1827) și care a contribuit activ la apariţia primului ziar în limba română – „Curierul românesc” (1829) — nu s-a putut realiza, deoarece Dinicu Golescu a murit la începutul lunii octombrie 1830.

Coincidenţa a făcut ca școala preconizată să-și deschidă porţile, după mai bine de un secol, în aceeași clădire…

Profesorul emerit Ilie Popescu-Teiușan mi-a semnalat, în final, faptul că amenajarea castelului Belvedere se făcuse după modelul Mogoșoaiei, având o vedere panoramică către Dâmboviţa, apele râului curgând pe atunci chiar prin faţa zidurilor clădirii. Era o veritabilă Belvedere…

Cercetând un studiu al muzeologului Gheorghe Vasilescu și o lucrare despre boierii Goleşti, scrisă de G. Fotino, reiese că Dinicu Golescu a ridicat conacul de la Belvedere în anul 1814, grădina acestuia fiind mult timp vestită în Bucureștii de odinioară. Planul Borroczyn din anul 1863 marchează și el moșia Zincăi Golescu, iar din anul 1863 actele atesta noii stăpâni ai castelului: soţii Zoe și Effingham Grant.

Iniţial, moșia Goleștilor se întindea de la fosta barieră a Târgoviştei (lângă actuala Gară de Nord) până la Regie. Spre sud, se mărginea cu Dâmboviţa, în apropiere de mănăstirea Cotroceni, iar spre nord trecea dincolo de drumul Piteștilor.

O pane din vechea moșie a fost vândută statului, care va înălţa aici *Manufactura de tutun Belvedere* (pe locul ei este Fabrica de ţigarete București). Mai târziu, terenul din jurul castelului a fost parcelat, ridicându-se numeroase case, nucleul cartierului Grant. Construindu-se liniile ferate Bucureşti — Ploiești și București-Târgoviște, cartierul vecin cu „Gara drumului de fier”, cum se numea la început Gara de Nord, s-a populat din ce în ce mai mult, ajungând la situaţia de astăzi.

Socotit monument istoric, pe vremea când Nicolae Iorga era președintele Comisiei monumentelor istorice, castelul Belvedere îşi datorează forma actuală

arhitectului Lucian Teodossiu, care l-a refăcut după avariile suferite în urma cutremurului din 1940 și a bombardamentelor din timpul războiului. Din vechiul edificiu se mai păstrează încă zidurile masive ale parterului și subsolul.

Importanţa conacului boieresc a fost semnalată și de scriitorul Camil Petrescu în romanul său fluviu „Un om între oameni". El descrie astfel frumosul peisaj de altă dată: „De partea astălalta a Dâmboviţei, cam din dreptul satului Gatroceni și până pe drumul Târgoviștei, se află faimoasa grădină de la Belvedere a Goleștilor… Cei patru fraţi… au clădit aici…un fel de conac asemănător cu cel din Golești. Casa de acum nu era prea mare, dar era împodobită ca un castel; se înălţa în mijlocul crângului, pe ale cărui vaste pajiști, mărginite cu zăvoaiele Dâmboviţei, urcau fără zgomot căruţele și caleștile care veneau din București pe Podul de Pământ, numit apoi și Calea Belvedere, ce începea pe atunci din faţa bisericii și hanului Zlătarilor". Camil Petrescu plasează la Belvedere câteva momente istorice legate de anul revoluţionar 1848, scriitorul relatându-ne întâlnirea fraţilor Golescu cu Nicolae Bălcescu, Costache Rosetti, Ion Ghica și Cezar Bolliac. Tot aici, Nicolae Bălcescu va citi textul vestitei proclamaţii redactată de el.

De vorbă cu nepotul lui Grant

Podul Grant, căruia un compozitor de muzică ușoară i-a dedicat o frumoasă melodie, și cartierul Grant sunt denumiri pronunţate astăzi de mii și mii de locuitori ai Capitalei și de turiști. Dar câţi dintre ei știu cine a fost cel al cărui nume îl rostesc zilnic?

Încercând să găsesc un urmaș al familiei respective mi-a venit ideea să-l caut în… cartea de telefon! Veritabilul catalog al majorităţii bucureștenilor mi-a rezervat plăcuta surpriză ca, la primul apel, să intru în discuţie cu unul din nepoţii lui Grant. Auzind că doresc să-i cer câteva date referitoare la bunicul său, interlocutorul s-a oferit, amabil, să-mi dea toate lămuririle, invitându-mă acasă. Prima impresie pe care am avut-o, intrând în locuinţa gazdei mele, a fost aceea că m-aș afla într-o veritabilă expoziţie de artă plastică, toţi pereţii apartamentului fiind garnisiţi cu numeroase picturi în ulei.

Frumoasele acuarele și portrete erau operele pictorului Nicolae Grant, tatăl locatarului și fiul lui Effingham Grant. Ajunsesem, indirect, la obiectul principal al vizitei.

Din datele oferite de George Grant, cu privire la bunicul său, am reușit să alcătuiesc o scurtă fișă biografică a ultimului stăpân al castelului Belvedere.

Effingham Grant se trăgea dintr-o familie scoţiană, născându-se în anul 1823 în insula Guernesey. Sosit în Ţara Românească pe când avea 17 ani, el a devenit, mai târziu, secretar al Consulatului britanic din București. Un moment important din viaţa lui Effingham s-a petrecut puţin timp după anul revoluţionar 1848, când, plecând la Brașov, a cunoscut-o pe Zoe Racoviţă, nepoata după mamă a marelui logofăt Dinicu Golescu. Idila înfiripata între cei doi tineri se termină în mod fericit prin căsătoria lor. Cununia soţilor Grant s-a desfăşurat la 20 august 1850, cu tot

fastul obișnuit în familiile boierilor, în străvechiul conac al Goleștilor, situat la numai câţiva kilometri depărtare de vărsarea râului Doamnei în Argeș. O soră a lui Effingham Grant, Maria, s-a măritat cu C. A. Rosetti, unul dintre conducătorii revoluţiei de la 1848 și ai luptei pentru Unirea Principatelor. Ea a servit pictorului C.D. Rosenthal drept model pentru capodopera sa intitulată „România revoluţionară". Îmbrăcată în frumoasa iie românească, Maria Rosetti ţine în mâna stângă un drapel tricolor.

George Gram mi-a relatat, în continuare, despre tunelul de la Belvedere. El îşi amintește că tatăl său i-a vorbit despre subteranele care porneau din zidurile caselor și că acestea ar duce spre Șoseaua Bucureşti — Piteşti, servind pe vremuri drept refugiu…

Un aspect care conturează personalitatea lui Effingham Grant l-am găsit în volumul IV din „Opere" de Nicolae Bălcescu.

Într-un fragment dintr-o scrisoare trimisă de revoluţionarul român, pe când se afla în exil la Paris, datată 16 iulie 1850, i se adresa lui Ion Ghica cu următoarele cuvinte: „Scrisoarea s-o adresezi sub numele Mihăescu la București și s-o trimiţi lui Grant, zicându-i ca s-o dea în mâna lui Marghiloman Mihalache. Asemenea vei urma cu toate ce îţi voi trimite sub acel nume și i le vei trimite și tu. El o să-mi scrie sub numele de Albert Smith, la Constantinopol, dând scrisoarea tot lui Grant, și apoi prin tine ea să vie la mine aici".

Din această scrisoare reiese că Nicolae Bălcescu purta corespondenţă cu elementele revoluţionare din ţară, ducând o intensă activitate conspirativă Scrisorile cifrate trimise de Bălcescu din străinătate erau adresate numai persoanelor apropiate ideilor marelui revoluţionar român. Printre acestea, pe lângă Ion Ghica, I. Filipescu, C. Negri, Cezar Bolliac era și Effingham Grant.

Am revăzut de curând parcul și împrejurimile monumentului istoric de la Belvedere. Priveliștea din jurul lui m-a întristat într-atât, încât mă simt obligat să semnalez că edificiul — în care, după cum am văzut, a locuit Dinicu Golescu, pe unde a fost Tudor Vladimirescu, unde s-au ţinut consfătuirile secrete ale revoluţionarilor de la 1848, în frunte cu Nicolae Bălcescu — merită păstrat viitorimii.

PE URMELE HAIDUCILOR

— „Șoseaua subterană" din Panduri — Haiducii deghizaţi în colindători! — Capcana întinsă lui Tunsu pe podul Grozăveşti — Dramatica evadare din ocnă — Comoara ascunsă.

Ani participat, de curând, la una dintre cele mai surprinzătoare incursiuni reportericești din viaţa mea, pătrunzând în bârlogul de odinioară al haiducilor…

Eram la 10 — 12 metri sub pământ, într-o vastă reţea de drumuri subterane ce brăzda cartierul Panduri și cercetam refugiile pe unde dispăreau, ca prin farmec,

vestiţii Tunsu și Grozca, împreună cu ceata lor, atunci când poterele îi înconjurau. Pornisem pe urmele tradiţiei bucureștenilor mai vârstnici ce auziseră de la părinţii și bunicii lor despre îndrăzneţele lovituri date de haiduci împotriva bogatelor curţi boiereşti din diverse mahalale ale orașului și, cu acest prilej, am explorat un splendid tunel, cum nu-mi închipuiam că există în Capitală.

A doua surpriză mi-a fost furnizată de lectura izvoarelor scrise. Relatările documentelor depășeau eu mult aura legendară făurită de trecerea anilor, consemnând isprăvi de o temeritate uimitoare. Realitatea se dovedea acum mai presus decât tradiţia!… O enigmă seculară începe să-și destrame vălurile, conturându-se la orizont un obiectiv turistic interesant.

Palpitantele imagini surprinse în timpul acestei veritabile aventuri pe o ramificaţie a „șoselei subterane” — intuită cândva de Tudor Arghezi — împletite cu secvenţe extrase din voluminoasele dosare existente la Arhivele Statului sau din diverse studii efectuate de istorici, le voi „derula” prin faţa ochilor dumneavoastră. Ele sunt imagini demne de un pasionant scenariu, cineaștii având acum la îndemână un subiect ce ar putea servi la continuarea valorosului serial al „Haiducilor”.

Scrisoarea revelatoare

Iniţiatorul investigaţiilor, cel ce a declanșat șirul multiplelor dezvăluiri, a fost și de astă dată un păstrător asiduu al tradiţiei. Pensionarul Ion Beldiman. Din strada Căpitan Gârbea, îndrăgind locurile unde s-a născut, a pus mina pe condei și a așternut pe hârtie câteva amintiri din trecutul mai apropiat sau mai îndepărtat al cartierului Panduri.

„M-am gândit că nu ar fi rău dacă v-aș spune și eu câte ceva din cele ce știu și am auzit, poate v-ar interesa” — îşi începea corespondentul meu scrisoarea ce cuprindea mai multe pagini.

În continuare. Ion Beldiman se referea la peisajul de altă dată din cartierul Panduri, când „nu existau decât câteva case, pe stânga drumului, iar în dreapta, cât priveai cu ochii, se întindeau viile lui Cătuneanu, numele lui și al fiilor săi fiind purtate și astăzi de câteva străzi din partea locului”.

Partea cea mai importantă a însemnărilor conţinea povestirea, cu lux de amănunte, a unuia dintre evenimentele de neuitat, mai ales că purta amprenta curiozităţii și îndrăznelii anilor adolescenţei. Necunoscutul meu interlocutor îmi scria:

„Mă plimbam cu prietenii, când. Într-una din zile, am observat în curtea unei case bătrâneşti din strada Răzoare, colţ cu Panduri, o intrare întunecoasă care ducea spre adâncurile pământului. Era acolo unde se află astăzi un spaţiu verde, între agenţia «Loto» și o baracă cu fructe și legume. Am coborât deseori în văgăună, dar n-am putut înainta prea departe, deoarece ni se stingea luminarea… Ţin minte că, odată, am găsit mai multe arme vechi — săbii de bronz și flinte cu cremene — și ne-am bucurat mult având cu ce ne juca, însă, cu timpul, ele au

dispărut în chip ciudat…”

Informaţii referitoare la alte intrări în subterane se succedau apoi, indicându-se, cu precizie, unde se aflau ele. Iată una din aceste informaţii: „Tot pe strada Răzoare, către Drumul Sării, colţ cu calea ferată Gara de Nord — Dealul Spirii — Giurgiu (vechea linie ferată — *n. n.)* era o cârciumă care purta firma «La vila Cotroceni». Și aici a fost, pe vremuri, o gură a tunelului, cei doi proprietari greci ai localului amenajând o parte din galerii pentru depozitarea butoaielor cu vin. Astăzi ea este folosită drept pivniţă pentru băuturi alcoolice…”

Ion Beldiman mi-a atras atenţia și asupra unui amănunt știut numai de câţiva oameni vârstnici din cartier: „De la tata și de la alţi bătrâni am auzit adeseori că haiducii Tunsu, Zdrelea și Mărunţelu cunoșteau reţeaua de drumuri subterane. Unul din punctele mai frecventate de haiduci a fost cârciuma «La Sora», situată peste drum de actualul Institut pedagogic. Dedesubtul ci pornea o galerie ce comunica cu altele și ieșea la mare depărtare, într-o alta mahala a orașului”.

La zece metri sub Șoseaua Panduri

Elementele semnalate mi s-au părut de-a dreptul senzaţionale., așa că am stabilit telefonic, chiar pentru a doua zi, o întrevedere cu autorul scrisorii. Singurul însoţitor — colegul meu, întru scotocirea vestigiilor, fotoreporterul Nicu Vasile.

Primul obiectiv spre care ne-am îndreptat a fost pivniţa situată la întretăierea bulevardului Geniului cu strada Răzoare, lângă linia ferată. Pe dinafară, intrarea în actualul depozit de vinuri semăna cu un chioșc din lemn și nu atrăgea atenţia cu nimic deosebit. La lumina unui bec electric am coborât aproximativ 30 de trepte, ajungând în galerii, unde m-a întâmpinat o monumentala construcţie ce m-a impresionat prin frumuseţea și soliditatea ei. Dacă am să vă spun, dragi cititori, că semăna cu traseul unui metrou, cred că o să vi se pară de domeniul fanteziei! Sau, poate, mai logic ar fi s-o compar cu legendara cale ascunsă pe care treceau boierit cu carâta spre mănăstirea Văcăreștilor, drum ce urma să fie scos cândva la lumină datorită „ploconului de surprize” adus arheologilor de viitoarele săpături — așa cum prevedea Tudor Arghezi.

Am privit timp îndelungat masivele ziduri, arcadele ce se continuau pe toată întinderea galeriilor, și mă gândeam că, într-adevăr, pe aici se putea trece, fie călare, fie cu trăsura.

Eram la mare adâncime sub Șoseaua Panduri și, măsurând cu piciorul cele patru galerii, am constatat că treceau de 120 de metri lungime. Ele aveau aproximativ trei metri lăţime și peste doi metri înălţime, ziduri de construcţie mai nouă barând capetele actualelor ramificaţii ale tunelului… Responsabilul depozitului, Nicolae Gângureanu, mi-a declarat că pivniţa a fost amenajată în anul 1954 și că înainte era o galerie părăsită și plină cu gunoi. Arătându-mi butoaiele, care se înșirau unul după altul, îmi spuse că acum se aflau aici 10 — 15 vagoane de vin.

După ce foto-reporterul și-a terminat și el munca, realizând câteva imagini din

acest sector al drumului subteran, ne-am îndreptat spre o locuinţă particulară aliată pe Șoseaua Pan durilor, la numărul 125. În curte exista o „răsuflătoare” – un tip de construcţie nemaivăzută de noi până atunci: un dreptunghi cu laturile de 70 centimetri lungime și 40 centimetri lăţime ce se afunda în pământ peste 10 metri, un ingenios horn realizat din cărămidă. Prin el, locatara Elena Nicolae ne-a ajutat să introducem un fir electric, spre a putea cerceta mai bine „pivniţa”. Pe o scară de lemn am pătruns, de fapt, într-o altă galerie asemănătoare întru totul cu porţiunea vizitată înainte. Atât forma arcadei cât și cea a refugiilor erau aidoma. De asemenea, zidurile aveau și ele aceeași conformaţie. Stând de vorbă cu gazda, aceasta ne-a relatat că auzise din bătrâni despre folosirea tunelului de către pandurii lui Tudor Vladimirescu! în ceea ce privește forma actuală a beciului, ea fusese obţinută datorită faptului că vecinul din spatele casei, atunci când și-a construit noua locuinţă, a ridicat cele două ziduri care blocau galeriile.

Colindul haiducesc şi surpriza logofătului Manolache

Dorind să subliniez importanţa investigaţiilor pe traseul drumului subteran, voi întrerupe, pentru un timp, firul relatării, făcând loc prezentării unor amănunte din viaţa haiducilor.

Curajul excepţional, manifestat cu difertie prilejuri de că pe teniile cetelor haiducești, a impresionat puternic pe contemporani, numele acestor dârji reprezentanţi ai poporului sau prit fiind trecute în cântece populare și povestiri. Atât de îndrăzneţe au fost faptele lui Tunsu, atât de neașteptate, încât scriitorul Ion Ghica îl denumise „Fra Diavolo”, iar prietenul lui Pușkin, A. Weltmann, îi spunea „Năluca”.

Ioniţă Tunsu era originar din comuna Optași, fostul judeţ Olt, iar Nicolae Grozea din comuna Bodești, judeţul Vlașca.

Primul venise la București dorind să scape de sărăcia de acasă; cel de-al doilea, pentru că era urmărit, ca participant la revoluţia lui Tudor Vladimirescu. În jurul anilor 1816-1817, Tunsu s-a angajat ca paracliser la biserica Sfântu Gheorghe-Vechi, dar, puţin mai târziu, a luat cu chirie o cârciumă în Grozăvești. În anul 1825 el s-a apucat de haiducie, devenind cunoscut, mai ales, în urma a doua acţiuni pe care le-a organizat în aceeași zi — una la casa banului Iordache Filipescu și cea de a doua la casa vornicului Tudorache Furtună. În 1826, Tunsu se asociază cu Grozea, înspăimântând boierii și autorităţile vremii, datorită faptului că ceata lor apărea dintr-odată în mai multe locuri. Pe atunci și Grozea ţinea cu chirie o cârciumă luată de la Ioana Văduva, din mahalaua Sfântu Vasile, pe unde este astăzi casa memorială „George Enescu”, cum notează cercetătoarea Silvia Gârleanu.

Una dintre cele mai temerare incursiuni pe care le-au organizat haiducii în București a fost aceea din ziua de 1 ianuarie 1829. Deghizaţi în ţărani care umblă cu plugușorul, ei s-au apropiat de poarta conacului logofătului Manolache, din mahalaua Popa Rusu. Pocnind din bici și strigând urările tradiţionale de Anul nou,

ceata a reușit să înșele vigilenţa paznicilor, pătrunzând în curte și apoi în casă. Îngrozit, marele logofăt — aflând că în faţa lui sunt temuţi! Tunsu și Grozea — le-a dat toţi banii ce-i avea. Le-a dat, de asemenea, și numeroase bijuterii, le-a dat tot, numai să-i fie cruţată viaţa.

Vestea despre ingenioasa stratagemă la care recurseseră hai ducii s-a răspândit ca fulgerul în tot orașul, băgând groaza în cârmuitorii din acele vremuri. Se păstrează, din acel timp, unele amănunte în dosarele Divanului judecătoresc pe anul 1831, dosare aflate la Arhivele Statului. Deși au fost trimise atunci numeroase potere pe urmele lui Tunsu, acesta nu numai că n-a putut fi prins, dar a întreprins și alte isprăvi asemănătoare pe Podul Beilicului și pe Podul Calicilor…

Încolţiţi adesea de arnăuţi, haiducii dispăreau într-un chip extrem de ciudat… De unde și legendele, care de care mai fantastice. De fapt, dispariţia lor fantomatică și-a găsit acum explicaţia prin existenţa galeriilor subterane. În afară de căile tăinuite, haiducii scăpau de urmăritori și datorită simpatiei de câte se bucurau printre oamenii din popor, care-i ajutau să se ascundă. Faptul este explicabil, dacă ţinem seama că ei dădeau adeseori bani și alimente celor săraci.

Prins de câteva ori, Tunsu a reușit totuși să fugă din închisoare. În dosarele Vorniciei treburilor din lăuntru se menţionează una dintre aceste evadări întâmplate în martie 1831, pe cinci era încarcerat la pușcăria Bucureștilor. El a sustras atunci un cuţit de la bucătărie și, noapte de noapte, timp de o săptămână, a scobit zidul din spatele sobei din odaia în care dormeau arestaţii. Peste zi, scobitura era închisă cu cărămidă și cu var luat din curte, în așa mod încât gardienii n-au putut s-o observe. În noaptea de 12 martie, Tunsu, împreună cu Grozea și alţi șapte deţinuţi, au dispărut fără urmă…

Un ultim moment din viaţa lui Tunsu, trist de data aceasta, este legat de podul de la Grozăvești.

În urmă cu 141 de ani, mai precis, la 12 august 1832, unul dintre prietenii haiducului l-a trădat pentru a obţine premiul pus pe capul acestuia. Capcana a fost extrem de abil pregătită. Căpitanul de jandarmi Tudor Ștefan îl cunoștea bine pe Tunsu, deoarece participase alături de el la unele acţiuni ale cetei. Aflând că haiducul este în apropiere de oraș, îi trimise vorbă că s-a înglodat în atât de mari datorii, încât a fost nevoit să-și pună zălog copilul. Apelul căpitanului îl înduioșa pe Tunsu, dar, neavând bani la dispoziţie, se hotărî să-i vină în ajutor, dând împreună o lovitură la armășelul

Paraschiv, ce locuia la capul Podului Mogoșoaiei. Punctul de întâlnire al celor doi „prieteni” era într-o poiană, în apropierea podului Grozăveștilor. Între timp, căpitanul înștiinţă autorităţile de locul și ora aproximativă când urma să treacă pe pod căruţa în care era ceata de haiduci, stabilind și consemnul deschiderii focului. Iată cum descrie istoricul D. Pappasoglu înţelegerea intervenită între căpitan și autorităţi: „Într-o scară, se pomenește Iancu Filipescu, care era agă, că intră în cabinetul lui un căpitan de jandarmi (de la agie) și îi spune «Eu o să vă dau pe Tunsu; el e nașul meu, că el m-a cununat și vine întotdeauna la mine duminică seara». Într-una din duminici, căpitanul l-a vestit pe Iancu Filipescu că Tunsu vine

împreună cu Grozea într-o căruţă coviltita, condusă de doi cai, dintre care umil este bălan, și că el însuși se duce călare pe un cal alb ca să-l primească pe dealul Cotrocenilor; că tot pe acolo, haiducii, trecând podul Dâmboviţei pe la Grozăvești, intră în București și lasă apoi căruţa imediat după ce trec podul în dreptul grădinii lui Scufa, iar căruţașul îi așteaptă la o gazdă până se întorc haiducii din București."

Filmul desfășurării dramaticei încleștări cu arnăuţii îl reproduc pe scurt din studiul cercetătorului S. Iancovici, studiu bazat pe dosarele aflate la Arhivele Statului.

Pe la orele două din noapte, o căruţă brașovenească urcase pe pod, înaintea ei mergând călare căpitanul Tudor Ștefan.

Când aceasta ajunsese la mijlocul podului, căpitanul trase de hăţuri, strigând tare: „I. bălan! I, bălan!" Deodată, o ploaie de gloanţe se abătu asupra vehiculului. Trei oameni din căruţă au sărit parapetul podului în Dâmboviţa, iar alţi doi, răniţi grav, s-au ascuns printre ierburile înalte. Ca la o comandă, zeci de arnăuţi au înconjurat podul, căutând să-i prindă pe fugari. Grav rănit, Tunsu a fost transportat de urgenţă la pușcăria Bucureștilor. Aici, doi medici — doctorii Estiotes și Paciura — au încercat să-i vindece rănile. După o noapte de agonie, viteazul haiduc a încetat din viaţă.

„Curierul românesc", din 8 septembrie 1832, a publicat comunicatul Vornicici treburilor din lăuntru relativ la prin derea lui Tunsu, dând și unele amănunte.

Iată cum era descris haiducul, cu un an înaintea morţii, pe vremea când avea aproximativ 30 de ani: „Înalt, părul negru, sprâncene negre, ochi negri, mustăţile galbene, barba rade, nas ascuţit, la trup cârnos".

Evadare din „Gura iadului".

Celălalt căpitan de haiduci, Nicolae Grozea, a fost prins în 1832 și condamnat la muncă silnică pe viaţă în ocna de la Telega, considerată o adevărată gură a iadului. Aici deţinuţii lucrau la mare adâncime, în gropile de sare, ziua și noaptea, fără lumină, fiind hrăniţi numai cu mămăligă făcută din mălai stricat. Legaţi cu fiare la picioare, osândiţii dormeau pe bolovanii de sare, neavând niciun fel de acoperământ. Timp de peste un an a stat închis Grozea în înfiorătoarea groapă și, bineînţeles, singurul lui gând era cum să scape de acolo. La 10 ianuarie 1834, Grozea i-a strâns pe toţi deţinuţii și le-a expus planul evadării. Au fost scoase bucăţile de sfoară ascunse și au început să facă scară din ele. Când doi supra veghetori au coborât în ocnă, i-au găsit pe osândiţi „făcuţi horă în mijlocul ocnii", fără fiare la picioare. După ce i-au imobilizat pe cei doi paznici, Grozea s-a urcat pe sfoara de la crivac — mecanismul care urca sarea — și a făcut o legă tură cu altă scară de lemn, aflată la 10 stânjeni înălţime, care ducea la o ieșire.

La a doua schimbare de noapte a cailor de la crivac, deţinuţii au trecut la acţiune. Ei s-au căţărat pe sfoară și, ajunși afară, au pus veriga la ușa gheretei unde erau santinelele.

Așa au evadat 12 condamnaţi, vestea despre fuga lor cazând ca un trăsnet pe

capul autorităţilor. Imediat au fost puse în stare de alarmă numeroase potere, haiducii fiind căutaţi din casă în casă, cercetându-se pădurile din împrejurimi și locurile unde se știa că se strâng. După aproape două luni.

Grozea și ceata lui au fost încercuiţi de arnăuţi. Lupta a durat peste trei ore și Grozea, grav rănit, a fost ajuns de unul dintre urmăritori, care i-a tăiat capul…

Faptul a fost consemnat în buletinul „Gazeta Oficială” din anul respectiv.

Tezaurul haiducului

Literatura a reflectat din plin, începând din secolul trecut, faptele haiducești ale lui Tunsu și Grozea. Prima relatare a apărut în „Almanahul Odesei” din anul 1840, îndrăzneţele isprăvi fiind notate de Radu Curatescu. O traducere a acestei povestiri, făcută de Alexandru Donici, a apărut în 1844 în „Foaie științifică și literară”, iar Stanislas Bellanger, în volumul „Le Keroutza, voyage en Moldo-Valachie”, apărut la Paris, în 1846, arată că Tunsu a fost pentru săraci „un geniu binefăcător, providenţial”.

Figura celor doi haiduci a rămas vie în amintirea poporului nostru, scriitorii inspirându-se din faptele lor temerare.

Astfel, la Teatrul Naţional, în mai 1858, s-a reprezentat piesa „Tunsu haiducul”, rolul principal fiind interpretat de Matei Millo. Vasile Alecsandri nu l-a uitat, de exemplu, pe Grozea, turnând în versuri momentul evocator când un bătrân depune un ban lângă leșul haiducului, drept recunoştinţa pentru binele pe care i l-a făcut, iar Alecu Russo l-a considerat pe Grozea „ultimul haiduc român”. Panait Istrati, în volumul „Haiducii”, a înfăţișat publicului francez viaţa aventuroasă a celui care speriase până și domnia.

Închei această laconică trecere în revistă cu următorul fragment extras din amintirile lăsate de Gala Galaction, amintiri referitoare la una dintre locuinţele unde a stat în Capitala:

„Este casa unde am mas întâia oară când am poposit în București, și am trăit cu toţi ai mei, între anii 1895 și 1900…Era o bojdeucă arhaică, poate cea mai veche de pe strada Semicercului, ghemuită lângă Sfinţii Voievozi și — dacă legenda mahalalei merită vreo crezare — era căsuţa unde oblăduise paracliserul Tunsu, de haiducească pomenire. Se spunea că undeva, sub tălpile ei, trebuie să fie îngropata o comoară.

Ar fi fost vremea să iasă la iveală. Bojdeuca nu mai este.

Până când să dispară, a schimbat câţiva stăpâni. Vatra casei și curtea de altă dată sunt azi teren adăugat şcolii comunale de lângă biserica Sfinţii Voievozi”.

Din nou despre galeriile subterane din Panduri

Continuând firul cercetărilor, am intrat în curtea caselor din Șoseaua Panduri, numărul 117, unde locuia Maria Șetrărescu. Relaţiile date de octogenară mi-au conturat și mai bine traseul reţelei de drumuri subterane. Astfel, am aflat că din

galeria care pornește de la numărul 125 se desfac alte trei ramificaţii: una care trece pe sub calea ferată, alta pe sub Șoseaua Panduri și ultima către biserica din curtea palatului Cotroceni.

Născută în 1885, în casa din curtea depozitului de vinuri de pe strada Răzoare, bătrâna cunoștea de pe când era mică tunelul de sub clădire şi-şi amintea că a văzut acolo un butoi uriaș pe care scria: „Pivniţele Gh. Serian”. (Gh. Serian a fost primul stenograf român la Camera Deputaţilor *n.n.)*

Bătrâna știa de la părinţi că în spatele actualei pivniţe era o altă intrare în adâncuri, „acolo fiind, pe atunci, o grădină cu pomi fructiferi și căpșuni”. Despre haiduci, că mi-a spus numele a patru dintre ei și mi-a furnizat informaţia că, în afară de ascunzătorile de aici, mai aveau una în Cărămidari.

La pensionarul Alexandru Ţone, din strada Dr. Teohari m-a dus prietenul său, Ion Beldiman. Și el cunoștea bine căile ce brăzdau subsolul Șoselei Panduri, acolo fiind locurile unde s-a jucat cel mai frumos cu prietenii săi din copilărie. Odată, voind să înainteze pe galeria de la Răzoare, n-a putut să meargă mai departe din cauza unei porţi mari de fier. Părerea lui este că reţeaua făcea o legătură între Cotroceni și Uranus, multe dintre arterele subpământene îndreptându-se în direcţii necunoscute!…

Peste drum de Alexandru Ţone locuia cercetătorul Vasile Radu, de la Biblioteca Academiei. I-am solicitat părerea și domnia sa mi-a declarat: „Am fost şi eu în tunelul din Panduri, pe când eram tânăr, încercând să-i descopăr misterele.

Într-adevăr, bolţile lui sunt atât de largi, încât ar putea să meargă pe sub ele un om călare sau care încărcate. Se pare că aceste galerii corespundeau cu cele din strada Cazărmii”! Dorind să contribuie la cercetări, mai mulţi cetăţeni mi s-au adresat prin scrisori, relevându-mi noi aspecte.

Iată, în finalul povestirii mele, fragmente din corespondenţa primită.

Un grup de salariaţi de la Fabrica de ventilatoare București, ce-și are sediul în strada Sergent Nuţu Ion, menţionează: „Precizăm că la locul zis «Groapa» se află gura tunelului, până acum câţiva ani liberă și blocată azi cu cărămidă. Subterana este înarmată cu traverse groase din lemn și are mai multe ramificaţii”.

Mihai Mitrea, din strada Profesor Lăcusteanu, notează: „Mi-am adus aminte de o întâmplare din anul 1950, de pe vremea când eram pionier și frecventam cursurile de la Palatul Pionierilor. Într-o zi am mers în parc, pe lângă clădirea ce era denumită «Gara pionierilor». La circa 60 — 80 de metri, în stânga ei, am observat o hrubă construită din cărămizi și care se adâncea în pământ. Am vrut să pătrund mai adânc în galerie, dar colegilor cu care eram le-a fost frica, astfel că am abandonat și eu acest plan”. În legătură cu scrisoarea lui Mihai Mitrea și cea a lucrătorilor de la Fabrica de ventilatoare, studenţii Mircea Sârbu, Dan Mihalcea și Gheorghe Dumbrăveanu, pasionaţi speologi amatori, s-au oferit să continue ei cercetările. După puţin timp, mi-au comunicat următoarele informaţii, într-o scrisoare: „Tunelul din curtea Palatului Pionierilor e refăcut cu dale de beton, fiind imens ca dimensiuni: are 5 metri lăţime și 3, 5 înălţime.

Zidit la intrare, din cauza construirii unei conducte, ne-am strecurat cu destulă

greutate până la un grilaj de fier. N-am putut înainta mult, deoarece era o temperatură de aproape 30 de grade și o umiditate crescută. Ne-am deplasat apoi și am stat de vorbă cu mai mulţi muncitori de la Fabrica de ventilatoare. Pe scurt, ei ne-au declarat: «Dumitru Iancu a pătruns în tunel circa 30 de metri; șoferul Gheorghe Bădoi a intrat și el și a văzut două uși de fier și două de lemn, precum și mai multe ramificaţii; electricianul Gheorghe Ciobanii semnalează că o parte din galeria de acces este prăbușită și două ramificaţii se îndreaptă, una spre stadionul Republicii, alta spre Cotroceni; Ioniţă Vasile cunoaşte, din copilărie, subteranele, ca și cele două intrări în ele — cea din fosta vilă Cotroceni și cea de sub frizeria aflata în colţul străzii Răzoare.

la întretăierea acesteia cu Șoseaua Panduri. De la tatăl său îşi amintește de o baie ce avea legătură cu tunelul».

DRUMUL DÂMBOVIŢEI ÎN ORAȘ

— Cu vaporașul, acum 70 de ani. — Lucrare hidraulică românească în secolul al XVIII-lea! — Proiectul din anul 1880 al unui inginer român — Cum a fost salvat un valoros monument istoric

Vizitatorilor Capitalei, și nu numai lor, le adresez aceste rânduri care se vor o invitaţie la parcurgerea unui traseu turistic inedit: drumul Dâmboviţei în București. Este o rută împletită de veacuri cu istoria, cu viaţa locuitorilor, cunoaşterea ei dezvăluind momente zbuciumate, uneori dramatice, precum și preocupări seculare pentru dezvoltarea așezării urbane, pentru un trai mai bun. Minţile luminate ale oamenilor noștri de știinţă au deschis larg ferestrele spre viitor concepând planuri extrem de îndrăzneţe, aproape fantastice, dorind să transforme din temelii aspectul acestor locuri. Lucrări tehnice pretenţioase chiar și în zilele noastre, realizate… acum 200 de ani! Un preţios monument istoric salvat de furia apelor datorită unui procedeu ingenios. Proiecte teme rare preconizate în urmă cu 90 de ani I Sunt piese valoroase din „Marea cartă a inteligenţei poporului” — filon de aur ce înglobează și dragostea infinită a localnicilor pentru pământul lor…

De la Ciurel la Abator… cu vaporul!

Cântecul misterios al Dâmboviţei, susurul ei, m-a atras din anii cei mai fragezi ai tinereţii. O chemare tainică, un ce necunoscut îmi îndreaptă și azi pașii spre ea, ori de câte ori trec prin apropiere. Ascultam, deci, din nou, murmurul apelor, clipocitul lor evocându-mi una din nostalgicele imagini de odinioară, marca „aventură” a copilăriei. Mă revedeam în acea înăbușitoare zi de vară coborând taluzul de verdeaţă de lângă podul de la Grozăvești și afundându-mi corpul

înficrbântat în șuvoiul răcoritor. Senzaţiile pe care le trăiam erau atât de vii. Încât simţeam până și fiorii epidermei la contactul cu lichidul rece… Glasurile unor cetăţeni îmi întrerupseră însă visul și reveria se destrăma. Companionii, cel puţin din generaţia lui 1900, răsăriseră deodată lângă mine și, ca și cum ne-am fi cunoscut de-o viaţă, au început, pe rând, să-și deșarte sacul amintirilor.

Cu o duioșie imposibil de redat în cuvinte, cu farmecul septuagenarilor ce-și retrăiesc clipele depărtate ale vieţii, ei mi-au povestit multe despre râul ce curgea monoton prin faţa noastră. Reîntineriseră dintr-odată, iar ochii care văzuseră atâtea de-a lungul deceniilor, străluceau de vioiciune, mai ales atunci când îmi relatau întâmplările ieșite din comun, aproape incredibile… Lor, celor doi simpatici bucureșteni vârstnici, le datorez, de fapt, însemnările de faţă.

Încadrat de jovialii mei ghizi ad-hoc, m-am apropiat de stavilarul de la Ciurel, când, unul dintre interlocutori, sculptorul Brida Vitalis, domiciliat în strada Hameiului, și-a amintit o întâmplare, de necrezut aproape. El mi-a descris modul cum călătorise pentru prima oară, în urmă cu șapte decenii, cu vaporașul pe apele Dâmboviţei! Extraordinarul voiaj era punctat, secvenţă cu secvenţă, de parcă se petrecuse de cu rând.

Bătrândul se revedea urcând pe vas și, străbătându-l de la un capăt la altul, îmi relata dimensiunile navei. „Avea vreo 10 metri lungime și vreo trei metri în lăţime și se mișca datorită unor roţi”. Deodată, omul începu să surâdă, revăzând o scenă ce i se întipărise adânc în retina memoriei. Îi transcriu exact cuvintele: „Puţin după neuitatul meu voiaj, nava s-a împotmolit și cum credeţi că a pornit mai departe? Să v-o spun tot eu, altfel n-o să ghiciţi! Proprietarului i-a venit năstrușnica idee s-o tragă… cu ajutorul boilor! Da! Nu vă uitaţi așa la mine! A legat-o cu frânghii groase, de o parte și de alta și, punând pe maluri câte șase boi înhămaţi în juguri, i-a bătut cu bicele, până ce s-au opintit din răsputeri să miște din loc harabaua… Iar lumea stătea ca la urs și privea!

După aceea, continuă moșul, cursele s-au reluat încă puţin timp, apoi au fost abandonate definitiv, vaporașele rămânând înnămolite în albia râului. Spre bucuria celor ce n-aveau niciun acoperiș!”. Brida Vitalis nu termină bine istorioara și, cu gestul obișnuit celor vârstnici, atunci când îşi reamintesc ceva, ridică degetul arătător spre frunte și adăugă:

„Iaca, mi-am adus aminte și numele proprietarului — îl chema Vasilescu”.

Eram încă sub impresia povestirii, uitând că alături de mine mai este un martor ocular al evenimentelor descrise, când am tresărit auzind glasul celuilalt. Pensionarul Alexandru Georgescu, din cartierul Colentina, mersese și el cu vaporașul cu zbaturi, care făcea curse de la Ciurel la Abator, și nu putea uita minunatul traseu.

„Ehee! am plătit atunci 60 de bani drumul pe apă. Poate n-o să mă credeţi, dar Dâmboviţa era poditǎ pe toată lungi mea albiei din oraș cu bulumaci de stejar, lucru constatat de mine atunci când mă îmbăiam împreună cu alţi copii de vârsta mea. Apa, însă, apa cea mult vestită și cântată de poeţi, apa cea dulce a râului, o cumpăram de la sacagii.

Parca-i aud și acum strigând pe uliţe: «Aaop, aaop!»…Numai cei ce-au băut apă de aici — și pensionarul îşi îndreptă mâna spre cursul Dâmboviţei — numai aceia o privesc cu alţi ochi”.

Iată un subiect la care nu mă gândisem. Iată un fragment din drumul Dâmboviţei în București…

Curiozitatea m-a îndemnat să caut eventuale noi amănunte. Vă puteţi închipui bucuria pe care am avut-o când, răsfoind volumele lui Constantin Bacalbașa, am întâlnit consemnate, pentru luna august 1901, și câteva cuvinte despre vestitele nave dâmboviţene. Construite într-un șantier de la Malmaison, vasele aveau puntea închisă cu pânza, spre a proteja călătorii împotriva frigului, din loc în loc fiind plasate geamuri. În interior, originalul mijloc de transport în comun al bucureștenilor era împărţit în două clase, cu scaune pentru pasageri. De la Gheorghe Crutzescu, autorul preţioasei istorii a Podului Mogoșoaia, aflu că vapoarele erau colorate, unul în albastru, altul în roșu; aflu, de asemenea, și de la acest autor hazlia scenă a împotmolirii.

Vapoare pe Dâmboviţa la începutul secolului! Nave cu zbaturi rostogolind apele râului ce străbate Bucureștii! Citeam cele scrise și o întrebare logica îşi făcu loc printre gânduri:

„Mai știe cineva unde se află vestigiile acestor mijloace de navigaţie în oraș?” Cât de interesantă ar fi prezentarea lor în cadrul Muzeului tehnicii românești! îi și vedeam pe copii privind cu deosebit interes pe acești strămoși ai transportului în comun bucureștean. Dispariţia lor constituie o mare pierdere pentru oglindirea istoriei tehnicii românești, la fel ca și cea a primului automobil cu aburi construit de inginerul

Văsescu, mașină ce devenise celebră la sfârșitul secolului trecut. (încercând s-o regăsesc, ultima informaţie aflată era că, înainte de război, fusese depozitată într-o magazie a Școlii de poduri și șosele.)

„Veneţia” Bucureștilor

Privesc Dâmboviţa strânsa între chingi betonate, îi aud melancolicul cântec și foarte greu mi-o pot imagina cum va fi arătat pe vremea furioaselor sale escapade ce provocaseră catastrofale inundaţii. Ignoratul râu, mai bine zis canal, ce străbate acum liniștit orașul, să fi putut oare produce atâta durere oamenilor?

Când se topeau zăpezile sau când ploua puternic — notau cronicarii — râul se revărsa întinzându-și albia departe, transformând Bucureștii într-o întinsă pânză de apă. Chiar și lacurile Cişmigiu și cel din Parcul Libertăţii, „lacul Adânc”, împreună cu multe altele dispărute, au fost, la origine, rămășiţe ale viiturilor Dâmboviţei, alimentate mai târziu de puhoaie. Din secolul trecut ne-au rămas dramatice descrieri ale calamităţilor, case luate de șuvoaie, mobile, garduri, coteţe de păsări plutind pe valuri… Cartierele Gorgani, Izvor și Mihai Vodă, ca și cele de la Radu Vodă sau Dobroteasa, au fost comparate adeseori cu Veneţia, datorită bărcilor, plutelor și albiilor ce „navigau ca și gondolele înainte de a da în Canal Grande”. Și,

tot de atunci, ni se amintește, indirect, despre marca bogăţie în pește a Dâmboviţei, cetăţenii pornind o adevărată… vânătoare pentru prinderea crapilor și știucilor pătrunse în beciurile gospodăriilor!

Un moment asemănător, relatat de Constantin Bacalbașa, s-a petrecut ia 26 aprilie 1892. Apele râului, crescute peste măsura din cauza ploilor potopitoare, au sărit zăgazurile și au acoperit cartierele Grozăvești, Cărămidari. Cotroceni și Vitan. „Apa amenințând ceas de ceas, inginerii primăriei s-au dus în ziua catastrofei, câteva ore mai înainte, să prevină populaţia, îndemnând-o să-și părăsească casele.

Cu barca pe străzile Bucureștilor! Ce tablou inimaginabil astăzi, dar cruda realitate altă dată Pietonule, tu care treci liniștit pe străzile Izvor și Miliţiei, nici nu bănuiești măcar că, numai în urmă cu aproape șapte decenii, localnicii au fost obligaţi să ia anumite măsuri de prevedere în caz de pericol !

Ei îşi fixaseră de zidurile caselor belciuge cu inelele necesare legării bărcilor, spre a se putea salva de eventuala furie a apelor. Un martor ocular ne semnalează prezenţa, la începutul secolului, a acestor micuţe inele, folosite de obicei de pescari, pe faţadele locuinţelor de pe arterele mai sus amin câte. Erau urmele teribilelor momente din viaţa locuitorilor, urme văzute de Frederich Dame, publicistul francez stabilit în ţara noastră, autorul unei interesante istorii a Bucureștilor.

Închipuiţi-vă, dragi cititori, că întâmplarea ar scoate la lumină un asemenea zid cuprinzând și veriga barcagiului. El ar reflecta concret o secvenţă din trecutul furtunos al orașului, din viaţa grea a generaţiilor de altă dată. Și cei ce aveau mai mult de suferit erau muncitorii de la tăbăcării și zahanale, cei ce locuiau pe malurile Dâmboviţei, în case însă lubre, veritabile focare de infecţie, cum semnalează o statistică din anul 1878.

Enormele pagube provocate de nenumăratele revărsări ale Dâmboviţei i-au determinat pe bucureșteni, încă în urmă cu două secole, să ia măsuri pentru zăgăzuirea ei. Astfel, în anul 1775, Alexandru Ipsilanti a iniţiat construirea, lângă satul Lunguleţ, spre Joiţa și Arcuda, până la Ciorogârla, a unui canal de derivaţie pentru abaterea apelor Dâmboviţei în Argeș, canal în funcţiune și astăzi. Prima mare lucrare hidraulică românească pentru stăvilirea apelor avea o lungime de aproape șase kilometri, la gura șanţului amenajându-se un zăgaz care se putea închide sau deschide, după caz, când orașul avea prea multă apa sau când ducea lipsă. Un studiu referitor la această problemă a fost realizat de profesorul universitar Constantin C. Giurescu.

Istoria aprovizionării cu apă a orașului a fost punctată, uneori, de evenimente epocale pentru locuitori. Unul dintre acestea a fost clipa când, pentru prima oară oamenii au putut vedea „cum apa… ţâșneşte din perete!”

Cine se mai miră astăzi când deschide robinetul din casă şi-şi ia un pahar cu apă? Un asemenea lucru, care ni se pare nouă firesc, era socotit, nu mult după 1800, ceva ieșit din comun, deși bucureștenii cunoșteau, din 1777, cele două cișmele sau fântâni amenajate din porunca lui Alexandru Ipsilanti — una pe uliţa

Boiangiilor, aproape de Curtea Veche și alta pe Podul Mogoșoaiei, lângă mănăstirea Sărin dar; acum câţiva boieri îşi introduseseră instalaţii în casele lor. Cum nu se mai văzuse așa ceva, lumea năvălea, cu mic cu mare, ca să se uite. „Minunea" a fost descrisă astfel de Zilot Românul: „O *iscusinţă a omeniriil… Din sec perete apa izbucni! Bea deci și spală-te fără sfială! Spre orice treabă a lua poţi! Căci, cu cât curge, are croială! Cu atât mai mult a da la toţi".*

„Senzaţional" pentru epoca respectivă a fost și momentul dării în funcţiune a fântânilor arteziene de la Șosea. Iată cum relatează „Vestitorul românesc", din 21 septembrie 1847, extraordinara curiozitate a bucureștenilor: „Peste 70.000 de suflete se îndesau prin alee ca să vază cu ochii și să pipăie cu mâinile azvârlirea apei Dâmboviţei la o depărtare de 600 de stânjeni… și la o înălţime de 25 de stânjeni… Atunci, din ţevile fântânelor și a celor trei bazine, au început a se azvârli șiroaie de apă, care căzând iarăși în bazine și aer puind pe sub pământ ieșea cu urlet dintr-o gură răpoasă și cădea pe o stâncă a lacului spărgându-se în valuri spumoase".

Instalaţia respectivă fusese adusă de la Paris, proiectantul acestui sistem de aprovizionare cu apă filtrată fiind inginerul Jean Baptiste Marsillon. Erau folosite „urloaie de fier turnat" — ţevi metalice — lichidul fiind pompat de „mașini cu tulumbă sorbitoare prin foc". „Mașina de foc" — așa cum era denumită de bucureşteni — a fost montată într-o clădire construită pe locurile băii mănăstirii Sfântu Ioan, pe un teren din spatele actualei Case de consemnaţiuni. Prin strecurători, apa ajungea la o serie de fântâni și cișmele din oraș. Aşa-numitul stabiliment al fântânilor era și un apreciat vad al sacagiilor, aflat peste drum de fostul rond al anticarilor, la întretăierea străzilor Lipscani cu Domniţa Anastasia, acolo unde altă dată era Vama Poștei.

Într-un număr din „Gazeta municipală", apărut în 1940, am găsit un interviu cu bătrânul mecanic al acestui important punct urbanistic al orașului de odinioară. Mecanicul sublinia preferinţa gospodinelor de atunci pentru apa luată direct de la staţia de pompare, deoarece „o socoteau mai curată". Iar colonelul Popescu-Lumină arată că vestitul vad era „un fel de bazin lung, să tot fi avut zece metri lungime pe șase metri lăţime, făcut numai din lespezi de piatră bine orânduite". În 1915, când s-au săpat temeliile clădirii pentru Vama Poștei, constructorii au dat de urmele fostului vad, „căci îndată ce orașul a fost canalizat, bazinul a fost acoperit cu pământ, fără a se mai scoate piatra". La fel, cu prilejul demolării Casei anticarilor, s-au găsit rămășiţele mai multor podeţe și pari, dovadă a prezenţei prin acel loc a unui cot vechi al Dâmboviţei.

Vestigii, vestigii peste tot, îngropate sub caldarâmul străzilor. Pământul bucureștean le păstrează cu sfinţenie în preţiosul său „muzeu subteran" unde s-a strâns tot ce a făurit mintea a numeroase generaţii… Din păcate, preţioasele relicve nu pot fi scoase la lumină, apărând din când în când numai datorită hazardului. Cât de mult aș dori, de exemplu, să văd vestita tulumbă, sau celebra „Mașină de foc" care erau în funcţiune în urmă cu 125 de ani. Și, pentru că am amintit de „muzeul subteran" al pământului bucureștean, mă întreb: „În ce «vitrină» s-o fi aflând etalat

pergamentul înglobat în scobi tura unei pietre puse la temelia Vadului sacagiilor, spre a aminti viitorimii importanta lucrare edilitară săvârșită sub domnia lui Gheorghe Bibescu?”…

Insulele dispărute

O insulă fermecătoare în mijlocul unui lac format de revărsările Dâmboviţei, un loc de recreaţie situat odinioară departe de zgomotul orașului, un peisaj evocat cu nostalgic. Iată cum este amintit de compozitorul Ion Dumitrescu: „Din ostrovul lacului de la Elefterie, ascuns în răchită și păpuriș înalt, ne vine zumzet de albine, triluri de privighetori, ciocănit de pitpalac, chemările cucului, viers legănat și acorduri de chi tară. În câte înserări molcome, în câte nopţi de vară cu luna, doamna Catrina a lui Alexandru Vodă — fire romanţioasă — n-a încredinţat, din acest loc, stelelor, dorurile inimii?!…

Lacul a secat de mult, ostrovul a dispărut sub asfaltul câtorva străzi din jurul bisericuţei vechi, dar însemnarea ne-a rămas…

Am trecut prin faţa bisericii Elefterie din Cotroceni, am privit străzile din jur, frumoasele clădiri din apropiere și mi s-a părut de-a dreptul fantastică imaginea apelor ce ar fi înconjurat altă dată lăcașul ridicat aici între anii 1741 — 1744.

Pe lângă ostrovul amintit, Dâmboviţa mai forma, pe par cursul ei din oraș, încă patru insule. Una în dreptul „Grădinii cu cai”, alta între mitropolie și Curtea domnească, iar cea mai mare, de peste doi kilometri, era situată la sud-est de Radu Vodă, pe ea fiind case și livezi. În apropierea acesteia se mai păstrează o atestare a locurilor de demult în denumirea unei străzi — Strada între Gârle. În fine, o ultimă porţiune de pământ înconjurată de ape era în dreptul Abatorului. Amintirea insulelor reliefează marile schimbări survenite în configuraţia Bucureștilor în urma amplelor lucrări de rectifiecare și sistematizare a cursului Dâmboviţei. Conform izvoarelor scrise, ceea ce vedem astăzi este, de fapt, a treia matcă a râului. Astfel, într-un document din timpul lui Matei Basarab se precizează: „de la matca cea veche a Dâmboviţei împrejur… până iarăși la cursul vechi”. De aici deducem existenţa unui traseu necunoscut al râului, o matcă dinainte de 1633. Desigur, este greu acum de aflat cu exactitate corurile de altă dată ale Dâmboviţei prin oraș, singurele urme fiind găsite de unele descoperiri întâmplătoare sau descrieri de epocă.

Primele lucrări mai ample necesare rectificării cursului Dămboviţei și regularizării debilului de apă s-au efectuat între anii 1881 — 1886 după planurile arhitectului Grigore Cerchez.

Vechiul traseu, foarte sinuos, a fost în mare parte părăsit, râul fiind adâncit cu șase metri, uniformizându-i-se pantele, tăindu-i-se colurile și braţele la înălţimea malurilor, lărgimea lui atingând în medie 30 de metri. Amenajările din oraș au constat din sistematizarea malurilor de la podul Grozăvești și până la podul Vitan, cu acel prilej descoperindu-se, în apropiere de podul Șerban Vodă, un important tezaur de monede dacice. De asemenea, atât la Grozăvești cât și la Vitan, constructorii au realizat câte o cădere de apă spre a se împiedica eventuale

împotmoliri. Patul râului a fost căptușit cu o podină din scânduri de stejar susţinuta pe grinzi și piloţi, creându-se astfel o suprafaţă plană favorabilă scurgerii neîntrerupte a apelor.

Odată terminate aceste vaste operaţiuni, faţa orașului se schimbase cu totul și oamenii credeau c-au scăpat în fine de primejdii. Dar bucuria nu le-a fost de lungă durata, deoarece forţele oarbe ale naturii s-au dezlănţuit din nou, provocând dezastruoase inundaţii. La 27 aprilie 1893, din cauza unei ploi torenţiale, s-au rupt digurile de la Conţești și Dâmboviţa, umflata cu apele Ilfovăţului, a năvălit în Bucureşti acoperind străzile și casele gospodarilor. Cartierele Grozăveşti și Cărămidari au suferit atunci cel mai mult, apele râului atingând viteza de 125 de metri pe secundă. Urmările acestui veritabil potop i-a obligat pe edilii din acea vreme să urgenteze sistematizarea malurilor Dâmboviţei și în afară de oraș, până la Ciurel, unde s-a executat o nouă cădere de apă, în locul celei de la Grozăveşti, care a fost desfiinţată. Năprasnicul torent. Îmblânzit de chingile puternice din beton și lemn ce-l încorsetau, a fost silit, astfel, să se liniștească complet.

„Surprizele" unei revărsări în oraș rămânând de domeniul trecutului…

Vizionarii…

Proiecte, proiecte, proiecte…

Viziuni îndrăzneţe ale specialiștilor, care puneau tot sufletul și pasiunea întru ridicarea pe trepte cât mai înalte a orașului de pe Dâmboviţa, a ţării întregi.

De peste 90 de ani se dezbate problema unei căi navigabile între București și Dunăre, dovadă propunerea inginerului Nicolae Cucu, care, în anul 1880, schiţase realizarea unui canal de legătură între București și Olteniţa, fapt semnalat de Frederich Dame, în cartea sa „Bucarest en 1906".

Numeroase sugestii, având aceeași temă, au fost făcute apoi de alţi tehnicieni români. Astfel, inginerul Atanasie Vuzitas nota într-un studiu că inginerul Ion Ionescu se gândise, în anul 1911, la crearea unui canal între lacul Tei și râul Ialomiţa, în apropierea comunei Fierbinţi. Planul prevedea înfiinţarea unui port la Tei, bucureștenii urmând, prin Ialomiţa, să obţină o cale navigabilă până la Dunăre. Peste doi ani, inginerul Al. Davidescu proiecta o reţea de canale în șesul Olteniei și Munteniei, până în sudul Moldovei, cu scopul utilizării apelor pentru navigaţie și irigaţie. Un mare canal colector ar fi început de la Craiova, trecând prin Roșiori, București, Buzău, Râmnicu Sărat, Focșani. Mărășești și Adjud. O ramură de legătură ar fi urmat valea Colentinei, până la lacul Cernica, continuându-se pe valea Mostiștei, până la Dunăre. Ineditul acestui temerar plan consta în prevederile sale finale, care se refereau la amenajarea unui port principal al Bucureștilor pe malul lacului Fundeni și a unuia secundar, la Băneasa…

Șirul proiectelor, senzaţionale pentru vremea lor, continuă. În anul 1913, inginerul Dumitru Leonida, cel ce a preconizat crearea barajului de la Bicaz, era partizanul construirii unui port sportiv pentru navigaţia de agrement pe lacul Cernica, iar în aval de Vitan, a unui port industrial al Bucureștilor. Inginerul italian

Ei. Canella proiectase captarea Argeșului lângă comuna Buda și aducerea lui în București printr-un canal deschis, care ar fi trecut pe lângă cimitirul Belu. În Valea Plângerii urma să se realizeze o cădere de apă, iar la Abator se preconiza crearea portului important al orașului, după care canalul s-ar fi prelungit până la Olteniţa.

În anul 1934, istoricii, arhitecţii și inginerii erau preocupaţi să găsească o ieșire convenabilă dintr-o situaţie dificilă. Ce se întâmpla? Odată cu ridicarea barajului de la Buftea și amenajarea lacului cu același nume, urma să se inunde o porţiune de teren pe care era situat un important monument istoric. Prezentând o valoare artistică deosebită, prin stilul ei arhitectonic și frescele de epocă, biserica din Rebegești trebuia neapărat salvată, deoarece în urma creșterii nivelului lacului cu cinci metri ar fi fost acoperită de ape.

Prima sugestie — și cea mai simplă — a fost aceea ca edificiul să fie dărâmat și reclădit pe malul noului lac, dar Comisia monumentelor istorice n-a fost de acord cu această rezolvare, având în vedere faptul că biserica era ctitoria marelui logofăt Radu Creţulescu și a fratelui său, Postelnicul Pădure, din anul 1669. În cele din urmă s-a propus o soluţie tehnică inedită: supraînălţarea amplasamentului lăcașului, pe loc. Ideea a fost îmbrăţișată cu insistenţă de Nicolae Iorga, pe atunci președintele Comisiei monumentelor istorice și a dat roade.

Stând de vorbă, de curând, cu inginerul Emil Prager, cel ce și-a asumat realizarea acestei premiere tehnice în ţara noastră, am putut afla unele amănunte pe care le relatez în mod sumar. Pentru ridicarea fundaţiilor bisericii au fost folosite 44 de prese manuale, fiecare de câte 20 de tone și înalte de 540 milimetri. Constructorii au realizat o centură de beton armat, subzidită sub vechile temelii, capabilă să reziste greutăţii de 800 de tone, cât avea monumentul. Spre a se putea ridica puternica centură a fost necesară evacuarea apei din jur și drenarea izvoarelor subterane cu ajutorul pompelor. Întreaga operaţiune care a înălţat biserica de la Rebegești cu cinci metri s-a realizat într-un timp record de numai, 15 zile. Datorită ingenioasei soluţii, lăcașul străjuiește și astăzi întinderile vaste ale apelor.

Revista franceză „Science et Industrie” a publicat, în anul 1938, un studiu asupra modului neobișnuit — până atunci – de salvare a unui edificiu asemănător…

DESCOPERIRI NEAȘTEPTATE ÎN CIȘMIGIU

— Imagini dintr-o lume de mult dispărută — Cupletul Cişmigiului, şlagărul primei reviste jucate în București — Acrobaţie feminină la 1.000 de metri altitudine! — Dispariţia unui preţios edificiu — Surpriza din insulă — Subteranele de lângă biserica Schitu Măgureanu

Enigme în Cişmigiu?

Mistere în oaza de verdeaţă exuberanta situată între arterele centrale ale orașului?

Ce ar putea fi tainic acolo unde până și natura îşi etalează la tot pasul, secretele, oferindu-ne imagini de neuitat?

Ce întâmplare ieșită din comun sau ce elemente necunoscute pot fi posibile într-un loc atât de frecventat de bucureșteni?

Desigur, vreo dramă pasională sau ceva asemănător — se vor gândi, poate, cititorii.

Nu! — răspunde, de la început, autorul.

Enigmele despre care veţi afla n-au nicio legătură cu faptul divers consemnat în mod curent în ziare.

Voi încerca să vă prezint o imagine puţin cunoscută a splendidei grădini, o viziune recompusă, cu ajutorul hazardului, din noianul de amintiri încrustate de-a lungul vremurilor.

Apoi, descoperirile unui arhitect vă vor releva câteva surprize…

Dar, pentru că sunt surprize, ele nu pot fi deconspirate chiar din introducere.

Prin Cişmigiul de-acum un secol

Autorii romanelor ştiinţifico-fantastice și cei ai scenariilor filmelor de ficţiune folosesc uneori ingenioasa modalitate de a da timpul înapoi, obligând personajele să străbată bariera dintre epoci. Telespectatorii au văzut, de exemplu, într-un serial de acest gen, cum o rachetă a coborât pe ștacheta vremii, aterizând într-o localitate unde oamenii trăiau cu un secol în urmă…

Un artificiu asemănător — o veritabilă oglindă fermecată – mi-a permis miraculoasa tangenţă dintre imaginar și realitate, creându-mi posibilitatea să arunc o privire într-o lume de mult dispărută. Captivat de ingeniozitatea descrierilor, de chipurile ce-mi treceau prin faţa ochilor, aveam impresia că întorsesem un buton magic, transpunându-mă pe aleile Cişmigiului de acum un veac.

Revelaţia o datorez, poetului și publicistului N.T. Orăşanu, unul dintre activii participanţi la lupta pentru Unirea Principatelor.

Anticipând celebrele tablete argheziene și tot pe atât de faimoasele „Bilete de papagal” ale ilustrului său urmaș, scrii torul a scos, în anul 1857, o minusculă publicaţie, ce a apărut doar câteva numere, intitulată sugestiv „Târgul cu idei sau Buletinul Cișmegiului”.

Liliputana revistă îşi înştiinţa astfel cititorii — în versurile finale ale *Precuvântării*, originala sa prefaţă – despre bogata sursă de idei descoperită cu prilejul frecventării localurilor și aleilor parcului de odinioară:

În grădina Cișmegiului, unde vin la preumblare! Nobili, plebe, burghezie, d-ori ce sex, d-ori ce etate, unde curge într-o apă, virtuţi, fumuri și păcate! Fă-ţi provizie destulă, și-te-apucă pe-urmă a scrie: Ce-ntr-o zi culegi acolo, într-un an nu poci descrie.

Scrise într-o limbă necizelată încă în întregime, versurile devin interesante și datorită informaţiilor pe care le cuprind.

Iată cum prezintă poetul Cişmigiul de acum 116 ani (am eliminat, în transcrierea versurilor numai pe "final, n.a.): *Aici fu baltă mare, un loc umed, mocirlos! Și sălbatic din natură, necurat, nesănătos;! O movilă stă în mijloc și domina cu mândriej Toată-ntinderea grădinei, ca un punct de strategie. / Mahalalile aicea, sărbătoarea se acaţă! Și privesc fumul nobleţei mai la vale cum se-nalţă; / Când cobor, precum ei zice, de la Turnul Malakof,/ Iar în vale-n partea stângă e palatul de cristal! Expoziţie cochetă și amestec general!… Mai în sus-e noua Vienă, sau Gast-Hausul nemţesc! Unde-i bere îndestulă pentru cei ce obişnuiesc…*

Vizitând apoi alte colţuri ale grădinii, scriitorul notează:

Să ne ducem pe la sălcii, și pe dincolo de baltă! Unde-odată venea lumea ș-unde azi abia se vede! Câte-un june c-o grizetă, prin stufișuri că se perde, să venim la strălucitul și vestit bufet bătrân!… Mai la vale printre arbori, într-un loc puţin mai dosnic! E o cârciumă-birt-nobil, oarecum mai economic;! Şi de mergi mai înainte, de te lași încă la vale!/ Mai găsești încă o șatră, bufetul lui kir Mihale /… În sfârșit, această parte ce Brașovul vechi îi zice! Fără lume, fără oameni nu plătește, zău nimic…

Modul deosebit de plastic folosit de N.T. Orăşanu atunci când satirizează racilele epocii, trecând prin furcile caudine pe toţi răsfăţaţii vremii, pe cei ce duceau un trai îmbelșugat fără să muncească, este reliefat în capitolul „Masa faliţilor", din care reproduc versurile:

Patru, cinci făliţi de frunte, însemnaţi în felul lor! Iau cafele și-ngeţade, stau picior peste picior! Iar nevestele galante, numa-n bruxel și-n dantele! / Și în stofe preţioase, și în pene și răţele! / Scânteind de diamante, și lucsoase ca regine! Cu carâte și livrele, la șosea măreţe vine! Să-și desfășure mândria, ca contese sau prinţese! Iar nu cum le știe lumea, getbeget negustoresc! Și-apoi ce negustoresc! Jupânese de bancruti,/ Arătaţi de hoţi în lume, și în piaţă cunoscuţi.

Fantastic şi real în acelaşi timp

Ședeam la o masă pe marginea splendidei terase a braseriei Monte-Carlo și priveam numeroasele bărci care pluteau lin pe ochiul de apă îngrădit de malurile-i betonate. Era pe-nserate, când, obsedat de imaginile pe care mi le furnizaseră versurile lui N.T. Orăşanu și alte lecturi despre Cişmigiu, o vedenie mă fulgeră o secundă, două, apoi totul dispăru în neant și un zâmbet îmi înflori în colţul buzelor…

De necrezut! am exclamat încet, ca să nu fiu auzit de cineva. Ce se întâmplase?

Ecoul depărtărilor înscrisese pe fondul întunecat al peisajului din faţa mea o închipuire, un veritabil miraj… „Văzusem" limpede bucuria de nedescris a unui bătrân pescar bucureștean care „prinsese" la undiţă o șireată de știucă de toată frumuseţea și se lupta din răsputeri să o tragă la mal.

Alături, pe iarbă, se zbătea un crăpcean de câteva kilograme…

Dar, concret, de ce îmi apăruse arătarea? De unde miraculoasele secvenţe? Cum de mă gândisem la așa ceva?

A, da!… Mi se întipărise în memorie conţinutul unui document alcătuit în urmă cu aproape 120 de ani! Da! Ceea ce mi s-a părut fantastic o clipă, de neînchipuit, fusese cât se poate de obișnuit la mijlocul secolului trecut! Dovada? Contractul încheiat între gospodarii orașului de atunci și un grup de pescari. Se concesionase, începând de la 1 august 1855, pe trei ani, pescuitul în lacul Cişmigiu, pentru suma de 9.500 lei vechi! Mărturia scrisă atesta nu numai bogăţia în pește a bălţii de odinioară, ci și dispariţia unei meserii practicată de unii bucureșteni.

Amintiri, amintiri…

În legătură cu trecutul minunatului izvor de ozon al Bucureştilor, aflu de la Ionnescu-Gion că în Piaţa Valter Măracineanu, lângă biserica Brezoianu, dealurile erau atât de abrupte, încât copiii se suiau de-a bușilea până în vârf. Iar smârcul vecin, împânzit cu stuf și lăstăriș — o rămășiţă a revărsărilor Dâmboviţei, cu o întindere mult mai mare – era trecut în documente drept lacul lui Dura Neguţătorul. Denumirea actuală a căpătat-o în secolul al XVIII-lea, atunci când cei însărcinaţi cu supravegherea cișmelelor – câştigiii — locuiau pe malul apei, acolo unde în timpul lui Brâncoveanu se afla Șipotul fântânilor…

Forma apropiată de cea a grădinii de azi se datorează arhitectului peisagist Karl Friedrich Meyer, chemat în ţară de domnitorul Gheorghe Bibescu, care dorea să înfrumuseţeze orașul cu mai multe parcuri. Sosit în București, în luna decembrie 1843, pentru o perioadă de trei luni, conform contractului, vienezul, proverbial prin exigenţa sa în materie de angajamente, „uită" la un moment dat că-și pusese semnă tura pe un act oficial! Trecea lună după lună și nu mai părăsea orașul. Cauza? Ochii focoși ai unei bucureștence îl vrăjiseră pur și simplu, prinzându-l în mrejele dulci ale dragostei, determinându-l să rămână aici pentru tot restul vieţii[2]…

Terminând organizarea „grădinii de la Capul Podului" (Piaţa Victoriei), situată de o parte și de alta a șoselei București - Ploiești, unde a creat și un lac artificial, Meyer a început, în 1850, să dreneze și balta Cişmigiului. Conform proiectului, el a trasat alei largi pentru public, una dintre ele fiind însă destinată trăsurilor. Atunci s-a ridicat movila cu stânci artficiale — vestita „peșteră" — și fântâna arteziană din mijlocul apelor, ape pe undele cărora se preconizase plutirea gondolelor pentru agrement.

---

[2] Eroina idilei a fost frumoasa Elena Lăzărescu, fiica serdarului Manolache Lăzărescu (amănunt extras dintr-un studiu al doctorului Nicolae Vătămanu, n.a.).

„O adevărată minune a timpului”

Viaţa tumultuoasă a splendidului loc de plimbare i-a inspirat pe mulţi scriitori din acea epocă. Demnă de menţionat este cronica elogioasă a lui Nicolae Filimon, care redă un magistral tablou al grădinii amenajate de Karl Meyer, iar Ion Ghica o considera „o adevărată minune a timpului”. Versuri entuziaste, consacrate frumuseţii acestui parc, ne-a lăsat C. Aricescu, iar Alexandru Sihleanu i-a prezentat astfel pe vizitatorii de odinioară ai grădinii:

Aci rochia de lână și turbanul de tulpan! Se atinge de mătasea de la doamna de Lanfan,/ Aci vezi actori dramatici, scurţi în artă, lungi în plete! Mume care vin de cată gineri pentru a lor fete; / Apoi vezi școlari mulţime cu ghiozdanul spânzurat! Gol de cărţi, dar plin d-arșice, ce pân școala nici c-au dat.

Cupletul Cişmigiului și alte câteva șlagăre la modă au fost îndrăgite de publicul de acum un veac, refrenele lor fredonându-se mult timp. Revista „Cer cuvântul” s-a bucurat de un mare succes, tocmai datorită acestor cântece. Realizată în 1874 de mai mulţi poeţi și publiciști în frunte cu Petre Grădișteanu, Mihail Zamfirescu, Nicolae Ţinc, Ciru Economu, ea a avut colaborarea lui Matei Millo, care-i prezenta pe soliști. Printre interpreţi figurau nume de prestigiu în arta teatrală românească, cea dintâi piesă de acest gen jucată pe scena Naţionalului având concursul Eufrosinei Popescu, Frosei Sarandi, Aristizzei Romanescu și a lui Grigore Manolescu, melodiile originale fiind compuse de Eduard Wachmann. C. Nottara notează în memoriile sale că, pe vremea aceea, printre sporturile cu caracter recreativ preferate de bucureșteni era și canotajul, cupletele privitoare la această distracţie putând fi auzite prin toate saloanele și restaurantele orașului.

Iată, de exemplu, finalul șlagărului ce i-a delectat pe auditori:

Ce petrecere frumoasă / E în Cişmigiu pe lac / Barca mică și voioasă / Te conduce după plac! Ici și colo câte-un pește,/ Tot de dragoste vorbește / Iar brotacii toţi în cor / Declar broaștelor amor. / Oac! Oac I Oac I Tiri-Tiri tam.

Un alt punct de atracţie era izvorul artezian. Despre o fântână asemănătoare, scriitorul Ioachim Botez păstra o amintire dragă, de pe vremea când era elev în clasa întâia de gimnaziu, când luase hotărârea… să devină „jurnalist”.

Într-o zi, după ce citise un anunţ dat de ziarul „Universul”, prin care se oferea un frumos dar aceluia care va aduce o știre interesantă, micul Ioachim — transformat ad-hoc în ziarist — a observat lume multă grămădită „colo unde ţâșnea apa dintr-o stâncă de ţiment, împrejmuită de toate părţile cu zăbrele de fier în chip de săgeţi la vârf”. Un copil însetat încercase să sară peste grilaj și rămăsese cu pântecele înfipt într-o săgeată „ca o chiftea în furculiţă”.

Și omul de litere de mai târziu nota sarcastic: „de acum jurnalist… încercam să-mi înăbuș orice sentiment faţă de durerile omenești”…

Femeia zburătoare!

În vara anului 1886, Cişmigiul a îmbrăcat haine de sărbătoare. Se amenaja prima expoziţie cu produsele realizate de meseriașii cooperatori, deschisă în clădirea situată pe insula din mijlocul lacului, renumitul „Monte Carlo". Evenimentul a fost consemnat de George Costescu, care a descris înfrumuseţările făcute cu acea ocazie în grădină: canalizarea lacului, construirea pavilionului muzicii pe locul actualului chioșc cu ape minerale și amenajarea unei cascade artificiale în dreptul dealului dinspre Schitu Măgureanu.

Pentru a atrage un public cât mai numeros, organizatorii au pregătit și o originală premieră: zborul unei femei cu balonul.

Era, într-adevăr, un fapt ieșit din comun, un lucru nemaivăzut până atunci în București. Acrobata Leona Dare s-a înălţat cu aerostatul până la altitudinea de 1.000 de metri, ţinându-se doar cu dinţii de un lănţișor fixat de bara unui trapez, cu ajutorul căruia s-a urcat, după aceea, în nacela balonului! Fenomenalul act de curaj, veritabilul „joc cu moartea", a tăiat răsuflarea miilor și miilor de spectatori.

Aeronava s-a dezumflat apoi puţin câte puţin, coborând în împrejurimile orașului. Îndrăzneaţă acţiune petrecută pe cerul Bucureștilor a produs senzaţie, ea fiind urmărită clipă de clipă. Numeroși locuitori ai orașului au alergat spre punctul aterizării și au ovaţionat-o pe curajoasa zburătoare.

„Dosarul" Monte Carlo

A venit și rândul surprizelor, al întâlnirii cu enigmele!

Să nu vă așteptaţi, dragi cititori, la dezvăluirea locului unde este ascuns un tezaur, deși, în rândurile ce urmează, tot despre o comoară este vorba. Ea aparţine memoriei pământului bucureștean…

Dar iară faptele…

Pe arhitectul Marin Hullea l-am cunoscut printr-o întâmplare. Vizitând Institutul Proiect-București, am auzit că în urmă cu peste două decenii s-ar fi făcut în grădina centrala a orașului importante descoperiri. În urma unei întrevederi cu cel ce lucrase la betonarea lacului, în 1948, am intrat în posesia unor informaţii, unele dintre ele de-a dreptul ne așteptate.

Înainte de a trece la obiectul propriu-zis al discuţiei noastre, arhitectul mi-a vorbit despre dispariţia unui preţios edificiu situat odinioară pe insula de pe lac. El susţinea că în locul braseriei Monte-Carlo de astăzi a existat un restaurant bufet, care avea aceeași denumire, cu singura deosebire că vechea clădire era mult mai valoroasă, fiind realizată în stilul popular românesc de arhitectul Ion Mincu. Avariat în timpul războiului, restaurantul a fost demolat, neștiindu-se, probabil, că era una dintre lucrările marelui proiectant de clădiri.

Verificând dacă această operă atribuită lui Ion Mincu este descrisă în lucrările de specialitate, am constatat că ea nu este amintită nici măcar în monografia asupra vieţii și operei ilustrului constructor. Eram pe punctul de a abandona invers

tigaţiile în acest domeniu, când alte două „piese” s-au alăturat „dosarului” Monte-Carlo. Prima: de la Muzeul de istorie a municipiului București am reușit să obţin o imagine a fostului restaurant-bufet, fotografie reliefând din plin vechiul stil arhitectonic românesc al clădirii. A doua: declaraţiile pensionarului Ion Beldiman, din strada Căpitan Gârbea. El îşi amintea, cu precizie, că în copilărie, tatăl său, fost maistru zidar, îi arăta adeseori clădirea de pe insulă, subliniind cu mândrie contribuţia ce-o adusese el însuși, atunci când a lucrat sub îndrumarea arhitectului Ion Mincu. „Era pe vremea când învăţam la Școala evanghelică, de pe strada Luterană, și când — pentru a ajunge acasă — treceam zilnic prin parc”, îşi încheia interlocutorul meu mărturisirea.

…Așadar, două informaţii și o imagine despre o valoroasă operă arhitectonică dispărută. Toate trei argumentele se referă la aceeași problemă, dar nu reușesc, deocamdată, decât să reflecte interesul pentru încă o enigmă, de data asta a Cişmigiului.

Vadul sacagiilor

„Prima întâlnire cu neprevăzutul — mi-a declarat arhitectul Marin Hullea — s-a petrecut imediat după secarea lacului, mai precis, când am trecut la reconstituirea podului în arc, din beton, care fusese avariat de bombe. Sub bolta acestuia am. Observat că, în mortarul crud, lucrătorii elveţieni îşi zgâriaseră numele și anul amenajării frumoasei punţi ce imita perfect crengile groase ale unor copaci: 1911.

Deși mă documentasem asupra configuraţiei peisajului de altă dată al grădinii, am constatat acum o seamă de «noutăţi», de obiective neinserate în niciun tratat. Începuseră săpăturile pentru demolarea celei de a doua insule — ostrovul legat cu o pasarelă de terenul pe care era restaurantul – când s-a petrecut un lucru de-a dreptul ciudat: pământul se surpa într-un chip neașteptat, creându-se în centru un orificiu aproape rotund, cu diametrul de aproximativ 80 de centimetri și o adâncime de 8 până la 10 metri. Misterioasa deschidere i-a făcut pe mulţi muncitori să se îndepărteze de ea cu teamă, și nu pot să vă descriu în cuvinte cât de greu i-am convins să se apropie.

Puţin mai târziu, am constatat că de jur-împrejurul gropii apăruseră numeroase găurele, cu un diametru mult mai mic, de aproximativ 15 — 20 centimetri. Dorind să aflu, cât de cât, provenienţa lor și ce ar putea fi în adâncuri, am introdus o frânghie cu cârlige, cu ajutorul ei scoţând la suprafaţă câteva bucăţi de fier. Studiind cu atenţie modul cum erau plasate acele cavităţi în pământ, prima părere pe care mi-am for mulat-o era că nu puteau fi decât urmele unor conducte ce au aparţinut unei eventuale cișmeli.

Acasă am încercat să schiţez din memorie situaţia de pe teren, ajungând la concluzia că descoperisem vestigiile unui bazin subteran care putea să fi servit la aprovizionarea cu apa a sacagiilor. Numeroase găurele erau folosite, probabil.

În cadrul acelei instalaţii hidrotehnice, la fixarea tuburilor pentru umplerea sacalelor. Bănuiesc, de asemenea, că pe lângă bazin existau mai multe pompe

aspiratoare și că întreaga instalaţie fusese montată cu mult înainte de anul 1900. Sco bitura cea mare, din centru, cred că era o gură de acces spre bazin, pe unde se putea coborî cu o scară de frânghie. Îmi pare rău că nu mi-am putut verifica ipotezele, fiind grăbit de termenul finalizării lucrărilor".

— Ce s-a întâmplat cu acest bazin subteran? Mai există vreo urmă a lui? — l-am întrebat pe arhitect.

— Din păcate, atunci s-a ras, până la nivelul fundului de lac, porţiunea superioară a instalaţiilor descoperite, astupându-se cu pământ deschiderile și betonându-se deasupra. Numai dacă s-ar seca lacul și s-ar săpa din nou acolo s-ar putea găsi, acum vreo urmă. Dar o descoperire tot atât de interesantă, după părerea mea, este și aceea făcută în apropierea bulevardului. Am dat de urmele unui sorb care aparţinuse vechiului lac, o gură de scurgere menită, pe vremuri, dever sării surplusului de ape în canalul construit prin 1830. El trecea pe sub actuala buturugă…

Drumul subteran din Cişmigiu

„Marele dicţionar geografic al României", apărut în cinci volume, începând din anul 1898, consemnează lucrarea edili tară amintită în expunerea arhitectului Marin Hullca, arătându-se că lacul din grădina Cişmigiului „e legat de Dâmboviţa printr-un canal subteran în lungime de doi kilometri".

De asemenea, la Arhivele Stalului, în dosarul privitor la sta rea sanitară a orașului, se arată că, în anul 1830, s-a propus, pentru scurgerea apelor, săparea unui șanţ care să înceapă „Din grădina dumnealui dvornicului Barbu Știrbei și merge pe la Cișmegiui Gorgani, lungimea lui 700 stânjeni…"

Stând de vorbă cu trei cetăţeni vârstnici, care cunosc Cişmigiul de 50 — 60 de ani și poate chiar mai mult, aceștia mi-au semnalat un alt aspect din trecutul parcului, o nouă taină învăluită de scurgerea timpului. Arheologul Dinu V. Rosetti, unul dintre vechii cercetători ai istoriei Bucureștilor, mi-a spus: „Când eram copil mă jucam prin tunelul din Cişmigiu, tunel situat în spatele bisericii Schitu Măgureanu, acolo unde astăzi unii oameni cred că ar fi zidurile din piatră ale unei foste mănăstiri. Sub bolta prima de lângă stradă, dacă s-ar săpa un șanţ, s-ar da peste intrarea în hrubă".

O declaraţie asemănătoare mi-a făcut și sculptorul octogenar Brida Vitalis, din strada Hameiului, iar Ion Beldiman, cetăţeanul al cărui tată a lucrat pentru arhitectul Ion Mincu, mi-a completat informaţiile: „Îmi aduc aminte de o scară care cobora în adâncuri. Drumul subteran pornea de lângă biserica Schitu Măgureanu, făcea o legătură cu palatul Creţulescu, din apropiere, în spatele acestuia fiind o alta intrare, care ducea spre aleea principală a parcului, unde era o a treia ieșire la suprafaţă".

Trei declaraţii atestând existenţa unei căi secrete neamintite de vreun izvor scris, decât, poate, tangenţial. Într-adevăr.

George Costescu a relatat despre o cascadă pe dealul din partea nordică a parcului, iar documentele înscriu, în anul 1830, problema săpării unui șanţ în

Cişmigiu, şanţ despre care nu știm exact, astăzi, pe unde trecea… Arhitectul Hullea mi-a vorbit și el despre ieșirile secrete ale casei Creţulescu, iar cei trei bucureșteni pomeniţi mai sus au afirmat nu numai că l-au văzut, dar că au și intrat într-un tunel!…

Dorind să verific cele aflate, am vizitat pivniţele fostei case Creţulescu. Caloriferistul imobilului, de mulţi ani în serviciu aici, m-a condus prin vastele subsoluri, atrăgându-mi atenţia asupra a două guri de puţ situate chiar în peretele ce forma faţada spre grădină. Goluri considerate de el extrem de curioase, deoarece nu serveau la nimic, iar el nu putea să-și dea seama de ce vor fi fost construite.

Singura soluţie pentru demonstrarea prezenţei tunelului, a canalului sau a altor instalaţii de pe vremuri, în Cişmigiu, este aceea propusă de arheologul Dinu V. Rosetti, care s-a oferit să participe la cercetări, și anume: săparea unui șanţ pe dealul de lângă biserica Schitu Măgureanu.

Propunerea am supus-o cercetătorilor de la Muzeul de istorie a municipiului București și aștept cu nerăbdare urmările ei…

Am asistat la un spectacol emoţionant. I-am auzit pe Eminescu și Alecsandri, pe Coșbuc și Creangă recitind din paginile celebrelor lor opere în rotonda Cişmigiului… Era o seară înstelată de vară și glasurile marilor noștri scriitori m-au vrăjit pur și simplu… La lumina reflectoarelor, chipurile de marmură au reînviat pentru o oră… La fel ca și mine, sute și sute de spectatori au ascultat cu evlavie textele nemuritorilor literaturii române, transpuse în scenariul „Ce-ţi doresc cu ţie, dulce Românie”. Aplauze nenumărate izbucneau la adresa interpreţilor — actori prestigioși ai teatrului nostru – la adresa celor care au organizat minunatul moment literar.

În bătrânul și tot pe atât de tânărul parc, cele 12 busturi de marmură „priveau” cu dragoste către public…

CASTELUL DIN DUDEȘTI-CIOPLEA

— Conac boieresc sau casă domnească? — Refugiul secret din pivniţă — Un loc de execuţie necunoscut? — Cantacuzino, Ipsilanti sau boierii Dudești au fost stăpânii castelului?

În dreptul modernului bulevard Ion Șulea, noua esplanadă sudică a orașului, pe strada Ilioara, la numărul 15, se află, de veacuri, un complex arhitectonic puţin cunoscut. Ziduri înalte ca de cetate, lungi de aproximativ un kilometru, cu contraforturi și goluri de tragere, adăpostesc un conac sau castel domnesc. Situat într-un peisaj altă dată deosebit de pitoresc, pe creasta unui deal împădurit cu arbori multiseculari ce se oglindeau în luciul argintiu al apelor unui iaz, edificiul din marginea Bucureștilor este învăluit în mister, datorită, mai ales, refugiului care pornește din pivniţa sa.

Tradiţia localnicilor aminteşte de viforosul trecut al celor care au stăpânit acest punct întărit, de momentele de mare primejdie când, prin drumul secret, castelanii îşi puteau salva viaţa ascunzându-se undeva în pădure. Tunelul și zidurile cu metereze sunt martore tăcute ale unor vremuri tulburi, cu lupte și asedii petrecute cândva, evenimente neconsemnate în filele istorici…

Așa s-a născut enigma

Aureola legendară creată în jurul acestui monument este justificată, într-un anumit sens, de un fapt petrecut în urmă cu mai bine de un deceniu. Atunci, o echipă de specialiști de la Institutul Proiect-București a avut misiunea de a face o expertiză a clădirii pentru o eventuală restaurare. Coborând în vasta pivniţă, după primele momente de entuziasm stârnit de splendoarea cupolelor și arcelor croite cu măiestrie în urmă cu secole, nu mică a fost surpriza tehnicienilor când, într-o încăpere dreptunghiulară de lângă scară, s-au aflat în faţa gurii unui tunel. Întunecoasă și rece, ea se căsca la câţiva metri înaintea lor. Uimiţi și oarecum înspăimântaţi, oamenii s-au oprit brusc. În cele din urmă curiozitatea le-a biruit teama și, la lumina unei lanterne, au încercat să vadă cum este construit drumul subteran. Galeria era de aproximativ doi metri și jumătate înălţime și avea peste un metru lăţime.

Pe mica porţiune de la intrare se observau ocniţe pentru lumânări, amenajate pe unul din pereţi…

Relatarea de mai sus mi-a făcut-o arhitectul Justinian Vlădescu-Răcoasa, cu prilejul unei convorbiri. Subliniindu-mi importanţa acestui obiectiv, m-a îndemnat să merg neapărat să văd monumentul feudal din Dudești-Ciopica, edificiu puţin cunoscut de marele public. La despărţire, arhitectul a adăugat: „Se pare că acolo ar fi existat și unele spânzurători!”

Propunerea m-a cucerit imediat, cu atât mai mult cu cât și eu mă număram printre cei mulţi care nu auzisem despre existenţa castelului. Încercând să mă documentez, am răsfoit câteva lucrări despre trecutul orașului, găsind unele elemente care denotau punctarea prezenţei complexului arhitectonic.

Astfel, profesorul universitar C.C. Giurescu arăta că așeza rea boierească de la Dudești-Cioplea este înconjurată de un zid înalt, lucrat, cum spun localnicii „cu robii”, ea având o pivniţă bine păstrată din epoca brâncovenească. A doua informaţie am găsit-o în „Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul Bucureștilor”, unde era notat laconic: „Conacul Cantacuzino cu zidul înconjurător”.

Înarmat cu aceste sumare date am început investigaţii în car tierul respectiv. Ajungând în preajma castelului am pornit „la lucru”, apelând în primul rând la tradiţie. Bătrânii s-au dovedit și de astă dată la înălţime. Ei mi-au dat o serioasa mână de ajutor prin preţioasele lor amintiri, veritabile piese în „dosarul” monumentului.

Lângă zidul masiv al incintei locuinţei voievodale sau boiereşti, pe strada Caporal Caragca, l-am întâlnit pe pensionarul Tudor Florea, un om de peste 70 de

ani. Aflând de rosturile ce m-au adus prin partea locului, m-a poftit în casă și a început să-mi povestească.

Iată, pe scurt, conţinutul spuselor acestuia:

…Era copil când a venit Ivanciu Gruiev, noul proprietar de peste drum de locuinţa lui. În curtea boierului n-a putut intra mult timp, dar în ultimii ani fiind transferat de ia T.R.E.B. la Gostatul situat chiar în clădirea conacului, a muncit ca dulgher, astfel încât îi știe toate acareturile „cum îşi cunoaşte propria gospodărie". Din bătrâni — spunea sfătoasa mea gazdă — auzise că palatul ar fi aparţinut lui Ipsilanti. „Nu de mult — continua cu mărturisirile interlo cutorul meu — a fost zidită gura tainiţei de lângă scara beciului, intrarea în drumul pe sub pământ ce ajungea până la mănăstirea Văcărești"!

Ascunzătoarea îşi făcea astfel simţită prezenţa și prin declaraţiile oamenilor de prin partea locului…

Peste drum de poarta de intrare în castel erau niște casc mici, în faţa cărora l-am găsit pe Nicolae Pârvan, trecut și el de pragul a șapte decenii. Lucrând peste 20 de ani, întâi ca morar, apoi ca mecanic la uzina din incinta edificiului, el mi-a putut oferit câteva amănunte interesante. În urmă cu un deceniu și jumătate fusese de faţă la dărâmarea clădirii din mijlocul curţii, cărămizile acesteia servind la astuparea gurii tunelului. „Era o construcţie ciudată, care avea stâlpi cu cârlige!… Despre ei se povestea că erau folosiţi pe vremuri drept… spânzurătoare!"

A doua enigmă se contura și ea, aşadar. Tradiţia confirma prezenţa locului de supliciu…

Privitor la stăpânul de odinioară al castelului, mecanicul îmi declară că el văzuse la vechea primărie a comunei rurale Dudești-Cioplea o hartă a plășii, pe care era înscrisă denumirea: „Cetăţuia Cioplea a lui Ipsilanti". Apoi, bucuros că are cu cine să mai schimbe o vorbă, mi-a relatat despre un atac banditesc petrecut în 1947. Chiar în căsuţa unde locuiește el acum stătea șeful fermei, inginerul Bercescu. Pădurea ajungea atunci până la poartă și, într-o seară, pe când inginerul venea cu servieta plină de bani, a fost atacat de doi tâlhari și jefuit. Cercetările întreprinse imediat nu i-au putut descoperi pe bandiţi, găsindu-se, mai târziu, mai multe hamuri îngropate la rădăcina unui pom, obiecte provenite, probabil, dintr-o altă hoţie.

Dispariţia jefuitorilor, care după furt pieriseră pur și simplu fără urme, să fi avut vreo legătură cu tainiţa castelului?

Ipoteza este plauzibilă, puţind exista o ieșire a drumului subteran printre copacii deși ai pădurii seculare, o ieșire pe care hoţii au putut-o cunoaşte…

Ingeniozitatea meșterilor de acum câteva secole

Intrând în curte, am trecut pe lângă două coloane sculptate, ce încadrau monumentala poartă. După circa o sută de metri eram în faţa clădirii centrale, dar nu m-am oprit s-o examinez. Însoţit de Virgil Stănculescu, inginerul-șef al Uzinei de reparaţii Dudești-Cioplea, am pătruns printr-o ușă de lemn, încadrată și ea cu frumoase piese ornamentale cioplite în piatra, și am coborât pe un gang cu o pantă

repede.

La baza acestuia, m-am oprit în pragul faimoasei încăperi în interiorul căreia aflasem că ar fi fost gura tunelului. Plin de curiozitate, dar și de emoţie, am păşit în acea cameră. Mă întrebam în gând: „Voi găsi, oare, urmele tainiţei?” Privind cu atenţie zidul din faţă, am tresărit de bucurie. Da! Chiar și un nespecialist putea să-și dea seama că acesta nu este la fel de vechi ca restul construcţiei, deși este alcătuit din ace lași fel de cărămizi. Se observa că a fost realizat de curând.

Totul reflecta justeţea declaraţiilor pe care mi le făcuseră localnicii. Ele aveau la bază, eram sigur acum, un sâmbure de adevăr!

Datorită arheologului Aristide Ştefănescu de la Muzeul de istorie a municipiului București, care mă însoţea, am putut nota și câteva dintre caracteristicile stilului arhitectonic al beciului în care ne aflam. Zidurile masive înscriau un plan patrulater, fiind alcătuite din cărămidă subţire, specifică lucrărilor medievale. În centru, dintr-un extrem de masiv picior, se desfăceau patru semicalote, cu arce dublouri admirabil realizate. Deschiderea bolţilor atingea peste cinci metri, iar lăţimea lor se apropia de un metru și jumătate. În timp ce susţineam scara pe care se urcase tânărul cercetător pentru a măsura înălţimea pivniţei — ea atingea 7 metri — mi se explica ingeniosul procedeu folosit de zidarii de pe vremuri spre a înălţa aceasta veritabilă bijuterie. Ei îndepliniseră o muncă extrem de migăloasă: plasaseră cărămizile din cupole pe muchie, reușind astfel ca asupra lor să apese, pe întreaga suprafaţă, toată greutatea edificiului, susţinându-l.

Ieșind din pivniţa boltită, deși n-am dat ochii cu atractivul tunel, am avut totuși satisfacţia de a găsi un alt martor ocular, care, prin cele ce mi-a spus, întărea tradiţia locală asupra obiectivului dispărut, Marcov Chirilă, vechi salariat al uzinei, nu numai că văzuse „spânzurătorile”, dar mi-a şi explicat cum arătau ele: pe doi stâlpi de cărămida erau fixate niște bârne de lemn de care atârnau cârlige metalice…

Un echivalent al Mogoșoaiei?

Interesându-mă la cei îndrituiţi să cunoască monumentele situare în aria Bucureștilor, am cerut părerea a doi specialiști. Primul intervievat a fost arhitectul Paul Emil Miclescu, de la Direcţia monumentelor istorice și de artă. După părerea d-sale, ansamblul din Dudești-Cioplea alcătuiește unul dintre puţinele edificii bucureştene de arhitectură post-brâncovenească din secolul al XVIII-lea. Rezistând vicisitudinilor vremii, el a izbutit să se menţină până în zilele noastre, sugerându-ne aspectul compoziţiei unui conac boieresc care și-a păstrat toate anexele aproape întregi.

Piesa cea mai valoroasă a clădirii este pivniţa, care prin frumuseţea ci se poate compara cu alte două pivniţe asemănătoare — cea de la Mogoșoaia și aceea din fostele casc ale Văcăreștilor, de pe malul Herăstrăului. Conacul Cantacuzino Ipsilanti, așa cum este denumit acum provizoriu, deoarece nu există documente care să-i lămurească ctitorul și stăpânii, prezintă caracteristici importante. El

păstrează clemente de arhitectură și detalii preţioase de creaţie în piatră sculptată, întrunind însușirile de bază necesare unei restaurări, atât a palatului, cât și a vechiului său aspect în ansamblu. Întrucât, spre deosebire de zona de agrement din nordul orașului, unde există complexul brâncovenesc, zona de sud a Bucureștilor nu cuprinde un monument la fel de valoros, castelul de la Dudești-Cioplea, restaurat și afectat unei folosinţe adecvate, ar putea deveni un echivalent al Mogoșoaiei, un punct atractiv pentru turiști.

Relativ la prezenţa tunelului, părerea specialistului este aceea că n-ar fi exclusă posibilitatea existenţei unui asemenea drum subteran, o cale de legătura cu vreo altă clădire din afara zidului de incintă, deoarece și în alte locuri din oraș s-au găsit ieșiri secrete de acest fel…

O interesantă trecere în revistă a fazelor de construcţie a edificiului medieval, precum și descrierea lui ştiinţifică, mi-au fost oferite de arheologul Panait I. Panait. Dintru început, specialistul în epoca feudală a Bucureștilor a ţinut să precizeze că, după părerea sa, complexul arhitectonic atribuit Cantacuzinilor ar fi aparţinut, în realitate, boierilor Dudești.

Era o teză deosebit de importanta.

În continuare, istoricul mi-a indicat câteva semnificative puncte de reper ale monumentului. Iată-le, redate pe scurt.

Compus dintr-o clădire centrală, din anexe și zidul înconjurător ce închide o suprafaţă de circa 200.000 de metri pătraţi, accesul în curte se face prin două porţi amenajate pe laturile de nord și de sud, ambele intrări fiind flancate de câte două coloane de piatră având căpiţele ornate cu elemente florale. Pivniţa reprezintă partea cea mai veche și mai interesantă din punct de vedere arhitectonic și istoric, casele fiind alcătuite din beci, parter și etaj, ele denotând rezultatul mai multor etape de construcţie. O situaţie frecvent întâlnită la edificiile medievale românești o găsim și aici, parterul fiind ridicat cu circa un metru faţă de nivelul de călcare.

Atât materialul folosit, cât și tehnica de lucru arată că beciul este de la sfârșitul secolului al XVII-lea. Conacul de la Dudești-Cioplea a suferit unele transformări, modificându-se cuhnea, clădirile anexă și zidul de incintă. Prefacerile se observă la faţadă, unde, în zidul de la etaj sunt încastrate coloane datând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Ciudata apariţie acolo a stâlpilor de piatră, care iniţial făceau parte din loggia de pe latura de nord, nu poate fi explicată decât printr-o fază de restaurare a casei. De asemenea, coloanele plantate la porţile de intrare în conac și în faţa pivniţei au fost mutate aici într-o ultima etapă de amenajări petrecută pe la sfârșitul secolului al XIX-lea. „Ţin să menţionez — și-a încheiat declaraţia arheologul — că monumentul este indicat drept o construcţie importantă situată în afara orașului, fiind menţionat chiar și pe planul Bucureștilor din anul 1770, plan descoperit la Moscova și publicat de profesorul universitar Ionaşcu. În urma unor studii amănunţite, care se vor face în viitor, conacul ar putea fi mai bine valorificat în actuala ambianţă a noului cartier Ion Șulea. El poate fi transformat, după restaurare, într-o casă de creaţie ori poate deveni sediul unei instituţii muzeale”.

Nu pot încheia acest sumar tur de orizont în jurul castelului de la Dudești-Cioplea fără a repeta — în rezumat — problemele importante rămase în suspensie.

După cum reiese chiar din declaraţiile oamenilor de ştiinţă, temele majore ce aşteaptă răspuns sunt următoarele:

I. Cine a ridicat monumentul feudal din sudul Bucureștilor? Cantacuzino, Ipsilanti sau boierii Dudești?

II. Există sau nu drumul tainic care ar porni din pivniţa conacului? Dacă există, unde ducea el?

III. Incinta castelului voievodal sau boieresc a servit drept loc de execuţie?

Sunt întrebări la care tradiţia răspunde într-un anumit fel, iar specialiștii nu pot da, deocamdată, răspunsuri precise.

…Enigmele continuă să persiste și vor persista atâta timp cât nu vor exista dovezi care să le destrame.

CORIDORUL AERIAN DE PESTE DÂMBOVIŢA

— Mesaje peste secole — „Foișorul” și casele domnești din cartierul Vitan — Unde este celebra bibliotecă a Mavrocordaţilor? — Locuinţe de acum 1300 de ani.

Enigma pe urmele căreia vă invit să participaţi provine de asta dată, de la un banal nume de strada! Oricât de curios ar părea, ideea cercetărilor mi-a fost sugerată de sumară răsfoire a unui ghid al Bucureștilor, unde am observat numeroase reminiscenţe ale trecutului reflectate într-un mod original. Pe aproape fiecare filă erau cuvinte ciudate, aparent fanteziste pentru cei neiniţiaţi în istoria orașului, simpla lor pronunţare readucând printre noi ecouri dragi, de mult dispărute. *Șipotul fântânilor, Puţul cu apă rece, Viilor, Drumul sării, Cărămidari, Chiristigii, Făinuri,* nu erau denumiri date la întâmplare!…

Veritabile mesaje peste secole, ele înglobează, de fapt, glasul generaţiilor de odinioară către prezent, înfăţișându-ne secvenţe din întâmplările de altă dată, ca și cum am privi într-o oglindă fermecată care a păstrat în cristalul ei imagini ce au străpuns barierele timpului. Amintiri despre fapte acoperite de colbul uitării, referiri despre monumente existente cândva, semnificative omagii aduse breslașilor de pe vremuri, toate le găsim consemnate lapidar în indicatoarele de pe unele artere de circulaţie. Un original mod de evocare a memoriei pământului bucureștean…

Întorceam filă după filă din broșurică și, la un moment dat, am tresărit. Într-un cartier situat la aproximativ doi kilometri depărtare de Foișorul de foc — actualul sediu al Muzeului pompierilor — ghidul semnala prezenţa unui turn asemănător, necunoscut. Trăind de mic copil în urbea de pe malurile Dâmboviţei, știam că există

o stradă Foișor în cartierul Vitan, dar niciodată nu mi-am pus întrebarea: „De ce s-o fi numind așa?”

Acum însă conţinutul acestui cuvânt plin de rezonanţe a trezit în mine dorinţa de cunoaştere…

Drumul tainic

Am început prin a cerceta însemnările unor istorici din veacul trecut, radiografia genezei numelui străzii Foișor ducându-mă la aflarea unor informaţii extrem de interesante. În valoroasa lucrare a colonelului D. Pappasoglu „Istoria fondării orașului București”, autorul cel mult apreciat de Nicolae Iorga, care-i reproduce *in extenso* numeroase fragmente, am descoperit amănunte despre prezenţa în aceste locuri a vestitului „foișor”.

Fantastic. A fost exclamaţia care mi-a scăpat după lectura pasajului respectiv (am rămas convins și astăzi că termenul nu era deloc exagerat). Cum să nu fi uimit, când afli date despre o impresionantă construcţie, un adevărat coridor aerian, aruncat peste Dâmboviţa și a cărui lungime se apropie de doi kilometri? Ciudăţenia acestei lucrări este amplificată de amănuntul că era vorba despre un uriaș pod ridicat acumc250 de ani! Deși din lemn, construcţia părea de domeniul extraordinarului, având în vedere vremea când s-a înfăptuit.

Se pomenea acolo de un drum tainic, acoperit, care ar fi făcut legătura între casele domnești din Dealul Viranului cu cele de la mănăstirea Văcărești, slujind înaltelor feţe voievodale spre a trece la orice oră din zi și din noapte peste terenul mocirlos din vale. Scria istoricul din secolul trecut:

„… lângă această biserică erau palatele Doamnei și acolo se făcuse un pălimar lung ca un foișor și cu învelitoare, prin care mergea Doamna… până la Văcărești, la Vodă. Acest foișor era ridicat pe mulţi stâlpi, pe un spaţiu de o jumătate de oră călătorie, și cu ferestre în amândouă laturile; îşi continuă lungimea lui peste lunci, peste grădini, chiar peste apa Dâmboviţei, și de atunci s-a numit acea mahala a Foișorului”…

Puţin mai târziu, Ionnescu-Gion, alt valoros istoric al Bucureştilor din secolul al XIX-lea, arată că domnitorul Nicolae Mavrocordat și-a făcut „casă cu privelă și de răcorelă, cu foișor”, subliniind și ideea că mahalaua Foișorului este „numită astfel după foișorul clădit de Vodă”.

Preţioasele atestări privitoare la cele două monumente existente cândva pe strada Foișor mi-au îndreptat pașii spre efectuarea unor cercetări la faţa locului, încercând să găsesc eventuale urme palpabile și să aflu unele clemente necunoscute, păstrate de tradiţia localnicilor.

Privind o hartă a orașului, am studiat traseul cel mai indicat spre a ajunge din Piaţa Sfântu Gheorghe la obiectivul căutat.

Apoi am pornit la drum. După ce am parcurs o mare porţiune din Calea Văcărești, eram la intersecţia cu bulevardul Mărăşeşti. Trecând de biserica Dobrotcasa, am intrat pe traseul autobuzului 35, unde pe o tăbliţă am citit numele

colonelului Pappasoglu. Capătul acestei artere dădea în strada Foișor.

Trăind între anii 1811 — 1893, colonelul D. Pappasoglu locuise pe aici mult timp, fapt consemnat de el, în 1891, astfel:

„… ca unul ce sunt proprietar și șezător de 50 de ani în această suburbie a Dobrotesei". Deci, nu pare deloc exclus ca el să fi văzut casele domnești de pe coama dealului învecinat cu smârcurile Dâmboviţei și să fi cunoscut magnificul pod, care atunci putea să mai existe! Faptul că era unul dintre primii istorici ai Capitalei mă îndrituia să cred că nu greșeam ajungând la această concluzie.

Apropiindu-mă de fostul promontoriu, tăiat cu ocazia modernizării actualei străzi, am zărit, de departe, ctitoria Doamnei Smaranda, cea de a treia soţie a lui Nicolae Mavrocordat.

Impunătoarea clopotniţă era în picioare, așa cum fusese clădită, străjuind împrejurimile. Am intrat pe sub bolta înaltă și, trecând repede dincolo de biserică, eram curios să văd cum arată terenul unde au fost casele domnești. Din păcate, curtea nu prezenta nimic deosebit, în afară de câteva ziduri singuratice! Peisajul melancolic nu-mi îngăduia să-mi imaginez măcar locul de unde ar fi putut porni faimosul foișor.

Două ziduri înalte de aproape doi metri, perpendiculare unul pe altul, închideau incinta, reprezentând ultimele vestigii ale fostei reședinţe voievodale…

Biblioteca Mavrocordaţilor

Din laconicul istoric al bisericii Foișor, afișat în pridvor, am luat cunoștinţă despre modul cum încercau copiii să descifreze taina literelor în urmă cu un veac. Și, tot de aici, scriu numele aceluia care și-a dat toată osteneala să instruiască numeroase generaţii, dascălul Răducanu, amintit și azi de bătrâni. Dar, pe lângă cursurile ţinute de vrednicul învăţător prin 1880, documentele pomenesc și de o școală mai veche, cu sediul în casele din curtea lăcașului, în anul 1854.

Focarul de cultură din colţul de mahala bucureşteană aduce, din depărtările vremii, ecouri mult mai ample, mai bogate.

Dacă acolo studiau numeroși tineri primele elemente ale cititului și scrisului în limba română, consider că merită să menţionez, măcar fugitiv, câteva cuvinte despre pasiunea bibliofilă a domnitorilor Mavrocordaţi. A rămas vestită în istorie biblioteca acestor voievozi, cu miile ci de volume, cunoscută printre contemporani datorită rarităţilor pe care le cuprindea. Preţioasele manuscrise și tipărituri ale colecţiei de faimă europeană erau apreciate de personalităţi de frunte, adeseori Biblioteca regală din Paris solicitând diverse copii.

Iată ce notează, în acest sens, Ionnescu-Gion: „… pentru îmbogăţirea ei, cardinalul Fleury, primul ministru al lui Ludovic al XV-lea, trimite la București catalogul Bibliotecii regale din Paris", iar bancherul Baker din Constantinopole îi împrumuta domnitorului (Constantin Mavrocordat *n. N.)* pe vremea când era mazilit „… un milion de lei turcești", luând drept zălog cărţile.

După cum se vede, valoarea lucrărilor legate în piele și aparţinând epocii de

pionierat a tiparului era deosebit de mare, deși nu pot aprecia cât de mult însemna pe acele vremuri „un milion de lei turcești”, având în vedere că Ionnescu-Gion n-a consemnat ce monedă circula atunci la Constantinopole. Totuși, o însemnare lăsată de elveţianul Fr. I. Sulzer, secretarul domnitorului Al. Ipsilanti, atestă că el evalua pe la 1780, la 600.000 de taleri comoara bibliofilă strânsă în răstimp de trei generaţii de Al. Exaporitul, Nicolae și Constantin Mavrocordat. Menţionez, de asemenea, faptul petrecut după moartea lui Nicolae Mavrocordat, când, zvonindu-se că biblioteca va fi vândută la licitaţie, printre cei care ar fi dorit s-o cumpere se numărau Papa, împăratul Carol al VI-lea și regele Angliei…

În ce privește biserica Foișor, semnalez ca ea a fost ridicată în anul 1745 de Doamna Smaranda, pe timpul când era pe tron fiul ei Constantin Mavrocordat, lăcașul fiind pictat din nou între anii 1888 — 1889 de Gh. Tattarescu. În interior se văd încă și astăzi vechile fresce pe absidele naosului, păstrându-se și ușa din anul 1757, lucrata din dulapi groși, îmbrăcaţi cu tablă, ușă care poartă iscălitura meșterului dulgher Andrei.

Spicuiri din „Cartea amintirilor”

Ieșind din curtea fostelor case domnești, fără să fi reușit să-mi completez dosarul informativ, am recurs la una din cele mai preţioase păstrătoare a văzutelor și auzitelor – „Cartea amintirilor”. Răsfoind filele îngălbenite de trecerea anilor, mi s-au dezvăluit întâmplări necunoscute, acoperite de praful secolelor.

Iată, de exemplu, ce am putut citi acolo unde era notat numele lui Ion Mihăilescu, tâmplarul din strada Brândușilor.

Ochii și urechile lui au reţinut imagini și vorbe auzite de-a lungul a trei sferturi de veac…

„… Pe aici erau case bătrânești cu prispă, ca la ţară. La vreo 2 — 300 de metri de foișorul cel mândru al domniţei Smaranda curgea un pârâu care se vărsa în Dâmboviţa, cam pe acolo pe unde, mai târziu, s-a tăiat strada Laborator. Într-o zi, am pornit pe firul foișorului și am tresărit observând un podeţ asfaltat peste Dâmboviţa, în dreptul unei fabrici de încălţăminte! Era tocmai locul unde mi se spusese că trecea geamlâcul…”

Am întors pagina și numele unei femei — Elisabeta Ion, din strada Grădinari — comunica posterităţii alte secvenţe:

…Socrul meu, Petre Călin, avea 80 de ani când mi-a povestit că și el a auzit de la bătrânul lui despre podul care unea casa din deal cu palatul de la Văcărești. Așa cum strada pe tinde trecea acest drum aerian se numește Foișor, și aceea pe care locuiesc acum a căpătat numele de Grădinari, pentru că aici erau numai oameni care cultivau zarzavaturi. Ma miră chiar că nu e vreo uliţă care să amintească puţurile de piatră. Cu atât mai mult cu cât și în curtea noastră există o piatră veche de 3 — 400 de ani, provenind de la un asemenea puţ…”

Cele mai interesante explicaţii asupra cauzelor ridicării vestitului monument (acum dispărut) le-am găsit pe fila unde era notat numele părintelui Panait Toporaș:

„Mulţi se în treabă de ce nu mai există nicio urmă a foișorului de pe vremuri și puţini gândesc că a fost în întregime din lemn!

Locul unde erau casele domnești era departe de oraș, înconjurat de vii, pădure și mlaștină. Drumul era unul, singur și greu, și de la mănăstirea Văcărești se făcea ocol mare. Geam făcut a fost o soluţie ingenioasă, chiar dacă avea aproape doi kilometri, mai ales că pădurea era alături. De altfel, geamlâc (în turcește) înseamnă foișor (pe românește) sau ceva asemănător…”

Cu privire la data construirii caselor domnești din strada Foișor, ea este atestată de un document din 2 mai 1724, semnat de Nicolae Mavrocordat, act prin care se arată și scopul ridicării acestora: „Vrând ca să fac domnia mea *nește* case domnești, cu curte împrejur, afară den oraș, ca să fie pentru plimbarea domniei mele și găsind *locu* mai cu frumoasă *privelă den* josul orașului… am făcut… acele case domnești… cu grădină precum se văd”.

Am găsit și chipul aceleia care a locuit mai mult în această reședinţă voievodală, Doamna Smaranda, pentru care se pare că a fost aruncat și faimosul pălimar. Nicolae Iorga îl reproduce în volumul „Portretele Doamnelor române”, unde se dă o copie după fresca din paraclisul mănăstirii Văcărești.

Eruditul istoric însoţește imaginea cu o descriere a îmbrăcăminţii, arătând că cea de a treia soţie a lui Nicolae Mavrocordat purta un veșmânt de mătase, împodobit cu fâșii de blană scumpă.

Înfăţișarea caselor domnești, mai bine zis a ruinelor de pe dealul Foișorului, a ajuns până în zilele noastre datorită unei reprezentări grafice realizate de pictorul H. Trenk. Impresionat de frumuseţea peisajului de pe vremuri, artistul îl transpune într-o pictură în ulei, realizată în anul 1864, opera sa aflându-se acum în colecţia Muzeului de Artă al Republicii Socialiste România. Tabloul este singura imagine care prezintă stilul arhitectonic al clădirii: cu bolţi pe latura sudică a incintei și cu arcade rezemate pe pilaștri.

Un aspect al conturului străvechiului edificiu ne-a rămas și de la baronul R.A. Borroczyn, autorul planului Bucureștilor din anul 1846. Aici, în planșa 74, se redau amănunţit mean drele Dâmboviţei din mahalaua Foișorului, fiind însemnate, în stânga râului, ruinele palatului lui Nicolae Mavrocordat și, alături de ele, ctitoria soţiei acestuia, biserica, în mijlocul unei curţi mărginite cu un zid pătrat de incintă. Relativ la acest mare plan al orașului, Biblioteca Academiei nu mai posedă din cele ICO de planșe, câte îl compuneau, decât 81 de originale și 6 copii lucrate în acuarela. S-au pierdut tocmai piesele care reprezentau porţiunile centrale ale orașului, îngreunându-se astfel posibilităţile de reconstituire exactă a modului cum arătau ele.

Un document nedescifrat

Sfredelitorii memoriei pământului — arheologii — n-au rămas insensibili la însemnările vechilor istorici, mai ales că acestea erau completate de puternicul glas

al tradiţiei. Atrași de mirajul enigmaticului foișor, ei au încercat să palpeze ampren tele de pe teren, întreaga incinta a fostei reședinţe domnești fiind răscolită spre a-i cunoaşte tainele.

Sapele și târnăcoapele au mușcat mult timp, cu lăcomie, intrând din ce în ce la mai mare adâncime, până când pământul a fost forţat să-și dea la iveală cel puţin o parte din secrete.

Așa au fost dezgropate fundaţiile palatului, oamenii de știinţă putând să-i determine vechimea și conturul precis. El era plasat în partea de sud-est a promontoriului, clădirea având șase camere — trei spre est și trei spre vest — legate printr-un culoar. Zidurile perpendiculare, care se văd astăzi la suprafaţă, aparţineau incintei complexului arhitectonic, constituind, în același timp, doi dintre pereţii exteriori ai casei Mavrocordaţilor. După părea specialiștilor, încăperea cea mare din extremitatea vestică a coridorului se presupune că ar fi servit drept cameră de primire pentru domnitor.

Am stat de vorbă cu Mioara Turcu, cercetătoare la Muzeul de istorie a municipiului București, șefa șantierului arheo logic. Întrebând-o dacă a găsit vreun vestigiu al uriașului pod, a legendarului geamlâc sau coridor aerian, mi-a răspuns că Niciun zid, nicio urmă nu denotă unde ar fi fost acel faimos foișor, casele neavând, probabil, decât un loc de admirat panorama împrejurimilor. Se pare că în colţul de nord-est al culoarului ar fi fost un pridvor deschis cu arcade spre curte, care forma un fel de galerie exterioară. În schimb, tot răscolind pământul din vasta incintă, arheologii au avut surpriza de a descoperi o așezare omenească din secolele VI-VII. Erau trei bordeie prevăzute cu cuptoare din lut, în formă de potcoavă, găsite la adâncimea de aproape 1.5 metri, lângă fundaţiile caselor domnești. De asemenea, în partea de nord-vest a curţii, au fost dezvelite circa 30 de morminte care au aparţinut unui cimitir din cartier. În afară de un inel de argint, o pereche de cercei și câteva monede, cea mai veche fiind un aspru turcesc din anul 1757, inventarul s-a rezumat la câteva obiecte de ceramică din secolele XVIII-XIX.

Taina coridorului aerian care lega cele două palate n-a fost, deci, dezvăluită. Deși tradiţia localnicilor și însemnările unor istorici din veacul trecut îl notează ca pe o curiozitate a acestei mahalale, totuși cercetările arheologice n-au putut da de urmele lui. Numai numele străzii rămâne mai departe să confirme prezenţa legendarului edificiu ridicat cu 250 de ani în urmă! Este un mesaj al vremurilor, un document, aș putea spune, deocamdată nedescifrat. Dar, alături de această enigmă, a apărut alta — dispariţia vestitei biblioteci din palatul Mavrocordaţilor, dispariţie ce se adaugă pierderii atâtor și atâtor relicve preţioase ale trecutului.

BASTIONUL MEDIEVAL DIN NORD-ESTUL BUCUREȘTILOR

— Acolo unde bucureştenii se urcau pe garduri ca să se uite „cum se bate războiul” — Legendele Plumbuitei — O vizită la fosta reședinţă a lui Matei Basarab o Cum arată „beciul istoric” — Mistificarea de acum 170 de ani o Tiparniţa din incinta mănăstirii

Pasionaţilor iubitori ai istoriei Bucureștilor, celor ce doresc să pătrundă pe firul evenimentelor petrecute odinioară, să participe la reconstituirea unor secvenţe memorabile chiar la faţa locului, le dedic aceste rânduri. Pătimaşilor îndrăgostiţi de feeria peisajelor, amatorilor de drumeţie, le adresez chemarea de a participa la incursiunea într-un cartier nord-estic al orașului, spre a vizita un falnic bastion medieval din secolele XVI-XVII.

Pitoreasca așezare a complexului arhitectonic feudal, faptul că în interiorul lui se păstrează reședinţa lui Matei Basarab, precum și „beciul istoric” din timpul anului revoluţionar 1848 sunt numai câteva dintre argumentele ce pledează pentru atractivitatea monumentalului obiectiv. Laconic, ţinta excursiei ce v-o propun se poate exprima printr-un singur cuvânt, un cuvânt extrem de evocator: PLUMBUITA.

Trecatoarea din pădurea seculară

Au trecut mai bine de 340 de ani de când filele istoriei amintesc de o crâncenă bătălie dată în apropierea București lor, încleștarea oștilor desfășurându-se… pe locurile unde astăzi sunt cartierele Obor și Colentina. Pe vremea aceea, cetatea lui Bucur avea bariera în dreptul bisericii Sibilelor de pe Podul Târgului de Afară, arteră ce se termina la marginea unei păduri seculare… Un drum vestit se croise prin acest codru, singura legătura cu Buzăul trecând prin vadul Colentinei, vad transformat într-o veritabilă trecătoare. Malurile împădurite ale râului, ca și cele ale lacurilor Fundeni și Tei, erau împânzite de mori, iar bogăţia în pește, vegetaţia luxunantă, priveliștea de o rară frumuseţe îi determinase pe unii bucureșteni înstăriţi să-și ridice gospodăriile prin poieni, alături de acestea fiind și câteva căsuţe de oameni nevoiași.

Așa se explică una dintre curiozităţile timpului, notată de cronicarul Radu Popescu în „Istoriile Domnilor Ţării Românești”, și anume că „bucureştenii cu copiii se suiau pe garduri de a se uita cum se bate războiul”.

În această zonă unde natura se întrecuse pe sine, pe o terasă înaltă, străjuia o impunătoare construcţie, un puternic bastion de apărare înzestrat cu metereze și contraforturi ce dominau împrejurimile. Din crenelurile bastionului va fi pornit ploaia de săgeţi împotriva vrăjmașilor, de pe zidurile sale va fi răsunat cândva buciumul de alarmă… „Aici, de o parte și de alta a șoselei, pământul e mai frământat decât aiurea — scria Nicolae Iorga. El pare făcut pentru ascunzători, pentru repeziri

prăpăstuite asupra dușmanului… Matei Basarab, în octombrie 1632… era între Dudești și mănăstirea lui Mărcuţă… dușmanul său Radu Vodă (Radu Iliaș, fiul domnitorului Moldovei)… îşi așezase tabăra între Obilești și această Mărcuţă. Lupta s-a dat lângă Plumbuita. Matei… învinse pe aceste locuri, a căror verdeaţă palidă de toamnă a fost smăl tata cu floarea neagră a sângelui”.

„Comorile” Plumbuitei

Sub acest titlu apărea în urmă cu patru decenii o suită de reportaje în revista „Ilustraţiunea Română”, reportaje axate pe o temă inedită și la prima vedere fantastică. Colindând cartierele Colentina și Tei, ziaristul Ion Tic a stat de vorbă cu localnici în vârstă și a consemnat fabuloase legende păstrate de tradiţie, legende legate de trecutul Plumbuitei. Tema principala a articolelor se referea la prezenţa unor ascunzători folosite fie de domnitori, fie de călugări, subliniindu-se faptul că mănăstirea ar fi fost legată de curtea palatului domnesc de la Tei printr-un tunel ce mergea „pe sub apa pe care o vedeţi și acum, despărţind câmpia în două”. Ecoul prezenţei ipoteticului drum subteran l-am găsit și în paginile volumului istoricului Popescu-Lumină. Acesta ne informează și despre vechiul bâlci al Drăgaicei, târg ce se organiza pe câmpia de lângă lacul Tei, în amintirea răpirii Sabinelor!…

Presupunând că cei ce citesc aceste rânduri ar fi dispuși să devină invitaţii mei, participând împreună la investigaţiile ce vor urma, sau, poate, după lectura reportajului, atrași de cele aflate, vor dori să facă o excursie la interesantul obiectiv medieval din marginea Bucureștilor, le voi indica punctele de reper. Ţinând seama de plasarea geografică a Plumbuitei, cel mai indicat loc de pornire îl socotesc întretăierea Căii Moșilor cu Șoseaua Mihai Bravu. De aici ne stau la dispoziţie variate mijloace de transport în comun: fie tramvaiele 1, 4 și 21, fie autobuzele 76 și 109.

Am pornit!… Călătorim pe Șoseaua Colentina și, datorită amabilităţii unei taxatoare de la I.T.B., suntem înștiinţaţi că trebuie să coborâm chiar la staţia ce poartă denumirea Plumbuita! Traversăm șoseaua și intrăm pe o stradă asfaltată (chiar strada Plumbuita), care ne duce până în faţa monumentului.

Înainte de a intra în mănăstire am făcut cu toţii turul zidurilor împrejmuitoare, ziduri punctate în diverse locuri de străvechile urme ale crenelelor. Cineva a avut curiozitatea să măsoare perimetrul mănăstirii cu ajutorul pașilor și a constatat că are o lungime de aproximativ 80 de metri și o lăţime de 50. Construită din cărămidă aparentă, aspectul ei actual se datorează ultimei restaurări, terminate în 1958 – așa cum am aflat din pisania bisericii. Specialiștii, pe baza urmelor arhitectonice găsite, s-au străduit să respecte stilul specific acestui edificiu, încercând să-l readucă, pe cât le-a fost posibil, la înfăţișarea iniţială.

Reşedinţa lui Matei Basarab

Am trecut pe sub turnul-clopotniţă de la intrare și ne-am oprit câteva minute să cercetăm zveltul și maiestuosul portal cu trei nivele, asemănător întrucâtva cu cel de la mănăstirea Radu Vodă. Dincolo de parterul boltit am observat, la primul etaj, un pridvor deschis spre curte. La al treilea nivel erau două ferestre decorate cu pilaștri și chenare în acolade, clemente adecvate ornamentelor de acum trei-patru veacuri.

Aruncând o privire spre dreapta incintei, ne-a întâmpinat imaginea unei clădiri amenajate în vechiul stil românesc, cu parterul mult ridicat și un larg pridvor deschis împodobit cu numeroase coloane rotunde. Acesta era unul dintre obiectivele de seamă ale complexului arhitectonic medieval: fosta casă domnească construită de Matei Basarab între anii 1646-1647, moment când s-a refăcut întreaga mănăstire. Bineînţeles că ne-am apropiat cu interes de seculara reședinţă voievodală, examinând-o porţiune cu porţiune. Apoi cei ce aveau aparate de fotografiat le-au pus în funcţiune, imortalizând pe peliculă grupurile de oaspeţi. Unii dintre noi s-au urcat în pridvor și-au pipăit frumoasele coloane ce susţineau acoperișul. Le-au numărat chiar. Erau zece pe latura dinspre faţa noastră și trei spre margini. Din partea gazdelor, un însoţitor ne-a explicat că o catagrafie din anul 1863 arăta starea de ruină a celor șapte încăperi ale casei domnești, acoperite atunci cu șindrilă. Ele au fost mai târziu refăcute pe vechile fundaţii, din secularul edificiu păstrându-se azi numai colonada de cărămidă a pridvorului și cele două pivniţe situate dedesubtul lui.

Ultimele cuvinte ne-au stârnit și mai mult curiozitatea, îndemnându-ne să cunoaştem beciul în care în anul 1848, au fost închiși numeroși revoluţionari, printre care și Ion Câmpineanu…

Poarta boltită din lemn de la parter s-a deschis și am coborât în adâncuri printr-un gârlici în mare pantă. Jos, aerul rece și umed, impresionantele ziduri ce depășeau pe alocuri un metru grosime, bolţile cilindrice ce descriau pe plafon minunate deschideri în arc, lungimea hrubelor ne-a făcut să ne dăm seama că trecem prin locuri învăluite de scurgerea multor veacuri. Eram în adâncul pământului, acolo unde au suferit mulţi oameni, păşeam în inima legendarelor ascunzători… când ni s-a spus că fostele guri de puţuri din afara mănăstirii ar fi aparţinut reţelei subterane, fiind răsuflătorile unui tunel ce se continua undeva, departe, fiecare dintre noi a pus acest amănunt în legătură cu tradiţia localnicilor.

Locuri de surghiun, locuri de ascunzători, locuri enigmatice…

Din complexul mănăstiresc construit pe timpul lui Matei Basarab face parte și o piesă ce atrage curiozitatea vizitatorilor prin stilul ei curios, prin forma edificiului. Este cuhnia, cel mai vechi exemplar de acest fel din arhitectura Ţarii Românești. Situată pe latura din fund a incintei, ea îşi păstrează contururile originale. De formă pătrată, cu patru stâlpi de susţinere aşezaţi pe fiecare colţ; din ei pornesc pânze de boltă arcuita pe care se sprijină un turnuleţ cilindric străpuns de opt ferestre — coşul ce servea, probabil, la colectarea și evacuarea fumului și a aburilor. Între reşedinţa

domnească și bucătărie și în continuarea zidului de incintă era un șir de chilii acoperite altă dată cu șindrilă, chiar cu trestie.

Dispariţia unui document istoric în centrul incintei se află biserica Plumbuita. În legătură cu istoria edificării lăcașului s-a conturat o enigmă legată de ciudata dispariţie a primei pisanii. Despre cauzele înlocuirii documentului ce atesta numele ctitorilor, despre trecutul Plumbuitei și hrisoavele domnești ce o amintesc de-a lungul vremurilor am aflat dintr-o lucrare a preotului Ion Sachelarescu, apărută în anul 1940. Autorul încerca să dovedească cu argumente justificate, unele inexactităţi strecurate cu abilitate în noua pisanie pusă în anul 1806 de cel ce a reparat biserica avariată de cutremurul din 14 octombrie 1802. Descoperirea mistificării s-a făcut în urma traducerii de către Nicolae Torga a textului scris în limba greacă, text din care reieșea că biserica ar fi fost reclădită pe vremea domnitorului Constantin Ipsilanti, deoarece „a fost dărâmată cu totul de grozavul cutremur”. Contradicţia dintre inscripţie și realitate s-a concretizat cu prilejul restaurării și curăţirii unor picturi, în vara anului 1935. Atunci membri ai Comisiei monumentelor istorice au asistat la găsirea unor fragmente de frescă mult anterioare secolului al XIX-lea, pictate în stil bizantin. De asemenea, grafiturile, adică însemnările făcute pe pereţi cu un corp tare și ascuţit, dovedeau și ele o vechime mult mai mare decât începutul secolului al XIX-lea. Astfel, pe peretele din stânga al altarului era zgâriat anul 1765, iar unele ornamente sculpturale ale edificiului s-au dovedit specifice veacurilor XVI, și XVII.

Pe bună dreptate, mulţi se întrebau: „Care au fost motivele ce l-au determinat pe protopopul Dionisie să înlocuiască vechea pisanie și să-i altereze conţinutul?” Cauzele n-au fost nici până acum lămurite întru totul, însă, fapt cert este că dispariţia vechii pisanii a creat multe greutăţi în lămurirea problemei prezenţei aici a unui lăcaș mai vechi decât cel ridicat de Petru Voievod, fiul Doamnei Chiajna, în anul 1564. Existenţa unui schelet de sfeșnic, lucrat cu mult înainte de data cunoscută a ctitoririi actualei biserici, rămâne, deocamdată, o problemă imposibil de dezlegat…

Pisania actuală, vechi hrisoave și dosare întregi păstrate la Arhivele Statului arată că, de-a lungul timpurilor, numeroși domnitori au ajutat mănăstirea, fie prin danii, fie reparând-o. Dintre ctitori, picturile murale din biserică îi prezintă pe Alexandru Voievod cu soţia sa Ecaterina, iar alături, pe Matei Basarab cu Doamna Elena. De asemenea, numele lui Mihai Viteazul este și el legat de reconstrucţia acestui așezământ ce fusese incendiat de trupele lui Sinan Pașa în 1595…

Un mic muzeu situat în cadrul complexului mănăstiresc, conţine câteva obiecte valoroase ce ne-au demonstrat măiestria artistică a strămoșilor. Dintre exponate, am remarcat o icoană de la sfârșitul secolului al XVI-lea sau începutul secolului al XVII-lea, operă de artă expresivă prin coloritul și compoziţia sa. Alături era icoana pictată în stilul școlii hrăncovenești de diaconul Tudor, la începutul secolului al XVIII-lea, și o cruce de lemn sculptat, îmbrăcată în argint aurit și cu aplicaţii de email multicolor, care avea gravat un text grecesc ce amintește numele donatorului

— Gheorghe Grigo, în anul 1724. Un fragment de zidărie, păstrat într-un colţ al încăperii, demonstra modul cum a fost împodobită pe vremuri faţada bisericii, peste tencuială fiind pictate formele cărămizilor în culoare roșie…

Plumbuita — centru cultural

Mă pregăteam să închei relatarea celor văzute în timpul vizitării mănăstirii, când am aflat despre o extrem de importantă descoperire realizată de bibliofilii români în colaborare cu mai mulţi cercetători străini, descoperire ce aruncă noi lumini asupra trecutului monumentului medieval din Colentina. Se dovedea, în mod ştiinţific, că la Plumbuita a existat, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, o tiparniţă, din teascurile căreia ieșise prima carte apăruta în București.

Captivantele și interesantele cercetări, mergând până la studierea filigranelor hârtiei cu ajutorul izotopilor radio-activi, au reușit să dezlege, după aproape 50 de ani, una dintre enigmele ce-i frământau pe specialiștii din acest domeniu. Iată, pe scurt, filmul desfășurării pasionantelor investigaţii.

Până de curând se știa că anul tipăririi primei cărţi bucureștene era 1678, an înscris pe lucrarea „Cheia înţelesului”, tipărită sub îngrijirea mitropolitului Varlaam. Cercetătorii istoriei tiparului aveau, însă, serioase îndoieli, privind cu multă circumspecţie faptul că în orașul de pe malurile Dâmboviţei, în străvechea Cetate de Scaun a Ţării Românești, nu era cunoscută apariţia vreunei cărţi înainte de secolul al XVII-lea. Părea aproape de neînţeles faptul că, în timp ce acest meșteșug al tipăririi cărţilor îşi dovedise prezenţa cu un veac mai devreme în alte așezări urbane de pe teritoriul ţării noastre, tocmai în București despre el nu se putea spune nimic înainte de data amintită.

Istoria îndepărtării vălului ce plana asupra tiparului bucureștean a început în anul 1925, odată cu găsirea la Cluj a unui „Tetraevanghel” slavon necunoscut. Constatându-se apoi că exemplare incomplete din aceeași carte au fost semnalate în diverse biblioteci din Uniunea Sovietică și Bulgaria, cercetătorii noștri au pornit o serie de investigaţii, continuate de specialiștii din ţările vecine. În urma a numeroase confruntări de păreri și ipoteze s-a reușit, recent, dovedirea existenţei a doua tiraje deosebite a volumului. Dar amănuntul cel mai revelator a reieșit în urma publicării, în Bulgaria, a primei părţi a epilogului. Cu acest prilej s-a constatat că textul lui era, de fapt, începutul celui ce se continua pe exemplarul păstrai într-o bibliotecă din Leningrad! Cauzele imprimării în acest mod a epilogului, au rămas, deocamdată, o ciudăţenie a vremii.

Fiind reconstituit întregul text al epilogului, studiul conţinutului acestuia i-a surprins pe cercetători. Se preciza aici că ieromonahul Lavrentie a tipărit cartea lângă cetatea Bucureşti, „pe râul Colentina”, iar tiparniţa a funcţionai „la mănăstirea unde este hramul Sfântului proroc înainte mergătorul și Botezătorul Ioan”. Cum mănăstirea Plumbuita este amintită în diverse hrisoave domnești ca singura mănăstire din București având acest hram, nu mai era niciun dubiu că lucrarea a fost scoasa în lăcașul de cultură feudală românească înființat de domnitorul Petru

cel Tânăr. Epilogul ne oferă, pe lângă alte date, și aflarea unei alte curiozităţi a timpurilor: munca pentru înjghebarea tipografiei și tipărirea „Tetraevanghelului" a durat nu mai puţin de… zece ani –

Între anii 1573 și 1582! Valorosul studiu consemnat de L. Demeny, în „Magazin istoric" din octombrie 1972 – din care am extras informaţia de mai sus — se încheie cu observaţia că harta centrelor cu tiparniţe existente pe teritoriul ţării noastre în secolul al XVI-lea trebuie completată cu un nou și important punct: București!

REŞEDINŢA DOMNEASCA DE LA TEI

— Preţioase fresce seculare salvate de Nicolae Iorga — Legenda clopotului de aur și a comorilor din ascunzătorile tunelului — O serbare descrisă de nora Mariei Hangerliu — Cum se distrau bucureștenii acum 150 de ani.

La aproximativ un kilometru de casa lui Matei Basarab din complexul Plumbuitei, dincolo de ape, în peisajul extrem de accidentat și de viforoasa frumuseţe a naturii, o altă fortificaţie stă martoră a vremurilor tulburi de odinioară.

Admiram de pe terasa înalta vasta panoramă, când, la un moment dat, am distins în zare siluetele palatului și lăcașului alăturat, de pe fostul domeniu al Ghiculeștilor. Înzestrat cu un masiv parapet sprijinit de contraforturi, zidul din marginea estică a incintei reședinţei de vară a lui Grigore Ghica borda colina până jos. În apropierea vadului. Deși despărţite în timp de un interval apreciabil, totuși situaţia geografică, cursul evenimentelor, și faptul că edificiu] din Tei păstra temeliile unei vechi case boierești întăreau prezumţia despre existenţa unui fir invizibil de legătură între cele două locuinţe domnești. Șoaptele localnicilor, asperităţile terenului, mărturiile unor oameni ce ar fi pătruns în unele deschideri întunecoase, nu numai că acreditau bazele legendei, ci îi îngroșau tentele, stârnindu-mi curiozitatea.

În așteptarea momentului potrivit, al dezlănţuirii „armelor" reportericești, răsfoiam de zor volumele sau publicaţiile ce ar fi putut să-mi aducă vreo informaţie mai puţin cunoscută din trecutul castelului amenajat pe limba de pământ ce desparte lacul Tei de mlaștina Colentinei. Și ora mult dorita, „Ora H", s-a ivit datorită aflării unei surprinzătoare vești: mi se indicase numele arhitectului care, în urmă cu un deceniu, lucrând la restaurarea clădirii, ar fi găsit intrarea în drumul subteran!… Bineînţeles că n-am mai stat o clipă pe gânduri și, telefonic, i-am solicitat sprijinul, propunându-i vizitarea monumentului istoric.

Nimfele înaripate

În dimineaţa următoare, consultând ghidul I.T.B., am constatat că dispun de mai multe mijloace de transport spre parcul „8 Mai", parc situat peste drum de fosta casă domnească. Aveam la dispoziţie fie tramvaiele 16 și 17, fie troleibuzul 88 sau autobuzul 101. Ajuns la destinaţie. În faţa porţii de fier ce închide curtea palatului, i-am întâlnit pe arhitectul Justinian Vlădescu-Răcoasa și arheologul Panait I. Panait — invitat, de asemenea, să participe la investigaţii. spre a cunoaşte opinia unui specialist în istoria feudală a Bucureștilor. Cei doi oameni de ştiinţă discutau despre înfăţișarea de altă dată a locurilor, când mi-am făcut apariţia. Am intervenit reproducând din memorie o însemnare a scriitorului Ioachim Botez ce amintea că pe cei doi stâlpi de piatră ai porţii se aflau odinioară sculpturile întruchipând doi vulturi mari, iar pe aleea străjuită de tei trăgeau caleștile cu beizadele sau cu musafiri vorbind limba lui Voltaire. Același autor s-a referit și la vestitul salon literar din fostul palat domnesc „unde va fi citit și Dora d'Istria, din neamul Ghiculesc…". Dar vestitele pajure cu aripile întinse, gata de zbor, dispăruseră fără urme, pilaștrii de piatră, goliși acum și îmbătrâniţi de scurgerea anilor rămânând să vegheze mai departe incinta…

Intrând în curte, ne-am îndreptat spre fosta reședinţă domnească, devenită azi sediul unei școli profesionale speciale. Frumoasa clădire, deși atinsese, de curând, venerabila vârstă de 150 de ani, se păstra în bune condiţiuni. Ea a fost ridicată în anul 1822 de Grigore Ghica. Pe locul vechii case părintești a marelui ban Dumitrache Ghica. Acest edificiu i-a servit drept reședinţă lui Alexandru Ipsilanti, în martie 1821 având loc aici întrevederea cu Iordache, solul lui Tudor Vladimirescu.

Ne oprim să privim faţada, să examinăm splendidele orna mente și sculpturi ce-o împodobesc. Considerat exemplarul cel mai preţios de arhitectură neoclasică integrală — calificativ semnalat în volumul „Istoria arhitecturii în România" de Grigore Ionescu — palatul prezintă două registre, parterul mai scund și etajul mai înalt, ferestrele deosebindu-se prin aceeași caracteristică: jos — mai mici și dreptunghiulare, sus — mai înalte și terminate în semicercuri. Extremităţile nivelului doi sunt decorate cu pavilioane conţinând un fronton triunghiular, pilaștri corintici și frize, iar în centru este plasata o măreaţă arcadă — o loggie în stil italian. Pe timpanele de deasupra intrării, șase nimfe înaripate întind cununi de laur — Victorii cu trâmbiţe în mâna — opere de reală valoare plastică, realizate de un sculptor rămas necunoscut.

Ele sunt identice cu figurile frizei de la cazarma Pavlovsk din vechiul Petrograd. Balustradele scării se încadrau odinioară în configuraţia edificiului, doi lei sculptaţi păzind ușa… Din păcate, leii nu mai sunt, după cum nimeni nu știe cine a modelat sculpturile, cine a fost arhitectul care a proiectat și realizat decoraţiile exterioare. Poate, cândva. Găsirea vreunui document într-un dosar de arhivă sau păstrat în sipetul unei familii înrudite cu foștii stăpâni ai casei, va dezlega enigma…

Alte informaţii interesante despre edificiu mi le-a comunicat arhitectul Justinian Vlădescu-Răcoasa. Cu prilejul lucrărilor de restaurare efectuate în anul 1960 s-au

refăcut toate motivele decorative de pe friza cornișei principale și pilaștrii corintici dintre marile ferestre de la etaj. „Ţin să remarc — mi-a subliniat arhitectul — fericita iniţiativă a savantului Nicolae Iorga, în jurul anului 1930, când, datorită aplicării metodei preconizate, au fost salvate picturile din interiorul palatului, picturi realizate în frescă de italianul Giacometti, protejându-le cu un strat de humă în grosime de doi centimetri s-a reușit, în acest mod, conservarea în bune condiţiuni a unei mari porţiuni din suprafaţa imaginilor vechi de un secol și jumătate”.

Coloanele din fontă

Urcam câteva trepte și pășim într-un mic hol. De aici o scară monumentală, cu două rampe laterale, duce spre etaj, spaţiul central fiind rezervat accesului către larga terasă ce coboară în trepte spre curtea palatului, terasă de unde se poate privi peisajul magnific și tulburător în același timp al văii spre Plumbuita! Sus, ajungem la un palier flancat pe patru coloane în stil toscan, stâlpi rotunzi și masivi ce susţin plafonul. Oprindu-se în faţa unuia dintre cilindri, arhitectul Justinian Vlădescu ne-a întrebat:

— Bănuiţi din ce au fost confecţionate aceste coloane? Secretul meșteșugarilor l-am descoperit întâmplător și el constă dintr-un mod de construcţie deosebit de original.

Pentru că n-am putut răspunde, tot arhitectul ne-a indicat soluţia. Într-adevăr, cine putea să se gândească măcar la ingenioasa idee tehnică de a folosi tuburi de fontă goale în interior și îmbrăcate cu zidărie!

În spaţiul scării, la etaj, se pot observa pe plafonul cilindric câteva registre de pictură în frescă, de factură pompeiană sau renascentistă. Palate imaginare, multicolore, ne incintă ochiul, unul dintre ele având o curte asemănătoare cu cea a edificiului în care ne aflăm. Friza care înconjoară bolta conţine chipurile a numeroase nimfe, iar pe coridor patru medalioane pictate reprezintă madone cu prunci în braţe, totul în culori vii, destul de bine conservate. Arhitectura etajului reflectă influenţa Renașterii franceze, aci fiind sala tronului, sala de vânătoare și camera Doamnei, toate împodobite cât fresce, în mare parte dispărute astăzi.

Despre viaţa celui ce făurise minunatele picturi am găsit câteva amănunte. Întâlnit de Ion Ghica, prin 1848, la hotelul Missiri din Pera, pictorul Giacometti se pregătea să se reîntoarcă în Italia spre a lupta sub steagul lui Garibaldi. Iar Carlo — fiul său — devenise călăuza lui Lamartine, poetul amintindu-l sub numele de Charles, în opera sa „Voyage en Orient”.

De real interes constructiv este șarpanta de mari proporţii care acoperă clădirea. Realizată într-o tehnică deosebită, prin îmbinarea a numeroși stâlpi groși de lemn, de mari dimensiuni, pe care se sprijină căpriorii acoperișului, șarpanta dă imaginea unei schele de hangar uriaș. După părerea arhitectului ce ne însoţea, valoroasa lucrare ar fi caracteristică stilului de muncă al unor maiștri de origine germană. Numele lor nu este cunoscut, deși ar fi de un real folos studierea concepţiei aplicate aici, în comparaţie cu alte construcţii similare. Alăturându-se enigmaticului creator

sau creatori ai proiectului de edificare a palatului, tainele în jurul celor ce au făurit acest monument istoric se înmulţesc…

Ușa mascată din iatacul domniţei

Eram în coridorul care dădea pe vremuri în sala tronului și am tresărit atunci când am auzit următoarea discuţie:

— Tovarășe profesor, nu se poate să nu cunoaşteţi legenda. Aţi încercat vreodată să porniţi pe urmele ei, determinând locul unde erau ușile mascate ce se deschideau automat spre o intrare în tunel?

— Preocupat de muncă, de controlarea elevilor, timpul nu mi-a permis să fac aceasta. De altfel, cercetarea respectivă ar presupune cheltuieli legate de spargerea eventuală a unui zid. Și-apoi, cine-mi garantează că legenda conţine ceva real?

Ascultam ultimele vorbe rostite de cel ce-i instruia pe copii în domeniul unei meserii și mi-au revenit în memorie însemnările colonelului Popescu-Lumină, care, în urmă cu patru decenii vizitase și el palatul în același scop: descoperirea drumului subteran. Colonelul discutase cu directoarea școlii și avusese loc aproape același dialog, cu singura diferenţă ca intrarea în tunel se presupunea a fi prin sala de vânătoare, de unde domnitorul și curtenii s-ar fi putut pune în siguranţă coborând în tainiţă și, prin ea, trecând dincolo „în ascunzișurile Plumbuitei”. Mi-am amintit, de asemenea, de reportajele lui Ion Tic din „Ilustraţiunea Română”, apărute în 1933, unde se dau uncie amănunte referitoare la ușa mascată din iatacul domniţei, la pereţii dubli care, printr-un buton, se puneau în mișcare. „Sub peretele care suna a gol trebuie să fi existat trepte care conduceau în ascunzătoarea sălii de vânătoare și, de aici, în tunel. El începea din ascunzătoarea dintre etaje, lângă scară, apoi ieșea pe sub ziduri, dincolo, în vale”…

Stăteam în încăperea unde se credea că ar fi locuit domniţa și priveam cu atâta insistenţă un perete din faţa mea, încât, la un moment dat, am avut impresia că acolo trebuie să fie ușa mascată… Căutam eventualul buton, când am fost trezit la realitate de glasurile celor doi specialiști ce mă însoţeau…

Ei ajunseseră la concluzia că numai o cercetare atentă a pereţilor din sălile respective, însoţită de necesitatea unor eventuale dislocări de porţiuni de ziduri, ar putea duce la descoperirea golurilor, a ușilor secrete ce ar fi făcut legătura cu tunelul.

Și, cum așa ceva nu aveau mandat să facă, rămânea o singură soluţie pentru a fi identificată prezenţa drumului subteran: explorarea subsolului casei. Acolo, de altfel, arhitectul dăduse, în urmă cu aproape un deceniu, de o intrare întunecoasă…

Pe urmele traseului invizibil

Adânc de peste 3 metri, beciul începea printr-un gang prelung, închis altă dată de o ușă alcătuită din bârne masive de stejar. Perpendicular pe acest coridor se

afla altul, format din două încăperi. Din loc în loc, ziduri groase prezentau refugii, o singură fereastră — un luminator — existând în direcţia Plumbuitei. Pivniţa era în mare parte ocupata cu diverse materiale, drugi de lemn și scânduri, încât o verifiecare atentă a zidurilor nu putea fi întreprinsă decât în porţiunile libere. Într-un singur loc s-a reușit eliberarea parţială a terenului, dar molozul se ridica destul de mult.

— Aici era deschiderea găsită de mine în 1960 — ne arată arhitectul Vladescu, indicându-ne o porţiune de zid care prezenta la bază o mică nișă îngropată în pământ. Este una dintre ocniţele care nu erau utilizate numai pentru iluminare, ci, așa cum spun și localnicii, se folosea și pentru pătrunderea în tunelul ce duce spre Plumbuita. De altfel, contraforturile înalte de aproximativ 6 metri, care întăresc zidul de sprijin al curţii palatului spre Valea Colentinei, au prezentat, cu prilejul lucrărilor de restaurare, o intrare subterană, intrare acoperită acum cu moloz.

Fiind împiedicaţi să cercetăm pereţii pivniţei, tocmai acolo unde era necesar, am început să studiem uriașele încăperi. Arheologul Panait I. Panait a pus în funcţiune ruleta mecanică spre a constata dimensiunile cărămizilor, elemente care permit datarea construcţiei. Concluzia sa era că aici se făcu seră amenajări în diferite epoci.

Ieșind la suprafaţă, primul gând ni s-a îndreptat către puternicul parapet cu contraforturi. Toţi trei am pornit spre el, ocolind prin bulevard clădirea și coborând pe o străduţă în valea ce duce spre Colentina. Aici ne-am urcat până la baza zidului, apropiindu-ne de o moviliţă de moloz indicată drept locul de pătrundere în tainiţă. Crescuse multă iarbă pe ea, așa încât n-am putut găsi locul pe unde se intra în subterană.

Întâlnind câţiva locatari, din curiozitate, i-am întrebat dacă au văzut ceva deosebii la baza zidului. Ei ne-au confirmat că până nu de mult era acolo o surpătura, o groapă mare, de care îi fereau pe copii să se apropie…

Un stil arhitectonic extrem de rar

Un alt monument, tot pe atât de important, existent pe fostul domeniu al Ghiculeștilor, este biserica domnească.

Ridicată în anul 1833, ca paraclis al palatului, pe temeliile unui lăcaș mai vechi, clădit pe la mijlocul secolului al XVIII-lea de Barbu Văcărescu și soţia sa Ruxandra, edificiul aciuai prezintă un stil extrem de rar întâlnit în arhitectura românească. Ieșit din comun este planul elipsoidal cu cupolă circulară joasă, peste care se află o turlă dominantă. Este o construcţie neoclasică, unde se remarcă influenţa italiană.

Axa principală are un pridvor cu un fronton rezemat pe patru perechi de coloane în stil toscan, iar zidurile groase de peste un metru au la partea superioară o friză decorată cu stucatură, cu metope dorice. Forma deosebită a tâmplei bisericii, marele lampadar și cele două tronuri, al domnitorului și al soţiei acestuia, probabil identice cu cele care au existat în palat, sunt numai câteva dintre clementele valoroase ale lăcașului. Lucrate în maniera Renașterii târzii, tronurile au picioarele

sculptate în lemn bronzat și auriu, întruchipând capete de leu. Tot aici sunt păstrate cele cinci tuiuri ale Ghiculeștilor, acele cozi de cal prinse în suporţi, altă dată extrem de elegante, simboluri ale puterii militare.

Legenda a cuprins în caietul ei fabulos și paraclisul voievodal ce ar fi avut un clopot de bronz amestecat cu aur și argint, dispărut în timpul primului război mondial. Multă vreme a dăinuit printre localnici o credinţă privind miraculoasa proprietate a „clopotului cu limba de foc", care suna singur în puterea nopţii ori de câte ori se apropia cineva de comorile ascunse la picioarele clopotniţei…

Amintiri de familie

Cu prilejul cercetărilor întreprinse la fosta casă domnească am aflat că doamna Elisabeta Ghica păstrează numeroase hrisoave, acte vechi și obiecte personale ce au aparţinui mai multor domnitori. Datorită amabilităţii amfitrioanei am răsfoit o istorie inedită alcătuită de un membru al familiei, istoric ce redă unele aspecte necunoscute din trecut.

Transcriu din filele acestei valoroase lucrări modul cum relatează Aurelia Ghica. Nora voievodului Grigore al IV-lea Ghica. O serbare data într-o noapte la palatul din Tei: „Grădinile Colentinei erau luminate a giorno de mii de focuri și de razele colorate ale diverselor lămpi veneţiene.

Era ziua soacrei mele — Maria Hangerliu. Serele deschise reflectau lumina în geamurile din sufragerie. Muzica militară, ascunsă în boschete, executa fanfare. În timp ce forme elegante, rochii albe treceau ca niște fantome printre aleile parfumate… Soseau mereu oaspeţi în trăsuri cu patru cai.

surugii având livrele roșii, brodate cu aur. Călăreţi înarmaţi erau în faţa trăsurilor și o escortă numeroasă le urma. Modele de rochii, care în urmă cu 17 zile erau expuse la Paris, le vedeai aici…"

Continui să citesc și aflu că, la una din aceste serbări, Grigore Ghica și-a pierdut ceasul cu briliante, domnitorul oferind o recompensă de 1.000 de piaștri fericitului aducător al obiectului. Dar în rândurile următoare se consemnează că nu s-a prezentat nimeni, rămânând pierdut preţiosul ornic.

Deși a trecut mult de atunci, n-ar fi exclus ca bijuteria să stea frumos în vitrina vreunui colecţionar pasionat…

Alte pagini, facsimile de scrisori, unele semnate de personalităţi marcante. Chiar și semnătura lui Louis Napoleon al III-lea, pe un mesaj adresat voievodului Moldovei.

Uitându-mă apoi la obiectele personale ale lui Grigore Ghica, am stat mult timp și am privit serviciul de porţelan, splendid pictat în stilul Renașterii, serviciu alcătuit dintr-o cană și un vas de spălat. Pe un perete era agăţat barometrul palatului, iar din loc în loc se aflau numeroase tablouri pictate în ulei. Dintre acestea, am remarcat chipurile a doi copii — Scarlat, unul din fiii lui Grigore Ghica, și al surorii lui — operă din anul 1813 a lui Carwalire di Lampi Filius.

La plecare, doamna Elisabeta Ghica mi-a arătat și textul original al testamentului

fostului domnitor, act făcut în anul 1833. Spicuiesc din documentul respectiv: „Luând de subiect moșia noastră domnească Colentina ce se afla în apropiere de Bucuresci… mai întâi am clădit… casă falnică de vară împreună cu o grădină, am construit și o alee frumoasă cu arbori jur-împrejur, precum și heleşteu bine îngrijit cu moară pe dânsul și în urmă am înălţat… și biserică împodobită cu splendoare pe dinăuntru și pe dinafară, cu celelalte dimprejur clădiri și căsuţe… care produce o mulţumire nespusă la vedere și veselie d-a gata și fără cheltuială la toţi cetăţenii de orice clasă, prin publica și libera preumblare tuturor printr-însele…”

Din opera lui Ion Ghica reproduc un text semnificativ, hazliu la prima vedere, dar interesant, despre modul cum se distrau locuitorii Capitalei în urmă cu 150 de ani.

„Boierii noștri pe atunci erau mai toţi vânători mari și călăreţi vestiţi… aveau poștalioane de câte șase și opt cai românești iuţi ca zmeii; ţineau prin curţi și în casă câini, lupi, urși, vulturi, corbi, privighetori, cocori, tot felul de păsări și de lighioane. Ca să nu citez decât câteva celebrităţi, voi aminti de câinii zăvozi, cât viţeii de mari, ai lui Grigore

Vodă Ghica, pe care îi hrănea ca să-i puie să se bată până la moarte ca urșii. Când se dau asemenea spectacole, Bucureştii toţi alergau la Colintina, care cum putea, pe jos, călare, în căruţă, în caleașcă sau în teleguţa; îşi luau merinde de acasă, și câmpul de la Obor până la Plumbuita părea un bilet. Emoţiunile cocoanelor erau la aceste lupte tot atât de vii ca și ale damelor spaniole la luptele de *los toros”.*

NUNTA PRINCIARĂ

— Un cântec de dor și dragoste — Ampla compoziţie a zugravului Pârvu Mutu — Castelul existent odinioară pe malul lacului Fundeni.

Imagini din „O mie și una de nopţi” pe faţadele unui monument de la marginea Bucureștilor.

Un palat aerian, chiparoși, grifoni și pești, o adevărată simfonie a dragostei presărată cu flori, bazine, cupe cu vin și fructe rare, într-un cuvânt un fantastic edificiu imaginat de maeștri necunoscuţi. La mică depărtare de mândre grădini și case domnești, unde tradiţia evocă pașii lui. Matei Basarab sau ai altor domnitori, se păstrează o bijuterie arhitectonică unică în ţara noastră. Ridicată cu prilejul desfășurării unei fastuoase nunţi princiare, ctitoria spătarului Mihai Cantacuzino, cel care a construit și frumosul complex de la Colţea, este plasată la numai o sută de metri de malul lacului Fundeni.

Palatul aerian…

Cine spune că Bucureștii n-au monumente seculare demne de frumuseţea unei capitale merită să facă o plimbare pe traseul urmat de mine și nu-i va părea rău! Va privi îndelung ceea ce nu-și va fi imaginat măcar că ar putea realiza măiestria unui artist ce a trăit în urmă cu aproape trei veacuri. După ce am stat ore întregi în preajma capodoperei, nu numai că nu regret timpul petrecut acolo, dar zâmbesc gândindu-mă că n-am prea luat în serios spusele colegului care mă îndemnase să vizitez aceste minunate locuri.

Mi se păruseră exagerate cuvintele: „Dacă n-ai văzut palatul aerian de la Fundeni, înseamnă că nu cunoști unul dintre cele mai deosebite monumente de artă din oraș, împodobit cu decoraţii orientale…”

Conform indicaţiilor, am pornit pe Șoseaua Colentinei și după ce am trecut podul, m-am îndreptat spre Fundeni, pe un drum asfaltat. Menţionez ca de lângă podul Colentinei autobuzul 53 m-a dus în maximum zece minute chiar în apropierea lacului.

Șoseaua înconjoară, ca o uriașă panglică de argint, malurile pline de verdeaţă ale apei. La mică depărtare de lac este biserica, numită astăzi Fundenii Doamnei. Ridicată de bogatul boier Mihai Cantacuzino, fratele domnitorului Șerban Vodă, ea a fost inaugurată la 1 mai 1699. Denumirea actuală a lăcașului este mai nouă, ca apărând după anul 1860, când a fost restaurat, de Doamna Maria Ghica, localnicii ţinând să-și arate în acest mod recunoștinţa faţă de aceea care s-a îngrijit de monument.

Cel ce a construit numeroase biserici și mănăstiri, printre care renumitele Colţea și Sinaia, era un om care studiase la Constantinopol, călătorise în Italia și vizitase Ierusalimul, fiind considerat drept unul dintre cei mai culţi oameni ai timpului său. Influenţat de cele ce văzuse în desele sale voiaje, spătarul Mihai Cantacuzino a transpus în București stilul arhitectonic și decoraţia barocului occidental, împletindu-le cu imaginile palatelor de pe malurile Bosforului și atmosfera de basm a miniaturilor persane.

Deși de mici proporţii, edificiul de la Fundeni prezintă o varietate de ornamentaţii exterioare lucrate în stuc, pereţii fiind împărţiţi în trei registre prin două brâuri în formă de solzi de pește sau împletituri de flori și frunze. Acoperișul are forma unei calote de influenţă orientală, iar ferestrele au rame sculptate și înconjurate cu chenare de flori; registrul superior este decorat cu medalioane cuprinzând flori și chiparoși.

Dintre picturi, cea mai valoroasă este suita de scene din pridvorul bisericii, care imaginează ampla compoziţie a Judecăţii de apoi, operă a celebrului zugrav Pârvu Mutu (1657-1735). Celelalte fresce aparţin unor meșteri de mai târzitu tot în pridvor aflându-se și chipurile ctitorilor, alături de spătarul Mihai Cantacuzino fiind reprezentaţi Constantin Mavrocordat și Dumitrașcu Racoviţă.

Neobișnuitele decoraţii în relief de pe faţade redau o priveliște exotică, demnă de celebrele povești orientale. Un palat cu trei caturi, împodobit cu lampioane și

două scări laterale mi-a fermecat privirile, datorită neîntrecutei fantezii a meșterilor necunoscuţi, care au încrustat numai anul reali zării acestei capodopere: 1699. De semnalat este faptul că învelitoarea zugrăvită de Pârvu Mutu deasupra porţii raiului este de același tip cu acoperișul palatului modelat în stuc pe faţada bisericii. Imaginaţia creatorilor inspiraţi de arta musulmană, egipteană sau persană, a înscris în diverse forme geometrice chiparoși, vrejuri de viţă cu ciorchini, flori și animale. După părerea specialiștilor Corina Popa și Dumitru Năstase — care au publicat un studiu asupra bisericii Fundenii Doamnei — aici se pot recunoaşte cu uşurinţa șirurile de arcade ale loggiilor și pridvoarelor brâncovenești, scuiptorii, deosebit de înzestraţi, amestecând stilurile străine cu elemente tradiţionale românești.

Arhitectul Gheorghe M. Cantacuzino, puternic impresionat de splendoarea stucaturilor, de castelul din basme, care parcă plutea printre nori, și-a exprimat astfel emoţia artistică, în anul 1931: „Cine știe pentru ce nuntă domnească fusese zidiră (biserica, *n. n.),* căci pe zidurile ei albe se desfășoară…flori și fructe, păuni și pești în bazine răcoritoare, palate luminoase ca acele din «O mie și una de nopţi». Maestrul necunoscut a luat cu siguranţă ca temă un cântec de dor și de dragoste, «Cântarea Cântărilor»… Căci atât florile și fructele și mesele gătite, bazinele și palatele, toate nu sunt decât aluzii la Sulamita… o lume de iubire plină de miresme.

Micul palat aerian, pe un soclu în bosaje puternice… un bazin în care apa cade din trei vase suprapuse, grifoni, care scuipă apa în el”.

Colorate la origine, în diferite tonuri, roșu-închis, auriu și albastru — elementele decorative evocă din plin o atmosferă sărbătorească. În același timp, ideea că au fost realizate în cinstea unei nunţi domnești, nu pare deloc exclusă. Construite în epoca bogăţiilor fabuloase de care dispuneau domnitorii din acele vremuri, ca și mulţi dintre fruntașii boierimii, putem să ne închipuim deosebitul fast care s-a petrecut cândva la cununia necunoscutei domniţe. Să fi fost oare nunta unei fiice a lui Constantin Brâncoveanu? Cine știe! Căci documentele epocii nu pomenesc nimic concret, numai bijuteriile sculptate în ipsos rămânând viitorimii ca amintire.

Totuși, vești din acele timpuri semnalează amănunte despre strălucitele ospeţe oferite de Constantin Brâncoveanu lordului William Pagett, ambasadorul Marii Britanii la Constantinopol, sau lui Alexandru Mavrocordat pe când era mare dragoman al Porţii. Vesela de aur și argint folosită la acele banchete, precum și bogatele foi de zestre domnească ce cuprindeau cantităţi masive de aur și pietre preţioase sâni un indiciu asupra fastului desfășurării unui alai nupţial la curtea voievozilor.

Castelul dispărut

Pe coperta volumului doi al colecţiei intitulate „Cercetări arheologice în București”, editată de Muzeul de istorie a municipiului București, o fotografie prezintă ruinele unei impozante cetăţi situate odinioară pe malul lacului Fundeni, cetate atribuită lui Matei Basarab. Despre existenţa acestor case domnești, cu pivniţe vaste și elegant boltite, profesorul universitar Constantin C. Giurescu a notat

următoarele: „o grădină frumoasă trebuie să fi avut Maici… lângă Fundeni”.

Iar călătorul turc Evlia Celebi, care a fost pe vremuri oaspetele voievodului, după ce descrie splendida grădină cu trandafir și lalele, ce înconjura lacul, a menţionat și existenţa unui mare chioșc „în întregime din ipsos”.

Izvoarele scrise amintesc, în treacăt, despre acest palat, însă — astăzi — urmele lui la suprafaţa terenului au dispărut…

Singura evocare a vechiului monument a rămas numele unei străzi — strada Cetăţii — arteră de circulaţie care pornește din șoseaua ce trece prin faţa bisericii Fundenii Doamnei și duce pe locurile unde, până în 19 — 10, erau încă ziduri masive, afundate adânc în pământ.

Cetăţenii cartierului mi-au oferit și câteva amănunte. Vasile Constantin mi-a relatat că, pe vremuri, carierele de nisip de lângă linia ferată se aflau alături de „cetatea lui Matei Basarab”, bolţile ci impunătoare văzându-se de departe. El a intrat în interiorul ruinelor, constatând că se compuneau din numeroase încăperi. În apropiere de zidurile acestora se găsea o cruce mare de piatră, pusă acolo spre a cinsti istorica bătălie purtată de voievod „din jos de mănăstirea Plumbuita”. Un consătean de-al primului interlocutor, Nicolae Androne, dându-și seama că s-ar putea folosi, vara, într-un fel, de temperatura scăzută din adâncurile beciurilor feudale, și-a înjghebat între zidurile fostului castel… o gheţărie

Apoi, încet, încet, ruinele au dispărut, numeroși oameni scoţând de aici cărămizi spre a-și construi case. În fine, același localnic mi-a spus că în faţa gospodăriei sale de pe malul lacului era o moară.

Alte informaţii interesante mi-au fost date de Luca Cheran, acesta povestindu-mi o întâmplare petrecută în tinereţe. Pe când era angajat ca nisipar la cariera din malul apei, s-a apropiat de cetate și a observat gura unui tunel, lat de doi metri și puţin mai înalt decât o statură de om. Împreună cu alţi muncitori, Luca Cheran a intrat, din curiozitate, în interiorul tainiţei, mergând cam 6 metri în adâncurile ei.

„Subterana se continua în spatele bisericii Sfântu Ioan, la 150 de metri de lăcaș fiind o altă deschidere a refugiului, amenajată din cărămizi subţiri”, îmi spunea interlocutorul meu.

Relatările par plauzibile dacă privim cu atenţie fotografia vestigiilor fostelor case domnești, imaginea redându-ne masivele ziduri ale palatului cu încăperile sale boltite. Necercetat din punct de vedere științific și neexistând până acum alte izvoare documentare, monumentul din raza lacului Fundeni a rămas o enigmă istorică în ceea ce privește ctitorul lui.

Deși tradiţia atribuie cetatea lui Matei Basarab, niciun act scris nu confirmă acest lucru. Singura explicaţie, care se poate alătura vorbelor auzite din bătrâni, este că Matei Basarab a repurtat, în imediata apropiere a acestui edificiu, strălucita biruinţa care i-a creat posibilitatea de a se menţine pe tronul Ţării Romanești. S-ar putea, ca în amintirea acelei victorii, plăcându-i și locurile, Matei Basarab să fi dat dispoziţii să i se clădească aici încă o reședinţă, despre care niciun călător străin sau cronicar nu ne-a lăsat vreo descriere mai detaliata. Opus, însă, acestei ipoteze este

faptul că, nu departe de Fundeni, voievodul avea, sau urma să construiască, o alta casa domnească, și anume aceea de la Plumbuita.

Necunoscându-se anul construcţiei, unii istorici înclină a atribui palatul de la Fundeni. Fie lui Alexandru Ipsilanti, fie lui Mihai Cantacuzino, stăpânul acestei moșii la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului următor.

Oricare ar fi adevărul, colindând pe malurile lacului Fundeni și auzind de la oameni istoricul locurilor, vizitatorii îşi vor aminti de vremurile de demult, când voievozi și domniţe se plimbau pe aici, când oaspeţi străini se minunau de frumusetea grădinii existente în urmă cu secole…

Locuri istorice, locuri de străveche vieţuire omenească. Ales tată documentar ca aparţinând unuia dintre cele 41 de sate înglobate în teritoriul actual al orașului, așezarea de pe malurile lacului Fundeni a dovedit arheologilor că omul a trăit pe aici cu mii de ani în urmă. Oase de elefant și de cerbi au fost scoase la lumină din terenul de la capătul străzii Ziduri între vii. O așchie de silex s-a găsit în cariera de nisip din apropierea apei. Resturile unei colibe construite din împletituri de nuiele pomostite cu lut, săpăligi din corn de cerb, râșniţe de piatră, topoare de bronz și un mormânt din etapa timpurie a epocii bronzului, alături de un tezaur de monede dacice aflat într-un vas ornamentat în relief, o imitaţie după celebrele vase grecești confecţionate în anticul Delos…

UN LOC DE RECREAŢIE SECULAR: BĂNEASA

— Reședinţa de vară a lui Alexandru Ipsilanti — Dumbrava Bănesei și casele poetului Văcărescu — Drama sentimentală de la curtea lui Gheorghe Bibescu — Palatul de pe malul Herăstrăului — Incendiu catastrofal provocat de un copil.

Castelele voievodale îşi fac simţită prezenţa în cele mai depărtate colţuri ale orașului, chiar și acolo unde acum nimic nu se mai vede din înfăţișarea lor de odinioară. Dispărute cândva, învăluite în aura legendei, amintirea lor este păstrată de tradiţie, descrise uneori în vechi hrisoave sau în studiile specialiștilor.

Palate domnești…

Mă plimb printr-un cartier mărginaș, vad un loc viran sau un zid măcinat de vremuri și un localnic vârstnic se apropie și-mi spune: „Acolo a fost o casă domnească”! Dacă observa că mă interesează, bătrânul începe să-mi înșire o sumedenie de întâmplări — adesea inedite — auzite de la tatăl, bunicul sau străbunicul lui. Și caierul legendei îşi toarce mai departe firele, generând o enigmă…

Sesizat despre existenţa unei vechi pivniţe ce aparţinuse conacului boierilor Văcărești de pe malul lacului Herăstrău, am pornit în recunoaşterea interesantului obiectiv medieval.

Cercetările de pe teren mi-au relevat elemente de-a dreptul surprinzătoare. La câteva sute de metri de „Casa Scânteii”, dincolo de fântâna „Mioriţa” și vila Minovici, peste drum de gara Băneasa, doi domnitori aleseseră aceste frumoase locuri pentru amenajarea unor reședinţe de vară — unul spre sfârşitul secolului al XVIII-lea și celălalt pe la mijlocul secolului al XIX-lea. În preajma lor era și casa boierească, vestită altă dată prin luxul din interiorul ei, prin recepţiile și balurile ce se clădeau aici.

Cu ajutorul „magicului” meu reflector voi încerca să vă introduc în atmosfera epocilor. Sumar, voi începe prin înfăţișarea unui capitol din grandioasa epopee a modernizării

Bucureștilor, apoi veţi afla amănunte despre cele două palate de la Băneasa. Relatările vor cuprinde, în continuare, câteva savuroase secvenţe din culisele unei furtunoase povești de dragoste ai cărei eroi erau de rang princiar și alte evenimente memorabile.

Cât trenul… de la Băneasa la Bucureşti

Astăzi, pentru majoritatea bucureștenilor, cuvântul Băneasa semnifică câteva dintre punctele atractive ale minunatului loc de recreaţie: ștrandul, pădurea, grădina zoologică. Aerul ozonat, lacul cu undele sale răcoroase, peisajul fermecător al Bănesei au fost, însă, cunoscute de demult, ele impresionându-i și pe călătorii străini. Elveţianul Franz Joseph Sulzer, care a stat câtva timp la curtea lui Alexandru Ipsilanti, ne-a lăsat o descriere entuziastă despre „casa de petrecere din lemn” a voievodului — vestitul chioșc ridicat prin 1780, în stilul reședinţelor constantinopolitane. El explică, în același timp, și originea denumirii lacului, numele acestuia provenind de la un „herăstrău” mecanic. Vrăjit de frumuseţea deosebită a priveliștii, de ochiul de apa din pădurea seculară, Franz Sulzer a consemnat una dintre poeticele plimbări ale soţiei domnitorului, ce se îmbarcase pe o luntre mare și, în sunetele unei suave melodii, călătorise în jurul unei mici insule. Mai târziu, prin 1806, era obiceiul ca „societatea elegantă” să se distreze la „Izvoare”, adică în splendida grădină cu apă de izvor a lui Ipsilanti.

Faima dumbravei de la Băneasa, unde în zilele de sărbătoare veneau numeroși orășeni, am găsit-o plastic redată de colonelul D. Pappasoglu, care scria: „Acolo se desfăta odată cu sosirea primăverii junii și junele Bucureștilor, cu două codiţe lăsate pe spate, iar căciuliţele lăsate pe sprânceană, cu basmaua și tistimelul, cu conteșul și maloteaua; mai târziu cu işlic și fes, cu antiriu de sevai, ceacșir roșu de lahora, meșii cu papuci galbini și roșii cusuţi de ceacșiri, și în urmă cu fracul, capela și pardesiul. Acolo se întreceau bucureştenii cu caii lor, cu cociile, butcile și, mai târziu, cu droștele și cabrioletele; îşi încurau ţăranul bidiviul și cu coconașul armăsarul de Viena, iar mai târziu domnișorul iapa englezească. În fine, pe acea dumbravă se făceau poeziile cele mai amoroase”.

Martori oculari ai numeroaselor întâmplări petrecute în dum brava Bănesei sau în apropierea ei, mai mulţi cetăţeni mi-au povestit câteva secvenţe de odinioară.

Iată ce-și amintește octogenarul Dumitru Nedu, care locuiește pe malul lacului, în strada Dobrogeanu Gherea: „Acolo mă zbenguiam cu ceilalţi copii de-o vârstă cu mine și, de multe ori, trecând acum pe lângă podul de cale ferată, stau locului, parcă vrăjit… Mă văd de-o şchioapă, ascunzându-mă printre copacii bătrâni ai pădurii, mă șterg la ochi și parcă nu-mi vine a crede că mă aflu pe marginea șoselei asfaltate. Odată, pe când eram flăcău, o veste s-a dus prin tot satul: venise fiica contesei de Montesquieu din străinătăţuri și, grijuliu, primarul dăduse sfoară în sat ca toţi băieţii și fetele de-o seamă cu mine să ne adunăm, îmbrăcaţi în straie de sărbătoare, pe locul dumbravei. Contesa Maria era fiica Mariţicăi Văcarescu, fosta soţie a domnitorului Gheorghe Bibescu și, de acolo din străinătăţuri, unde se măritase cu contele de Montesquieu, îşi administra moșiile din ţară. Avea 2000 de pogoane la Băneasa, cu păduri cu tot, 6.000 de pogoane la Cioran și alte mii de pogoane la Macovei! în 1906, fiica contesei venise în ţară împreună cu copiii. A trecut mult timp de atunci, casele boierilor erau cam pe-acolo pe unde este acum ștrandul, cocoţate pe dealul din spatele lui, iar peste Colentina era un pod de lemn, vestita dumbravă fiind cam pe unde este acum podul de cale ferată. Alături de biserică era casă, ridicată în 1910, de contesa Doufour. Ea era soţia ultimului arendaș elveţian. În 1912, terenul moșiei a fost vândut băncii Marmorosch și parcelat, primul care și-a făcut casă în Băneasa-sat fiind italianul Giuseppe”.

În timp ce Dumitru Nedu îmi relata întâmplări de mult trecute, i se alătură un vecin, care dădea mereu din cap, confirmând tacit spusele celuilalt. La despărţire, Toma Stan mi-a declarat că se apropie de 90 de ani și că i-a făcut deosebită plăcere auzind lucruri trăite și de el, deoarece locuiește pe acolo de opt decenii.

Dezvoltarea vertiginoasă a Capitalei, mai. Ales în ultimul deceniu, face aproape incredibile informaţiile publicate în urmă cu 70 de ani cu privire la Băneasa. Acest cartier nordic al orașului figurează în „Marele dicţionar geografic al României” drept… sat din plasa Dâmboviţa, judeţul Ilfov, fiind situat la 5 kilometri de București! Satul Băneasa îşi începe istoria încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, pentru ca peste 150 de ani comuna Baneasa Herăstrău să fie alcătuită din satele Băneasa, Dămăroaia, Grefoaicele, Florească, Herăstrău și Pipera. Amenajările edilitare, de început, ale viitoarei autostrăzi, sunt plasate prin anul 1837, când s-au plantat aleile cu tei, „începând de la barieră până la rondul al treilea, aproape de Băneasa”.

Datorită prezenţei hipodromului, în apropierea satului Băneasa, publicul vizitator beneficia de „trenuri speciale”, care făceau legătura cu orașul!… Deci, în urmă cu șapte decenii, bucureştenii aveau nevoie de tren spre a se reîntoarce în oraș, și, încă de atunci, s-au acordat înlesniri serioase „corsarilor”…

Conacul Vacărești lor

Istoria construirii caselor Văcărești lor, situate pe platoul ce mărginește lacul, în apropierea ștrandului de azi, a fost plină de peripeţii. Timp de peste trei decenii au durat lucrările, ele fiind mereu întrerupte datorită evenimentelor cauzate de vrajba

dintre boieri și domnitori. Conacul a fost început în anul 1760 de Ștefan Văcărescu, dar foarte puţin timp după aceea boierul a fost exilat în Cipru. De abia în anul 1784, fiul lui, poetul Icnăchiţă Văcărescu, a încheiat cu Johann Rattner un contract pentru continuarea ridicării conacului, contract despre care a scris Nicolae Iorga în „Studii și documente", volumul III. Nici acum, însă, n-a putut să fie terminată clădirea cu toate acareturile ei, Ienăchiţă fiind și el exilat la Nicopole. Amenajările casei s-au reluat în anul 1791, terminându-se în 1792, aceeași soartă având-o și biserica ce străjuiește azi autostrada. Proiectată tot de Ștefan Văcărescu, ca paraclis al curţii boierești, construcţia ei a necesitat peste treizeci de ani, așa cum notează într-un studiu Virgil Drăghiceanu, anul 1792 fiind înscris atunci pe pisania lăcașului, astăzi dispăruta.

Influenţat de luxul cunoscut la Viena, unde participase la balurile date de împăratul Iosif al II-lea și de nobilii săi, Ienăchiţă Văcărescu a introdus aceeași viaţă de huzur și fără griji la curţile sale de la Băneasa și la cele de pe uliţa Franceză (actuala stradă 30 Decembrie). Recepţiile și balurile ce se dădeau, mai ales în casele boierești de la Băneasa, au continuat pe timpul lui Alecu Văcărescu și a frumoasei sale fiice, Mariţica, vestea despre mesele sardanapalice și despre splendorile parcului trecând hotarele ţării, datorită entuziasmului diplomaţilor și al călătorilor străini ce le vizitaseră.

Iată, de exemplu, ce scria W. Wilkinson, fostul consul general al Angliei în Principatele Române, într-o lucrare apărută la Londra, în anul 1820: „… o pădure încântătoare, numită Băneasa, unde se duce o parte din societate, aparţine unui boier, numit Văcărescu. şi formează un fel de parc, pentru casa sa de ţară… Nu numai că Văcărescu o ţine deschisă publicului, dar face cu cheltuiala sa toate înfrumuseţările cu putinţa, pentru a o reda mai agreabilă acelor ce vor să-l viziteze. El cu soţia să fac prietenilor lor, în felul cel mai curtenitor, onorurile casei. În toate serile ei pleacă de acolo, în același timp, pentru a se întoarce în oraș. Șirul calește cilor, nesfârșit, ridică nori de praf, spre marea pagubă a toaletelor doamnelor".

Răzbunarea Mariţicăi…

O iubire romantică, care la vremea ei a dezlănţuit numeroase patimi și discuţii aprinse în sânul marii boierimi, a fost romanul de dragoste dintre Gheorghe Bibescu și „o femeie frumoasă ca un giuvaier" — verișoara sa, Mariţica Văcărescu, căsătorită cu spătarul Costache Ghica. Când a ajuns domn, în decembrie 1842, Gheorghe Bibescu era căsătorit cu Zoica, fiica adoptivă a unuia dintre cei mai bogaţi boieri, banul Grigore Brâncoveanu. Profitând de rangul său.

Bibescu găsi prilejul de a scăpa de nevastă-sa. Pretextul?

Boala de nervi a Zoicăi. Care fu expediată la Viena. Imediat după aceea, fără a mai ţine seama de opinia publică, Bibescu o aduse pe „aleasa inimii lui" în palatul domnesc.

O adevărată bătălie s-a desfășurat, timp de peste doi ani, de cei doi îndrăgostiţi, pentru a oficializa legătura lor sentimentală. Deși Divanul a fost curând „convins"

să aprobe cele două divorţuri, mitropolitul Neofit s-a opus, mai ales datorită agitaţiei provocate în rândul boierimii de gestul lui Bibescu. Obligată să stea retrasă de ochii lumii, să nu participe la niciun fel de manifestări, Mariţica Văcărescu, o fire extrem de ambiţioasă și vanitoasă, suferea mult din cauza acestei situaţii. Rămânând gravidă, ea pleacă din București, îndreptându-se spre Paris. Conflictul dintre domnitor și mitropolitul susţinut de cercuri influente din rândul boierimii atinsese punctul culminant, deoarece cei doi eroi ai dramei pasionale erau acum obligaţi să lămurească într-un fel situaţia. Până la urmă, biserica le-a dat aprobarea. Înștiintată, Mariţica s-a întors de urgenţă în ţară, cu vaporul pe Dunăre. „Mândră ca Minerva, dar și frumoasa ca Afrodita” — notează Constantin Gane — că este întâmpinată în toate porturile românești de alaiul domnesc, la Brăila urcându-se în careta escortată de un escadron de cavalerie. La cununia oficiată la Focșani, în ziua de 21 septembrie 1845. Nuni mari au fost Mihai Sturdza, domnitorul Moldovei și soţia sa, Smaranda. „Curierul românesc”, descriind ceremonia care a avut loc în faţa unui arc de triumf ridicat de moldoveni, arată că pe arc erau zugrăvite chipurile lui Dragoș Vodă și Radu Negru.

După căsătorie, în timp ce Bibescu și Mariţica au plecat să-și petreacă întârziată lună de miere la Comarnic, în piaţa Focșanilor s-a întins o masă îmbelșugată, iar la București s-au dat trei ospeţe publice în pieţele Primăriei, Sfintei Vineri și Amzei, cu câte 1.500 de tacâmuri fiecare. De asemenea, la Șosea, la Filaret și la Cişmigiu cântau muzici populare, erau jocuri și „petreci obștești”, iar seara orașul a fost iluminat de artificii și luminări puse la toate ferestrele.

Se spune că frumoasa Mariţica, cea nerăbdătoare să devină Doamnă, n-a putut uita afrontul pe care i l-au făcut boieroaicele atunci când era numai „ţiitoare” domnească și s-a răzbunat în felul ei. Conform obiceiului de la Curte, soţiile demnitarilor erau obligate să vină la palat și să se închine Doamnei. Au venit o dată, au venit din nou, dar Mariţica nici nu voia să le vadă chipul. Într-o zi, însă, una din ele stărui pe lângă slugile domnești s-o lase să intre în iatacul Mariţicăi și pătrunse în camera acesteia. Văzând-o, Mariţica se enervă și scoţându-și un papuc îl aruncă în direcţia boieroaicei, strigându-i: „Lui să i te închini, nu mie!”

Darul de nuntă

În anul 1847, Gheorghe Bibescu l-a însărcinat pe austriacul Schlatter, primul arhitect al statului, să-i construiască un nou palat, o reședinţă de vară pe malul lacului Herăstrău, chiar în faţa casei străbune a Văcăreștilor. Era darul de nunta pe care domnitorul voia să-l facă soţiei sale de a doua, Mariţica Văcărescu, aceea care „uimise, mai târziu, seraiul Constantinopolei”.

Iată cum oglindea ziarul „Bukarester-Zeitung” vizitarea șantierului, la 16 septembrie 1847, de către familia domnitoare:

„Înălţimile lor au binevoit să cerceteze, la Băneasa, clădirea palatului… care prin proiectatul parc măreţ și promenade, la care se lucrează, va fi una dintre cele mai frumoase podoabe ale Capitalei noastre, căci noile grădini se vor uni cu acelea ale

lui Kiseleff”.

După cum se știe, în urma izbucnirii revoluţiei de la 1848, Gheorghe Bibescu a abdicat și apoi a plecat din ţară, fapt ce a determinat și abandonarea lucrărilor de la Băneasa. Edificiul ajunsese în acel moment până la cornișe, cu zidurile lui masive croite din cărămidă aparentă. Impozanta clădire, cu mai multe caturi, ridicată în stilul romantic al epocii, urma să devină unul din cele mai vechi edificii construite la noi după regulile arhitecturii occidentale. Din păcate, sorţii nu i-au fost favorabili, și, fiind lăsat în părăsire, încetul cu încetul s-a ruinat, până când târnăcoapele i-au dat ultima lovitură fatala, dispărând astăzi cu totul.

Acum, miile de bucureșteni ce vizitează ștrandul Băneasa și pădurea cu același nume nici nu bănuiesc măcar că în urmă cu câteva decenii zidurile unui castel domnesc se oglindeau în apele lacului. Cine a auzit, de exemplu, de vestitul „Palat al ciorilor”, așa cum îl numiseră cetăţenii de prin partea locului, din cauza puzderiei de păsări negre ce-și făcuseră cuiburile în ruine?

Încercând să găsesc locul unde a fost palatul, m-am reîntors pe dealul care străjuiește șoseaua și am cercetat casele de alături de biserică și terenul viran din faţa lor. Nimic nu mai amintea de reședinţa domnească! Trecând pe peronul gării Băneasa, am observat un om mai în vârstă ce se îndrepta agale spre una din căsuţele situate pe marginea liniei ferate.

Era Marin Dumitrescu, pensionar C.F.R., fost șef de manevră, care mi-a declarat că a lucrat în gara aceea aproape patru decenii. Aflând că mă interesez de ruinele palatului lui Bibescu, bătrânul feroviar mi-a precizat ca acestea erau chiar peste drum de linia ferată și ca, odată, din curiozitate, a pătruns și el în pivniţele lor. Era copil, pe atunci, şi-şi amintește de un gang prelung ce se continua până pe malul apei. După părerea lui, clădirea — dispărută astăzi — îşi mai are zidurile fundaţiilor îngropate în curtea școlii de aeromodelism, din spatele bisericii. Dacă s-ar săpa acolo, s-ar da peste temeliile ei și ale frumoasei pivniţe boltite. Același lucru mi-l spusese și un salariat al școlii respective, care găsise niște ziduri vechi cu prilejul unor săpături.

Luându-și bun rămas, pensionarul m-a îndemnat să merg la câteva sute de metri depărtare, în colţul șoselei Străulești, dacă vreau să văd ceva frumos. „Duceţi-vă la «Castelul contesei», unde este o pivniţă veche, deși casa de deasupra ei pare modernă”. Era beciul — lucrat în stil brâncovenesc – de la casele Văcărești lor.

Marele incendiu din 1847

În timpul scurtei domnii a lui Gheorghe Bibescu, capitala a suferit una dintre cele mai cumplite calamităţi din istoria sa.

În noaptea de 23 martie/4 aprilie 1847 a izbucnit marele incendiu ce a prefăcut în scrum peste 1 800 de case, numeroase hanuri și biserici.

Declanșată din centrul orașului, de la locuinţa Zincăi Druganeasca, situată lângă biserica Sfântu Dumitru (casa a fost pe locul unde este azi Muzeul de istoric al

Republicii Socialiste România), vâlvătaia s-a întins cu repeziciune. Focul s-a propagat dincolo de Curtea Veche, Sfântu Gheorghe, hanul lui Zamfir și Târgul Cucului, până la Vergu, Obor și Vitan. După însemnările lui Grigore Grădișteanu și Barbu Slătineanu, pagubele au trecut de o sută de milioane de lei. Uriașele pierderi materiale au afectat și lucrările pentru construirea palatului de la Băneasa, deoarece vistieria a fost obligată să dea importante sume de bani pentru reconstruirea unor edificii publice.

Grozăviile petrecute cu acel prilej, oamenii ce ardeau de vii și pe care nimeni nu-i putea ajuta, au fost descrise într-un emoţionant reportaj în versuri realizat de Anton Pann. Iata, din „Memorabilul focului mare", o singură strofă: *„Pe poduri, uliţi înota focul, / Pe om din fugă îl aprindea,/ Cenușa, fumul de prin tot locul / Îi orbea ochii, nu mai vedea".*

Anchetându-se cauzele sinistrului, s-a ajuns la concluzia că aproape o cincime din oraș a fost transformată în cenușă datorită… jocului unui copil răsfăţat! Autorul pârjolului era un băieţel de 11 ani, Constantin, fiul lui Costăchiţă Filipescu.

Interogat, el a povestit cum, rămas singur în salon, a vrut să-și facă un pistol, așa cum văzuse că au cei mari. A luat dintr-o casetă praf de pușcă și a înfundat bine gaura unei chei, lovind apoi cu putere „pistolul" de perete. A urmat o bubuitură și o mare flacără care a aprins perdeaua de la fereastră. Mobilele și plafonul fiind din lemn au luat și ele ioc aproape imediat, incendiul propagându-se la acoperișul de șindrilă…

BUCUREŞTI, 1969-1972

CUPRINS

Secretele palatului voievodal de la Curtea Veche 3
Drumul subteran din inima Bucureștilor. 11
Aventurile lui Manuc și comoara ascunsă. 18
Cavalerul medieval din incinta bisericii Răzvan… 25
O statuie a lui Michelangelo la București?. 30
Comoara din cupa excavatorului… 39
„Soarele artificial” din secolul al XIX-lea. 44
Testamentul buclucaș 51
Momente inedite din activitatea lui Gheorghe Lazăr 59
Unde a fost primul teatru în București?. 70
Conacul lui Dinicu Golescu de la Belvedere 79
Pe urmele haiducilor… 86
Drumul Dâmboviţei în oraș 94
Descoperiri neașteptate în Cişmigiu!… 102
Castelul din Dudești-Cioplea… 109
Coridorul aerian de peste Dâmboviţa… 114
Bastionul medieval din nord-estul Bucureştilor 120
Reședinţa domnească de la Tei… 125
Nunta princiară… 131
Un loc de recreaţie secular: Băneasa… 135

Intrarea spre noua unitate muzeală din subsoluri.

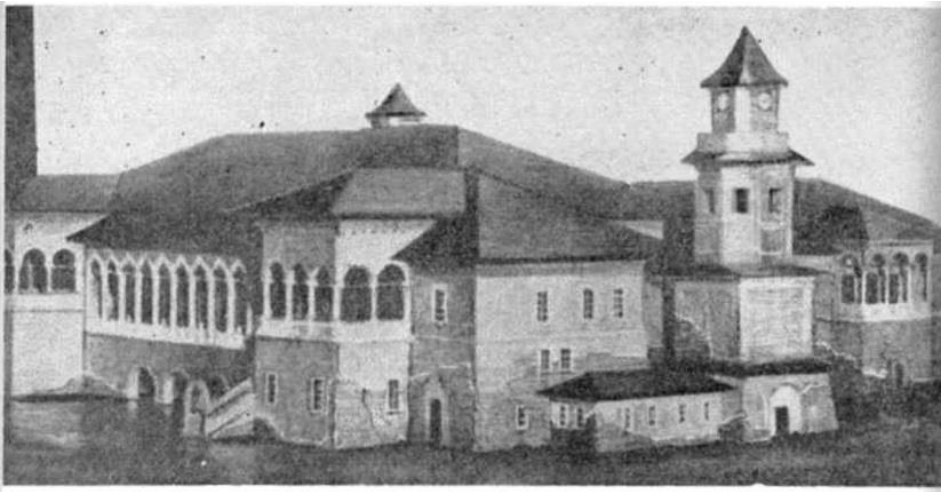

Aşa ar fi arătat faţada Curţii Vechi în secolele trecute. (Macheta a fost realizată de arhitectul *Nicolae Pruncu.)*

Galeriile cu arcade din fostele pivniţe ale Vistieriei domneşti.

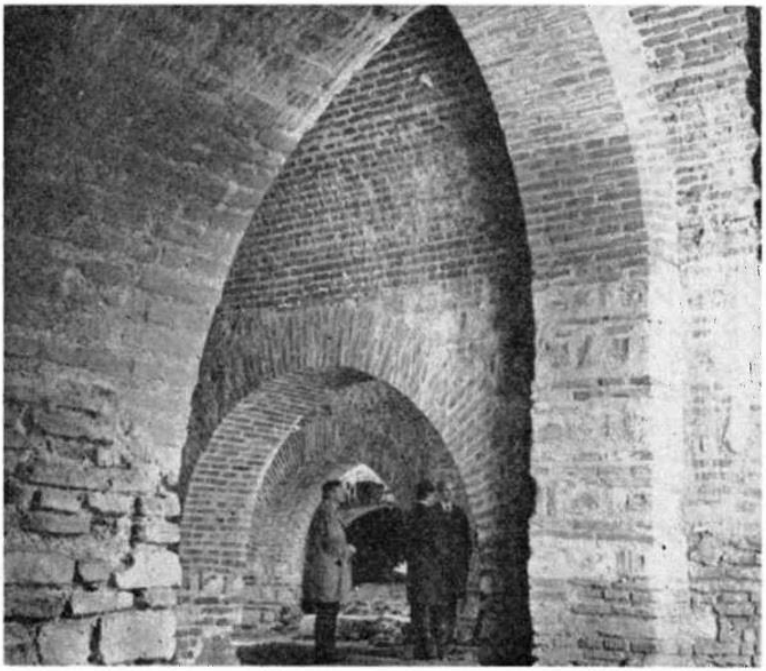

Drumul subteran din inima Bucureștilor.

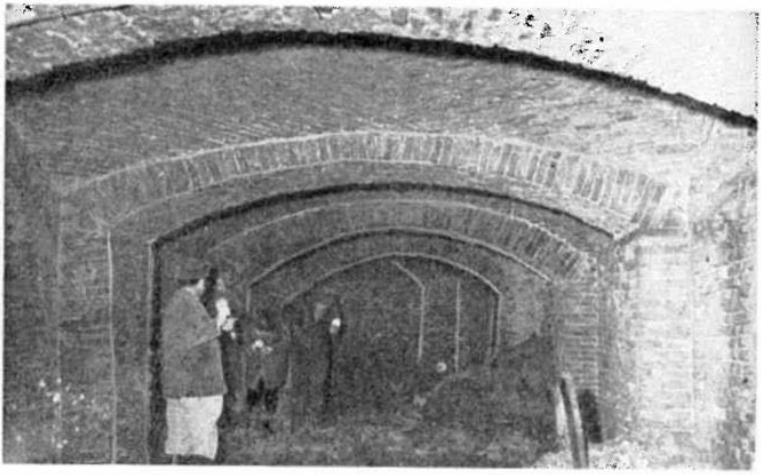

Aveam impresia că sîntem în beciurile unui castel...

Ciudata cameră rotundă de la nivelul doi subteran. Cercul de pe podea indică locul în care ar fi fost scara ce cobora în adîncuri...

Blițul a imortalizat momentul descoperirii tunelului. În prim plan, tehniciana *Mariana Iordănescu.*

Frescele realizate de pictorul *Vermont* în holul casei din Calea Moşilor nr. 99 : *Muza poeziei...*

...şi *Muza cîntecului.*

Imagine din splendidul hol al aceleiaşi case.

O statuie a lui Michelangelo la București ?

„Eu sînt *Omul de piatră* din strada Ștefan Furtună".

Ce părere aveţi ? Există vreo asemănare între cele două figuri ? În stînga sus, autoportretul lui Michelangelo...

ROYAUME DE FRANCE.

Congé absolu.

Les Membres du Conseil d'administration.

Vu par nous

Approuvé par

Copia actului de eliberare din armată a pietrarului *Filip Oliva*, fost soldat în garda imperială a lui *Napoleon Bonaparte*.

Comoara din cupa excavatorului.

Tezaurul descoperit cu ocazia amenajărilor edilitare din bulevardul 1848.

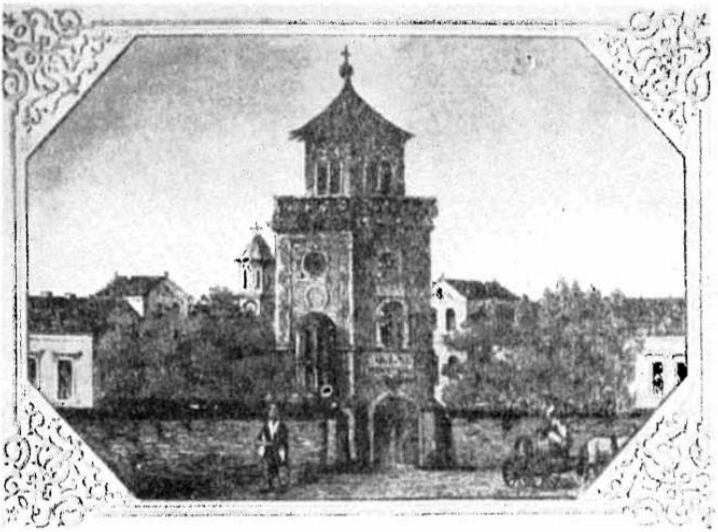

Turnul Colței în anul 1845. (Acuarelă de *C. Begenau*)

Fundațiile turnului, dezgropate sub asfaltul bulevardului din fața bisericii Colțea.

Pelicula a surprins momentul descoperirii unor oseminte sub temeliile turnului Colței. În prim plan, dr. Florian Georgescu

„Soarele artificial“ din secolul al XIX-lea.

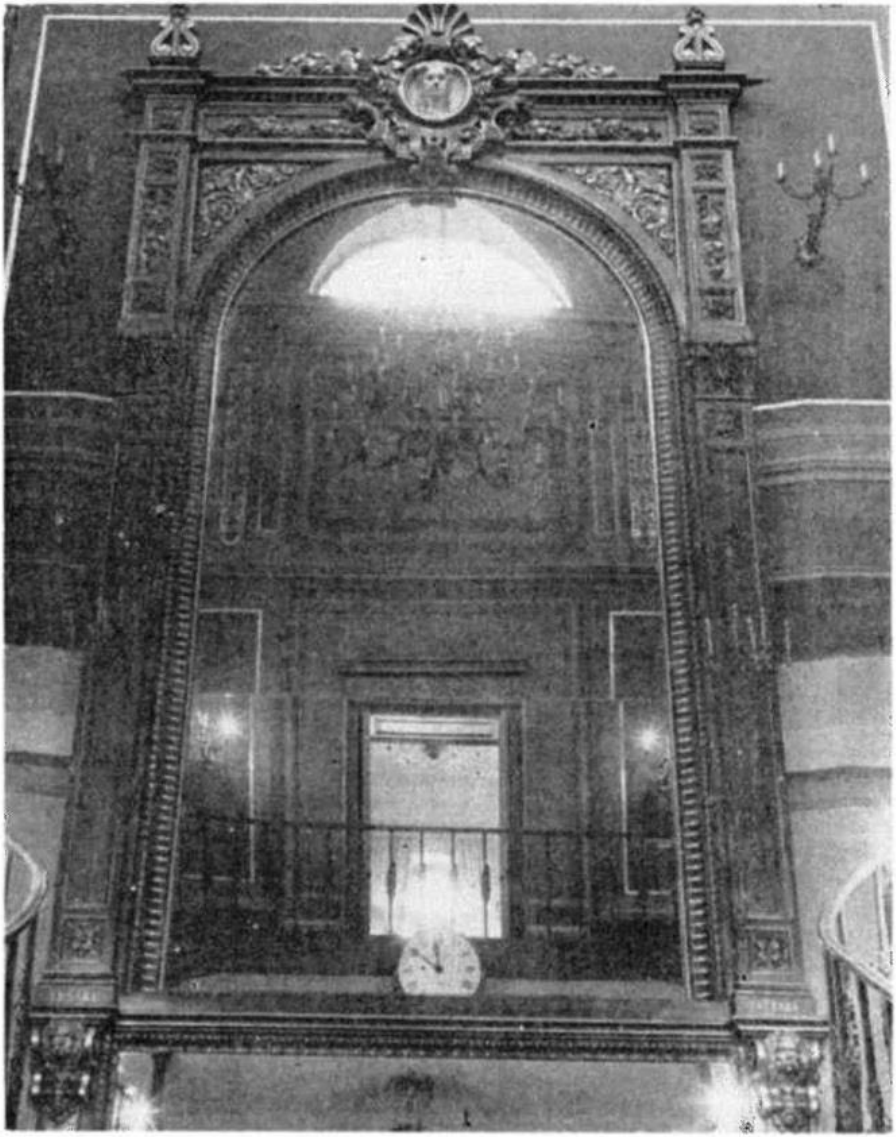

Oglinda de Murano aflată pe palierul dintre cele două brațe ale scării din holul muzeului.

Animale fantastice, înaripate, încadrează ușa de intrare în fostul palat *Șuțu*.

Medalionul sculptat în lemn, înfățișînd capul *Irinei Șuțu*.

Testamentul buclucaș.

Maria Cantacuzino, soția domnitorului *Șerban Cantacuzino.* (Reproducere după fresca din biserica de la Popești-Vlașca.)

Pe locul caselor domnești ale lui *Șerban Vodă* a fost amenajată această clădire.

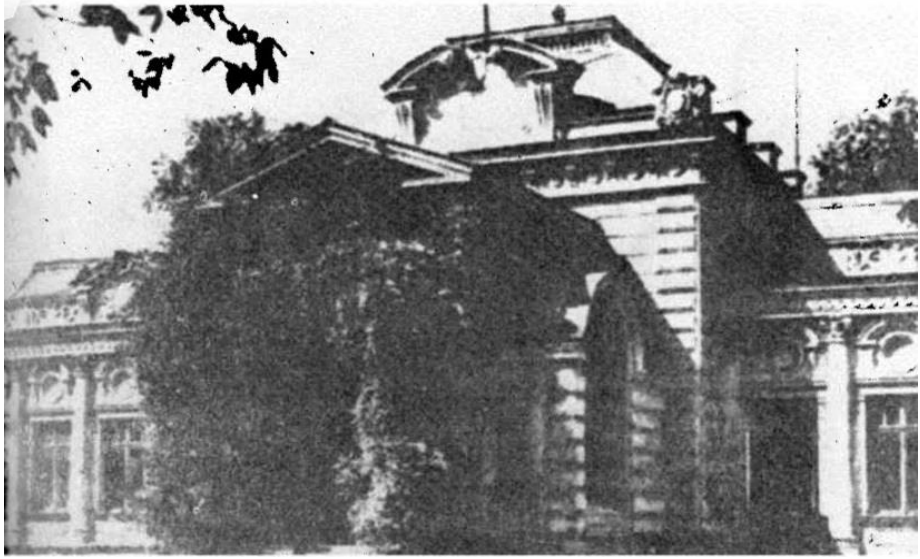

Momente inedite din activitatea lui Gheorghe Lazăr.

Tudor Vladimirescu împreună cu alţi doi căpitani de panduri. (Carte poştală ilustrată de acum cinci decenii.)

Dincolo de statuia lui *Heliade Rădulescu* se profila turnul Colței.

Așa arăta odinioară „Casa cu liră" a lui *Heliade Rădulescu.*

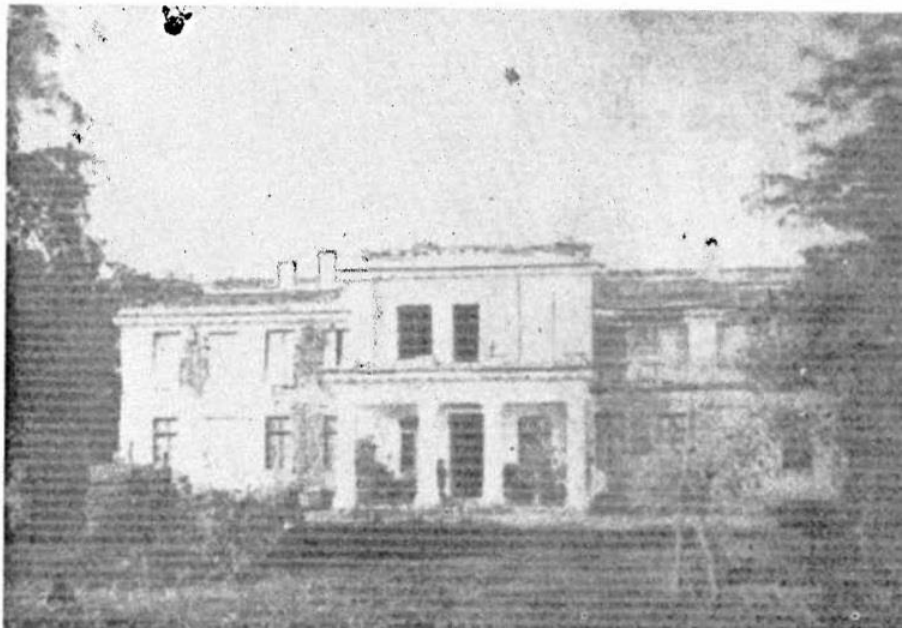

Unde a fost primul teatru în București ?

Plafonul din holul clădirii situate în Calea Victoriei nr. 73

Calea Victorie aproape acum 4 decenii

Conacul lui Dinicu Golescu de la Belvedere.

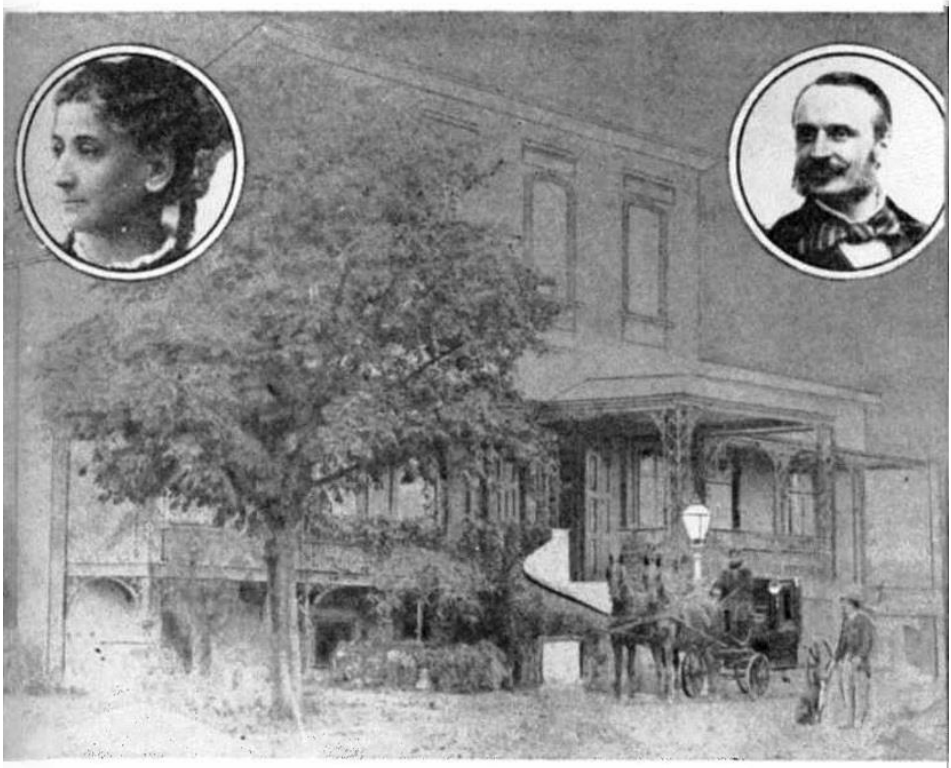

O imagine de altădată a conacului lui *Dinicu Golescu.* (În medalioane : *Zoe* și *Effingham Grant.*)

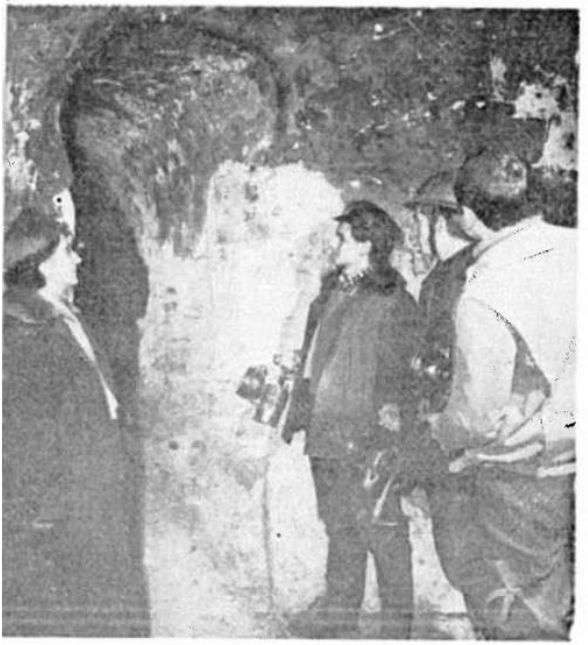

Grupul celor trei studenți și directoarea *Olimpia Motrescu*, în anticamera refugiului subteran.

Iată-mă în postura de arheolog-amator...

Pe urmele haiducilor.

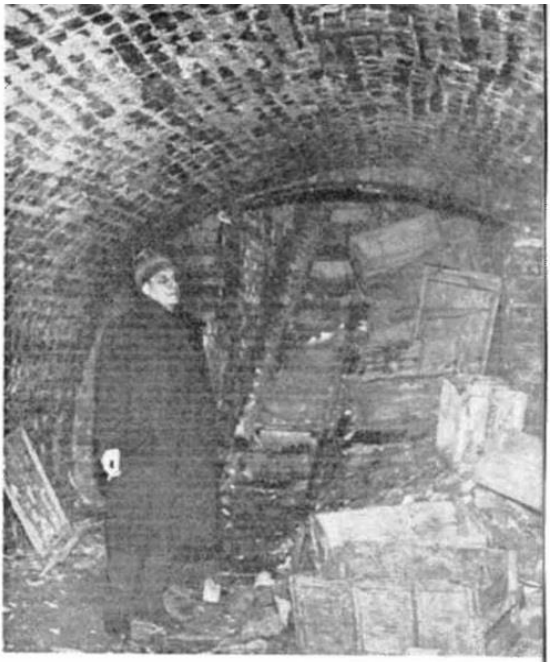

Galeria tunelului din strada Răzoare.

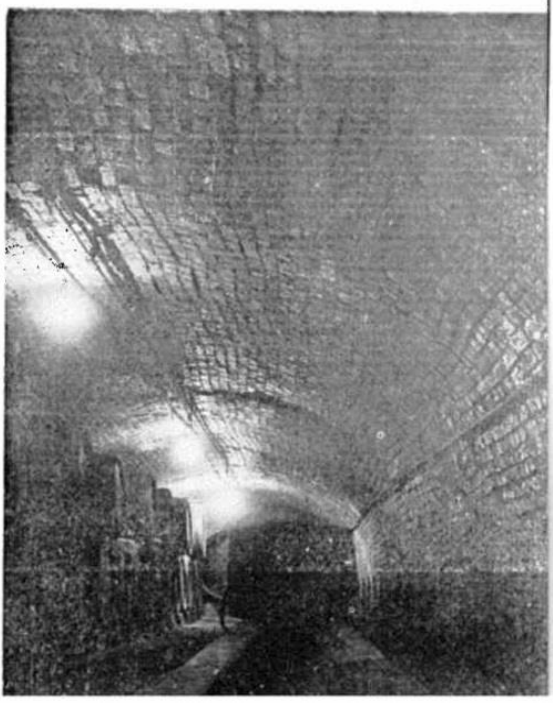

Altă galerie a tunelului de sub Șoseaua Panduri.

Descoperiri neașteptate în Cișmigiu.

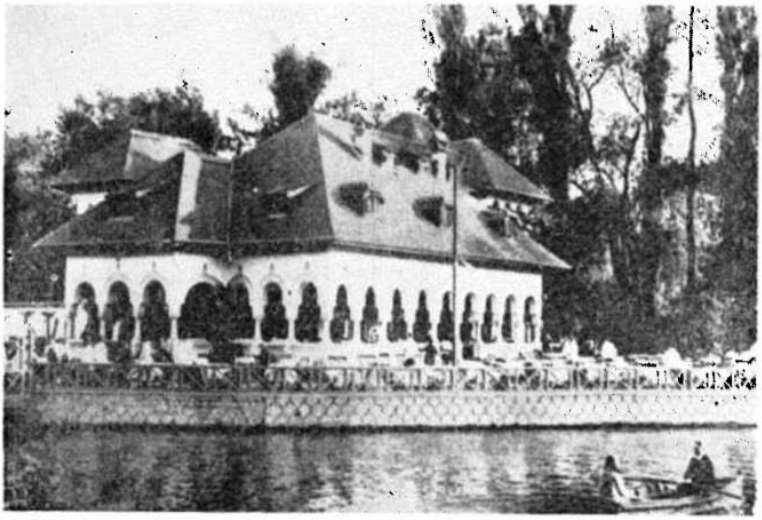

Vechea clădire *Monte-Carlo* din Cișmigiu prezenta un stil de arhitectură populară românească...

Ziduri de mănăstire ? Nu ! spune arheologul *Dinu V. Rosetti.* Aici, sub prima boltă de lîngă strada Schitu Măgureanu, era intrarea într-un tunel.

Drumul Dîmboviței în oraș.

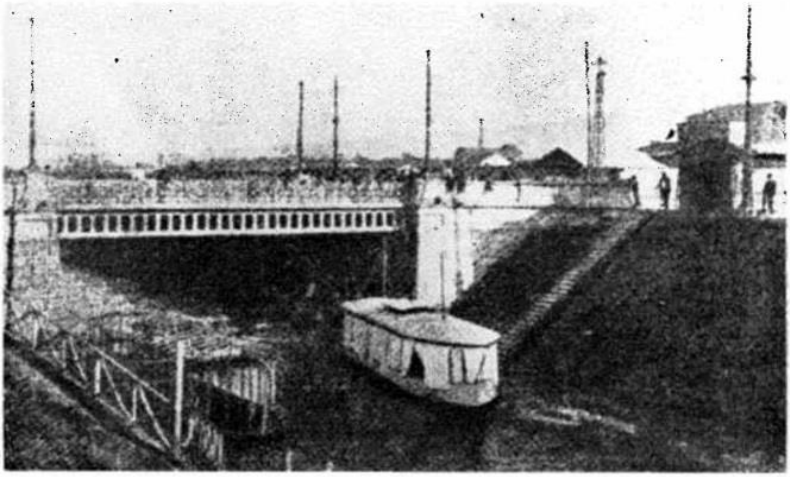

Așa arăta unul din vaporașele care făceau curse pe Dîmbovița acum șapte decenii...

Aspect de la lucrările de sistematizare a Dîmboviței efectuate între anii 1881—1886.

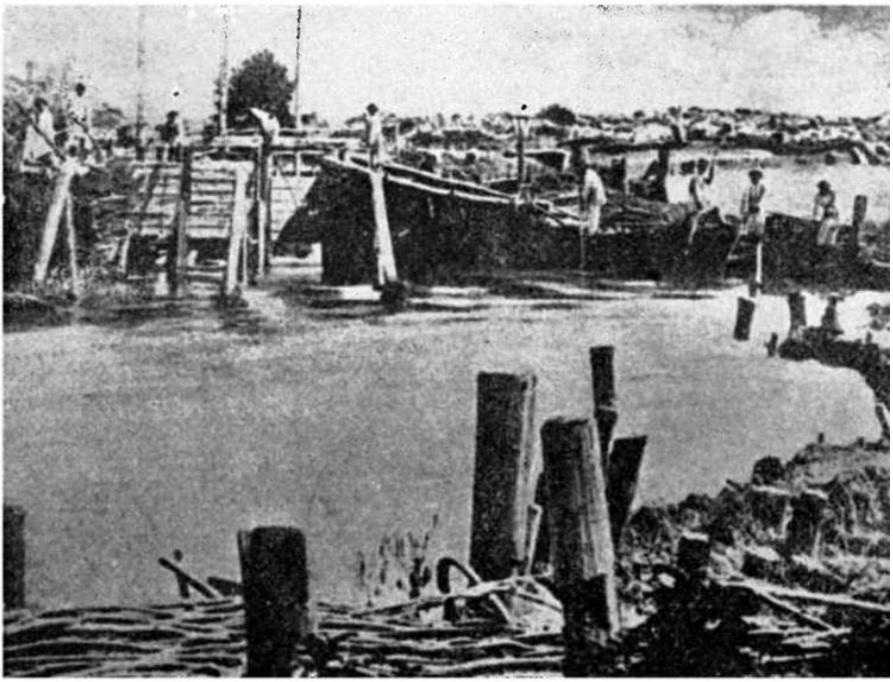

Castelul din Dudeşti-Cioplea.

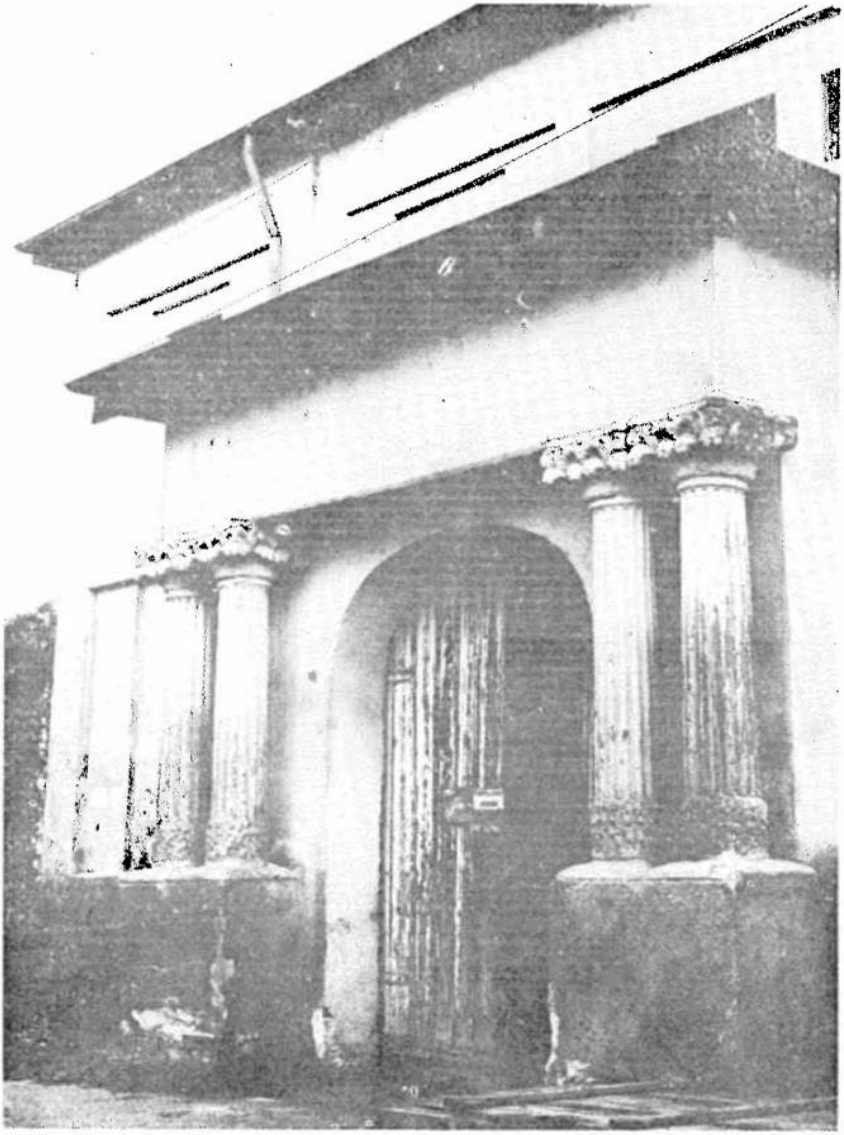

Coloanele sculptate de la intrarea în pivniţa boltită a castelului din Dudeşti-Cioplea.

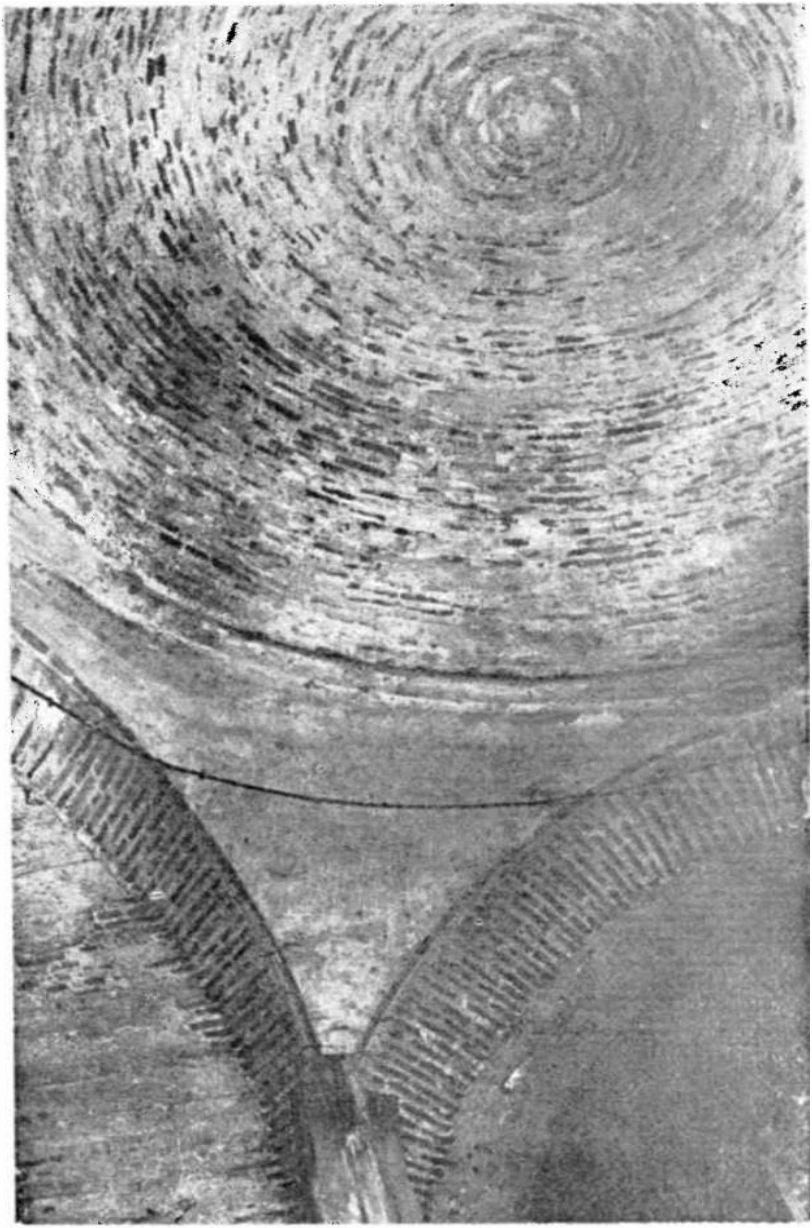

...și o porțiune din arcurile și cupola beciului.

Coridorul aerian de peste Dimbovița.

Doamna Smaranda, soția lui *Nicolae Mavrocordat*. (Reproducere după fresca din paraclisul mănăstirii Văcărești.)

Casele domnești de la Foișor. (Pictură de *H. Trenk*.)

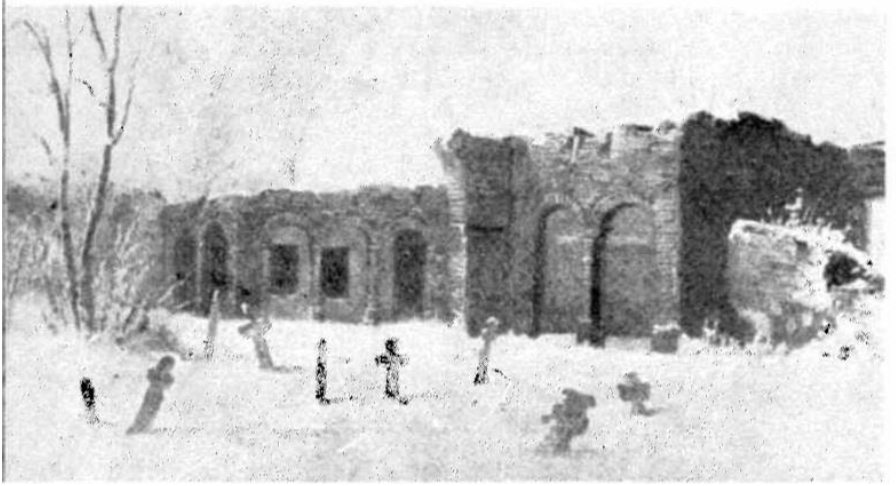

Reşedinţa domnească de la Tei.

Nimfele înaripate de pe timpanele situate deasupra intrării în fosta reşedinţă domnească de la Tei.

Puternicul parapet, cu contraforturi, care mărgineşte incinta caselor domneşti, spre Plumbuita.

Pictură de epocă, reprezentînd o cameră din palat.

Acest serviciu din porţelan a aparţinut domnitorului *Grigore Ghica.*

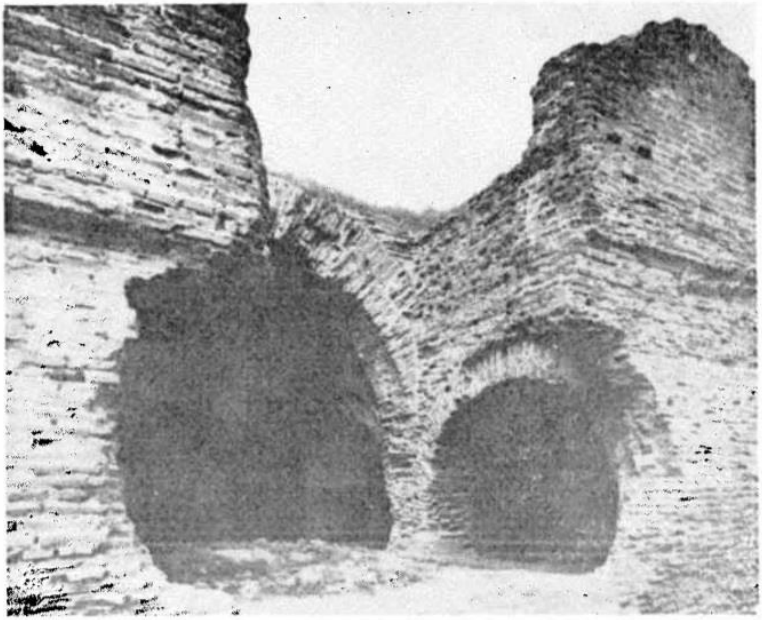

Ruinele „cetății lui Matei Basarab" de la Fundeni.

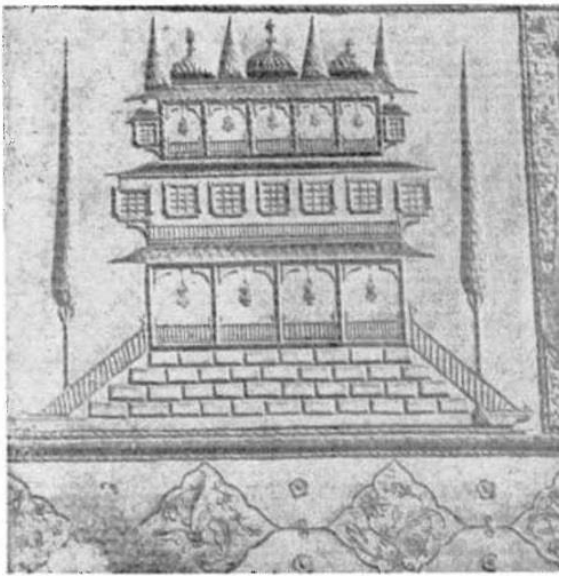

Palatul oriental, cu trei caturi, sculptat pe fața-da sudică a bisericii Fundenii Doamnei.

Un loc de recreație secular : Băneasa

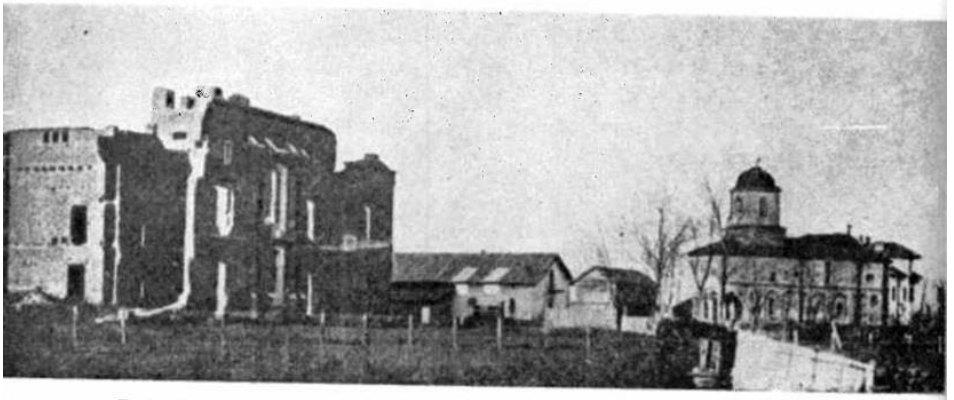

Ruinele palatului lui *Gheorghe Bibescu* de pe malul lacului Herăstrău. În dreapta, biserica. Ea a fost paraclis al caselor boierilor *Văcărescu*.

Mariţica Văcărescu, soţia lui *Gheorghe Bibescu*.